

Barneverninstitusjoner benyttet av Oslo kommune 1954–1993

**Gransking av overgrep, omsorgssvikt,
tilsyn og tvangsplasseringer**

Rapport fra Granskingsutvalg oppnevnt av Fylkesmannen i Oslo og Akershus
Avgitt 1. desember 2005

Barneverninstitusjoner benyttet av Oslo kommune 1954–1993

Gransking av overgrep, omsorgssvikt,
tilsyn og tvangsplasseringer

**Rapport fra Granskingsutvalg
oppnevnt av Fylkesmannen i Oslo og Akershus
Avgitt 1. desember 2005**

© Granskingsutvalget, 2005

ISBN 82-7473-068-2

Rapport fra Granskingsutvalg oppnevnt av Fylkesmannen i Oslo og Akershus
på oppdrag fra Oslo kommune.

Granskingsrapporten finnes på Oslo kommunes nettsider www.oslo.kommune.no
eller www.vst.oslo.kommune.no

Rapporten kan også bestilles via e-post:
informasjonssenteret@radhuset.oslo.kommune.no,
eller på telefon 23 46 15 00.

Fotografier i rapporten:

Sommerfryd guttepensjonat: Byantikvaren i Oslo

Barnehjennene Ohnheim og Peterhof: Budstikka

Guttepensjonatet i Biermannsgate, Villa Krogh og Åkeberg barnehjem: Scanpix

Barnehjennene Frydenberg og Barnevern i Schwensensgate: arc! v/Geir Tandberg Steigan

Breidablikk barnehjem: Nittedal historielag

For øvrig er fotografiene tatt av Granskingsutvalget.

Omslagsfoto: Scanpix

Omslagsdesign: Askim Grafix

Design og layout: Unipub AS

Trykk og innbinding: PDC Tangen 2005

Til Fylkesmannen i Oslo og Akershus

Fylkesmannen i Oslo og Akershus oppnevnte 31. oktober 2003 et offentlig utvalg for å granske institusjoner hvor Oslo kommune plasserte barn i perioden 1954–1993

Granskingsutvalget avgir med dette sin rapport til Fylkesmannen for videresendelse til Oslo kommune.

Oslo, 1. desember 2005

Helen Bøsterud
utvalgsleder

Karen Hassel

Knut Lindboe

Bente Wilmar

Berit Johannessen
sekretariatsleder

Innhold

1 Sentrale konklusjoner.....	7
1.1 Overgrep.....	7
1.2 Omsorgssvikt	8
1.3 Tilsyn.....	8
1.4 Tvangsplassering.....	9
2 Granskingsutvalgets sammensetning og mandat.....	11
2.1 Oppnevning av Granskingsutvalget.....	11
2.2 Granskingsutvalgets mandat	12
3 Granskingsutvalgets arbeidsmåte	17
3.1 Arbeidet i Granskingsutvalget	17
3.2 Offentliggjøring	17
3.3 Intervjuer	18
3.4 Psykologtilbud	19
3.5 Arkivgjennomgang.....	19
3.6 Andre kilder.....	20
3.7 Bemerkninger til metode	20
4 Noen trekk ved utviklingen av den offentlige barneomsorgen etter krigen	21
4.1 Materielle forhold	21
4.2 Synet på barn	21
4.3 Utdanningstilbud	22
4.4 Faglitteratur og forskning	22
4.5 Utbygging av barne- og ungdomspsykiatrien.....	23
5 Rettslige rammer	25
5.1 Rettshistorisk perspektiv	25
5.2 Organisering og saksbehandlingsregler	25
5.3 Plassering som tiltak	26
5.4 Institusjoner	26
5.5 Tilsyn med institusjoner og barn plassert på disse	27
6 Organiseringen av barnevernet i Oslo i perioden 1954–1993	29
6.1 Grunnlag	29
6.2 Barnevernsnemnda.....	29
6.3 Sosialadministrasjonen	30
6.4 Barnevernkantoret	30
6.5 Planer og regler for Oslo kommune	33
7 Sped- og småbarnshjemmene.....	35
7.1 Heftyes barnehjem	35
7.2. Åkeberg barnehjem	41
8 Barnehjemmene.....	43
8.1 Alfredheim-barnehjemmene	43
8.2 Barnevern i Schwensensgate	55
8.3 Bernhard L. Mathisens barnehjem	65
8.4 Bestun barnehjem	69
8.5 Breidablikk og Fagerholt barnehjem	75
8.6 Emmas barnehjem.....	85
8.7 Frydenberg barnehjem	91
8.8 Løkkeberg barnehjem	99

8.9 Ohnheim barnehjem	109
8.10 Orkerød gutte- og pikehjem	115
8.11 Peterhof barnehjem	121
8.12 Solfeng barnehjem.....	127
8.13 Tangen barnehjem.....	133
8.14 Villa Krogh	139
9 Ungdomshjemmene/pensjonatene.....	141
9.1 Bakkehaugen guttepensjonat (ungdomshjem).....	141
9.2 Ballangrud ungdomshjem	147
9.3 Guttepensjonatet i Biermannsgate 6	149
9.4 Høgvarde	155
9.5 Kveset ungdomshjem	161
9.6 Sommerfryd guttepensjonat	165
10 Observasjonsskolene	169
10.1 Geitmyra observasjonsskole	169
10.2 Åsengata observasjonsskole	177
11 Andre institusjoner	181
11.1 Barnehjem.....	181
11.2 Familiehjemmene	183
11.3 Spesialskoler	187
11.4 Behandlingshjem	190
12 Sammenfattende vurderinger	195
12.1 Overgrep.....	195
12.2 Omsorgssvikt	197
12.3 Tilsyn.....	200
12.4 Tvangsplassering uten lovlig vedtak	207
13 Videre oppfølging fra myndighetenes side	211
Litteratur.....	213

1 Sentrale konklusjoner

Granskingsutvalgets mandat har vært å granske faktiske forhold knyttet til eventuelle overgrep og eventuell omsorgssvikt i institusjoner hvor Oslo kommune plasserte barn i perioden 1954–1993. Granskingsutvalget har også vært pålagt å granske hvorvidt de aktuelle tilsynsmyndighetene utførte sine pålagte oppgaver i forhold til institusjonene, samt om det lå rettslig gyldige vedtak til grunn for de plasseringer hvor foreldre/foresatte ikke hadde gitt samtykke til plassering.

I dette kapitlet presenteres Granskingsutvalgets sentrale konklusjoner. For et mer fylldig sammendrag vises det til kapittel 12.

1.1 Overgrep

1.1.1 Fysiske overgrep

Granskingsutvalget legger til grunn at det har foregått fysiske avstraffelser på mange av institusjonene som er nevnt i mandatet, samt på flere andre barnehjem, familiehjem, spesialskoler og behandlingshjem.

Det er etter utvalgets mening særlig fire forhold som har påvirket omfanget og karakteren av fysiske overgrep på institusjonene. Dette er type institusjon, størrelsen på institusjonene, personalressurser og hvem som var styrer i de aktuelle periodene.

Det er Granskingsutvalgets oppfatning at bruk av fysiske avstraffelsesmetoder var mest utbredt på de store barnehjemmene, som Løkkeberg, Barnevern i Schwensensgate, Breidablikk/Fagerholt, Frydenberg, samt Geitmyra observasjonsskole. Flere av de tidligere barnehjemsbarna som bodde på disse institusjonene, har fortalt om systematiske avstraffelser av grov karakter. En fellesnevner i de tidligere barnehjemsbarnas beretninger er at det var styreren eller styrerassistenten som selv sto for avstraffelsene, eller «kommanderte» andre ansatte til å utføre dem. Etter utvalgets oppfatning var dette med på å sette de fysiske avstraffelsene i system, samt at det legitimerende handlingene i de andre ansattes øyne. Bruken av fysiske avstraffelsesmetoder var mest utbredt på 1950- og 1960-tallet.

Noen av de tidligere barnehjemsbarna har fortalt om grov mishandling i form av harde slag, slag med gjenstander, spark og regelrett juling. Andre har fortalt om mindre grove krenkelser, som ørefiker, klyping

og lugging. Også det å stenge barn inne i kjelleren, på loftet eller i andre små rom, har på noen av barnehjemmene vært svært utbredt. Utvalget har videre fått informasjon om at ansatte ved noen barnehjem fysisk tvang i barna mat, og i de mest ekstreme tilfellene ble barna tvunget til å spise sitt eget oppkast. Utvalget anser dette for å være et fysisk overgrep. Sengevætere ble ved flere av institusjonene behandlet på en svært krenkende måte noe utvalget mener kan karakteriseres som et psykisk overgrep.

1.1.2 Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget legger til grunn at det har foregått seksuelle overgrep mot barn på nesten alle typer institusjoner. Noen av de tidligere barnehjemsbarna har fortalt om ett enkelt overgrep, andre at de levde med overgrep over flere år. Overgrepene som er beskrevet varierer fra seksuell atferd, som blotting og beføling, til seksuell omgang ved samleie og voldtekt. Fra tiden etter første halvdel av 1970-tallet har utvalget kun unntaksvis fått beretninger om seksuelle overgrep på institusjonene.

To barnehjem, Barnevern i Schwensensgate og Løkkeberg, skiller seg ut i forhold til de andre barnehjemmene når det gjelder omfanget av seksuelle overgrep.

På Barnevern i Schwensensgate ble de seksuelle overgrepene begått av en mannlig fritidsleder ved barnehjemmet. I Eidsivating lagmannsretts dom av 1. juli 1955 ble fritidslederen dømt til fengsel i 3 år og 1 måned, samt ilagt sikring i inntil fem år, for seksuelle overgrep mot sju barnehjemsgutter. Imidlertid har flere enn sju tidligere barnehjemsbarn fra Barnevern i intervju med Granskingsutvalget fortalt om tilsvarende seksuelle overgrep fra fritidslederen. Granskingsutvalget legger derfor til grunn at overgrepene har vært mer omfattende og alvorlige enn det som har vært kjent og nevnt i dommen.

På Løkkeberg var gjerningsmannen en person som fra begynnelsen av 1950-tallet og fram til slutten av 1960-tallet fungerte som en uformell støtteperson/aktivitør på institusjonen. Granskingsutvalget legger til grunn at mange av guttene på Løkkeberg ble utsatt for seksuelle overgrep av denne mannen, til dels svært grove.

Noen av barnehjemsbarna ble utsatt for seksuelle overgrep fra andre barnehjemsbarn. Mest utbredt synes dette å ha vært på de store gutteinstitusjonene Løkkeberg og Geitmyra observasjonsskole. I stor grad gikk dette utover de yngste guttene på institusjonene. Overgrepene som er beskrevet er av ulik karakter og alvorlighetsgrad.

1.2 Omsorgssvikt

Som ved fysiske overgrep har forhold som type institusjon, størrelsen på institusjonene, personalressurser og hvem som var styrer i de aktuelle periodene, påvirket omsorgen ved de ulike institusjonene.

1.2.1 Praktisk omsorg

Det er Granskingsutvalgets klare oppfatning at de sosiale rammene rundt måltidene på mange av barnehjemmene i perioder var svært kritikkverdige. Som følge av at de gjeldende reglene rundt måltidene ikke alltid ble fulgt, forekom det en rekke alvorlige atferdsregulerende metoder. Noen av dem er beskrevet foran under fysiske overgrep. Styreren var ofte avgjørende for hvordan måltidene artet seg. Straffereaksjoner i forbindelse med måltidene forekom på flere av institusjonene helt fram til slutten av 1970-tallet.

Det er videre Granskingsutvalgets oppfatning at oppfølgingen av barnehjemsbarna i forhold til skole og lekselesing, var en nedprioritert oppgave på flere institusjoner. Særlig gjaldt dette de store barnehjemmene, og i utpreget grad i begynnelsen av mandatperioden.

Lav bemanning i forhold til antall barn var et stort problem på de fleste av barneverninstitusjonene fram til midten av 1970-tallet. Utvalget har fått inntrykk av at det var et kjent problem innen barnevernet i Oslo på 1960- og 1970-tallet at noen av barnehjemstyrerne ikke var ansett som faglig kompetente. Dette gjaldt ofte eldre styrere med lite utdanning.

Mange av barneverninstitusjonene var lite hensiktsmessige som hjem for barn. Flere av de store barnehjemmene, som Barnevern, Løkkeberg og Orkerød, ble av Oslos myndigheter vurdert som meget gammeldagse, for store og lite egnede allerede tidlig i 1950-årene.

1.2.2 Følelsesmessig omsorg

Granskingsutvalget finner det godt gjort at den følelsesmessige omsorgen på flere vesentlige punkter var mangelfull på de fleste typer institusjoner, særlig på 1950- og 1960-tallet. Unntaket er de fleste ungdomshjemmene.

Utvalgets oppfatning er at ivaretagelsen av barnas behov for nærhet og trygghet i stor grad var avhengig av hvem som var styrer på institusjonen og hvilke holdninger styreren representerte. Noen av barna har beskrevet institusjonen de bodde på som en oppbevaringsplass for barn, ikke et hjem. Generelt kan det sies at den følelsesmessige omsorgen ble dårligst ivaretatt i første halvdel av mandatperioden.

Utvalget finner det godt gjort at barn på flere av institusjonene ble utsatt for krenkende og sjikanerende uttalelser fra de ansatte, samt forskjellsbehandling og trusler, som i enkelte tilfeller kan karakteriseres som psykiske overgrep. Utvalget har fått beretninger om at de ansatte gjorde narr av de som var sengevætere, og ydmyket dem foran de andre barna på barnehjemmene.

Granskingsutvalget har fått et klart inntrykk av at det på de fleste institusjonene i liten grad var lagt til rette for at barna skulle ha kontakt med sin familie.

Flere av de tidligere barnehjemsbarna som bodde på barnehjemmene Barnevern i Schwensensgate, Bestun, Emmas, Frydenberg, Tangen og Geitmyra observasjonsskole på 1950- og 1960-tallet hadde lite kontakt med omverdenen. Barna var lite integrert i nabolaget og hadde få, om noen, venner utenfor institusjonen. Andre barnehjem synes å ha vært mer åpne i forhold til nærmiljøet. For ungdommene som bodde på ungdomshjemmene, var tilværelsen langt friere.

1.3 Tilsyn

1.3.1 Det kommunale tilsynet

I barnevernloven § 42 ble barnevernsnemndene pålagt tilsynsansvar for alle barneverninstitusjonene i kommunen, samt ansvar for tilsyn med institusjoner som kommunen eide eller drev, selv om institusjonen lå i en annen kommune. I Oslo ble denne oppgaven lagt til en tilsynskomiteé for hver kommunale institusjon. Hver komité besto av tre medlemmer oppnevnt av barnevernsnemnda.

Oslo barnevernkontor, som ble opprettet i 1954, utøvet i praksis også tilsyn.

Barnehjemsbarna skulle ifølge Sosialdepartementets rundskriv ha individuelt tilsyn på samme måte som barn i fosterhjem.

Ifølge Barnehjemforskriften skulle tilsynsbesøkene foregå uanmeldt minst seks ganger i året. Etter informasjonen fra intervjuer og de foreliggende tilsynsrapportene å dømme, ble dette pålegget bare unntaksvis etterfulgt.

Det utvalgets klare oppfatning at tilsynsbesøkene overveiende var så overfladiske at komiteen vanskelig kunne påse at hvert enkelt barn fikk den omsorg det

hadde behov for, slik Sosialdepartementets rundskriv av 1954 tilsa. De av barna som husker tilsynsbesøkene, har fortalt at de ikke ble snakket med.

Tilsynskomiteenes virksomhet synes ikke å ha endret seg særlig i granskingsperioden.

Granskingsutvalget legger til grunn at Oslo barnevernsnemnd gjennom sine tilsynskomiteer sviktet som den kontrollinstans den var ment å skulle være.

1.3.2 Overtilsynet

Etter § 13 i barnevernloven av 1953 skulle Sosialdepartementet føre tilsyn med barnevernet, herunder institusjonene, i hele landet. Det het blant annet at «[d]en som departementet gir fullmakt har adgang til enhver barneverninstitusjon som står under tilsyn etter loven». Barnevernlovens § 15 påla dessuten fylkesmennene tilsynsplikt i deres respektive fylker.

Granskingsutvalget legger til grunn at verken Sosialdepartementet eller Fylkesmannen i Oslo og Akershus førte tilsyn med noen av institusjonene som er nevnt i Granskingsutvalgets mandat etter 1954 – dette på tross av at de hadde overtilsyn med de lokale bar-

nevernsnemndene og skulle sikre at barnevernsnemndene fulgte opp det enkelte barn.

Granskingsutvalget finner det kritikkverdigg at det i praksis ikke ble utøvet overtilsyn med barneverninstitusjonene i Oslo verken fra Sosialdepartementets eller Fylkesmannens side.

1.4 Tvangsplassering

De aller fleste plasseringer av barn i institusjon skjedde med foreldrenes samtykke. I intervjuene med de tidligere barnehjemsbarna er det svært få som stiller spørsmålstegn ved grunnlaget for selve omsorgsovertagelsen.

Granskingsutvalget har fått et klart inntrykk av at tvangssakene var godt forberedt på forhånd av barnevernkantoret, og at de ble grundig behandlet av barnevernsnemnda.

Utvalget sitter også med et klart inntrykk av at omsorgsovertagelse var en riktig beslutning for de aller fleste barna som ble plassert i institusjon. Dette gjelder også i de tilfeller hvor det ikke forelå samtykke fra foreldre eller foresatte.

2 Granskingsutvalgets sammensetning og mandat

2.1 Oppnevning av Granskingsutvalget

I pressekonferanse 31. oktober 2003 presenterte Fylkesmannen i Oslo og Akershus følgende utvalg for å granske barnehjem i Oslo kommune i perioden 1954–1993:

Leder:

Helen Bøsterud, spesialpedagog, direktør i Direktoratet for sivilt beredskap fra 1993 til 2003, stortingsrepresentant fra 1977 til 1993 og justisminister fra 1986 til 1989.

Medlemmer:

Karen Hassel, psykolog, spesialist i klinisk psykologi, Oslo

Knut Lindboe, advokat med møterett for Høyesterett og barnevernrett som spesialområde, Oslo

Bente Wilmar, sosionom, universitetslektor ved Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin ved Universitetet i Oslo.

Mandatet som ble presentert 31. oktober 2003:

Mandat for utvalget som skal granske institusjoner hvor Oslo kommunes barnevernstjeneste plasserte barn i perioden 1954–1993

1. Utvalget skal granske eventuelle ureglemterte forhold ved institusjoner hvor Oslo kommunes barneverntjeneste plasserte barn i den angjeldende periode.

2. Granskingen skal gjennomføres for perioden 01.07.1954 til 01.01.1993.

3. Formålet med granskingen er å kartlegge faktiske forhold knyttet til at:

a. barn ved institusjonene skal ha blitt utsatt for fysiske overgrep av seksuell eller voldelig art

b. at det var alvorlige mangler med den praktiske og følelsesmessige omsorgen barna ble tilbudt ved institusjonen

c. at kommunale og statlige tilsynsmyndigheter ikke utførte sine pålagte oppgaver i forhold til institusjonene

d. at barn har vært tvangsplassert i institusjonen uten lovlig vedtak

4. Det legges til grunn at granskingen skal omfatte følgende institusjoner:

Henrik Thomassens Heftyes barnehjem, Frydenberg, Peterhof, Schwensens gate 11, Ohnheim, Breidablikk, Fagerholt, Løkkeberg, Åkeberg, Orkerød guttehjem, Orkerød pikehjem, Bestum barnehjem, Tangen, Guttepensjonatet i Biermannsgt. 6, «Sommerfryd» på Bekkelaget, Emmas barnehjem og Høgvarde. Utvalget skal også granske andre institusjoner som faller inn under punkt 1.

5. Dersom det under arbeidets gang skulle oppstå uklarheter med hensyn til hvilke institusjoner som skal omfattes av granskingen, eller øvrige uklarheter med hensyn til mandatets utstrekning, kan utvalget konferere med fylkesmannen.

6. Utvalget avgjør selv hvem som bør avgi forklaring.

7. Utvalgets møter (forhandlinger) er ikke åpne for allmennheten.

8. Granskingen søkes gjennomført i samsvar med reglene i rundskriv G-48/75 fra Justis- og politidepartementet, datert 4. mars 1975 om «Regler for granskingskommisjoner», så langt de passer.

9. Utvalget kan la seg bistå av andre fagkyndige dersom det under arbeidets gang viser seg å være behov for slik bistand.

10. Utvalgets rapport avgis til Fylkesmannen i Oslo og Akershus, for ekspedisjon til Oslo kommune.

11. Granskingsutvalgets godtgjørelse fastsettes av fylkesmannen og dekkes av Oslo kommune. Det samme gjelder for utvalgets utgifter, herunder utgifter til kontorhold og kontorhjelp.

Oppnevningen av Granskingsutvalget ble skriftlig bekreftet av Fylkesmannen i Oslo og Akershus i brev av 17. desember 2003, etter at også sekretariatsfunksjonen var på plass.

Berit Johannessen, politiadvokat, og Kari Andresen, konsulent, ble ansatt i sekretariatet fra 1. januar 2004. Sekretariatet ble utvidet et halvt år senere med to personer; Nikolai Skarssem Fjeld, idéhistoriker, og Øyvind Andreassen, politietterforsker. Sekretariatet har vært ansatt av Fylkesmannen i Oslo og Akershus i den tiden granskingen har pågått.

Granskingsutvalget møtte straks to utfordringer av betydning for avgrensingen av utvalgets arbeid. For det første hadde Barne- og familiedepartementet den 19. desember 2003 oppnevnt et nasjonalt utvalg som skulle gjennomføre en kartlegging av omsorgssvikt og overgrep i barneverninstitusjoner i perioden 1945–1980, med et mandat som grenset opp til granskingen i Oslo. For det andre hadde utvalget mottatt flere brev fra Oslo kommune hvor det ble henvist til en rekke institusjoner som en ønsket at utvalget skulle granske, i tillegg til dem som var nevnt i mandatet. Utvalget hadde derfor behov for at fylkesmannen bisto med en avklaring av granskingens omfang. Blant annet var det spørsmål om hvorvidt granskingen skulle begrenses til å gjelde institusjoner som Oslo kommune hadde tilsynsansvar for.

På bakgrunn av Granskingsutvalgets erfaringer de første månedene og Oslo bystyres debatt og vedtak av 5. mai 2004, besluttet fylkesmannen en endelig justering og presisering av utvalgets mandat. Det justerte mandatet av 7. mai 2004, ble utvalgets endelige mandat.

2.2 Granskingsutvalgets mandat

Fylkesmannen i Oslo og Akershus fastsatte følgende endelige mandat:

Mandat for utvalget som skal granske institusjoner hvor Oslo kommunes barneverntjeneste plasserte barn i perioden 1954–1993

1. Utvalget skal granske eventuelle uregelmessige forhold ved institusjoner hvor Oslo kom-

munes barneverntjeneste plasserte barn, på bakgrunn av konkrete henvendelser.

2. Granskningen skal gjennomføres for perioden 01.07.1954 til 01.01.1993.

3. Formålet med granskningen er å kartlegge faktiske forhold knyttet til at:

a. barn ved institusjonene skal ha blitt utsatt for fysiske overgrep av seksuell eller voldelig art

b. at det var alvorlige mangler med den praktiske og følelsesmessige omsorgen barna ble tilbudt ved institusjonen

c. at kommunale og statlige tilsynsmyndigheter ikke utførte sine pålagte oppgaver i forhold til institusjonene

d. at barn har vært tvangsplassert i institusjonen uten lovlige vedtak

4. Det legges til grunn at granskingen tar utgangspunkt i følgende mye anvendte institusjoner: Henrik Thomassens Heftyes barnehjem, Frydenberg, Peterhof, Schwensens gate 11, Ohnheim, Breidablikk, Fagerholt, Løkkeberg, Åkeberg, Orkerød guttehem, Orkerød pikehem, Bestum barnehjem, Tangen, Guttepensjonatet i Biermannsgt. 6, «Sommerfryd» på Bekkelaget, Emmas barnehjem, Høgvarde, Alfredheim, Ballangrud ungdomshjem, Bakkehaugen ungdomshjem, Bernhard L. Mathiesens barne- og ungdomshjem, Heggeli barnehjem, Kveset ungdomshjem, Solfeng, Villa Krogh, og observasjonsskolene Åsengata og Geitmyra, dersom det kommer konkrete henvendelser med tilknytning til disse. For andre institusjoner legges pkt 1 og pkt 2 til grunn for utvalgets arbeide.

I rapporten som framlegges etter denne granskingen, skal også behovet for å fortsette med en veiledning og videre oppfølging drøftes, sett på bakgrunn av utvalgets funn og de vurderinger som på det tidspunktet sannsynligvis vil være framlagt av det sentrale kartleggingsutvalget.

5. Dersom det under arbeidets gang skulle oppstå uklarheter med hensyn til hvilke institusjoner som skal omfattes av granskningen, eller øvrige uklarheter med hensyn til mandatets utstrekning, kan utvalget konferere med fylkesmannen.

6. Utvalget avgjør selv hvem som bør avgi forklaring.

7. Utvalgets møter (forhandlinger) er ikke åpne for allmennheten.

8. Granskningen søkes gjennomført i samsvar med reglene i rundskriv G-48/75 fra Justis- og politidepartementet, datert 4. mars 1975 om «Regler for granskningskommisjoner», så langt de passer.

9. Utvalget kan la seg bistå av andre fagkyndige dersom det under arbeidets gang viser seg å være behov for slik bistand.

10. Utvalgets rapport avgis til Fylkesmannen i Oslo og Akershus, for ekspedisjon til Oslo kommune. Utvalget avgir en førsterapport innen 1/12-05 dersom sluttrapport ikke kan avgis innen denne dato.

11. Granskningsutvalgets godtgjørelse fastsettes av fylkesmannen og dekkes av Oslo kommune. Det samme gjelder for utvalgets utgifter, herunder utgifter til kontorhold og kontorhjelp.

Diskusjonen rundt avgrensingen av Granskingsutvalgets arbeid fortsatte likevel i det politiske miljøet og i pressen ytterligere en stund. I november 2004 besluttet fylkesmannen at utvalgets sekretariat skulle utvides i en periode på fem til seks måneder. Dette ble begrunnet med at alle som hadde henvendt seg til Granskingsutvalget og som var plassert av Oslo kommune, skulle få fortalt sin historie før utvalget la fram sin rapport 1. desember 2005. Dette var da uavhengig av om de hadde bodd på barnehjem utenfor den tidsperiode som var satt i mandatet og uavhengig av hvilken institusjon de hadde vært på.

Granskingsutvalget mottok 8. november 2004 et notat med følgende ordlyd fra fylkesmannen:

OVERSENDELSE I FORBINDELSE MED UTVIDELSE AV UTVALGETS ARBEIDSKAPASITET

Jeg viser til tidligere samtaler, samt brev fra fylkesmannen til Oslo kommune av 04.10.2004 og Oslo kommunes svarbrev av 06.10.2004.

Som det framgår av ovennevnte brevveksling, har vi merket oss at en stor del av henvendelsene til Granskingsutvalget kommer fra tidligere barnehjemsbarn plassert av Oslo kommune

enten utenfor den tidsperiode mandatet angir, eller på andre institusjoner enn de som er nevnt i mandatets punkt 4.

Samtidig ser vi at utvalget fram mot første rapport som skal avgis 01.12.05, i hovedsak må konsentrere seg om å intervju og bearbeide materiale knyttet til de institusjoner som er navngitt i mandatets punkt fire.

For å kunne gjennomføre intervjuer også med de øvrige som har henvendt seg med faglig kompetent personell, har fylkesmannen fått bekræftet fra Oslo kommune at man der er villige til å stille de nødvendige økonomiske ressurser til disposisjon, slik at det kan treffes tiltak raskt for å øke utvalgets arbeidskapasitet.

Når det gjelder leie av ekstra lokaler og tilsetning av nye medarbeidere, viser jeg til den kommunikasjon som allerede er etablert mellom utvalget og embetet i den anledning.

Sekretariatet ble derfor utvidet med ytterligere fem personer. Cathrine Ørehagen, jurist, Espen A. Amundsen, idéhistoriker, Thale Rasmussen, statsviter, Elisabeth Tveito, teolog, og Martine Skarsen Fjeld, sekretær, ble ansatt for et halvt år fra 1. januar 2005. Ørehagens og Amundsens engasjement ble forlenget ut året for å bistå med ferdigstillingen av rapporten.

2.2.1 Institusjoner som omfattes av granskningen

Ifølge mandatets punkt 1 skal utvalget, på bakgrunn av konkretet henvendelser, granske eventuelle ureglementerte forhold ved institusjoner hvor Oslo kommunes barneverntjeneste plasserte barn.

Punkt 1 har en meget vid og omfattende formulering og har ingen begrensning i type institusjon, eierform, driftsansvar eller tilsynsansvar. Det har heller ingen geografisk begrensning.

Imidlertid sier mandatets punkt 4 at granskningen skal ta utgangspunkt i 27 mye anvendte institusjoner, som er listet opp med navn. Det som er felles for 25 av disse institusjonene, er at de var underlagt tilsyn av Oslo barnevernsnemnd etter § 42 i barnevernloven av 1953. Denne bestemmelsen påla barnevernsnemnda tilsynsansvar for alle barneverninstitusjoner i kommunen, samt ansvar for tilsyn med institusjoner som kommunen eide eller drev, selv om institusjonen lå i en annen kommune. De to observasjonsskolene, Geitmyra og Åsengata, var kommunale og underlagt tilsyn av skolestyret i Oslo kommune.

Granskingsutvalgets prioritering har i første omgang vært styrt av mandatets punkt 4, hvor det står hvilke institusjoner utvalget skal ta utgangspunkt i. Hver av de institusjonene som der er nevnt, er beskrevet i egne kapitler.

I mandatets punkt 1 står det at institusjoner skal granskes «på bakgrunn av konkrete henvendelser». Vedrørende enkelte av de 27 institusjonene er det kommet svært få henvendelser, og det er funnet lite arkivmateriale. For disse institusjonene har Granskingsutvalget kun presentert de opplysningene som er framkommet, uten å trekke konklusjoner opp mot mandatet. Opplysninger som er relevante i forhold til mandatet, er likevel tatt med i utvalgets generelle vurderinger.

I tillegg har Granskingsutvalget fått henvendelser fra personer som har vært plassert av Oslo kommune på en eller flere institusjoner som ikke er blant de 27 som er nevnt i mandatet. Disse institusjonene er i rapporten delt opp i kategoriene barnehjem, familiehjem, spesialskoler og behandlingshjem. Utvalget har valgt å samle informasjonen om disse i et eget kapittel, delt inn etter type institusjon. For institusjoner hvor utvalget har relativt lite informasjon, har vi vurdert om det kan trekkes ut tendenser som sier noe generelt om forholdene. For institusjoner hvor det finnes mer materiale har vi valgt å beskrive disse enkeltvis under den institusjonstype de tilhører. Det vises til kapittel 11 i rapporten.

Granskingsutvalget har ikke klart å finne nøyaktige oversikter over institusjoner hvor Oslo kommune plasserte barn. Utvalget mener likevel å ha en forholdsvis god oversikt over omfanget av institusjoner på bakgrunn av de konkrete henvendelsene vi har fått fra de som har bodd på en eller flere institusjoner. Av de 220 tidligere barnehjemsbarna som har blitt intervjuet av utvalget, har det blitt vist til cirka 90 ulike institusjoner som barnevernet i Oslo kommune skal ha benyttet i og utenfor Oslo.

2.2.2 Tidsperioden

Det følger av mandatets punkt 2 at granskingen skal gjennomføres for perioden 1. juli 1954–1. januar 1993. Dette er samme tidsperiode som barnevernloven av 1953 var gjeldende.

Granskingsutvalget har i hovedsak gjennomgått og vurdert de opplysningene som er gitt om de ulike institusjonene innenfor mandatperioden.

I tillegg har utvalget fått opplysninger om ureglementerte forhold ved enkelte institusjoner i tiden før 1954. Noe informasjon om institusjonene i årene før mandatperioden er også funnet i arkivene. Utvalget har valgt å ta med denne informasjonen i rapporten,

som en del av beskrivelsen av institusjonen. For de 27 institusjonene som er beskrevet i egne kapitler, er informasjon om forholdene før 1954 samlet i et eget punkt. For de øvrige institusjonene er informasjonen om forholdene før mandatperioden ikke skilt ut som et eget punkt.

Granskingsutvalget har ikke fått henvendelser fra personer som har bodd på barneverninstitusjon etter 1993.

2.2.3 Mandatets fire hovedpunkter

Mandatets punkt 3 a-d omhandler formålet med granskingen. Det har vært Granskingsutvalgets sentrale oppgave å undersøke og om mulig avdekke i hvilket omfang det har foregått voldelige og seksuelle overgrep, alvorlige mangler ved omsorgen, mangler ved tilsynet og om det er foretatt tvangsplasseringer uten lovlig vedtak.

Med formuleringen «fysiske overgrep av seksuell og voldelig art» har Granskingsutvalget forstått handlinger som kan karakteriseres som overgrep ut fra en alminnelig samfunnsoppfatning. Utvalget vil presisere at det ikke inngår i mandatet å ta stilling til straffrettslig eller erstatningsbetinget skyld. Det er derfor ikke foretatt vurderinger av om særskilte straffebud er overtrådt.

I undersøkelsen av den praktiske omsorgen har Granskingsutvalget sett nærmere på grunnleggende materielle levekår som mat og klær, skole-, fritids- og helsetilbud, og ut fra dette vurdert om det var alvorlige mangler ved omsorgen. Utvalget har vurdert opplysningene som har framkommet ut fra de krav som man i de aktuelle tidsperiodene med rimelighet kunne stille til blant annet materiell standard og praktisk oppfølging og tilrettelegging.

I undersøkelsen av den følelsesmessige omsorgen har Granskingsutvalget fokusert på blant annet trygghet, trøst gjennom nærhet og samtaler, tilstrekkelig og stabil voksenkontakt, individuell oppfølging, oppmuntring og anerkjennelse, og opplevelse av å bli behandlet likt og rettferdig. Etter utvalgets vurdering er psykisk trakassering en alvorlig form for følelsesmessig omsorgssvikt, som også kan ha karakter av å være overgrep. Slik utvalget ser det, må den informasjonen som er innhentet også vurderes ut fra det syn som rådet i de ulike faser i tidsperioden 1954–1993 vedrørende barns behov, barneoppdragelse og hva som var god omsorg.

Vedrørende tilsynsoppgavene til statlige og kommunale tilsynsmyndigheter, har Granskingsutvalget tatt utgangspunkt i barnevernlovens bestemmelser om tilsyn, samt forskrifter, rundskriv og regler på kommunalt plan. Utvalget har gjennomgått og vur-

dert departementets, fylkesmannens og kommunens tilsynsplikter.

Med gransking av hvorvidt barn har vært tvangsplassert i institusjon uten lovlig vedtak, har Granskingsutvalget forstått en vurdering av om det ble

fattet formelt gyldige/korrekte vedtak etter barnevernlovens bestemmelser. Utvalget har vurdert de opplysninger som har framkommet i intervjuene, samt det som er funnet i arkivene om barna som ble plassert i institusjon.

3 Granskingsutvalgets arbeidsmåte

3.1 Arbeidet i Granskingsutvalget

Granskingsutvalget har utført sitt arbeid i samsvar med Fylkesmannens mandat. Utvalget har arbeidet uavhengig av Oslo kommune, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, interessegrupper og enkeltpersoner.

Økonomiske forhold som kontorleie, lønnsutgifter og andre kostnader til drift har vært dekket av Oslo kommune etter anvisning fra Fylkesmannen. De praktiske utfordringene som endringene i mandatet medførte, har på utvalgets oppfordring blitt løst ved utvidelse av både stab og lokaler.

Granskingsutvalget har hatt kontorlokaler i Øvre Slottsgate 2b. Utvalget har hatt 47 heldagsmøter, hvor utvalgets leder, medlemmer og sekretariat har vært til stede.

Umiddelbart etter at Granskingsutvalget i Oslo ble oppnevnt, hadde utvalget et møte med Granskingsutvalget for barneverninstitusjoner i Bergen, hvor det sistnevnte utvalget redegjorde for sine erfaringer og arbeidsmetoder. Granskingsutvalget i Oslo har hatt god nytte av at en tilsvarende gransking var blitt gjennomført tidligere. Granskingsutvalget har videre hatt møte med Rettferd for taperne v/Generalsekretæren, Det nasjonale kartleggingsutvalget oppnevnt av Barne- og familiedepartementet, og Barne- ungdoms- og familiedirektoratet.

Granskingsutvalget har gjennomført sitt arbeid i tråd med reglene i rundskriv G-48/75 fra Justis- og politidepartementet, i samsvar med henvisningen i mandatet. Ifølge rundskrivet er en granskingskommisjon en ekstraordinær form for utredning, som bare bør brukes i tilfeller der vedkommende myndighet finner det klart at kommisjonsbehandling er den beste løsning sammenlignet med andre muligheter for undersøkelse. Ved å oppnevne et utvalg som skal granske ureglementerte forhold ved barneverninstitusjoner i perioden 1954–1993, gir samfunnet personer som kan ha blitt krenket, en mulighet til å fortelle og synliggjøre sin individuelle historie.

3.2 Offentliggjøring

Da Granskingsutvalgets arbeid startet i januar 2004, ble det gjennomført en presseorientering i forbindelse med utvalgets mandat og arbeid. Her ble det redegjort for utvalgets ønske om å komme i kontakt med tidligere barnehjemsbarn og andre personer med erfaringer av relevans for mandatet.

I mai 2004 ble det rykket inn en annonse med følgende ordlyd i Aftenposten, Dagbladet, Dagsavisen og Verdens Gang:

Granskingsutvalget for barneverninstitusjoner i Oslo har fått i oppdrag å granske institusjoner hvor Oslo kommune plasserte barn i perioden 1954–1993. Utgangspunktet for granskingen skal være konkrete henvendelser vedrørende institusjoner. Utvalget har allerede fått mange henvendelser.

Tidligere barnehjemsbarn og ansatte ved institusjonene eller i barnevernet i Oslo - som kan ha relevante opplysninger - inviteres fortsatt til å ta kontakt med utvalget. Dette gjelder også medlemmer av tilsynskomiteé/tilsynsutvalg for institusjonene og medlemmer av barnvernsmndnd i Oslo.

Utvalget skal særlig granske:

- a. om barn ved institusjonene har blitt utsatt for fysiske overgrep av seksuell eller voldelig art
- b. om det var alvorlige mangler ved den praktiske og følelsesmessige omsorgen barna fikk ved opphold i institusjonen
- c. om kommunale og statlige tilsynsmyndigheter utførte sine pålagte oppgaver i forhold til institusjonene
- d. om barn har vært tvangsplassert i institusjonen uten lovlige vedtak

Granskingsutvalgets adresse er:
Øvre Slottsgt. 2b, 0157 Oslo
Telefon: 24 15 60 00
E-mail: postbo@aktivepost.no
Leder: Helen Bøsterud
Juridisk sekretær: Berit Johannessen

I tillegg til annonsering ble utvalgets arbeid kjent gjennom omtale i presse og radio, særlig NRK Østlandsendingen.

Granskingsutvalget har praktisert åpenhet om arbeidsprosessen i forhold til presse og allmennhet. Når det gjelder funn eller vurderinger, har det ikke blitt gitt noen informasjon underveis.

3.3 Intervjuer

En viktig metode for informasjonsinnhenting har vært gjennomføring av intervjuer. Til sammen er 314 personer intervjuet av Granskingsutvalget. 220 av de intervjuede har som barn eller ungdom bodd ved en eller flere barneverninstitusjoner, skolehjem, spesialskoler eller behandlingshjem. 172 personer har bodd på en eller flere av de 27 institusjonene som granskes. Oppholdene på institusjon strekker seg i tid fra 1931 til 1987. Videre har utvalget intervjuet 60 personer som tidligere har vært ansatt ved de aktuelle barneverninstitusjonene. Disse har hatt ulike stillingskategorier og har arbeidet ved institusjonene over lengre eller kortere tidsrom. 17 av intervjuene har vært med tidligere eller nåværende ansatte ved Oslo kommunes barnevernkontor, og ti med tidligere medlemmer av Oslo barnevernsnemnd og/eller nemndas tilsynskomiteer. Også enkelte andre personer som har kunnet tilføre granskingsarbeidet relevant informasjon, har vært til intervju med utvalget.

Intervjuene har vært avholdt i Granskingsutvalgets lokaler i Øvre Slottsgate 2b eller i midlertidige lokaler i Tordenskjoldsgate 12. Sistnevnte adresse ble benyttet i en periode på cirka seks måneder da arbeidet med å gjennomføre intervjuer ble intensivert. I enkelte tilfeller hvor informantene har vært forhindret fra å komme til Oslo av helsemessige eller andre årsaker, har Granskingsutvalget foretatt intervjuer andre steder i landet. Unntaksvis har intervjuene foregått per telefon eller er blitt besvart skriftlig.

De tidligere barnehjemsbarna har alle henvendt seg til Granskingsutvalget på eget initiativ. Alle barn som har vært plassert av Oslo kommune på barneverninstitusjoner, skolehjem, spesialskoler eller behandlingshjem, har fått anledning til å komme til intervju med Granskingsutvalget. De fleste av de øvrige informantene har blitt oppsporet, kontaktet og innkalt til intervju av utvalget. Av tidligere ansatte på barnevernin-

stitusjoner, var det kun fem personer som henvendte seg til utvalget. For å spore opp tidligere ansatte har utvalget derfor funnet fram til lister over ansatte på de kommunale barnehjemmene fra cirka 1955 og fram til 1980-tallet i Oslo byarkiv. Noen av de kvinnelige ansatte har utvalget imidlertid ikke klart å finne, da de kun har vært registrert med pikenavn og uten fødselsdato. Også på de private institusjonene har det vært vanskelig å oppspore de tidligere ansatte, da arkivene fra disse barnehjemmene har vært mangelfulle, særlig i den første del av mandatperioden. Flere av de tidligere ansatte er døde eller for gamle eller syke til å komme til intervju.

Innkallelse til intervju ble gitt i form av et brev med en praktisk orientering om gjennomføringen av intervjuet. Dette ble gjentatt og presisert muntlig ved frammøte. Det ble blant annet lagt vekt på å formidle at Granskingsutvalget er et uavhengig utvalg som skal granske kvaliteten på institusjoner og ikke skal ta stilling til eventuell erstatning eller straffeforfølgelse. Overfor de tidligere barnehjemsbarna ble det understreket at intervjuet var av frivillig karakter.

Intervjuene har hatt en semistrukturert form. Innledningsvis ble mandatets hovedpunkter kort gått gjennom, og det ble orientert om at man ønsket å fokusere på disse. Rent praktisk ble det i intervjuene tatt utgangspunkt i en på forhånd utarbeidet intervjumal, der forhold relevante til utvalgets mandat var tatt med.

Intervjumalen inneholder både praktiske omsorgsforhold som mat, klær, boforhold, og skolegang, og de mer følelsesmessige forhold som omsorg, trøst og nærhet. Deretter har de intervjuede blitt spurt om fysiske og seksuelle overgrep. Utvalget har også spurt om tilsyn, bakgrunn for plassering på institusjon og tilslutt noe om livet i ettertid.

Hensikten med å bruke en intervjumal har, ved siden av å dekke mandatet best mulig, vært for lettere å kunne systematisere og sammenligne de ulike institusjonene og de ulike tidsperiodene. Det er viktig å understreke at malen kun har hatt en veiledende funksjon, og at det i mange tilfeller har vært både hensiktsmessig og nødvendig å gå utenom den. Intervjuene er muntlige og utvalget har etterstrebet at den intervjuedes subjektive oppfatning av de aktuelle forholdene har blir formidlet. Derfor har et sammendrag av intervjuet blitt lest inn på diktafon fortløpende under intervjuet. Den intervjuede har hørt på innlesingen og har hatt mulighet til å korrigere eventuelle feil og misforståelser underveis. Etter endt intervju har det diktede intervjuet blitt skrevet ut og sendt den intervjuede til eventuelle korrigeringer, før det har blitt endelig godkjent av den intervjuede gjennom underskrift. Granskingsutvalget har ikke lagt noen begrensninger på intervjuenes varighet. De fleste

intervjuene har vart i to til tre timer. Informantene har hele tiden fått god tid til å besvare spørsmålene og anledning til å forfølge det de har oppfattet som viktig. Oppfølgingsspørsmål fra utvalgets side har sikret at de vesentlige punkter er utforsket i dybde og bredde. Ønsket har vært å innhente så nyanserte framstillinger som mulig, og utvalget mener å ha lykket i dette.

Det har normalt vært to personer fra utvalget til stede under hvert intervju. Ved enkelte intervjuer har hele utvalget vært til stede. Noen få personer har vært til intervju flere ganger, enten fordi informasjonsmengden har vært omfattende eller fordi utvalget har hatt behov for tilleggsinformasjon.

Utvalget har i medhold av domstollovens § 43, annet ledd, hjemmel til å begjære rettslig avhør. Utvalget har ikke benyttet seg av denne muligheten.

3.4 Psykologtilbud

Intervjuene kan oppleves som en stor mental belastning. Utvalget har så langt det har vært mulig forsøkt å forberede de som skulle intervjues på dette, og har også prøvd å tilrettelegge intervjusituasjonen på best mulig måte. Alle de tidligere barnehjemsbarna har etter endt intervju fått informasjon om et tilgjengelig støtteapparat. Det viktigste elementet har vært to psykologer som har vært i beredskap for samtale. Psykologenes oppgave har vært å møte et eventuelt akutt behov og å utrede et eventuelt videre behandlingsbehov. Dersom en person har vært bosatt så langt fra Oslo at det har vært vanskelig å møte psykologene, har vedkommende hatt mulighet til å snakke med psykologen over telefon. Ved behov har psykologene kunnet hjelpe til med å etablere kontakt med behandler der personen bor. Psykologenes samtaler og arbeid har foregått uavhengig av Granskingsutvalget og med ordinær taushetsplikt.

I tillegg har Oslo kommune etablert en grønn telefonlinje for mennesker som har vært utsatt for overgrep mens de var under barnevernets omsorg.

3.5 Arkivgjennomgang

Ved siden av intervjuer har arkivmateriale av ulike typer vært en viktig informasjonskilde. Arkivmaterialet er i hovedsak innhentet fra Oslo byarkiv, Riksarkivet og Statsarkivet i Oslo, Arbeids- og sosialdepartementets arkiv, samt Fylkesmannen i Oslo og Akershus' arkiv. I tillegg har utvalget på de institusjoner som fortsatt er i drift, søkt etter dokumenter som omhandler de enkelte institusjonene.

Granskingsutvalget har gjennomgått betydelige mengder arkivmateriale. Arbeidet med arkivmaterialet har hatt et tredelt siktemål: For det første har det vært rettet mot å avklare de ulike myndigheters or-

ganisering og prosedyrer i forbindelse med deres ansvarsområder. Av særlig interesse var materiale som kunne dokumentere vedtak, saksbehandlingsrutiner og rutiner i forbindelse med tilsyn og rapportering, håndtering av ansettelse og personalsaker samt utøvelse av godkjenningmyndighet. Utvalget har funnet en god del materiale i form av planer, instruksjoner og forskrifter og så videre, som sammen har gjort det mulig å tegne et tydelig bilde av disse forholdene.

For det andre har utvalget søkt etter dokumenter som omhandler de enkelte institusjonene. Omfanget av dette arkivmaterialet har variert sterkt. For noen av institusjonene er et omfattende materiale bevart, mens for andre er materialet meget sparsomt eller helt fraværende. Mengden av materiale i institusjonsarkivene har dessuten variert fra år til år eller fra tidsperiode til tidsperiode. Granskingsutvalget har funnet materiale som har gitt et innblikk i institusjonenes bygnings- og vedlikeholdsmessige standard, boforhold og lignende, og til en viss grad også innblikk i den praktiske omsorgen med hensyn til blant annet mat, klær og skole. Generelt gjelder det at administrative, bemanningsmessige og økonomiske forhold er best dokumentert. Kun i få tilfeller har utvalget funnet materiale som omhandler overgrep eller manglende følelsesmessig omsorg i arkivene.

Det understrekes at det for flere av institusjonene finnes langt mer tilgjengelig kildemateriale enn det som er listet opp i begynnelsen av hvert kapittel og lagt til grunn for vurderingen av institusjonen. Dette materialet har imidlertid ikke vært relevant i forhold til utvalgets mandat.

Utvalget har også funnet en del dokumenter fra tiden rett før 1954. I den grad denne informasjonen har kunnet bidra til å gi et mer helhetlig bilde av forholdene på institusjonene, har den blitt sammenholdt med det øvrige arkivmateriale.

For det tredje har Granskingsutvalget innhentet dokumenter som gjelder den enkelte av de tidligere barnehjemsbarna – fortrinnsvis til bruk i intervju-sammenheng. Kun unntaksvis har vi funnet barnevernsmapper i Oslo byarkiv, og det er grunn til å tro at mange er makulert. De fleste av barnevernsakene finnes imidlertid i en kortversjon i form av såkalte rulleblad – en journal hvor noe av saksgangen og henvisninger til vedtak er notert. Mangelen på fullstendige barnevernsmapper er sterkt beklagelig, men siden mandatet angir at det er institusjonene som skal granskes, har dette i liten grad påvirket utvalgets arbeid.

Arkivsøket har som nevnt over avdekket store hull i arkivene også når det gjelder de enkelte institusjonene. Det er trolig flere årsaker til dette. Mye tyder på at skriftlig dokumentasjon, for eksempel referat fra tilsynsbesøk, ikke ble betraktet som vesentlig. Et-

ter samtaler med flere av de tidligere medlemmene av barnevernsnemndas tilsynskomiteer, sitter Granskingsutvalget igjen med et inntrykk av at i den grad evalueringer og korreksjoner i det hele tatt ble gitt, foregikk dette muntlig.

Dessuten var ikke private institusjoner pålagt å holde arkiv. For de institusjonene som hadde arkiv, kan dårlige rutiner – både i forhold til intern arkivføring og i forhold til overlevering til arkivverket – ha ført til at mye har gått tapt.

I NOU 2004:23 *Barnehjem og spesialskoler under lupen* står det at store mengder sensitivt arkivmateriale som vedrørte barnevernsinspektørenes arbeid, ble brent i forbindelse med at Sosialdepartementet flyttet fra Viktoria terrasse. Granskingsutvalget kan ikke utelukke at også annet relevant materiale har blitt destruert. Materiale kan også ha gått tapt i forbindelse med flytting, fuktskader eller brann.

3.6 Andre kilder

I arbeidet har Granskingsutvalget benyttet en rekke skriftlige kilder ut over arkivmateriale. Blant de viktigste er *Tidsskriftet Norges Barnevern*, årgangene 1954–1993, *Kommunal håndbok for Oslo*, årgangene 1940–1993, utvalgte årganger av *Statistisk årbok for Oslo*, utvalgte særtrykk fra *Statistisk ukehefte*, *Beretning om Oslo kommune (1912–1947)*, *Beretning om Oslo kommune (1948–1986)*, NOU 2004:23 *Barnehjem og spesialskoler under lupen* og *Rapport fra Granskingsutvalget for barneverninstitusjoner i Bergen*. Se for øvrig fullstendig litteraturliste sist i rapporten.

3.7 Bemerkninger til metode

Formålet med granskingen er angitt i mandatets punkt 3, nemlig å kartlegge faktiske forhold knyttet til fire saksområder i de barneverninstitusjonene som Oslo kommune benyttet i perioden 1954–1993. Den viktigste kilden til informasjon har vært beretninger fra tidligere barnehjemsbarn som har henvendt seg til utvalget. Granskingsutvalget har derfor sett det som en hovedoppgave å legge forholdene til rette både for at tidligere barnehjemsbarn skulle henvende seg til utvalget, og for at de skulle kunne fortelle sine historier.

Foruten de konkrete henvendelsene fra tidligere barnehjemsbarn har Granskingsutvalget oppsporet og innkalt tidligere ansatte ved institusjonene, ved barnevernkantoret og medlemmer av tilsynskomiteer, og

intervjuet disse. Hensikten med dette har dels vært å supplere informasjonen fra de tidligere barnehjemsbarna, og dels å få et annet perspektiv på institusjonene. Dette har vært ansett som formålstjenlig for å få et så godt grunnlag som mulig for å kunne ta stilling til hva som kan sies å være faktiske forhold. Det har dessverre ikke vært mulig å få tak i alle de ansatte utvalget har hatt ønske om å intervju. Flere av de tidligere ansatte er døde eller gamle og syke, på flere har vi manglet fullstendig personalia, og i tillegg har vi ikke funnet lister over ansatte på flere av de private barnehjemmene.

Hvorvidt de tidligere barnehjemsbarna som utvalget har intervjuet, utgjør en representativ gruppe av den samlede populasjonen av tidligere barnehjemsbarn i Oslo eller ikke, kan utvalget ikke trekke noen konklusjon om. Man kan anta at noen ikke ønsker å rippe opp i en vanskelig fortid. Noen av de som har opplevd barnehjemsoppholdet som positivt, føler kanskje ikke at en gransking av overgrep og omsorgssvikt angår dem. Andre kan være i en så vanskelig livssituasjon at de ikke har overskudd til å kontakte et granskingsutvalg og møte fram til et intervju. En del av de tidligere barnehjemsbarna lever ikke lenger.

Intervjuene omhandler saksforhold som kan ligge opp til 50 år tilbake, og minner svekkes over tid. Men studier av hukommelsen når det gjelder traumatiske opplevelser viser imidlertid at folk husker diss klart, og de husker dem lenge. Granskingsutvalget viser her til NOU 2004:23 *Barnehjem og spesialskoler under lupen*, vedlegg 2, skrevet av professor dr. philos Svein Magnussen.

Måten sterke følelsesmessige opplevelser beskrives på, vil variere fra person til person, og samme hendelse kan være opplevd, forstått og beskrevet forskjellig. Granskingsutvalgets generelle oppfatning er at de tidligere barnehjemsbarna har ønsket å framstille sine erfaringer på en så nyansert og sannferdig måte som mulig. Informantene husker og har formidlet opplevelser som har hatt betydning for dem – både gode og dårlige.

Det er ikke mulig å få et fullstendig bilde av hva som har funnet sted på de enkelte institusjonene til enhver tid. Utvalget har likevel fått så mange og så sammenfallende beretninger fra flere institusjoner at det lar seg gjøre å danne seg en oppfatning av omfanget av ureglementerte forhold. Her gjelder det imidlertid at erfaringer fra én tidsperiode ikke nødvendigvis er dekkende for en annen ved en og samme institusjon.

4 Noen trekk ved utviklingen av den offentlige barneomsorgen etter krigen

I det følgende trekkes fram noen faktorer som påvirket barnehjennene og deres funksjon fra 1954 og framover. Dette temaet belyses også i *Rapport fra Granskingsutvalget for barneverninstitusjoner i Bergen* (2003), i et vedlegg skrevet av Kjersti Ericsson. NOU 2004: 23, *Barnehjem og spesialskoler under lupen*, gir en grundig gjennomgang av barnevernets og barneverninstitusjonenes historiske utvikling og drøfter bakgrunnen for at omsorgssvikt og overgrep kunne skje.

Etter annen verdenskrig startet oppbyggingen av velferdsstaten slik vi kjenner den i dag. Etter krig og fem års okkupasjon, fikk gjenoppbyggingen av landet førsteprioritet. Gradvis økte den materielle standarden. Utviklingspsykologien ga ny kunnskap om barn og endret etter hvert synet på barn og deres rolle. Det ble også lagt vekt på utdanning, faglig utvikling og forskning.

4.1 Materielle forhold

I mange familier var levekårene etter den andre verdenskrig trange. Boligmangel og små leiligheter, ofte med tre generasjoner under samme tak, var ikke uvanlig. Barna ble ikke alltid passet like godt på, og ulykkesstatistikken var høy. En markert økning i levestandarden på 1950- og 1960-tallet gjorde at familiene kunne begynne å bruke penger til annet enn det som var helt nødvendig.

Den klassiske kjernefamilien med mor, far og barn hadde sitt gjennombrudd, det var husmødrenes tid og familiene fikk mer fritid (Thuen og Sommerschild 1997).

I Oslo, og også i flere andre større byer, var boligmangel og trangbodddhet en viktig årsak til at barn i kortere eller lengre perioder ble plassert i barnehjem. Selv om barn var vant til å bo trangt, ble det å bo på en sovesal med åtte til ti andre barn en stor overgang for de fleste. Etter hvert som de store barnehjennene ble nedlagt, ble det færre barn på hvert rom. For enkelte institusjoner tok denne forbedringen uforholdsmessig lang tid, og de ble liggende etter den generelle standardøkningen på boliger.

Når det gjelder mat og klær, rådet det en generell nøkternhet i samfunnet, i hvert fall opp til 1960-tallet. Varetilbudet var relativt begrenset.

Særlig i første tiår av mandatperioden var det for barn flest ingen overflod av klær og det var ikke store forskjeller med hensyn til hva barn hadde av klær, slik det senere ble. Etter hvert som vareutvalget økte og økonomien ble styrket, økte også den materielle standarden for store grupper.

I begynnelsen av perioden var det ikke vanlig at barn flest deltok i organiserte fritidsaktiviteter. Oppfordringen «ut og lek!» var noe alle barn ble møtt med (Thuen og Sommerschild, op.cit.). Mange leiligheter var for små til at barn hadde eget rom, og det var ikke vanlig at barn var inne hos hverandre. Utelek var også ansett som det sunneste for barn. Men selv om det var vanlig at barn lekte ute med andre barn, så var mødre hjemme og ikke langt unna. I helgene var familien ofte på tur eller gjorde andre ting sammen.

4.2 Synet på barn

Selv om det forrige århundre fikk betegnelsen «Barnets århundre» etter boken med samme navn (Ellen Key, 1900), vil andre uttrykk gi et mer dekkende bilde av den generelle oppfatningen av barn.

Generelle oppfatninger som at «barn skal ses, men ikke høres», «det barn ikke vet, har de ikke vondt av», og «ute av syne, ute av sinn» viste seg i praksis ved at mange generelt ikke snakket noe særlig med barn, men mer om dem og til dem. Det var også en vanlig oppfatning at barn skulle skjermes og derfor ikke skulle få vite hva som foregikk. Man trodde at barn glemte lett, og deres reaksjoner på atskillelse ble tatt lite hensyn til. Dette gjorde at de kunne gå med savn og sorg uten å få trøst. Når barn måtte på sykehus, fikk ikke foreldrene lov til å være til stede fordi en mente barna da ble vanskeligere. Først rundt 1970 ble denne praksisen endret på norske sykehus.

Den autoritære oppdragelsen hang igjen lenge. Barn skulle lyde voksne. Lov av 20. juni 1891 om Indskrænkning i Anvendelsen av legemlig Revselse, ga foreldrene rett til å anvende måteholden legemlig refselse på barna sine, til fremme av oppdragelsens øyemed. Bestemmelsen ble opphevet så sent som i 1972. Dette kan avspeile den generelle oppfatningen om hva slags metoder foreldre/oppdragere kunne bruke. For barneverninstitusjoner har det imidlertid fra 1953

vært et uttrykkelig forbud i barnevernloven § 42 mot å benytte kroppslig refselse.

4.3 Utdanningstilbud

Ifølge Hagen (2001) var det liten forståelse i kommunene for at de som arbeidet direkte med barna i barnehjemmene, burde ha noen formell utdanning. «Et varmt hjerte og sunn fornuft» var de etterspurte kvalifikasjonene.

Den første sosialarbeiderutdanningen, Sosiale kurser for Kvinner, var ettårig og igangsatt av Norske Kvinners Sosialråd i 1929. Formålet var å utdanne kvinner til lønnete stillinger i sosialt arbeid. Barnevernsakademiet i Oslo ble opprettet i 1935. Utdanningen ved akademiet var toårig og tok sikte på å utdanne til arbeid i barnehager, daghjem og barnehjem. Etter hvert ble hovedvekten lagt på småbarnspedagogikk og arbeid i barnehager. I 1948 ble Oslo kommunale barnevernsskole opprettet for å gjøre kommunen selvforsynt med personell til sine sosiale institusjoner. Det var ikke skolepenger, men en bindingstid på to år. Også denne utdanningen la hovedvekt på småbarnspedagogikk, og de fleste elevene søkte seg til daginstitusjoner. Da staten overtok utdanningen av førskolelærere i 1970, ble Oslo kommunale barnevernsskole slått sammen med Barnevernsakademiet.

Utdanningen av barnevernsarbeidere var underlagt Sosialdepartementets godkjenning og tilsyn. I 1948 ble Norges kommunal- og sosialskole (NKSH) opprettet. I 1951 satte Sosialdepartementet i gang en ettårig utdanning for barnehjemsstyrere i nært samarbeid med NKSH, som to år etter overtok ansvaret for utdanningen. I 1964 ble utdanningen utvidet til å være toårig, og de uteksaminerte fikk rett til tittelen barnevernspedagog. Formålet var fortsatt at de skulle utdannes til institusjonspersonale. Statens miljøterapi-skole, som i dette tidsrommet ble etablert av Helsedirektoratet for å utdanne miljøterapeuter til de barne- og ungdomspsykiatriske institusjonene, fungerte en kort tid før midlene ble overført til NKSH under forutsetning at det ble opptatt flere elever. Barnevernspedagogutdanningen ble en felles utdanning for institusjonspersonell. I 1990 ble utdanningen en treårig høyskoleutdanning.

Internatavdelingen ved Oslo barnevernkontor startet kursing av styrerne på barne- og ungdomshjemmene i begynnelsen av 1970-årene. Tanken var at styrerne skulle formidle lærdommen til de ansatte på institusjonene. Sensitivitetstrening og gruppedynamikk var særlig populært på den tiden. Barnevernkontoret ansatte sin første opplæringsleder omkring 1985.

Det tok lang tid før barne- og ungdomshjemmene hadde ansatte med adekvat faglig utdanning. Først på

1970-tallet ble det vanlig at styrer og andre ansatte hadde en flerårig sosialfaglig utdanning. Den langsomme utviklingen synes å ha bidratt til at institusjonene ikke endret seg i takt med ny viten og etter de planer og intensjoner som tidlig ble formulert.

Da utbyggingen av behandlingshjem skjøt fart i siste halvdel av 1960- og utover på 1970-tallet, søkte mange barnevernspedagoger seg dit, da arbeidet ved behandlingshjemmene ble vurdert som mer faglig stimulerende og interessant.

4.4 Faglitteratur og forskning

Barnevernloven av 1953 var sterkt preget av nye psykologiske teorier og forståelsesmåter når det gjaldt barns behov og utvikling. Dette medførte et brudd med det tidligere synet på oppdragelse, særlig i forhold til tukt og straff. Styrene for Oslo kommunes barnehjem ble pålagt å følge med i utviklingen av barnepsykologien. Det ble utgitt en rekke «Småskrifter» om barns utvikling og problemer. Det var imidlertid ingen teoretisk tradisjon i barnevernet, noe som gjorde det vanskelig å ta i bruk ny kunnskap. Forskjellen i organisatorisk forankring førte blant annet til at teori- og kompetansebygging har hatt en helt annen status og plass i barne- og ungdomspsykiatrien enn i barnevernet.

En sterk økning i ungdomskriminalitet på 1950-tallet, begynnende narkotikaproblemer i siste halvdel av 1960-årene, samt fokus på henholdsvis barnemishandling fra cirka 1970 og på seksuelle overgrep mot barn fra midten av 1980-tallet, medførte nye utfordringer for barnevernet, og førte etter hvert til et behov for nye forståelsesformer og økt teoretisk viten. Barns behov og deres rettigheter kom mer i fokus og faglitteraturen økte i omfang.

Boken *Retten til barnet – barnets rett* (Freud, Goldstein og Solnit) utkom i Norge i 1980 og fikk stor oppmerksomhet og skapte debatt. Barnets behov for en stabil og trygg oppvekst ble framhevet, og begrepet «psykologiske foreldre» ble introdusert. Norske fagbøker som *Barnevern – barnas vern?* (Seip Flaatten og Sandbæk, 1981) og *Barn uten tilhørighet. Om barnevern og stoffmisbruk* (Svensson, 1982) ble også gjenstand for stor interesse. Bøkene førte til mange diskusjoner og etter hvert til analyser av både sosialkontorene, av barnevernet og av barnevernets barn. Det ble slått fast at barnevernet måtte defineres som et eget fagområde.

I 1986 ble Barnevernets utviklingscenter opprettet. Institusjonen som lå i Oslo, var en privat stiftelse der Barne- og familiedepartementet sto for driften sammen med Wøyenstiftelsen. Der skulle det drives forskning og utvikling i nær tilknytning til praksisfeltet. Utviklings-

senteret ble i 1996 inkorporert i NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring).

4.5 Utbygging av barne- og ungdomspsykiatrien

Da barnevernloven av 1953 trådte i kraft, var utbyggingen av psykologisk/psykiatrisk hjelp til barn så vidt startet. Det første skolepsykologiske kontor ble opprettet i 1946 i Aker. I 1956 var det opprettet elleve interkommunale kontorer. I 1950 ble barnepsykiatrisk avdeling opprettet ved Rikshospitalet, i 1953 kom Nic Waals institutt og i 1955 Barnevern klinikken i Vestfold. I tillegg ble det etablert tre behandlingshjem tilknyttet Rikshospitalet og tre tilknyttet Nic Waals institutt.

I desember 1952 oppnevnte Sosialdepartementet Utvalget for psykisk barnevern som skulle utrede spørsmålet om tiltak for barn med behov for psykiatrisk/psykologisk behandling. De foreslo at en barne-

vernsklinikk skulle opprettes i hvert fylke. Klinikkenes hovedoppgave skulle være å bistå barnevernsnemnder og helsestasjoner og å hjelpe leger med undersøkelse, rådgivning og behandling. De skulle ha nært samarbeid med skolepsykologiske kontorer, som ble foreslått opprettet i alle kommuner. Lov om psykisk helsevern av 28. april 1961 trådte i kraft 1. juli 1961 og omfattet også barne- og ungdomspsykiatriske institusjoner. I løpet av de neste ti år ble det opprettet barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikker og behandlingshjem i de fleste fylker.

Tanken var at denne utbyggingen av klinikker skulle knytte barne- og ungdomspsykiatrien tettere opp mot barnevernsnemndene. Klinikkene skulle bidra med undersøkelse, diagnostisering, behandling og med å finne fosterhjem og delta i ettervern. Ulik organisatorisk og juridisk forankring samt faglige forskjeller gjorde imidlertid at barneomsorgen ble oppsplittet, til tross for intensjonen om samordning. Spesialskolene, barnehjemmene og behandlingshjemmene hadde hver sin organisering og hvert sitt lovgrunnlag.

5 Rettslige rammer

Barnevernloven ble vedtatt 17. juli 1953. Den trådte i kraft 1. juli 1954 og var gjeldende fram til 1. januar 1993. Dette er den samme tidsperiode som er angitt i Granskingsutvalgets mandat.

Etter en rettshistorisk innledning gis det i dette kapittelet en oversikt over de viktigste bestemmelsene i loven av 1953, som er av betydning for granskningen.

5.1 Rettshistorisk perspektiv

Vergerådsloven av 1896 var ikke bare den første barnevernlov nasjonalt, men også internasjonalt. Tiltakene etter vergerådsloven skulle ikke være straff, selv om loven også gjaldt unge lovbrøyttere. Den kriminelle lavalder ble hevet fra 10 til 14 år. Barn skulle oppdras til lovlidighet, blant annet for å spare samfunnet for utgifter til straff og fengsel senere. Vergerådet kunne også iverksette tiltak ved moralsk utglidning eller forømmelse i hjemmet.

I tillegg til å tildele barn og foresatte påtale og formaning, kunne det i henhold til vergerådsloven gjøres vedtak om å plassere barnet utenfor hjemmet, i fosterhjem, barnehjem eller skolehjem. Vergerådsloven var ment som et skritt i retning av å skille barneforsorgen ut fra fattigvesenet. Men det ble et todelt system, hvor det var like mange barn som ble plassert av fattigvesenet som av vergerådene.

Barnevernloven av 1953 innebar at ideologien ble endret fra kriminalpolitikk og samfunnsvern til forebygging i et sosial- og skolepolitisk perspektiv.

Av nytt i loven av 1953 kan nevnes:

- prinsippet om barnets beste ble satt i sentrum
- tvangstiltakene ble skjøvet i andre rekke, og plassering utenfor hjemmet skulle bare foretas når hjelpetiltak ikke førte fram
- ansvaret for det kommunale barnevern, som hadde vært spredt, ble samlet i én instans, barnevernsnemnda
- fylkesmannen fikk ansvar for tilsyn med det kommunale barnevern
- fosterhjem og barneverninstitusjoner skulle godkjennes på forhånd.

Barnevernloven av 1992 kan sies å være en videreføring av loven av 1953, men den går lenger i å legge vekt på forebygging.

Adgangen til å iverksette tvangstiltak ble i realiteten ikke endret ved overgangen fra loven av 1953 til loven av 1992, selv om vilkårene i loven ble omformulert og det ble en egen paragraf om atferdstiltak rettet mot ungdom.

En viktig endring med loven av 1992 var at avgjørelsesmyndighet ble lagt til en statlig fylkesnemnd, idet det ble ansett som uheldig at den kommunale barneverntjenesten både var saksforberedende organ, avgjørelsesorgan og hadde ansvar for iverksettning av tiltak.

5.2 Organisering og saksbehandlingsregler

Barnevernsnemnda var det sentrale organ etter loven av 1953. Det var én nemnd i hver kommune, med fem medlemmer valgt av kommunestyret. I tvangssaker tiltrådte en dommer nemnda. I Oslo var det tre verneutvalg, hver med fem medlemmer.

Barnevernsnemnda skulle undersøke og iverksette hjelpetiltak i hjemmet. Dersom hjelpetiltak/forebyggende tiltak ikke var tilstrekkelige, kunne nemnda sette barnet bort til oppfostring utenfor hjemmet, i fosterhjem, barnehjem, spesialskole eller lignende.

Barnevernsnemnda skulle føre tilsyn med alle barneverninstitusjoner i kommunen. Nemnda skulle også føre tilsyn med barn plassert i fosterhjem, ved å oppnevne tilsynsfører for hvert fosterbarn.

Fra og med 1. januar 1988 opphørte betegnelsen «Barnevernsnemnda», idet denne ble etterfulgt av «Helse- og sosialstyret».

§ 5 stilte krav om at en dommer skulle tiltre barnevernsnemnda og lede forhandlingene og delta i stemmegivningen i følgende saker:

- a. omsorgsovertagelse uten samtykke
- b. fratagelse av foreldreansvar
- c. at privat plasserte barn ikke skal flyttes
- d. nektelse av å oppheve omsorg.

I rundskriv nr. 50 om saksbehandlingen fra 1980, ble det gitt uttrykk for at en dommer også skulle være tilstede ved vedtak om å nekte foreldrene å ha samvær med barn under omsorg. Loven av 1953 hadde ingen paragraf eller bestemmelse om samvær og kontakt med foreldre etter omsorgsovertagelse.

De langt fleste omsorgsovertagelser og plasseringer utenfor hjemmet skjedde med foreldrenes samtykke. Også i disse sakene skulle barnevernsnemnda fatte vedtak, men uten at dommeren var tilstede. Av de 5630 barn som i 1989 befant seg under barnevernomsorg, var det bare et mindretall på åtte prosent hvor foreldrene ikke hadde samtykket.

Fra og med 1. januar 1979 ble det adgang til å delegere til lederen av sosialkontoret/barnevernet å fatte vedtak om å overta omsorgen med foreldrenes samtykke. Innen seks måneders varighet skulle saken forelegges helse- og sosialstyret for eget vedtak i saken.

§ 11 ga anledning til å fatte hastevedtak. I akutt-situasjoner kunne barnet anbringes foreløpig utenfor hjemmet. Slike vedtak kunne fattes av nemndsformannen alene eller av påtalemyndigheten, og skulle deretter så snart som mulig, framlegges for barnevernsnemnda.

Fra 1. januar 1979 kunne leder av sosialkontoret/barnevernet fatte hastevedtak såfremt kommunestyret hadde gitt slik myndighet.

Vedtak i barnevernsnemnda kunne påklages, først til fylkesmannen og eventuelt videre til Sosialdepartementet.

Fra og med 1. januar 1970 ble det gitt adgang til å bringe de alvorligste sakene inn for retten, dette som erstatning for den tidligere departementsbehandlingen, men fortsatt først etter avgjørelse i klagesak hos fylkesmannen.

5.3 Plassering som tiltak

§ 19 ga adgang til omsorgsovertagelse og til å anbringe barnet til oppfostring utenfor hjemmet, såfremt forebyggende tiltak i hjemmet var nytteløse eller hadde vært forsøkt uten å føre fram.

§ 16 inneholdt grunnvilkårene for vernetiltak, også hjelpetiltak i hjemmet. Minst ett av vilkårene etter § 16 måtte være tilstede før det var adgang til omsorgsovertagelse etter tilleggsvilkårene i § 19.

§ 16 stilte opp fire alternative grunnvilkår for barneverntiltak, herunder omsorgsovertagelse og plassering utenfor hjemmet:

- § 16 a refererte seg til barnets oppvekstmiljø – omsorgssvikt
- § 16 b omhandlet barnets/ungdommens egen atferd – lovovertrødelse eller annen atferd som viste dårlig tilpasning

- § 16 c omhandlet barn uten forsørger eller foreldre som ikke var i stand til å forsørge det
- § 16 d omhandlet syke og funksjonshemmede barn som ikke fikk nødvendig pleie eller behandling.

§ 16 a var utvilsomt det ledd som hadde størst betydning i praksis, og omfattet etter sin ordlyd til dels de øvrige alternativene.

I tillegg til omsorgsovertagelse og plassering utenfor hjemmet kunne barnevernsnemnda fatte følgende tvangstiltak:

- nekte tilbakeføring og opphør av omsorg etter § 48
- fratagelse av foreldreansvar med henblikk på adopsjon etter § 20
- avgjøre tvist om å flytte barnet til et annet anbringelsessted under omsorg etter § 27
- barnevernsnemnda kunne midlertidig nekte foreldrene å ta tilbake barn som var privat plassert etter § 37.

§ 11 ga lederen for barnevernsnemnda alene eller påtalemyndighet anledning til å fatte akuttvedtak med anbringelse utenfor hjemmet, noe som imidlertid i første omgang ikke innebar omsorgsovertagelse.

5.4 Institusjoner

§ 24, første ledd, sa at barn som barnevernsnemnda hadde overtatt omsorgen for, fortrinnsvis skulle anbringes i et godt fosterhjem, subsidiært i et godkjent barnehjem, etter annet ledd.

I proposisjonen til barnevernloven av 1953 ble det nevnt at det da var 181 barnehjem i landet, hvorav 142 var eid og drevet av private organisasjoner.

Det følger av § 40 at barneverninstitusjoner og deres styrere skulle ha godkjenning av Sosialdepartementet, eller den departementet gir fullmakt.

I medhold av § 41 ble Oslo kommune delegert myndighet til selv å godkjenne barnehjem og styrere.

«Barnehjemforskriften» av august 1954 regulerte institusjonene nærmere. Forskriften inneholdt blant annet følgende:

- barnehjemmet skulle søke å gi barn like gode oppvekstvilkår som i et godt privat hjem
- kroppslig refselse skulle ikke nyttes, som bestemt i barnevernlovens § 42, annet ledd
- heller ikke burde andre former for straff nyttes, som isolering, tilbakehold av lommepenger eller forbud mot å delta i fornøyelser
- det ble stilt krav om to års utdanning for å være styrer

- til å utføre tilsyn med barnehjem skulle barnevernsnemnda oppnevne fra ett til tre av sine medlemmer, eventuelt andre skikkede personer. Barnehjem skulle besøkes minst seks ganger årlig.

§ 24, fjerde ledd, ga også adgang til plassering på andre institusjoner enn godkjent barnehjem, nemlig:

- spesialskole
- observasjonsskole
- institusjon for særomsorg (verneskole).

Plassering på institusjon nevnt i § 24, fjerde ledd, innebar plassering utenfor barnevernet. Disse institusjonene ble ikke regnet som barneverninstitusjoner etter § 39, og barnevernsnemnda hadde ikke noe tilsynsansvar for disse etter § 42. Staten dekket utgiftene til spesialskoler og vernet skoler.

Den største gruppen som ble plassert på spesialskoler eller vernet skoler etter § 24, fjerde ledd, var barn og unge plassert etter § 16 b om kriminalitet eller andre alvorlige atferdsvansker.

Spesialskolene sorterte under Kirke- og undervisningsdepartementet, etter en særlov av 23. november 1951. Vernet skoler lå under Sosialdepartementet. Vernet skoler var for de vanskeligste, som også ble ansett for å ha behov for psykiatrisk/psykologisk behandling. En psykiatrisk overlege var ansvarlig for vernet skoler.

Oslo og noen få andre kommuner hadde «observasjonsskoler», nærmest som en forskole til eventuell spesialskole eller vernet skole.

5.5 Tilsyn med institusjoner og barn plassert på disse

§ 13 påla Sosialdepartementet tilsyn med barnevernet i hele landet, herunder institusjonene. Departementet ansatte barneverninspektører som besøkte institusjonene.

§ 15 påla fylkesmannen overtilsyn med barnevernet i fylket, herunder institusjonene. Etter «Tilsynsforskriften» § 9 skulle fylkesmannen ansette en særskilt barnevernsekretær til å utføre arbeid med barnevernsaker.

Tilsynsforskriften § 6 sa at fylkesmannen burde foreta besøk på barneverninstitusjonene så ofte som det ble ansett påkrevd. Dette i motsetning til barnevernsnemnda, som skulle besøke institusjonene minst seks ganger pr. år. Fylkesmannen i Oslo og Akershus utøvde i praksis ikke tilsyn med Oslos barneverninstitusjoner. Dette skyldtes dels kapasitetshensyn, idet fylkesmannen bare hadde én barnevernsekretær til både Akershus og Oslo, og dels at Oslo kommune var ansett som en vesentlig mer ressursrik kommune på barnevernområdet enn andre kommuner.

§ 42 påla barnevernsnemnda tilsynsansvar for alle barneverninstitusjoner i kommunen, samt ansvar for tilsyn med institusjoner som kommunen eide eller drev, selv om institusjonen lå i en annen kommune.

I § 42, annet ledd, var det inntatt et forbud mot kroppslig refselse, samtidig som det ble sagt at nemnda skulle se nøye etter at institusjonen ble drevet i samsvar med lov og forskrifter, og slik at barna kunne trives og føle seg trygge.

For hvert barn i fosterhjem skulle det oppnevnes en tilsynsfører. Dette gjaldt ikke for barn som var plassert på institusjon.

Det kan sies at loven av 1953 hadde manglende regler om tilsyn med hvert enkelt barn i barnehjem. Plikten til tilsyn med barna ble imidlertid utdypet i rundskriv. Sosialdepartementet bestemte i rundskriv nr. 4 fra 1954 «Barneverninstitusjonene», at den som utøvde nemndas tilsynsansvar skulle føre spesielt tilsyn med hvert enkelt barn som var på barnehjemmet, på samme måte som når det gjaldt barn i fosterhjem.

§ 43 ga anvisning på hvordan barnevernsnemnda kunne forholde seg hvis den mottok meldinger gjennom tilsyn om misligheter eller uheldige forhold. Først skulle man henvende seg til styrer ved institusjonen og søke forholdene rettet på. Hvis dette ikke førte fram, pliktet nemnda å melde fra til departementet. I alvorlige tilfeller kunne nemnda beslutte å stenge institusjonen inntil departementets avgjørelse forelå.

Rettskilder

Forskrifter:

Sosialdepartementets «Forskrift for barneheime» av august 1954. «Barnehjemsforskriften».

Sosialdepartementets forskrift «Bestemmelser om tilsyn med barnevernarbeidet i fylkene og instruks for barnevernsekretærene» av 12.03.57. «Tilsynsforskriften».

Sosialdepartementets rundskriv:

Sosialdepartementets rundskriv nr. 2 «Om Barnevernet».

Sosialdepartementets rundskriv nr. 4 «Barneverninstitusjonene».

Sosialdepartementets rundskriv nr. 5 av 13.06.54 «Om fosterbarn og fosterheime».

Sosialdepartementets rundskriv nr. 16. «Bestemmelser om tilsyn med barnevernarbeidet i fylkene og instruks for barnevernsekretærene».

Sosialdepartementets rundskriv nr. 27 «Institusjoner der barnevernsnemndene kan anbringe barn».

6 Organiseringen av barnevernet i Oslo i perioden 1954–1993

I 1948 ble de to kommunene Oslo og Aker slått sammen til én kommune. Sammenslåingen var først og fremst begrunnet med at de snevre Oslo-grensene hemmet en videre byutvikling. Som storkommune og hovedstad har Oslo vært i en særstilling, også innenfor den sosiale sektor.

Fra boka *Beretning om Oslo kommune for årene 1948–1986*, skrevet av Bernt H. Lund, er det hentet opplysninger om strukturen for den kommunale virksomheten innenfor sosialavdelingen, som blant annet barnevernet hørte inn under. Lund skriver at Oslo kommune på mange områder var en foregangskommune når det gjaldt den sosialpolitiske utviklingen. Nye trykdeordninger, behandlingsprinsipper og organisasjonsformer ble prøvd ut i Oslo kommune før de ble gjennomført på landsbasis. En relativt ressurssterk kommune som Oslo trakk på et tidlig tidspunkt profesjonelle medarbeidere inn i administrasjonen. Konflikten mellom leg og lærd fikk dermed næring. Internt i administrasjonene oppsto det også en rivalisering mellom medarbeidere med ulik utdanningsmessig bakgrunn. De kjempet om posisjoner som ga innflytelse over de nye tjenestenes innhold og utvikling.

Boka til E. Seip Flaatten og M. Sandbæk *Barnevern – barnas vern?* beskriver skillet mellom Oslo og landet for øvrig, og bekrefter at organiseringen av barnevernarbeidet i Oslo har vært særegen. Vanligvis var barnevernarbeidet i kommunene en integrert del av den øvrige sosialtjenesten. I Oslo var imidlertid barnevernkontoret administrativt atskilt fra sosialkontoret, og ved behandling av barnevernssaker foregikk det en arbeidsdeling disse kontorene imellom.

Også innad i Oslo barnevernkontor var det en klar arbeidsfordeling med forskjellige seksjoner. Denne organisasjonsformen har vært gjenstand for en løpende vurdering og utprøving i store deler av mandatperioden. Det økende antall saker og oppgaver førte til at Oslo barnevernkontor stadig ble utvidet; flere fagpersoner kom inn og nye avdelinger og seksjoner ble opprettet.

6.1 Grunnlag

For å kunne gi en nærmere beskrivelse av organiseringen av barnevernet i Oslo har Granskingsutvalget

innhentet opplysninger fra både skriftlige og muntlige kilder.

Granskingsutvalget har intervjuet lederen av barnevernsnemnda i perioden 1968–1971. Utvalget har videre intervjuet ti medlemmer av tilsynskomiteene i tidsperioden 1947–1984. Seks av dem var medlem eller varamedlem av barnevernsnemnda.

Utvalget har også intervjuet vedkommende som var ansatt som sosialrådmann i Oslo i perioden 1972–1983.

Av den øverste ledelse på barnevernkontoret har utvalget intervjuet vedkommende som var konstituert som barnevernsjef i 1975, barnevernsjefen i perioden 1982–1987 og barnevernsjefen som fungerte i stillingen fra 1987 til 1988, etter å ha vært assisterende barnevernsjef i perioden 1981–1987. Assisterende barnevernsjef i perioden 1979–1981 er også intervjuet.

I tillegg har utvalget intervjuet 17 personer som jobbet på barnevernkontoret i tidsrommet 1960–1988.

I store deler av perioden utvalget skal granske, har det vært én barnevernsjef. Vedkommende var først formann for vergerådet og ble deretter barnevernsjef i 1954. Han fortsatte i stillingen fram til 1982, med et opphold på cirka ett år på midten av 1970-tallet. På grunn av sykdom har han ikke vært i stand til å møte utvalget til intervju.

Det skriftlige grunnlagsmaterialet for dette kapitlet oppgis løpende i teksten.

6.2 Barnevernsnemnda

Formannskapet i Oslo vedtok 31. april 1954 en plan for gjennomføring av barnevernloven.

Barnevernsnemnda ble valgt av kommunestyret, som også utpekte leder og nestleder for nemnda.

Etter barnevernloven skulle nemnda ha fem medlemmer, men for større kommuner kunne departementet samtykke i at nemnda skulle ha flere medlemmer, og at den kunne deles opp i utvalg for visse stedlige og/eller saklige arbeidsområder. Oslo som storkommune hadde behov for en utvidet barnevernsnemnd for å overkomme alle oppgavene, og en særordning for Oslo kommune ble godkjent av departementet. Oslo barnevernsnemnd skulle ha 15 medlemmer. Disse medlemmene ble fordelt på tre underutvalg; et

administrasjonsutvalg, et verneutvalg som behandlet frivillige klientsaker og et rettsutvalg som behandlet tvangssaker.

I 1960 gikk en bort fra denne ordningen og delte barnevernsnemndas 15 medlemmer på tre verneutvalg, som hver kunne fatte alle typer klientvedtak. Årsaken til endringen var økningen i antall klientsaker og det store arbeidspresset i verneutvalget. De tre nye verneutvalgene ble kalt verneutvalg I, II og III, og hadde ansvar for saker delt inn alfabetisk etter etternavn. Lederne i de tre utvalgene hadde myndighet til å fatte vedtak etter § 11 i barnevernloven av 1953, som gjaldt hastevedtak om foreløpig plassering utenfor hjemmet. De tre lederne dannet et administrasjonsutvalg som skulle behandle administrative saker i samarbeid med barnevernsjefen.

Barnevernlovens § 42 påla, som omtalt i kapittel 5, barnevernsnemnda tilsynsansvar for alle barneverninstitusjoner i kommunen, samt ansvar for tilsyn med institusjoner som kommunen eide eller drev, selv om institusjonen lå i en annen kommune. Barnevernsnemnda i Oslo løste dette ved å velge en tilsynskomite på tre medlemmer, som hadde tilsyn med den enkelte institusjon.

Mye av arbeidet med klientsaker, også beslutninger, ble etter hvert delegert fra de folkevalgte i barnevernsnemnda til fagpersoner. Fra og med 1. januar 1979 ble det adgang til å delegere sosialstyrets, barnevernsnemndas og edruskapsnemndas avgjørelser i klientsaker til den sosiale administrasjonen i kommunene. I Oslo hadde de ansatte på barnevernkontoret utstrakte delegasjonsfullmakter allerede fra 1965. Fullmaktene gikk blant annet ut på å yte økonomisk hjelp og hjelp til skolegang eller arbeid, og å overta omsorgen der hvor foreldre samtykket. Det vanlige var at barnevernsnemndene i ettertid stadfestet de tiltak barnevernkontorets fagpersoner hadde satt i verk.

Barnevernsnemndene ble opphevet i 1988 (lov om kommunalt helse- og sosialstyre m.v.) og et felles helse- og sosialstyre erstattet de tidligere barnevernsnemndene, edruskapsnemndene, sosialstyrene og helserådene.

Granskingsutvalget har gjennom intervjuer fått inntrykk av at de som satt i barnevernsnemnda, hadde et stort engasjement for saksområdet. I verneutvalgene var det omfattende arbeid, med heldagsmøter, gjennomgang av en mengde dokumenter og vedtak i enkelt saker. Av og til deltok nemndsmedlemmene også i det praktiske barnevernsarbeidet knyttet til enkeltsaker.

Det er sagt at de tre verneutvalgene fungerte som selvstendige barnevernsnemnder og at utvalgene hadde lite med hverandre å gjøre. Verneutvalgene hadde møte cirka en gang per måned. De fleste sakene var kurante. Sakene var forberedt av barnevernkontoret,

og det forelå sosialrapporter og begrunnelse for forslag til vedtak. Barnevernsjefen og saksbehandleren var til stede på møtene, og barnevernsjefen hadde stilt seg bak forslaget til vedtak på forhånd.

Det er formidlet en oppfatning av at det generelt var gode økonomiske forhold ved Oslo kommunes barnehjem, i forhold til andre kommuner.

6.3 Sosialadministrasjonen

Sosialadministrasjonen var under ledelse av sosialrådmannen, og hadde ansvar for en rekke områder innenfor den sosiale sektor, herunder sosiale saker i alminnelighet, sosialtrygden, barnevernet og barnehjemmene.

Sosialrådmannen i Oslo i perioden 1972–1983 forteller at hun stort sett deltok på møtene i barnevernsnemnda, hvor saker av generell karakter, som budsjetter og lignende, ble behandlet. Sosialrådmannen var ikke til stede på møter i verneutvalgene, hvor enkeltsakene ble behandlet.

6.4 Barnevernkontoret

Oslo barnevernkontor ble opprettet 1. november 1954. Alle barn som tidligere var plassert av forsorgsvesenet utenfor sitt hjem, alle vergerådets barn og tilsynet med anbrakte barn under helserådets avdeling for mor og barn, ble overført til det nye barnevernkontoret.

Barnevernkontoret ble ledet av en kontorsjef som fikk betegnelsen barnevernsjef.

Kontoret besto av to avdelinger; en administrasjonsavdeling og en verneavdeling for behandling av saker under verneutvalget og rettsutvalget (fra 1960 verneutvalgene I, II og III).

Oslo barnevernkontor ble stadig utvidet. I 1954 var det ansatt 20 funksjonærer ved barnevernkontoret i Oslo, i 1965 var det ansatt 45 og i 1986 var det ansatt 128 funksjonærer.

Barnevernkontoret fikk kunnskap om barnevernsaker gjennom flere kanaler. Hvem som helst kunne henvende seg til barnevernet og informere om et barnevernproblem. Foreldrene selv har alltid utgjort den største gruppen av de som melder sakene (1965: 48 %, 1980: 35 %).

I verneavdelingen var det en undersøkelsesseksjon (også kalt gruppe eller avdeling), som tok seg av alle innkomne meldinger som dreide seg om «nye» barn. Meldinger eller henvendelser om barn som barnevernet kjente fra før, ble gitt til den saksbehandleren som hadde ansvar for saken.

Når undersøkelsesseksjonen hadde undersøkt saken, ble den enten henlagt eller det ble fremmet forslag til vedtak i et av verneutvalgene.

Når vedtak var fattet, ble saken overført fra undersøkelsesseksjonen til den aktuelle seksjonen (gruppe eller avdeling) som skulle effektivere vedtaket. Disse seksjonene var under stadige omorganiseringer, men grovt sett dreide det seg om:

- tilsynsseksjonen, som skulle føre tilsyn med hjemmeboende barn
- fosterhjemssesksjonen, som skulle rekruttere, plassere og ha tilsyn med barn i fosterhjem
- internatseksjonen, som skulle plassere og ha tilsyn med institusjonene og barna som bodde på disse.

I tillegg var det en egen administrasjonsavdeling og senere en opplæringsavdeling, og fra 1981 en egen personalavdeling.

Lov om sosial omsorg som trådte i kraft 1. januar 1965, bestemte at det i hver kommune skulle være et sosialstyre som skulle være ansvarlig for sosialomsorgen i kommunen. Tanken var at sosialstyret skulle ha ansvaret for alt sosialt arbeid i kommunen, men at det fortsatt var behov for blant annet en egen barnevernsnemnd. Sosialrådmannen i Oslo gikk inn for å dele byen i distrikter, og planen for den framtidige utbyggingen av sosialadministrasjonene, samt ny plan for barnevernet, ble derved vedtatt i bystyret 24. november 1965. Etter hvert som både distriktsosialkontor og helse- og sosialsentra ble opprettet, ble stadig flere av barnevernets oppgaver lagt til disse bydelskontorene. Det var også en periode (fra cirka 1978) da barnevernkantoret selv utplasserte grupper av medarbeidere i de bydelene hvor barnevernsproblemene var størst.

Etter vedtak fattet av formannskapet 13. april 1978, ble barnevernkantoret delt i to i 1979; med en verneavdeling og en administrasjonsavdeling. Verneavdelingen besto av:

- tilsyns- og undersøkelsesavdeling (ledet av en avdelingsjef)
- internatseksjonen (ledet av konsulent)
- fosterhjemssesksjonen (ledet av en konsulent).

Ved Bydelsreformen i 1988 ble barnevernkantoret og barnevernsnemnda nedlagt og all behandling av klientsaker ble overført til bydelene.

6.4.1 Barnevernkantorets ledelse

Granskingsutvalget har ikke hatt anledning til å intervju vedkommende som var barnevernsjef i store deler av granskingsperioden. Barnevernsjefen var sentral i oppbyggingen av Oslo barnevernkantor og i utforming av barnevernsarbeidet i kommunen.

De tidligere ansatte på barnevernkantoret som utvalget har intervjuet, har formidlet ulike synspunkter og holdninger til barnevernets ledelse. Noen har svært positive erfaringer, og beskriver et stort engasjement, faglig dyktighet og økonomisk raushet, både i forhold til oppfølging av klienter og til de ansattes faglige utvikling. Andre har gitt uttrykk for at barnevernkantoret hadde en svak ledelse, og at de ulike avdelingene i stor grad styrte seg selv. Videre er det sagt at det ikke ble arrangert faglige møter eller diskusjoner før et stykke ut på 1980-tallet.

Stillingen som assisterende barnevernsjef ble opprettet i 1981. Til utvalget er det uttalt at bakgrunnen for opprettelsen av stillingen var at etaten ikke leverte raskt nok, og at ledelsen skulle styrkes.

Fleire av de ansatte på barnevernkantoret har framhevet som negativt at det var lite kontakt mellom de ulike seksjonene på barnevernkantoret. En sak kunne først bli behandlet av undersøkelsesseksjonen, overført videre til internatseksjonen og ende ved fosterhjemssesksjonen. En ansatt har uttalt at en klient som kom inn i «systemet», fort kunne være inntil seks ulike primærkontakter i løpet av sin «barnevernskarriere».

Assisterende barnevernsjef i perioden 1981–1987 forteller at da barnevernkantoret ble nedlagt i 1988, gikk det et par år da «ingen» hadde helhetsansvar. Først ble ansvaret for barnehjemmene lagt ut til den bydel de geografisk lå i. Ungdomshjemmene ble holdt samlet i et nyopprettet barnevernsekretariat. Dette medførte at noen av institusjonene fikk tett og god oppfølging, mens andre i større grad ble overlatt til seg selv. Etter en prøvedrift skulle begge former for organisering evalueres og videre tilknytning velges. Resultatet ble at alle institusjonene ble lagt til barnvernsekretariatet, som senere ble Barne- og familieetaten.

6.4.2 Administrasjonsavdelingen

Granskingsutvalget har intervjuet en sentral ansatt ved administrasjonsavdelingen på 1970- og 1980-tallet. Den tidligere ansatte har fortalt følgende til utvalget:

Administrasjonsavdelingen hadde ansvaret for opprettelse og nedleggelse av institusjonene, samt drift, vedlikehold og budsjett. Det var kun de kommunale institusjonene som var underlagt avdelingen. Administrasjonsavdelingen hadde ikke direkte med barna å gjøre, da den direkte kontakten med barna var internatseksjonens ansvar.

Ledelsen ved administrasjonsavdelingen hadde faste fellesmøter med styrerne på henholdsvis barnehjemmene og ungdomshjemmene. Temaene på møtene var ofte vedlikehold og

økonomi. Det er fortalt at det var utfordrende for de eldre barnehjemstyrerne når det kom et ungt og nyutdannet personale på institusjonene, som blant annet krevde fast arbeidstid og overtidbetaling. De eldre styrerne hadde vært vant til å være på institusjonen døgnet rundt.

Når styrerne ønsket å ta opp budsjettmessige forhold, eller ved personalkonflikter, hendte det at ledelsen ved administrasjonsavdelingen ble bedt om være med på institusjonens personalmøter.

Administrasjonsavdelingen hadde personalansvar både overfor ansatte på barnevernkontoret og de ansatte på institusjonene.

6.4.3 Undersøkelsesseksjonen

Undersøkelsesseksjonen var den seksjonen av barnevernkontoret som først kom i befatning med barnevernsakene. Det bekreftes i intervju med Granskingsutvalget at det var nokså vanlig at foreldre kom direkte til seksjonen for å be om plassering av barn, for eksempel på grunn av vanskeligheter i familien (psykiske lidelser, skilsmisse, boligmangel). Saksbehandlere ved undersøkelsesseksjonen tok imot klienter på kontoret og dro på hjemmebesøk. De skrev så en rapport som ble lagt fram for verneutvalget.

6.4.4 Tilsynsavdelingen/internatseksjonen

Før internatseksjonen ble opprettet var det tilsynsavdelingen som hadde ansvaret for tilsynet ved institusjonene. Til Granskingsutvalget er det fortalt at det var omkring 15 ansatte i tilsynsavdelingen, og at de i hovedsak førte tilsyn med barn som bodde hjemme, men også med barn i institusjon.

Internatseksjonen ble opprettet i 1969, med seks ansatte. Seksjonen overtok tilsynsavdelingens oppgaver i forhold til tilsyn med institusjoner og de enkelte barn på institusjoner. Internatseksjonen hadde tilsyn både med de kommunale institusjonene og de private institusjonene som kommunen hadde inngått avtale med angående plassering av barn. De tidligere ansatte ved seksjonen har fortalt at de fordelte institusjonene mellom seg.

Internatseksjonen fikk sakene oversendt etter at barnevernsnemnda hadde gjort vedtak om plassering. Flere av de tidligere ansatte utvalget har snakket med, forteller at barna ble plassert på de institusjonene hvor det var plass. Det var i liten grad tale om individuell tilpasning. Tanken var at barnehjemplasseringene helst skulle være kortvarige. Ved langtidsplasseringer ble det søkt å få plassert barnet i fosterhjem eller familiehjem. Ved korttidsplasseringer med samtykke fra

foreldrene, kunne det bli mye flytting fram og tilbake mellom institusjon og hjem. Etter hvert ble de ansatte ved internatseksjonen mer oppmerksomme på det uheldige ved disse flyttingene.

Fram til 1980 økte antall plasseringer, men deretter kom det en nedgang.

6.4.5 Håndtering av personalsaker

Personalsaker på de kommunale institusjonene ble behandlet av barnvernsmemndas administrasjonsutvalg og administrasjonsavdelingen på barnevernkontoret.

Granskingsutvalget har gjennom intervjuer fått kjennskap til personalsaker av alvorlig karakter på flere av barneverninstitusjonene. Det er også funnet opplysninger i rapporter, brev og annet skriftlig materiale, og noen av personalsakene er relativt godt dokumenterte.

Barnevernkontoret synes å ha løst sakene på ulike måter. Granskingsutvalget sitter imidlertid med et inntrykk av at mange saker ble forsøkt løst ved at en av de involverte, oftest den påklagede, ble overflyttet til en annen institusjon eller til en annen stilling innenfor kommunen. Hvis ikke dette lot seg gjøre, synes praksis å ha vært at vedkommende ble oppfordret til å si opp selv. Det er også tilfeller hvor konflikten ble løst ved naturlig avgang for den påklagede, for eksempel ved søknad om førtidspensjonering.

Granskingsutvalget har nærmere kjennskap til personalsaker/personalkonflikter av mer alvorlig karakter ved institusjonene Løkkeberg, Ohnheim og Bernhard L. Mathisen.

På Løkkeberg barnehjem ble en assistent sagt opp etter først å ha blitt oppfordret til å si opp selv. Årsaken var at det ble avdekket at hun hadde slått flere av guttene på barnehjemmet.

På Ohnheim barnehjem klaget de ansatte på styrerens behandling av barna, blant annet skal hun ha straffet barna ved å stenge dem inne i kjelleren. Det skal ha vært to ulike klagesaker mot styreren, med noen års mellomrom. Utvalget har fått høre at ved den siste konflikten gikk internatavdelingen inn for at styreren måtte slutte. Administrasjonsutvalget støttet imidlertid styreren, som fikk fortsette. Den ansatte som hadde klaget på forholdene, ble tilbudt en annen stilling. Etter protester mot denne løsningen fra de andre ansatte, endte det med at styreren ble omplassert.

Ved Bernhard L. Mathisens barnehjem ble det etter flere graverende episoder sendt inn skriftlige klager på styrerens atferd fra noen av de ansatte. Barnehjemets tilsynsfører, som var ansatt på internatavdelingen ved barnevernkontoret, skrev en rapport hvor hun la fram personalets og sin egen kritikk av styreren. Barnevernkontoret løste saken ved å anbefale at styreren ble førtidspensjonert, noe som ble innvilget.

For en nærmere redegjørelse for sakene vises det til det enkelte institusjonskapittel.

Utvalget sitter med et inntrykk av at det var et kjent problem på 1960- og 1970-tallet at noen av barnehjemstyrerne ikke lenger var ansett som faglig kompetente. Dette gjaldt ofte eldre styrere med lite utdanning. De hadde jobbet på institusjonen i mange år og drev institusjonene etter gamle og umoderne metoder. Det var ofte vanskelig å få tilstrekkelig grunnlag for å reise personalsak.

6.5 Planer og regler for Oslo kommune

6.5.1 Plan for Oslo kommunale barnehjem og ungdomspensjonater

Planen ble vedtatt av barnevernsnemndas administrasjonsutvalg 1. april og 21. september, av lønnsutvalget 11. mai og av formannskapet 26. mai 1955. Videre ble den godkjent av Sosialdepartementet 21. september 1955.

Planen fastsetter blant annet at barnehjemmene skulle være en erstatning for barnas naturlige hjem, og gi barna like gode oppvekstvilkår og utviklingsmuligheter (fysisk og psykisk) som et godt privat hjem. Barna skulle trives og føle seg trygge. Kroppslig refse og isolering måtte ikke benyttes. Barnehjemmene skulle føre kartotek med kort, journal eller dagbok for hvert barn, og hvert barn skulle ha sin individuelle mappe. Styreren kunne kontrollere brevveksling og eventuelt forby besøk. Det var barnevernsnemnda som skulle bestemme besøkstider.

Andre bestemmelser i planen stadfestet at hjemmene sorterte under barnevernsnemnda (ved administrasjonsutvalget), sosialrådmannen og barnevernsjefen, og at barnevernsnemnda skulle føre tilsyn etter barnevernlovens §§ 42-44. Barnevernsnemnda (ved administrasjonsutvalget) bestemte antall barn og alders- og kjønns sammensetning på hjemmene, mens barnevernssjefen skulle foreta plassering etter vedtak i barnevernsnemnda (ved verneutvalget) eller etter søknad fra foreldre eller foresatte som anmodet om plassering. Legeundersøkelse skulle foretas før plassering. Utskrivning fra institusjon skulle besluttes av verneutvalgene.

Planen hadde også regler for tilsynskomiteens besøk, samt om institusjonens økonomi, årsberetning og rapportering.

Tilsetting av personale skulle skje i administrasjonsutvalget etter innstilling fra styrer og barnevernsjef. Ved lønnsklasse 15 og høyere skulle det foreligge innstilling også av tilsynskomiteen og sosialrådmannen.

Til slutt var det bestemmelser om fastsettelse av tjeneste- og ordensregler for personalet, om taushetsplikt og om forandringer i planen

6.5.2 Tjeneste- og ordensregler for Oslo kommunale barnehjem og ungdomspensjonater

Tjeneste- og ordensregler for Oslo kommunale barnehjem og ungdomspensjonater ble vedtatt av barnevernsnemndas administrasjonsutvalg 1. april, av lønnsutvalget 11. mai og av formannskapet 26. mai 1955.

I dokumentet er styrerens ansvar detaljert beskrevet. Foruten ansvar for daglig drift, regnskap, renhold og den generelle orden på hjemmets løssøre, hadde styreren ansvar for at barna ble ivaretatt og fulgt opp. Det heter i dokumentet at «[h]un skal forvise seg om at barnas stell skjer på fullt betryggende måte og at personalet tar seg av barna, deres oppdragelse, utvikling og sosiale tilpasning idet det tas hensyn til det enkelte barns fysiske og psykiske forutsetninger». Styreren ble også pålagt å følge med i utviklingen innen barnepsykologien. Hun skulle videre tilegne seg Oslo kommunes barnehjemsplan, ordensregler og instruksjoner, kommunens personalreglement og departementets forskrifter, samt sørge for at det øvrige personale ble gjort kjent med disse bestemmelsene. Styreren skulle dessuten gi personalet nødvendig rettleiding og støtte.

Det øvrige personale skulle utføre det arbeid styreren påla dem og holde orden på egne værelser og tøy. De skulle framstå som gode eksempler og arbeide for trivsel og godt samarbeid. Assistentene skulle bistå styrer i alle gjøremål (og være stedfortreder). Barnepleierskene skulle bistå assistentene i arbeidet med barna. Husholdersken hadde, under styrers tilsyn, ansvar for matstell og husholdning, og skulle påse at det ikke ble sløst med matvarer og annet. De øvrige ansatte skulle utføre det arbeid deres overordnede påla dem.

6.5.3 «Nye retningslinjer for utbyggingen av barnehjem og observasjonshjem»

Nye retningslinjer for utbyggingen av barnehjem og observasjonshjem ble behandlet av Oslo bystyre 8. september 1955. Når det gjaldt det framtidige behov for barnehjem, ble det vist til ulike samfunnsforhold som ville ha betydning. Det kunne dreie seg om økende boligbygging og barnehageutbygging, men også om økning i skilsmisser og nervøse sykdommer. Den nye barnevernloven og barnevernsnemndas politikk spilte en særlig viktig rolle.

Barnevernsjefen opplyste at barnevernsnemnda i Oslo på det tidspunktet i alt hadde cirka 1100 barn

under omsorg. Av disse var cirka 340 barn anbrakt i kommunens tolv barnehjem, mens de øvrige var plassert i private barnehjem i eller utenfor Oslo eller i fosterhjem. Det ble antatt at kommunen fortsatt ville ha behov for de 340 barnehjemsplassene. Men de barnehjemmene som kommunen eide, var stort sett gammeldagse og lite tjenlige som barnehjem. De fleste var bygget for andre formål. Det ble anført at kommunen ikke hadde bygget barnehjem i løpet av de siste 25 år, mens barnepsykologien og forståelsen av hva barn trengte hadde gjennomgått en enorm utvikling på samme tid. Etter moderne krav skulle det enkelte barnehjem ikke ha mer enn åtte til tolv plasser, og av de ni kommunale barnehjemmene som ble benyttet til varig oppfostring, var det bare Ohnheim som rent plassmessig kunne godtas. Det ble lagt fram en plan for å avløse de resterende barnehjemmene med mindre hjem. Dette ville innebære 21 barnehjem, hvert med plass til tolv barn. Barnevernssjefen fant det rimeligere i første omgang å nedlegge og skaffe erstatningshjem for Løkkeberg, Barnevern og Orkerød gutte- og pikehjem. Det ble foreslått å ta sikte på å bygge disse hjemmene i løpet av en femårsperiode.

Som en reaksjon på kritikken mot de store barnehjemmene, opprettet Oslo kommune såkalte familiehjem. Det første ble etablert i 1958. På det meste var det i alt tolv slike familiehjem, men de store forventningene til dem ble ikke innfridd. Rundt 1985 var alle nedlagt.

Planene og reglementet avspeilet intensjonen i barnevernloven, der også de nye vitenskapene og den nye kunnskapen om barn fikk større innflytelse. Men verken den nye loven eller Oslo kommunes planer og reglement gjorde at barnevernet endret seg raskt. For eksempel ble Løkkeberg barnehjem ikke nedlagt før i 1971, til tross for at barnevernssjefen så tidlig som i 1955 sa at når det gjaldt Barnevern og Løkkeberg, hadde det i mange år vært et innstendig ønske om å få disse nedlagt som barnehjem, da de var uegnet til formålet. Barnevern ble nedlagt i 1960. Imidlertid ble barnetallet på de to institusjonene betraktelig redusert før nedleggelsen.

De nye barnehjemmene ble etablert fra midt på 1960-tallet og framover. Dette var institusjoner for begge kjønn.

6.5.4 Betydningen av kommunens planer og reglement

Allerede et år etter at barnevernloven av 1953 var trådt i kraft, forelå det altså både en plan og et tjeneste- og ordensreglement for Oslo kommunale barnehjem og ungdomspensjonater, godkjent av Sosialdepartementet. Det var også vedtatt retningslinjer for utbygging av små barnehjem og observasjonshjem. Planene og reglementet ble utarbeidet etter krav fra Sosialdepartementet. Barne- og familiedepartementet har opplyst til Granskingsutvalget at Oslo kommune i februar 1955 fikk overført godkjenningmyndighet fra Sosialdepartementet etter barnevernlovens § 40.

Utvalget har gjennom intervjuer av institusjonsansatte, ansatte på barnevernkontoret og medlemmer i tilsynskomiteer forsøkt å få et inntrykk av hvilken rolle kommunens planer og reglement hadde for deres daglige arbeid. Så å si ingen av dem som ble intervjuet kunne huske å ha sett dokumentene tidligere. Flere ble overrasket over å høre at de fantes.

6.5.5 Ny institusjonsplan av 1984

I 1984 ble ny institusjonsplan for Oslo barnevern vedtatt. Oslo barnevernsnemnd behandlet saken i møte 15. mars 1984 og uttalte blant annet i sitt enstemmige vedtak: «Oslo har til nå ikke hatt en fullt utarbeidet og samlet institusjonsplan som grunnlag for kontinuerlig planlegging og tilpasning til behovene, til budsjettene og til endringer i synet på barnevernets oppgaver og tiltaksformer.

Barnevernet er ved den framlagte planen gitt en rettesnor for arbeidet videre. Den setter søkelyset på institusjonsoppholdet, på omsorgsbegrepet og på barnevernets utvidede omsorgsforpliktelse.»

7 Sped- og småbarnshjemmene

7.1 Heftyes barnehjem

7.1.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet 29 tidligere barnehjemsbarn som bodde på Heftyes barnehjem i perioden 1937–1969. Av disse bodde 14 på institusjonen før 1954. De fleste barna ble siden plassert på andre barnehjem, og det er disse oppholdene som er grunnen til at de har henvendt seg til Granskingsutvalget.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet to tidligere ansatte ved Heftyes barnehjem. En av disse var barnepleierske i perioden 1963–1966, den andre barnepleierelev i perioden 1967–1968. Utvalget har videre kontaktet to tidligere barnepleiersker som jobbet på Heftyes på 1960- og 1970-tallet. Disse ønsket ikke å komme til intervju.

Videre har utvalget kontaktet og intervjuet et av medlemmene av tilsynskomiteen for Heftyes i perioden 1964–1972. I tillegg har en av de tidligere ansatte ved Oslo barnevernkontor kommet med opplysninger om institusjonen i sitt intervju.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv blant annet funnet tilsynskomiteens møtebok for perioden 1954–1975, tilsynskort for perioden 1946–1965, tilsynsrapporter fra perioden 1967–1975, diverse dokumenter vedrørende to klagesaker, fra henholdsvis 1948–1951 og 1966–1969, og forslag om nedleggelse av institusjonen fra 1975. I Riksarkivet ble det funnet diverse notater fra de tidligere nevnte klagesaker, «spørreskjema for barneheimer» fra 1949 og 1952, godkjenning fra 1950, samt diverse avisutklipp.

Granskingsutvalget finner å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Heftyes barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1963–1968. Utvalget

vil imidlertid påpeke at informasjonen fra intervjuene er svært begrenset. De tidligere barnehjemsbarna som er intervjuet, bodde på Heftyes før de var tre år gamle, og husker lite eller ingenting fra oppholdet. Informasjonen fra de to ansatte som er intervjuet, og som arbeidet på institusjonen i perioden 1963–1968, i tillegg til dokumenter fra klagesak mot styreren (styrer 2) i perioden 1966–1968, gjør at utvalget likevel mener det er grunnlag for å vurdere institusjonen i perioden 1963–1968. Når det gjelder tilsyn, er det funnet omfattende arkivmateriale, og utvalget mener det er tilstrekkelig til å kunne vurdere dette i perioden 1954–1975.

7.1.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Henrich Thomassen Heftyes barnehjem lå i Kirkeveien 173 i Oslo.

Ifølge *Beretning om Oslo kommune for årene 1912–1947* ble institusjonen opprettet ved cand. theol. Henrich Thomassen Heftyes legats midler. Hjemmet ble åpnet i september 1914 under navnet H. T. Heftyes barneherberge, og var beregnet for cirka 50 barn under syv år, derav omkring 25 spedbarn. Oslo kommune sto for driften av institusjonen. Hjemmets oppgave var å by et midlertidig hjem for gutter og jenter under undervisningspliktig alder. Vergerådet og fattigvesenet hadde fortrinnsrett til å besette plassene.

I 1937 endret institusjonen navn til H. T. Heftyes barnehjem. I kommunal håndbok for 1955 står det at «hjemmets oppgave er å være midlertidig hjem for gutter og piker i alder 0–3 år. Det er plass for 45 barn.» Fra 1963 var det plass for 42 barn ved institusjonen.

Heftyes barnehjem er siste gang nevnt i kommunal håndbok for 1975. I et skriv til sosialrådmannen i Oslo av 17. juni 1975, foreslår fungerende barnevernsjef Egil Egeland at Heftyes barnehjem nedlegges fra 1. september 1975, hvilket også ble gjort.

I forslaget om nedleggelse av Heftyes barnehjem står det følgende: «Utvalget for vurdering av behov og målsetting ved utbygging av barneverninstitusjoner (Egelandutvalget) mener at store og separate institusjoner for sped- og småbarn på lengre sikt bør utvikles bl.a. fordi småbarn utsettes for en stor psykisk belastning når de flyttes fra små, kjente hjemmeforhold til store spedbarninstitusjoner.» Videre påpekes det at det enkelte barns behov for personlig kontakt med voksenperson lettere kan imøtekommes i mindre institusjoner.

Granskingsutvalget har intervjuet vedkommende som var saksbehandler i forbindelse med nedleggelsen. Hun uttaler at hun var svært glad for å være med på å nedlegge Heftyes barnehjem. Hun mener det var

en altfor stor institusjon, selv om det riktignok var færre barn der mot slutten.

Institusjonen ble drevet videre som Heftyes barnehage.

Boforhold

På tilsynskortet utvalget har funnet i byarkivet, beskrives Heftyes barnehjem på følgende måte:

3 etasjes murbygning. Kjelleretasjen: Vaktmesterleilighet. Kjøkken og spisesal for betjeningen. Vaskeri og fyrrom. 1 etasje: Spedbarnssal for 12 barn. 2 stuer for småbarn henholdsvis på 10 og 8 barn, 1 lekesal, stellerom. Kontor, bestyrerinneleilighet på 2 rom. Assistentrom, 2 betjeningsrom, 1 bad, melkekjøkken. 2 etasje: 2 sovesaler på 10 barn hver. 2 lekerom og 2 stellerom. Anretning, 4 rom for betjeningen, derav 1 tomannsrom. 3 etasje: 8 betjeningsrom, 1 bad, vaskerom og systue.

Både tilsynsrapportene og tilsynskortet forteller om stadig ominnredning, oppussing og modernisering av lokalene. Tilsynskomiteen kom, i samråd med bestyrerinnen, med konkrete forslag om hva de mente burde utbedres, og fulgte også opp at dette ble utført så langt det lot seg gjøre.

Personellsituasjonen

På tilsynskortet som er ført for perioden 1946–1965, er det oppgitt 27 stillinger ved Heftyes barnehjem. Dette var som følger: Bestyrerinne, tre assistenter, husholderske, 13 barnepleiersker, to elever, fem piker, vaktmester og barnehagelærerinne. Samme antall stillinger beskrives senere i «Oppgave over betjeningen ved Heftyes barnehjem» fra 1967, og senest i skrevet vedrørende forslag om nedleggelse av institusjonen fra sommeren 1975.

Barnepleiersken som var ansatt fra 1963 til 1966, husker ikke hvor mange ansatte de var på Heftyes. Etter hennes oppfatning var de ikke for få i forhold til antall barn. Hun sier videre at de gikk dag-, kveld- og nattevakter. På dag- og kveldstid var det to på vakt på hver avdeling, om natten gikk de alene, og det var våkne nattevakter.

Heftyes hadde også barnepleierelever. Inntaket av elever var regulert i egen instruks. Det ble tatt inn tre elever om våren og tre om høsten. Dette framgår av tilsynskomiteens møteprotokoll, og var praksis i alle fall fram til slutten av 1950-tallet.

Fra 1954 og fram til institusjonen ble nedlagt i 1975, var det fire forskjellige styrere på Heftyes barnehjem. Styrer 1 var ansatt fra midten av 1940-tallet og fram til 1965, styrer 2 fra 1965 til 1968, styrer 3 fungerte

midlertidig i 1969 og styrer 4 fra 1970 til 1975. Styrer 1 og 2 vil bli nærmere omtalt i kapittelet i forbindelse med klagesaker.

Tilsyn

Gjennom tilsynskomiteens møtebok for perioden 1954–1975 og tilsynsrapportene fra perioden 1967–1975, mener Granskingsutvalget å ha fått et godt innblikk i komiteens virke ved Heftyes barnehjem. Møteboken inneholder referater fra møtene i tilsynskomiteen samt opplysninger om besøk på institusjonen utenom møtene. Tilsynsrapportene tar for seg den informasjonen komiteen ønsket å formidle videre til barnevernkontoret, herunder budsjettforslag, innstillinger i ansettelsessaker og så videre.

Barnevernkontorets tilsynskort, ført fra 1946 til 1965, vitner om at tilsynsføreren besøkte Heftyes relativt hyppig. Notatene fra besøkene er imidlertid svært kortfattede, noen ganger helt fraværende. Det som synes å ha opptatt tilsynsføreren, er materielle utbedringer, som oppussing av lokaler og anskaffelse av nytt utstyr. Angående barna er det stort sett ført korte merknader om sykdom, for eksempel «fått kikhoste på barna» eller «vannkopper».

Tilsynskomiteen var på regelmessige besøk på Heftyes i hele perioden, i tillegg til at de sammen eller enkeltvis besøkte institusjonen utenom de avtalte møtene. Vedkommende som satt i tilsynskomiteen for Heftyes barnehjem i perioden 1964–1972, sier at han ikke vet hvor ofte de var på tilsynsbesøk, eller om de skrev rapporter etter besøkene. Han mener imidlertid å huske at de alltid varslet på forhånd, noe han i ettertid anser som lite hensiktsmessig. Utvalget har likevel det inntrykk, på bakgrunn av notater i møteboken, at det i hele perioden forekom uanmeldte tilsynsbesøk fra enkelte medlemmer av tilsynskomiteen.

Mens tilsynskomiteene på 1950- og 60-tallet var opptatt av å sørge for at barna hadde det trygt og godt materielt sett, ble fokus etter hvert rettet mot barnas følelsesmessige behov. Det synes også å ha blitt mer forståelse for at hvert enkelt barn hadde forskjellige behov. Den 3. juni 1965 er det notert følgende i møteboken: «Som vanlig er alt her i skjønneste orden, barna er blide og fornøyde, huset er rengjort fra kjeller til loft. Jeg tror barna har det godt her». Den 12. desember 1973 står det følgende å lese:

Formannen understreket at tilsynskomiteen ikke kom for å sjekke «hygien» – det er vel få privathjem som har det så rent som Heftye – men at vi var opptatt av den følelsesmessige atmosfære barna vokste opp i. Man ba om at eventuell misnøye med manglende bevilgninger og lignende ikke måtte gå utover barna. Det er

meget man kan gjøre uten at det koster – menneskelig kontakt er gratis! Det ble understreket viktigheten av øyekontakt med spedbarna under matingen – det kan jo være fristende å snakke seg imellom for de voksne i stedet for å konsentrere seg om barnet.

Barnepleiersken som var ansatt fra 1963 til 1966, husker ikke noe om tilsyn. Vedkommende som var barnepleierelev fra 1967 til 1968, forteller at tilsynskomiteen i praksis bare hadde kontakt med bestyrerinnen.

7.1.3 Den praktiske omsorgen

Utvalget har ikke fått informasjon om mat- og kles-situasjonen på Heftyes.

Barnepleiersken som jobbet på Heftyes fra 1963 til 1966, sier at de var mye på gulvet og lekte med barna. Hun kan ikke huske at det var noe forbud mot dette. Hun forteller videre at barna var mye ute, og de som kunne gå, fikk leke i hagen bak huset hvor det var uteleker, bøtter, spader og husker. De gikk også mye tur med barna, både i arbeidstiden og på fritiden.

Styrerskiftet i 1965 synes å ha endret forholdene med hensyn til aktivisering og stimulering av barna. Barnepleiereleven som jobbet på institusjonen fra 1967 til 1968, forteller at spedbarna, som hun jobbet særlig med, lå svært mye i sengene sine. Elevene og et par av barnepleierne henvendte seg skriftlig til tilsynskomiteen og barnevernsjefen om at det ikke var tid til å leke og ha kontakt med barna. De var av den klare oppfatning at praktiske arbeidsoppgaver var prioritert høyere enn kontakt med barna, og at det viktigste var at avdelingen var ren og ryddig. Eleven sier at styrer 2 (1965–1968) var svært opptatt av renslighet, og at hun nektet dem å sitte på gulvet i uniformen og leke med barna. Dette gjorde de likevel, men passet på ikke å bli oppdaget. Hun forteller videre at de skriftlige henvendelsene i utgangspunktet ikke medførte noen endring, men at det kom flere klager på styrer 2, noe som endte i en personalsak og avskjedigelse for styrer 2. Etter styrerskiftet i 1968 ble det igjen mer aksept for å leke med barna og ha kontakt med dem.

Heftyes barnehjem er i kommunal håndbok for Oslo oppført med fast lege for hele perioden 1954–1975. Barnepleiersken som var ansatt i perioden 1963–1966, sier at legen var på institusjonen en gang i uken. Legen undersøkte også alle nye barn som kom til Heftyes. Ellers kunne legen kontaktes ved behov, og barnepleiersken mente ordningen var svært god.

Barnepleiersken som jobbet på institusjonen i perioden 1963–1966, forteller om store forandringer da styrer 2 overtok i 1965. Hun virket nervøs og usikker overfor de ansatte, og det virket ikke som om hun

hadde arbeidet med barn tidligere, sier hun. Barnepleieren mener at styrer 2 virket psykisk syk.

I forbindelse med klagesaken mot styrer 2 sendte daværende tilsynslege et brev datert 5. juni 1968 til Oslo barnevernkontor. Her står det at styrer 2 viste liten vilje til samarbeid og at hun ikke alltid fulgte legens ordinasjoner. Ved enkelte anledninger iverksatte hun «behandling» som kunne være skadelig for barna. Legen nevner i brevet flere episoder der styrer 2 hadde unnlatt å følge hennes pålegg. Blant annet skal styrer 2, mot legens ordre, ha luftet på spedbarnsalen på vinterstid, noe legen mener kan ha medført en rekke tilfeller av lungebetennelse. Noen av barna hadde blitt innlagt på sykehus på grunn av lungebetennelse så mange som tre til fire ganger. Tilsynslegen avsluttet brevet med å skrive at hun mente styrer 2 ga mer og mer inntrykk av å være psykisk syk, og at hun anså henne som uskikket til å være styrer ved et barnehjem, da barna ble skadelidende. Samtlige barnepleiere ga sin støtte til tilsynslegen i et brev av 21. mai 1968.

Vurdering

Granskingsutvalget har ikke grunnlag for å si noe om forholdene vedrørende mat og klær på Heftyes barnehjem. Når det gjelder aktivisering og stimulering av barna, mener utvalget at grunnlaget for å vurdere dette er noe tynt. De to ansatte som er intervjuet gir ulike uttrykk for hvor mye kontakt de hadde med barna og hvor mye barna ble aktivisert. De var der hovedsakelig under forskjellige styrere.

Granskingsutvalget legger til grunn at barna på Heftyes barnehjem hadde et relativt bra legetilbud i perioden 1954–1975. Rutinen var legebisøk en gang i uken, samt ved behov. Nye barn ble også undersøkt ved ankomst. Dette anser utvalget som tilfredsstillende. Det er imidlertid sterkt kritikkverdig at styrer 2 i perioden 1965–1968 ved flere anledninger bevisst unnlot å følge opp tilsynslegens ordinasjoner, noe som ifølge legen kan ha medført alvorlig sykdom hos flere barn.

7.1.4 Den følelsesmessige omsorgen

Barnepleiersken som jobbet på Heftyes i perioden 1963–1966, sier at de ansatte knyttet seg til enkelte barn, som de også noen ganger tok med hjem. Hun sier videre at det var noe snaut med tid til å kose med barna, men at de tok dem på fanget og leste for dem. Når de største barna skulle sove, satt ansatte inne på sovesalen helt til alle hadde sovnet.

Barnepleiereleven som jobbet på Heftyes i perioden 1967–1968, sier at elevene gjorde mye av det praktiske arbeidet med de minste barna, og at det var altfor liten tid til annen kontakt med dem. I tillegg til elevene var det en barnepleierske på vakt. Imidlertid var det

slik at hver elev ved oppstart fikk tildelt ett barn som eleven skulle ha særlig ansvar for. Det ble da slik at elevene knyttet seg mest til dette barnet. Hun forteller videre at samtlige elever og flere av barnepleierskene var sterkt uenige i måten barna ble behandlet på, noe som også var en del av grunnlaget for den tidligere nevnte klagen mot styrer 2.

I et brev av 15. juni 1966 henvender personalet ved Heftyes barnehjem seg til Sosialrådmannen i Oslo. De forklarer at gjentatte personalmøter med styrer 2 ikke har ført til mer interesse for barna og personalet fra bestyrerinnens side. Videre står det:

På grunn av det store barneantall (40 stk.) mener vi at vi har for lite hjelp til å ta oss av barna som vi ønsker. Vi mener at mye av arbeidstiden går til gjøremål som ikke vedrører barna, så som rengjøring, vinduspussing, boning. Alle forhold ligger til rette for at Heftyes barnehjem skal være et godt sted for barna. Slik som forholdene nå er, får barna ikke det de mest trenger – noe som er viktigst for alle barn og spesielt viktig for barnehjemsbarn – nemlig tid og kjærlighet.

Barnevernkontorets internatinspektør skrev den 31. juli 1967 et brev som støttet de ansattes beskrivelse av forholdene.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at den følelsesmessige omsorgen ved Heftyes barnehjem var mangelfull i perioden 1965–1968. I tillegg til at det etter utvalgets mening var for få ansatte i forhold til antall barn, prioriterte styreren i denne perioden praktisk arbeid framfor kontakt med barna. Utvalget mener de ansattes initiativ for å få snudd denne trenden var prisverdig.

7.1.5 Fysiske overgrep

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om fysiske overgrep på Heftyes barnehjem i perioden 1954–1975. Utvalget ønsker imidlertid å påpeke at måten styrer 2 behandlet de syke barna på, må anses som så graverende at det grenser mot fysiske overgrep.

7.1.6 Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Heftyes barnehjem.

7.1.7 Før 1954

Utvalget har funnet arkivmateriale fra en klagesak i 1948, der ansatte ble beskyldt for å binde fast barna til

sengene. Styrer 1 ble som ansvarlig kritisert for denne praksisen. Hun tok også selvkritikk og beklaget sterkt at hun ikke ettertrykkelig hadde lagt ned et tydelig forbud mot å binde fast barna. Pressen fikk kjennskap til og skrev om saken et par år senere. Styrer 1 fortsatte som styrer ved Heftyes fram til 1965.

7.1.8 Oppsummering

Heftyes barnehjem ble åpnet i 1914, da som Henrich Thomassen Heftyes barneherberge. Hjemmets oppgave var å tilby et midlertidig hjem for gutter og jenter under undervisningspliktig alder, fra 1955 gjaldt dette barn i alder 0–3 år. Oslo kommune sto for driften av institusjonen inntil den ble nedlagt i 1975.

Granskingsutvalget finner å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Heftyes barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1963–1968. Når det gjelder tilsyn, er det funnet omfattende arkivmateriale, og utvalget mener det er tilstrekkelig til å kunne vurdere dette i perioden 1954–1975.

Utvalget anser tilsynet på Heftyes barnehjem som relativt grundig i perioden 1954–1975. Fram mot slutten av 1960-tallet var tilsynet i overveiende grad opptatt av praktiske og administrative anliggender. Den siste tiden før institusjonen ble nedlagt i 1975, ble man tydelig mer opptatt av barnas følelsesmessige behov.

Granskingsutvalget har ikke grunnlag for å si noe om forholdene vedrørende mat og klær på Heftyes

barnehjem. Når det gjelder aktivisering og stimulering av barna, mener utvalget at grunnlaget for å vurdere dette er noe tynt. De to ansatte som er intervjuet gir ulike uttrykk for hvor mye kontakt de hadde med barna og hvor mye barna ble aktivisert. De var der hovedsakelig under forskjellige styrere. Granskingsutvalget legger til grunn at barna på Heftyes barnehjem hadde et relativt bra legetilbud i perioden 1954–1975. Rutinen var legebisøk en gang i uken, samt ved behov. Nye barn ble også undersøkt ved ankomst. Dette anser utvalget som tilfredsstillende. Det er imidlertid sterkt kritikkverdigg at styrer 2 i perioden 1965–1968 ved flere anledninger bevisst unnlot å følge opp tilsynslegens ordinasjoner, noe som ifølge legen kan ha medført alvorlig sykdom hos flere barn.

Granskingsutvalget legger til grunn at den følelsesmessige omsorgen ved Heftyes barnehjem var mangelfull i perioden 1965–1968. I tillegg til at det etter utvalgets mening var for få ansatte i forhold til antall barn, prioriterte styreren i denne perioden praktisk arbeid framfor kontakt med barna. Utvalget mener de ansattes initiativ for å få snudd denne trenden var prisverdigg.

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om fysiske overgrep på Heftyes barnehjem i perioden 1954–1975. Utvalget ønsker imidlertid å påpeke at måten styrer 2 behandlet de syke barna på, må anses som så graverende at det grenser mot fysiske overgrep.

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Heftyes barnehjem.

7.2. Åkeberg barneheim

7.2.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet ti tidligere barnehjemsbarn som bodde på Åkeberg barneheim i perioden 1936–1970. Seks av disse bodde på Åkeberg før 1954. Åtte av barna ble siden plassert på andre barneheim, og det er disse oppholdene som er grunnen til at de har henvendt seg til utvalget.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet et medlem av tilsynskomiteen for Åkeberg i perioden 1952–1956. Videre har en av de tidligere ansatte ved Oslo barnevernkontor kommet med opplysninger om institusjonen i sitt intervju.

Utvalget har i Oslo byarkiv funnet fem tilsynsprotokoller fra perioden 1969–1973. I Riksarkivet ble det funnet godkjenning av institusjonen fra 1950, «spørreskjema for barneheime» fra 1949, et udatert «spørreskjema for barneheime», samt en historikk som dekker perioden 1922–1947.

Kun ett av de tidligere barnehjemsbarna fra Åkeberg som har henvendt seg til utvalget, husker noe fra oppholdet. Granskingsutvalget finner derfor ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonen i forhold til mandatet. Utvalget vil presentere de opplysningene vi har fått om Åkeberg i perioden 1954–1970, uten å komme med konklusjoner.

7.2.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Åkeberg barneheim lå i Åkebergveien 23 på Galgeberg i Oslo.

I *Beretning om Oslo kommune for årene 1912–1947* står det følgende om institusjonen:

Eiendommen ble i 1921 kjøpt av Oslo krets av Nasjonalforeningen mot tuberkulose og etter ominnredningen stilt til disposisjon for kommunen som hjem for tuberkulose- og spedbarn. Eiendomsretten skulle forbli hos nasjonalforeningen, men driftsutgiftene bæres av kommunen. Plan for hjemmet ble vedtatt i 1923.

Hjemmet het i begynnelsen Spedbarnshjemmet i Åkebergveien 23, og hadde plass til 45 barn. På grunn av at det var behov for et slikt hjem også for barn i alderen opptil 5–6 år, ble hjemmet utvidet i 1930, og hadde da plass til 70 barn.

I kommunal håndbok av 1940 står det at «hjemmet etter planen har til oppgave å by et midlertidig hjem for friske spedbarn fra hjem hvor moren eller en av familiens øvrige faste medlemmer lider av åpen smitteførende tuberkulose. Plassene disponeres av helserådets tuberkuloseavdeling.» I 1948 endret institusjonen navn til Åkeberg barneheim. Antall plasser ble redusert til 68 i 1949 og til 52 i 1962. Institusjonen

ble nedlagt den 1. januar 1974 på grunn av redusert behov for slike barnehjems plasser. Behovet for plassering av tuberkuløse eller tuberkulose-truede barn kunne dekkes via Ullevål sykehus.

Vedkommende som var ansatt ved administrasjonsavdelingen på Barnevernkontoret, mener at de fleste barna ble plassert på institusjonen via barnevernet, men at noen også kan ha blitt plassert via helserådet. Hun sier videre at hun var glad for å være med på å legge ned Åkeberg, dette fordi det var en så stor institusjon.

Boforhold

På et udatert «spørreskjema for barneheimeier», fylt ut av styreren som var ansatt fra 1951 til 1963, er det oppgitt at det var 13 barneværelser, to store lekeværelser, to stellerom med bad, isolasjonsrom, barnehage, spisestue, dagligstue, anretning, 19 betjeningsrom, bestyrerinnens leilighet, nattevaktrom, kjøkken og spisekjøkken, melkekjøkken og vaktmesterleilighet på institusjonen. Det oppgis videre at det på barneværelsene er fra to til ti senger, og at barnas oppholdsrom er utstyrt med småbarnsmøbler.

Vedkommende som satt i tilsynskomiteen for Åkeberg i perioden 1952–1956, sier at institusjonen hadde en bedrøvelig beliggenhet mellom Botsfengselet og Åkebergveien fengsel. Utenfor var det en forsømt hage med noen lekeapparater.

Personellsituasjonen

I «spørreskjema for barneheimeier» fra 1949 er følgende betjening oppgitt: Bestyrerinne, to assistenter, barnehageassistent, kontorassistent, ti barnepleiersker, 18 elever, ti hushjelpere, husholderske, vaktmester og syerske.

Den tidligere ansatte ved barnevernkontoret mener at det var for få stillinger i forhold til antall barn på Åkeberg.

Tilsyn

De fem tilsynsrapportene som utvalget har funnet i Riksarkivet, viser at det på møtene ble behandlet saker av praktisk og administrativ karakter. Behov for oppussing, nytt utstyr og legetilsyn ble diskutert. I den siste rapporten fra 1973 er nedleggelse av institusjonen tema.

Vedkommende som satt i tilsynskomiteen fra 1952 til 1956, sier at Åkeberg barnehjem opptok henne mindre enn Breidablikk barnehjem, hvor hun også satt i tilsynskomiteen. Hun mener det var fordi Åkeberg ga mer inntrykk av å være et sykehus.

7.2.3 Den praktiske omsorgen

En jente som var på institusjonen i cirka tre måneder på midten av 1950-tallet, hun var da åtte år, forteller at det

var strenge regler i forbindelse med måltidene. Barna måtte bli sittende til de hadde spist opp all maten.

Legetilsynet ved Åkeberg var naturlig nok høyt prioritert, og helt fra starten av hadde hjemmet fast ansatt lege. Hjemmet hadde et isolat hvor alle barna ble lagt inn ved ankomst. Den tidligere ansatte ved barnevernkontoret forteller at hun ble ganske forferdet over glassboksene som barna ble lagt inn i for observasjon når de ankom institusjonen.

Jenta som bodde på Åkeberg i cirka tre måneder forteller at hun lå på isolatet i 14 dager. I denne tiden hadde hun kun kontakt med pleierskene som stelte og kom med mat til henne. Det eneste hun hadde å gjøre var å brodere på et stoff hun hadde fått inn, ellers var det ingen leker, bøker eller lignende.

7.2.4 Den følelsesmessige omsorgen

Jenta som bodde på institusjonen på midten av 1950-tallet kan ikke huske at barna ble vist omsorg utover pleien de fikk for at de skulle bli friske. Det var ingen som holdt rundt dem eller snakket med dem. Hun kan heller ikke huske at de satt på fanget til noen og ble lest for. Hun skjønnte at hun var syk, men ble ikke fortalt hva som skulle skje videre. Dette skapte stor usikkerhet hos henne, og hun visste ikke om hun ville komme hjem igjen.

Videre forteller hun at det var besøksdag hver søndag. Foreldrene måtte da stå bak en glassvegg, og de kunne ikke snakke sammen.

7.2.5 Fysiske/seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har ingen opplysninger om fysiske eller seksuelle overgrep på Åkeberg barnehjem. Jenta som bodde der på midten av 1950-tallet, sier at det ikke var noen som slo eller var slemme, men at det var strengt.

7.2.6 Oppsummering

Åkeberg barnehjem ble åpnet i 1923, da som Spedbarnshjemmet i Åkebergveien 23. Hjemmet tok imot tuberkulose-truede spedbarn, og plassene skulle disponeres av helserådets tuberkuloseavdeling. Senere ble det gjort plass for noe eldre barn. Åkeberg barnehjem ble nedlagt i 1974.

Kun ett av de tidligere barnehjemsbarna som har henvendt seg til utvalget, husker noe fra oppholdet. Hun har fortalt at det var strengt der og at det var lite omsorg utover den pleien barna fikk for at de skulle bli friske. Granskingsutvalget finner ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonen i forhold til mandatet.

8 Barnehjemmene

8.1 Alfredheim-barnehjemmene

Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet 22 tidligere barnehjemsbarn som bodde på de fire barnehjemmene i Alfredheim-stiftelsen.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet fem tidligere ansatte på de fire forskjellige barnehjemmene.

I Riksarkivet har Granskingsutvalget funnet relativt mye informasjon om Alfredheim- barnehjemmene og -stiftelsen, blant annet en historisk beretning, statutter, årsberetninger, brev og vedtekter. Arkivmaterialet dekker i hovedsak tidsperioden 1935–1964.

Utvalget viser for øvrig til beskrivelsen av grunnlagsmaterialet for hvert enkelt av Alfredheims barnehjem.

Granskingsutvalget vil først gi en kort historisk presentasjon av Alfredheim-stiftelsen. Deretter presenteres hvert av de fire Alfredheim-barnehjemmene hver for seg.

Historikk og tilsyn

Ifølge G. Wieseners bok fra 1948 Barnevernet i Norge ble Alfredheim-barnehjemmene opprettet i 1870-årene. Opprettelsen skyldtes at Pastor Julius Riddervold mistet sin sønn, Alfred. Det står videre at hjemmene ble drevet privat og besto av: Alfredheim I (småbarnhjemmet) i Guldbergsvei 31, Alfredheim II i General Birchsgate 28, Alfredheim III, som ble nedlagt i 1916, Alfredheim IV på Hvalstad og Alfredheim ungpikeshjem i Holteгатen.

Formålsparagrafen for Alfredheim-institusjonene var følgende: «Alfredheim er en privat, selveiende stiftelse. Dens formål er å drive hjem for normale barn og ungdom som ikke har noget hjem eller av nogen grunn ikke kan bo i sitt hjem. Alfredheims hjem ledes i en kristen ånd og gir fullt underhold til dem som er optat der.»

Alfredheim-barnehjemmene ble administrert av et styre som ifølge vedtektene fra 1961 besto av fire

menn og fire damer. Styret hadde ansvar for å ansette styreeren, som ifølge instruksjonen fra 1935 «leder hjemmets daglige drift og varetar som en god husmor barnas og betjeningens tarv». I et styrereferat datert 9. april 1959 står det at en representant for Oslo barnevernkontor også hadde møterett på styremøtene.

Styrereferatene fra perioden 1954–1964 vitner om at stiftelsens økonomi var vanskelig. Det framgår også av flere referater at det stadig var gjennomtrekk av personale på barnehjemmene, og at det var vanskelig å få ansatt nok personale. Ifølge referatene skyldtes dette at lønningene lå atskillig under Oslo kommunes lønninger. I 1963 ble det vedtatt at lønningene ved Alfredheim-barnehjemmene i prinsippet skulle følge kommunens lønnsregulativ.

Den 11. april 1964 ble det fattet vedtak om å overdra administrasjonen og ledelsen av institusjonene til styret i Oslo Indremisjon, senere Kirkens Bymisjon.

I vedtektene fra 1961, § 6, står det at «styret har overoppsyn med virksomheten i det hele, også med forholdet mellom hjemmene, og våker over at virksomheten drives i kristen ånd». Tilsynet for det enkelte hjem skulle utføres av såkalte «tilsynsdamer». I vedtektenes § 5 står det: «Årsmøtet velger to eller tre tilsynsdamer særskilt for hvert hjem. Tilsynsdamene fungerer som tilsynsutvalg for det enkelte hjem innenfor den ramme som disse vedtekter og styrets beslutninger fastsetter.»

Vedrørende tilsyn fra offentlige myndigheter opplyses det i Sosialdepartementets rapport fra 1955 at Alfredheim-barnehjemmene skulle være under tilsyn av Oslo barnevernsnemnd fra 1. juli 1956. I et brev av 1955 fra Sosialdepartementet til Fylkesmannen i Oslo og Akershus står det at Oslo barnevernsnemnd også hadde tilsynsansvar for Alfredheim IV, selv om det lå på Hvalstad i Asker.

8.1.1 Alfredheim I/Heggeli barneheim

8.1.1.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet åtte tidligere barnehjemsbarn som bodde på Alfredheim I/Heggeli barneheim i perioden 1936–1979. Fire av dem bodde på institusjonen før 1954. De fire barna som bodde på Alfredheim I/Heggeli innenfor mandatperioden, bodde der i perioden 1966–1979. Barna var i førskole- eller småskolealder. Et av barna som bodde på barnehjemmet fra 1966 til 1968, husker ingenting fra oppholdet.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet styreren som jobbet på Alfredheim I i perioden 1959–1963 (styrer 2) og styreren som var ansatt i perioden 1985–2001 (styrer 4). Utvalget har også kontaktet og intervjuet to assistenter som jobbet på barnehjemmet, henholdsvis i periodene 1963–1985 og 1965–1987. I tillegg har to tidligere ansatte ved Oslo barnevernkontor gitt opplysninger om Alfredheim I/Heggeli barneheim.

Granskingsutvalget har i Riksarkivet funnet et tildelingsbrev for drifttilskudd for 1953–1954 fra Sosialdepartementet, en inspeksjonsrapport datert

1952 fra Sosialdepartementets barneverninspektør, et utfylt «spørreskjema for barneheimer» fra 1952 fra Alfredheim I til Sosialdepartementet, et avisutklipp fra Aftenposten fra 1963 og årsberetninger fra perioden 1962–1965. Utvalget viser for øvrig til oversikten over arkivmaterialet som omhandler alle Alfredheim-barnehjemmene.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og foreliggende arkivmateriale å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Alfredheim I/Heggeli i forhold til mandatet i perioden 1970–1979. Informasjonen utvalget har fått om barnehjemmet før 1970 og etter 1979, presenteres i kapitlet uten konklusjoner.

8.1.1.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

I arkivmaterialet omtales Alfredheim I også som «Småbarnheimen Alfredheim». Barnehjemmet ble opprettet i 1915, og ligger i Guldbergsvei 31 på Heggeli i Oslo.

Ifølge Sosialdepartementets inspeksjonsrapport fra 1952, var det plass til 20 gutter og jenter i alderen seks måneder til tre år på barnehjemmet. Det er opplyst i spørreskjemaet fra 1952 at institusjonen var inndelt i en babystue og en småbarnstue.

Styret for Alfredheim-barnehjemmene vedtok i 1960 at «Småbarnheimen» skulle omlegges til et barnehjem med plass til tolv barn av begge kjønn i alderen 1–15 år. I forbindelse med omleggingen ble barnehjemmet midlertidig stengt i 1962, og gjenåpnet på nyåret i 1963.

Styrer 4 (1985–2001) sier at det var ti plasser på Alfredheim I/Heggeli barnehjem da han overtok som styrer. Barna som bodde på barnehjemmet var i alderen 7–17 år.

Institusjonen endret navn til Heggeli barnehjem i 1985, og er fortsatt i drift.

Boforhold

Sosialdepartementets inspeksjonsrapport fra 1952 ble skrevet «på grunn av søknaden om engangsstønad til utbygging og modernisering av barneheimen». I rapporten skriver barneverninspektøren følgende om den bygningsmessige standarden: «Hjemmet ligger i et fritt og deilig villastrøk på Heggeli med en bondegård som nærmeste nabo. Huset er på to etasjer og har utseende som en stor herskabelig villa. Det ble bygget for formålet for 37 år siden, men er i dag ganske uhensiktsmessig og tungdrevet og krever et stort personale.»

I rapporten er det videre opplyst at barnehjemmet hadde to sovesaler med plass til henholdsvis seks og syv barn. Ifølge barneverninspektøren var det behov for et ekstra lekerom, samt flere soverom til barna.

I 1962 ble det foretatt omfattende bygningsmessige forandringer i forbindelse med omleggingen av barnehjemmet.

Styrer 2 (1959–1963) forteller at hun reagerte på det grå og triste inntrykket institusjonen ga. Også styrer 4 (1985–2001) reagerte på boforholdene da han begynte, spesielt de sanitære forholdene. Han forteller at man måtte gå gjennom baderommet for å komme inn på et av barneværelsene. Noe av det første han gjorde som styrer, var å ta initiativ til en totalrenovering av huset. Det ble bygget bad og toaletter som sikret beboerne privatliv. Barna bodde på enerom eller på store dobbeltrom om det var hensiktsmessig.

Personellsituasjonen

I inspeksjonsrapporten fra 1953 oppgis det at personalet besto av en bestyrerinne, en assistent og seks barnepleiere. Ved omleggingen i 1962/1963 vedtok styret å halvere betjeningen.

I perioden 1947–2001 var det ansatt fire ulike styrere på Alfredheim I/Heggeli: Styrer 1 i perioden 1947–1959, styrer 2 i perioden 1959–1963, styrer 3 i perioden 1964–1985 og styrer 4 i perioden 1985–2001.

Assistenten som jobbet på barnehjemmet i perioden 1963–1985, forteller at personalet syntes det var altfor lite med kun fire faste ansatte på institusjonen. Personalet bodde på institusjonen fram til 1985.

Styrer 4 (1985–2001), som jobbet noen måneder som assistent før han ble styrer, forteller at personalet da besto av styrer 3 (1964–1985), to assistenter og to praktikanter. Da han tok over som styrer i 1985, ble staben økt til elleve og en halv stilling, som var i henhold til de kommunale normene. Styrer 4 sier at barnehjemmet burde ha vært modernisert både med tanke på faglig kompetanse og boforhold på et langt tidligere tidspunkt.

Tilsyn

Det framkommer i årsberetningene for perioden 1962–1965 at Alfredheim I hadde jevnlige besøk av de allerede nevnte «tilsynsdamene,» som var oppnevnt av styret for institusjonen. Tilsynsdamene bisto styreren med praktisk og økonomisk hjelp.

Styrer 2 (1959–1963) sier at medlemmene av styret for Alfredheim-barnehjemmene var reserverte og lite interessert i barna. Vedrørende tilsyn forteller hun at det kom en ansatt fra barnevernkantoret på uanmeldte besøk. Vedkommende stilte spørsmål om barna og opptrådte på en støttende måte.

De to assistentene som jobbet på barnehjemmet i perioden 1963–1987, bekrefter at ansatte fra barnevernkantoret jevnlig kom på besøk.

En barnevernkonsulent som jobbet ved barnevernkantoret i perioden 1974–1976, forteller at hun var på ett tilsynsbesøk på Alfredheim I, og at hun syntes styrer 3 (1964–1985) var for streng.

Styrer 4 (1985–2001) forteller at barnevernsjefen og assisterende barnevernsjef fra barnevernkantoret kom på tilsynsbesøk cirka en gang i året. Styrer 4 mener at institusjonen hadde en tilsynsfører fra barnevernkantoret som besøkte institusjonen cirka to ganger årlig i perioden 1988–1989. Han husker også at det ble oppnevnt et politisk tilsynsutvalg med tre personer.

Ingen av de tidligere barnehjemsbarna som er intervjuet har erindringer om tilsyn ved institusjonen.

8.1.1.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

Styrer 2 (1959–1963) forteller at alt servicet var av blick og at all maten til barna ble most da hun begynte på Alfredheim I, men at hun forandret på dette.

De tre barna som bodde på Alfredheim I i perioden 1970–1979, har ikke noe spesielt å utsette på maten, men to av dem forteller at styrer 3 (1964–1985) hadde strenge rutiner i tilknytning til måltidene. Gutten som bodde på barnehjemmet i perioden 1970–1971, sier at styrer 3 brukte en stokk til å dytte ned armene hans dersom de lå på bordet under måltidene, og at hun dro ham i ørene. Jenta som bodde på barnehjemmet i perioden 1978–1979, forteller at barna måtte si fra på

forhånd hvor mye mat de ville ha. Dersom de hadde «bestilt» for lite mat, fikk de ikke mer. Hun forteller at søsteren, som også bodde på barnehjemmet, måtte sitte i kjellertrappen som straff for at hun ikke ville spise opp.

De to assistentene som jobbet på institusjonen i perioden 1963–1987, sier at styrer 3 var nøye på at barna skulle sitte stille ved bordet og at de måtte spise opp maten. Hvis barna ikke var stille, hendte det at styrer 3 plasserte dem i kjellertrappen. Den ene assistenten forteller at de ansatte hadde mindre strenge regler ved måltidene når styrer 3 var bortreist.

Klær

Styrer 2 (1959–1963) forteller at hun reagerte på at alle barna gikk likt kledd. Hun ba derfor barneplei-erskene om å sy klær som var tilpasset det enkelte barn.

En av guttene som bodde på Alfredheim I på 1970-tallet, sier at barna ikke manglet klær, men at klærne var umoderne. Han mener at alle kunne se på klærne hans at han bodde på barnehjem. Han gikk på Sme-stad skole og skilte seg ut fordi skolen lå på «beste vestkant».

Skolegang og lekselesing

I årsberetningen for 1964 framkommer det at det bodde fem barn i skolepliktig alder på barnehjemmet, og at disse hadde behov for mye hjelp til skolearbeidet etter skoletid. Barna som bodde på Alfredheim I, forteller at de gikk på Smestad skole.

Fritidsaktiviteter

I Sosialdepartementets inspeksjonsrapport fra 1952 opplyses det at barna hadde et lekeskur i hagen, men at lekene var delvis defekte. Barneverninspektøren skriver i rapporten at det ikke var tilstrekkelig med leker på det daværende småbarnshjemmet.

Styrer 2 (1959–1963) forteller at da hun begynte på institusjonen, var det mye barna ikke fikk lov til. De fikk for eksempel ikke lov til å gå utenfor porten. Hun oppfordret derfor de ansatte til å ta med barna på utflukter.

De tre barna som bodde på institusjonen i perio-den 1970–1979, forteller at de var mye ute og lekte for seg selv i hagen. Ingen av dem husker at det ble arrangert fritidsaktiviteter fra barnehjemmets side. Barna har imidlertid positive minner om juletreffester, ferier sammen med personalet utenfor institusjonen og opphold på feriekolonier.

Assistentene som jobbet på barnehjemmet i perio-den 1965–1987, forteller at de ansatte tok med barna på tur i Frognerparken, og at dette var et populært til-tak. Begge assistentene som er intervjuet, og dessuten

styrer 4 (1985–2001), forteller at de ikke fikk refun-dert utgifter av styrer 3 (1964–1985) de gangene de tok med barna på turer/aktiviteter.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at det under sty-rer 3, var et svært autoritært og gammeldags regime ved institusjonen. Utvalget mener de sosiale rammene rundt måltidene var kritikkverdige. Barna kunne for eksempel bli plassert i kjellertrappen hvis de ikke var stille eller ikke spiste opp maten. Måltidene ble etter utvalgets mening derfor ofte en anstrengende og stres-sende del av hverdagen på hjemmet.

Videre finner utvalget det kritikkverdig at det un-der styrer 3 var for dårlig kvalitet på klær og utstyr og at det var manglende fritidsaktiviteter.

8.1.1.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

Styrer 2 (1959–1963) sier at det ble friere på barne-hjemmet da hun begynte å jobbe der. Videre sier hun at personalet hadde relativt lite utdanning, men at de var engasjerte og glad i barna.

Ingen av de tre barna som bodde på Alfredheim I på 1970-tallet, følte at styrer 3 (1964–1985) ga dem omsorg. De opplevde det vanskelig å måtte kalle sty-rer 3 for «mor», noe hun krevde. Gutten som bodde på barnehjemmet i perioden 1972–1976, sier at styrer 3 i liten grad hadde evne til å forstå at barna hadde det vondt. Han opplevde det ydmykende at han og de andre sengevæterne måtte bære sine egne våte laken ned i vaskekjelleren. Videre sier han at styrer 3 for-skjellsbehandlet barna ved at de snille fikk fordeler. Dette bekreftes av de to assistentene som er intervjuet. Den samme gutten sier at de som opponerte mot sty-rer 3, ble definert som vanskelige, og at det var en helt annen stemning på barnehjemmet når styrer 3 var bortreist. Gutten som bodde på institusjonen i perio-den 1971–1972, forteller at han gråt mye fordi han savnet moren sin. Han opplevde det som krenkende at styrer 3 sa til ham at det bare var jenter som gråt, og tok på ham en nattkjole i stedet for pyjamas. Alle de tre barna forteller at de gikk til «tantene» når de trengte trøst og omsorg. Jenta som bodde på barne-hjemmet i perioden 1978–1979, sier hun var redd for styrer 3, og at det var «tantene» som gjorde det levelig på barnehjemmet.

De to assistentene som jobbet på barnehjemmet i perioden 1963–1987, forteller at de syntes styrer 3 var for streng og at de sa fra til henne om det. De sier at styrer 3 svarte med å si at de ansatte skjemte bort barna. Den ene av assistentene beskriver styrer 3 som hard og kald, og mener hun var lite interessert i barn.

Hun sier videre at de ansatte tok opp styrer 3's atferd med barnevernkontoret.

Assisterende barnevernsjef ved barnevernkontoret i perioden 1981–1987 sier at Alfredheim I/Heggeli barnehjem ble styrt på en svært gammeldags måte. Han forteller at han ved en anledning var på tilsynsbesøk, og at styrer 3 hadde glemt at han skulle komme. Det sto da dårlig til på barnehjemmet, barna var halvpåkledde og det virket som om det var dårlig hygiene der. I etterkant ble det skrevet en rapport, og en representant for Kirkens Bymisjon skal ha undersøkt forholdene. Han opplyser også at han har hørt at det forekom fysiske overgrep og fysisk grensesetting på institusjonen.

Styrer 4 (1985–2001) bekrefter at styrer 3 ønsket at barna skulle kalle henne for «mor». Han beskriver styrer 3 som streng, fjern og engstelig. Han sier at de ansatte var redd styrer 3, og at de ikke hadde mye de skulle ha sagt overfor henne. Han er av den oppfatning at flere av de ansatte var mest opptatt av huslige sysler, som å gjøre rent og å reparere klær.

Forholdet mellom barna

Gutten som bodde på Alfredheim I i perioden 1972–1976, sier at barna hadde et tett fellesskap. Han holdt seg likevel mest mulig utenfor institusjonen - han var mye hos en familie som bodde i nærheten, og hos klassekamerater etter skolen. Jenta som bodde på barnehjemmet i perioden 1978–1979, forteller at hun og søsteren, som også bodde på barnehjemmet, hadde god kontakt med de andre barnehjemsbarna.

Kontakt med familien

Styrer 2 (1959–1963) forteller at det var faste besøks-tider da hun begynte på barnehjemmet, men at hun innførte en ordning som innebar at foreldrene kunne komme når det passet dem. Hun ønsket å etablere et godt forhold til foreldrene.

De tre barna som bodde på barnehjemmet i perioden 1970–1979, forteller at det var restriksjoner med hensyn til kontakt med familien. Jenta som bodde på Alfredheim I i perioden 1978–1979, sier at hun ikke hørte fra moren den første måneden hun var der. Årsaken var at styrer 3 (1964–1985) ba moren om ikke å ta kontakt så ofte. Etter hvert fikk moren komme på besøk hver søndag. Gutten som bodde på institusjonen i perioden 1970–1971, husker at foreldrene hver søndag hentet ham og søstrene hans, som også bodde på barnehjemmet. Han sier at styrer 3 ikke likte at søsknene var sammen med moren. Etter besøket gav hun beskjed om at barna skulle bade for at de skulle vaske av seg lukten av moren. Han sier at han verken fikk snakke om eller tenke på sin mor, fordi det var styrer 3 som nå var «moren» hans. Gutten som bodde på barnehjemmet i perioden 1972–1976, husker at

styrer 3 tok fra ham godteri og presanger som han hadde fått av dem som kom på besøk.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at den følelsesmessige omsorgen under styrer 3 var mangelfull. Både barna og de ansatte var redd henne.

Granskingsutvalget finner det svært kritikkverdig at styrer 3 utsatte barna for krenkende opplevelser, ved å ydmyke dem som lengtet hjem eller var sengevætere.

Utvalget finner det kritikkverdig at styrer 3 forskjellsbehandlet barna. Utvalget finner det likeledes kritikkverdig at forholdene under styreren var preget av at hun ikke hadde forståelse for barn, at det var strengt og autoritært, noe som også påvirket kontakten mellom barna og deres foreldre.

8.1.1.5 Fysiske overgrep

Gutten som bodde på Alfredheim I i perioden 1972–1976, forteller at styrer 3 (1964–1985) kløp. Hun kunne ved flere anledninger plutselig komme bakfra og klype ham i armen.

De to assistentene som jobbet på barnehjemmet i perioden 1963–1987, sier at de hadde mistanke om av styrer 3 slo barna i det skjulte. En av assistentene sier at barna fortalte at de ble slått av styrer 3, men at hun aldri så dette selv. Hun sier videre at den mest utbredte straffen var å sende barna til sengs, og at styreren kløp og lugget barna når de ikke gjorde som hun ville.

Begge assistentene forteller at styrer 3 stengte barna inne i kjelleren. En av assistentene forteller at hun ved en anledning oppdaget at styrer 3 hadde bundet fast en fire år gammel gutt til en bjelke i kjelleren, som straff for at han hadde beveget seg utenfor porten.

Styrer 4 (1985–2001) merket seg at barna var redde for styrer 3, og at de opplevde henne som truende og avvisende. Kort tid etter at han begynte som assistent på Alfredheim I i 1985, var han vitne til at styrer 3 dro barna etter håret for å få dem til å legge seg. Han reagerte sterkt på dette og rapporterte forholdet til personalsjefen i Kirkens Bymisjon. Dette førte til at styrer 3 ble førtidspensjonert noen måneder før oppnådd aldersgrense. Styrer 4 tror imidlertid at både Oslo barnevernkontor og Kirkens Bymisjon allerede var klar over at det ikke var gode forhold for barna på Alfredheim I, men at de avvartet situasjonen i påvente av at styrer 3 skulle gå av med pensjon.

Vurdering

Granskingsutvalget finner det svært kritikkverdig at styrer 3 benyttet klyping og lugging, samt innstenging i kjelleren som straff overfor barna. At den samme styrer, ifølge en tidligere ansatt, bandt fast en fire

år gammel gutt til en bjelke i kjelleren, finner utvalget svært graverende.

8.1.1.6 Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Alfredheim I/Heggeli barnehjem.

8.1.1.7 Før 1954

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet fire tidligere barnehjemsbarn som bodde på Alfredheim I i perioden 1936–1951. Tre av barna husker ingenting fra oppholdet.

En gutt som bodde på Alfredheim I i perioden 1936–1940, forteller at barna sov på store sovesaler. Om barna gjorde noe galt, fikk de ris på rumpa eller ble truet med å bli sendt i kjelleren. Det hendte også at barna ble lugget og dratt i ørene av de ansatte. Han sier videre at det var lite trøst og omsorg på barnehjemmet, fordi de ansatte ikke hadde tid til det. Barna lekte i hagen utenfor barnehjemmet, og det hendte at de ansatte tok dem med på tur.

8.1.1.8 Oppsummering

Alfredheim I, som ble opprettet i 1915 av stiftelsen Alfredheim-barnehjemenne, heter i dag Heggeli barnehjem og drives av Kirkens Bymisjon.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og foreliggende arkivmateriale å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Alfredheim I/Heggeli i forhold til mandatet i perioden 1970–1979.

Granskingsutvalget sitter med et klart inntrykk av at boforholdene var lite tilfredsstillende fra 1970-tallet og fram til 1985, og at det var for få ansatte på barnehjemmet.

Det foreligger informasjon om at institusjonens tilsynsførere var jevnlig på besøk på 1960-tallet. Utvalget har opplysninger om at barnvernkontorets tilsynsførere besøkte institusjonen også utover på 1970- og 1980-tallet. Ingen av de tidligere barnehjemsbarna husker tilsynsbesøk.

Granskingsutvalget legger til grunn at det under styrer 3, var et svært autoritært og gammeldags regime ved institusjonen. Utvalget mener de sosiale rammene rundt måltidene var kritikkverdige. Barna kunne for eksempel bli plassert i kjellertrappen hvis de ikke var stille eller ikke spiste opp maten. Måltidene ble etter utvalgets mening derfor ofte en anstrengende og stressende del av hverdagen på hjemmet. Videre finner utvalget det kritikkverdige at det under styrer 3 var for dårlig kvalitet på klær og utstyr og at det var manglende fritidsaktiviteter.

Granskingsutvalget legger til grunn at den følelsesmessige omsorgen under styrer 3 var mangelfull. Både barna og de ansatte var redd henne. Granskingsutvalget finner det svært kritikkverdige at styrer 3 utsatte barna for krenkende opplevelser, ved å ydmyke dem som lengtet hjem eller var sengevætere. Utvalget finner det kritikkverdige at styrer 3 forskjellsbehandlet barna. Utvalget finner det likeledes kritikkverdige at forholdene under styreren var preget av at hun ikke hadde forståelse for barn, at det var strengt og autoritært, noe som også påvirket kontakten mellom barna og deres foreldre.

Granskingsutvalget finner det svært kritikkverdige at styrer 3 benyttet klyping og lugging, samt innestenging i kjelleren som straff overfor barna. At den samme styrer, ifølge en tidligere ansatt, bandt fast en fire år gammel gutt til en bjelke i kjelleren, finner utvalget svært graverende.

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Alfredheim I/Heggeli barnehjem.

8.1.2 Alfredheim II

8.1.2.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet syv tidligere barnehjemsbarn som bodde på Alfredheim II i perioden 1951–1972. En av dem bodde på institusjonen før 1954.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet en barnepleierske som jobbet på Alfredheim II i perioden 1964–1967.

I Riksarkivet har utvalget funnet et utfylt «spørreskjema for barneheime» fra 1949, to inspeksjonsrapporter fra henholdsvis 1952 og 1956, en søknad om statstilskudd for 1958/1959, samt tre årsberetninger fra henholdsvis 1961/1962, 1964 og 1965. Arkivmaterialet omfatter også et notat og en rapport fra Oslo barnevernkontor fra 1959. Utvalget viser for øvrig til oversikten over arkivmaterialet som omhandler alle Alfredheim-barnehjemenne.

Granskingsutvalget mener at informasjonsmaterialet til sammen danner et tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Alfredheim II i forhold til mandatet i perioden 1954–1972.

8.1.2.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Alfredheim II lå i General Birchsgate 28 i Oslo. På slutten av 1960-tallet ble institusjonen flyttet til Strømsveien. Barnehjemmet er ikke lenger i drift.

I en inspeksjonsrapport fra 1956 står det at ni av de tolv jentene som bodde på Alfredheim II, var plassert av Oslo barnevernsnemnd. Ifølge vedtektene fra 1961 var det plass til tolv jenter i alderen 2 -18 år på barnehjemmet.

Barnepleiersken som jobbet på Alfredheim II i perioden 1964–1967, forteller at de fleste av barna på barnehjemmet var i alderen 10 år og oppover. Hun sier at det i utgangspunktet bare skulle være jenter på Alfredheim II, men at det også ble plassert noen yngre gutter der.

Boforholdene

I inspeksjonsrapporten fra 1952, skrevet av barneverninspektøren, opplyses det at huset var en murvilla i to etasjer bygget til privat bruk, og at innredningen ikke var den mest hensiktsmessige for et barnehjem. Det ble påpekt at det var nødvendig å modernisere huset, og at barna trengte et ekstra rom. Barneverninspektøren bemerket at kjelleren var i meget god stand og burde bli utnyttet bedre. Hun skriver at lekeplassen ikke var stor, men at det sjelden var mange små barn samtidig på institusjonen.

Det framkommer i inspeksjonsrapporten fra 1956 at det ble foretatt utbedringer av andre etasje, kjøkkenet og hallen i første etasje, samt at kjelleren ble innredet til spisestue.

Barna som bodde på Alfredheim II i perioden 1954–1972, forteller at de sov på rom sammen med tre eller fire andre barn. Ingen av dem har noe å utsette på boforholdene.

Personellsituasjonen

I inspeksjonsrapporten fra 1956 blir det opplyst at Alfredheim II hadde tre ansatte; styrer, assistent og barnepleierske. Barnepleiersken som jobbet på institusjonen i perioden 1964–1967, forteller at de var fire ansatte, og at alle bodde på institusjonen. Hun sier at de ansatte hadde ulike oppgaver for at institusjonen skulle ligne mest mulig på et hjem. Det ble likevel altfor liten tid til barna. Ifølge barnepleiersken og flere av barna var det stor utskiftning av personale. Barnepleiersken tror at noe av årsaken til dette var måten styreren behandlet barna på, og at det ble for mye arbeid og for lite fritid.

Det var kun én styrer ved Alfredheim II i tidsrommet Granskingsutvalget har informasjon fra. Styreren var ansatt på barnehjemmet fra 1943, og utvalget har i intervju fått informasjon om at hun jobbet på barnehjemmet også i 1972. Flere av barna forteller at styreren la stor vekt på orden og regelmessighet, og at de opplevde henne som svært streng. Barnepleiersken som jobbet på barnehjemmet i perioden 1964–1967, forteller at hun henvendte seg til Kirkens Bymisjon og klaget på styrerens behandling av barna.

I inspeksjonsrapporten fra 1956 omtales en klage på styreren til Sosialdepartementet. I rapporten står det blant annet: «Et par mødre var for ca. 2 år siden på mitt kontor og klaget over styreren. De blev bedt om å sende klagen skriftlig, men det blev aldri gjort. [...] Jeg har ikke hørt at det har vært klaget på hende etter at hun begynte i arbeid igjen for ca. ½ år siden.»

Tilsyn

I inspeksjonsrapporten fra 1956 opplyses det at en barnevernkonsulent fra Oslo barnevernkontor hadde tilsyn med institusjonen.

To av barna som bodde på barnehjemmet i perioden 1956–1968, husker at det kom «tilsynsdamer» på besøk fra barnehjemmets styre. Barna forteller at besøkene var varslet på forhånd og at barnehjemmets ansatte da viste seg fra en helt annen og bedre side enn ellers.

Barnepleiersken som jobbet på Alfredheim II i perioden 1964–1967, forteller at tilsynsdamene var behjelpelige med å lappe og reparere tøy, men hun tror ikke at de snakket noe nevneverdig med barna. Hun husker ikke at barnevernkontoret fulgte opp barna som var plassert på institusjonen. Ingen av barna husker tilsyn fra Oslo barnevernkontor.

8.1.2.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

De fleste av barna har ikke noe særlig å utsette på selve maten. Flere av dem forteller imidlertid at det var strenge regler rundt måltidene. Barna måtte ikke komme for sent og maten måtte spises opp. En jente som bodde på barnehjemmet i perioden 1964–1968, sier at styreren straffet dem med bortvisning fra bordet eller ga dem ekstra plikter om de ikke overholdt reglene.

Klær

Fire av jentene som bodde på Alfredheim II i perioden 1956–1972, forteller at klærne på barnehjemmet var felles; de hadde ikke egne klær. To av jentene beskriver klærne som gamle, slitte og umoderne. To søstre som bodde på institusjonen i perioden 1956–1960, forteller at de fikk klær moren hadde sydd til dem, men at disse klærne ble gitt til noen av de andre jentene på institusjonen. En av søstrene forteller at styreren var nøye på at jentene så velstelte og pene ut. Det kom damer som reparerte tøyene deres noen ganger i måneden.

To av jentene som bodde på barnehjemmet, henholdsvis i perioden 1954–1961 og 1968–1972, mener at barnehjemsbarna skilte seg ut i klesveien sammenlignet med andre barn i området.

Skolegang og lekselesing

Barna som bodde på Alfredheim II gikk på Ila skole.

En jente som bodde på barnehjemmet i perioden 1956–1960, trekker fram de faste leksetidene og det at en ansatt var til stede for å hjelpe barna, som noe av det positive ved institusjonen. En jente som bodde på institusjonen i perioden 1964–1968, husker ikke at barna fikk noe leksehjelp.

Fritidsaktiviteter

I inspeksjonsrapporten fra 1956 opplyses det om at institusjonen mangler utstyr og leker, men at dette vil bli anskaffet etter hvert som økonomien tillater det. Det framkommer også at «heimen gjør så godt den kan for at barna skal få tilfredstilt sine behov. Barna deltar i klubber og foreninger etc.» I flere av årsberetningene for perioden 1954–1965 står det at barna reiste på sommerferie ved hjelp av støtte fra «dameforeningen» og barnetrygden, samt at de deltok på juletreffestene på Oslo rådhus og på Den amerikanske ambassaden.

Tre av jentene som bodde på Alfredheim II i perioden 1956–1972, forteller at de var med på aktiviteter som turning, ungdomsklubb, kor og speider. Flere av jentene har gode minner knyttet til sommerferiene og juletreffestene på rådhuset.

Barnepleiersken som jobbet på barnehjemmet i perioden 1964–1967, forteller at styreren var opptatt av at barnehjemmet skulle være et kristent hjem. Det ble sunget for maten, bedt aftenbønn og lignende, men hun opplevde ikke at barna ble utsatt for utilbørlig kristen påvirkning.

Vurdering

Granskingsutvalget har fått til dels motstridende opplysninger om klesstell og gjennomføring av måltidene. Utvalget legger likevel til grunn at barna på Alfredheim II hadde det de trengte med hensyn til mat, klær, skolegang, fritid og helsetilsyn.

8.1.2.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

Barna som bodde på Alfredheim II i perioden 1954–1972, forteller at de fikk lite omsorg på barnehjemmet. De var mye overlatt til seg selv, og flere sier at de var svært redde og utrygge. Det var særlig styrerens negative holdninger til barna og det strenge regimet som gjorde oppholdet vanskelig for dem. En av jentene beskriver styreren som følelseskald. En annen jente sier at styreren «tålte rett og slett ikke små barn». Barna forteller at styreren og de ansatte var mest opptatt av praktiske gjøremål. Noen av de ansatte kunne imidlertid sette seg ned for å snakke med dem, dersom de hadde tid.

Fem av barna forteller at de måtte kalle styreren «mor», noe flere av dem syntes var svært ubehagelig.

En av jentene som bodde på barnehjemmet i perioden 1956–1960, forteller at de små barna var plassert på et lekerom hele dagen uten voksne til stede. Hun sier at dette var svært skremmende, da mye galt kunne skje.

Flere av jentene forteller at om kveldene måtte barna massere styreren og spille kinasjakk med henne. Dette bekreftes av barnepleiersken som er intervjuet.

Barnepleiersken sier at omsorgen på Alfredheim II besto i at barna fikk faste rammer, noe hun tror de satte stor pris på, men at de ansatte hadde for liten tid til å ta seg av barna. Hun sier hun forstår at flere av barna opplevde styreren som følelseskald. Barnepleiersken forteller at hun reagerte på styrerens behandling av barna, blant annet at hun forskjellsbehandlet dem, og at hun tok dette opp med Kirkens Bymisjon.

I et notat fra 1959, skrevet av en ansatt på en barnepsykiatrisk institusjon etter en samtale med en tilsynsfører fra barnevernkontoret, står det følgende: «Bestyrerinden på Alfredheim er '8-kantet'. Vil være vanskelig at få kontakt med. Kan vise en del varme, men forbeholder den for flinke, snille barn. [...] Frk NN [barnevernkonsulenten] gengiver nogle epsioder, hvor frk NN [styreren] har vist en mildest talt ufølsom + upædagogisk holdning o.f. barna.»

Forholdet mellom barna, til andre barn og nabolaget

Flere av jentene som bodde på Alfredheim II, forteller at det var et godt forhold mellom jentene. Likevel sier flere av jentene at de gikk mye for seg selv, og at de følte seg ensomme.

Jentene som bodde på barnehjemmet på 1950- og begynnelsen av 1960-tallet, sier at de ikke fikk lov til å ha besøk av venner. Jentene som bodde der senere, forteller at venninner var med dem på institusjonen etter skoletid. De fleste jentene forteller at de hadde venner fra skolen og i nabolaget, og at de gikk på besøk til dem.

I inspeksjonsrapportene fra 1952 og 1956 står det at barnehjemsbarna hadde venner i nabolaget som de kunne invitere hjem til barnehjemmet. Det framkommer i referatet fra et styremøte i 1962 at styreren var bekymret for at barna var for mye hos venninner for å se på fjernsyn. Styret vedtok derfor å anskaffe fjernsyn for at barna skulle være mer hjemme.

Kontakt med familien

Barna forteller om varierende grad av kontakt med familien. Noen av dem hadde besøk hver helg, mens andre kun fikk besøk én gang i løpet av barnehjemsoppholdet. En av jentene sier at styreren ikke likte at foreldrene hadde kontakt med barna.

Barnepleiersken sier at styreren forsøkte å ordne besøkshjem i helgene for de barna som ikke hadde kontakt med familien sin.

Vurdering

Granskingsutvalget finner det kritikkverdig at bemanningssituasjonen var slik at de ansatte hadde altfor liten tid til å ta seg av barna. Granskingsutvalget legger til grunn at styreren forskjellsbehandlet barna og at regimet var strengt. Det er kritikkverdig at barnehjemmet over lang tid fikk ha en humørsyk og uforutsigbar styrer, som skapte utrygghet og frykt hos barna. Dette gjorde den følelsesmessige omsorgen svært mangelfull.

8.1.2.5 Fysiske overgrep

Alle jentene som bodde på Alfredheim II, forteller at styreren straffet barna med å plassere dem i kjelleren. De måtte sitte i kjelleren alene over relativt lang tid, og de opplevde dette som svært skremmende. Barna forteller at «kjellerstraff» var en vanlig straffemetode. En av jentene sier at barna var redd for å bli plassert i kjelleren.

To jenter forteller at styreren slo, en annen at hun kløp. Flere av barna sier at styreren var hardhendt mot dem.

Barnepleiersken forteller at hun reagerte på at styreren plasserte de yngste barna i kjellertrappen som straff. Hun tok dette opp med styreren, men det medførte bare at styreren plasserte barn i kjelleren når hun ikke var tilstede. Barnepleiersken sier at hun fortsatt var urolig for hvordan barna ble behandlet. Hun tror at måten barna ble behandlet på, var en av årsakene at til at flere av personalet sluttet etter kort tid. Som nevnt tidligere klaget barnepleiersken til Kirkens Bymisjon på styrerens behandling av barna.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at innestenging i kjelleren ble brukt systematisk og at barna ble slått av styreren. Utvalget ser på dette som alvorlige overgrep. Utvalget vurderer det videre som sterkt kritikkverdig at klager på styrerens behandling av barna ikke ble fulgt opp.

8.1.2.6 Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Alfredheim II.

8.1.2.7 Før 1954

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet ett tidligere barnehjemsbarn som bodde på Alfredheim II i perioden 1951–1952.

Jenta forteller at det var bra standard på mat, klær og boforhold. Barna lekte mye ute, og det var et godt

samhold mellom dem. Hun forteller imidlertid at det var lite omsorg å få fra de ansatte på barnehjemmet.

8.1.2.8 Oppsummering

Alfredheim II i General Birchsgate ble opprettet på 1870-tallet, og er nedlagt i dag.

Granskingsutvalget mener at informasjonsmaterialet til sammen danner et tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Alfredheim II i forhold til mandatet i perioden 1954–1972.

Det foreligger informasjon om at Oslo barnevernkontor førte tilsyn med institusjonen, men omfanget av tilsynet er ikke omtalt i noen av utvalgets kilder.

Granskingsutvalget har fått til dels motstridende opplysninger om klesstell og gjennomføring av måltidene. Utvalget legger likevel til grunn at barna på Alfredheim II hadde det de trengte med hensyn til mat, klær, skolegang, fritid og helsetilsyn.

Granskingsutvalget finner det kritikkverdig at bemanningssituasjonen var slik at de ansatte hadde altfor liten tid til å ta seg av barna. Granskingsutvalget legger til grunn at styreren forskjellsbehandlet barna og at regimet var strengt. Det er kritikkverdig at barnehjemmet over lang tid fikk ha en humørsyk og uforutsigbar styrer, som skapte utrygghet og frykt hos barna. Dette gjorde den følelsesmessige omsorgen svært mangelfull.

Granskingsutvalget legger til grunn at innestenging i kjelleren ble brukt systematisk og at barna ble slått av styreren. Utvalget ser på dette som alvorlige overgrep. Utvalget vurderer det videre som sterkt kritikkverdig at klager på styrerens behandling av barna ikke ble fulgt opp.

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Alfredheim II.

8.1.3 Alfredheim IV

8.1.3.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet fem tidligere barnehjemsbarn som bodde på Alfredheim IV i perioden 1945–1969. To av dem bodde på institusjonen før 1954. To av barna som bodde på Alfredheim IV innenfor mandatperioden, husker svært lite fra oppholdet.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet «spørreskjema for barneheimere» og et notat av 1952 om godkjenning av styrer. I Riksarkivet har utvalget funnet årsberetninger for perioden 1962–1965. For øvrig viser utvalget til oversikten over arkivmaterialet som omhandler alle Alfredheim-barneheimene.

Kun ett av barna som bodde på Alfredheim IV innenfor mandatperioden, husker noe fra oppholdet. Granskingsutvalget finner derfor ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonen i forhold til mandatet. Utvalget vil presentere de opplysningene vi har fått om Alfredheim IV, uten å komme med konklusjoner.

8.1.3.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Alfredheim IV ble opprettet i 1908 under navnet «Fru Augusta Thoresens Minde». Institusjonen er ikke lenger i drift.

Institusjonen lå på Hvalstad i Asker. Alfredheimstiftelsen fikk eiendommen av skipsreder Otto Thoresen, som ville at landsstedet hans skulle bli brukt som barnehjem til minne om hans kone.

Institusjonen var opprinnelig et pikehjem, men ble omgjort til guttehjem på 1950-tallet. Det framgår av spørreskjemaet fra 1955 at institusjonen hadde plass til tolv barn i alderen 3–16 år. Vedtektene fra 1961 opplyser at institusjonen tok imot barn i alderen 2–18 år. I intervjuene med de tidligere barnehjemsbarna er det opplyst at det etter 1954 bodde både jenter og gutter på institusjonen.

Boforholdene

Barnehjemmets hovedbygning var opprinnelig et gammelt tømmerhus. Ifølge en tilstandsrapport fra 1961 ble det oppført en ny hovedbygning i perioden 1959–1961, fordi det gamle huset ikke svarte til kravene som ble stilt til et barnehjem. Den nye bygningen var ifølge rapporten et to etasjes hus med kjeller.

Personellsituasjonen

Ifølge «spørreskjema for barneheimer» fra 1952 var det kun ansatt en styrer og en assistent på institusjonen. I årsberetningene fra 1952 og 1953 opplyses det at det var vanskelig å skaffe tilstrekkelig personale, dette fordi institusjonen lå avsides og var innredet på en gammeldags måte. I årsberetningen fra 1962 står det at personalet besto av en styrer, to assistenter og en kokk.

Tilsyn

Det opplyses i «spørreskjema for barneheimer» fra 1952 at Alfredheim IV hadde månedlige besøk av «tilsynsdamene», som var oppnevnt av styret for institusjonen.

8.1.3.3 Omsorg og overgrep

Jenta som bodde på Alfredheim IV i perioden 1961–1965, sier at det var nok mat på barnehjemmet. Hun forteller at hun var med på ulike fritidsaktiviteter som dans og ski. Barnehjemmet reiste på turer i helger og i ferier. Hun sier videre at det var stor mangel på omsorg og kjærlighet, og at hun var mye overlatt til seg selv. Styreren var streng og forskjellsbehandlet barna. Jenta opplevde også at styreren ydmyket henne verbalt. Hun sier imidlertid at noen av de andre ansatte var snille. Barna fikk en del voksenkontakt fordi de ansatte bodde på institusjonen, men det var likevel for få ansatte i forhold til antall barn.

Jenta forteller at styreren slo og lugget barna. Hun sier videre at styreren tok barna med ned i kjelleren og gav dem slag på rumpa, som en kollektiv avstraffelse. Den samme jenta forteller at noen av guttene som bodde på barnehjemmet kom inn til henne om natten og befølte henne.

Det framkommer i årsrapporten fra 1962/1963 at barna gikk på Holmen skole. De eldste barna gikk på framhaldsskole, realskole eller gymnas. Videre står det at området var ideelt for vintersport, og at barna gikk mye på ski og skøyter.

8.1.3.4 Før 1954

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet to tidligere barnehjemsbarn som bodde på Alfredheim IV i perioden 1945–1951.

En jente som bodde på institusjonen i perioden 1945–1951, forteller at styreren slo henne med bjørkeris. Hun forteller også at hun måtte beføle bestyrerinnen på brystene. En jente som bodde på barnehjemmet i 1950, sier at faren hennes ble nektet å komme inn på institusjonen fordi det ikke var besøksdag. Barna husker ellers lite fra oppholdet på barnehjemmet.

8.1.3.5 Oppsummering

Alfredheim IV ble opprettet i 1908. Institusjonen er i dag nedlagt.

Kun ett av barna som bodde på Alfredheim IV innenfor mandatperiode, husker noe fra oppholdet. Hun har fortalt at det var stor mangel på omsorg og kjærlighet, og at hun ble slått og lugget av styreren. Hun har videre fortalt at noen av barnehjemsguttene kom inn til henne om natten og befølte henne.

Granskingsutvalget finner ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonen i forhold til mandatet.

8.1.4 Alfredheim ungpikeshjem

8.1.4.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet to tidligere barnehjemsbarn som bodde på Alfredheim ungpikeshjem i perioden 1960–1961. Begge jentene var i 15-årsalderen.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet en assistent som jobbet på Alfredheim ungpikeshjem i perioden 1961–1964.

Utvalget har i Oslo Byarkiv funnet instruks for styreren fra 1935, «spørreskjema for barneheime» fra 1949 og 1955, søknad om godkjenning av styreren fra 1949 og et avisutklipp fra Dagbladet fra 24. februar 1968. I Riksarkivet har utvalget funnet vedtekter for Alfredheims hjem for unge piker fra 1933, husordensregler fra 1959, flere søknader om driftstilskudd til Sosialdepartementet for perioden 1954–1957 og årsmeldingene fra 1955 til 1967. Utvalget viser for øvrig til oversikten over arkivmaterialet som omhandler alle Alfredheim-barneheimene.

Kun to tidligere barnehjemsbarn fra Alfredheim ungpikeshjem har henvendt seg og er intervjuet. Granskingsutvalget finner derfor ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonen i forhold til mandatet. Utvalget vil presentere de opplysningene vi har fått om institusjonen, uten å komme med konklusjoner.

8.1.4.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Alfredheim ungpikeshjem ble opprettet i 1934 og nedlagt i 1968. I 1952 flyttet institusjonen fra Holtegata 18 til Nils Lauritsønsvei 37 på Tåsen. Institusjonen hadde da plass til 17 jenter i alderen 15–21 år.

Det framkommer i vedtektene fra 1933 at institusjonen ble opprettet for å ha et hjem for unge piker som hadde bodd på et av de andre Alfredheim-barnehjemmene.

Ifølge «spørreskjema for barneheime» fra 1955 hadde institusjonen åtte soverom for ungdommene, tre rom for personalet og et kombinert spise- og oppholdsrom. Personalet besto av tre faste stillinger; styrer, husmor og assistent, samt praktikanter som var på institusjonen for en stund. Ifølge flere årsberetninger var det stor utskiftning av personalet, bortsett fra styreren som jobbet der fra 1951 og fram til institusjonen ble nedlagt i 1968.

I årsmeldingen fra 1965 går det fram at institusjonen hadde utviklet seg til å bli et ettervernshjem for jenter med psykiske problemer. Oslo Indremisjon la

ned institusjonen i 1968 for i stedet å etablere en psykiatrisk institusjon for ungdom.

Tilsyn

En av jentene som bodde på Alfredheim ungpikeshjem i perioden 1960–1961, forteller at hun hadde kontakt med en ansatt på barnevernkontoret.

Assistenten som jobbet på institusjonen i perioden 1961–1964, forteller at to ansatte fra barnevernkontoret kom jevnlig på besøk til institusjonen, og at jentene kunne henvende seg til barnevernkontoret dersom de trengte noe spesielt.

Det framgår av vedtektene fra 1961 at Alfredheim ungpikeshjem hadde den samme tilsynsordning som de andre Alfredheim-institusjonene. To eller tre «tilsynsdamer» ble oppnevnt av styret og bidro med praktisk og økonomisk støtte til institusjonen.

8.1.4.3 Omsorg

Begge jentene som bodde på ungpikeshjemet i perioden 1960–1961, forteller at de måtte overholde husordensreglene, herunder tider for når de skulle være inne om kvelden. De forteller at de stadig brøt disse reglene ved å rømme fra institusjonen. Etter rømning ble de undersøkt for kjønnsykdommer. Jentene sier at de fikk problemer mens de bodde på Alfredheim ungpikeshjem, men ingen av dem relaterer disse problemene til forhold ved institusjonen. En av jentene forteller at det var helt greit å være på pikeshjemet.

Assistenten som jobbet på institusjonen i perioden 1961–1964, sier at jentene kunne snakke om sine personlige problemer både med henne og med styreren. Hun mener at jentene hadde tillit til styreren.

I årsberetningen fra 1961 står det at noen av jentene var blitt utvist fordi de hadde rømt. Personalet gikk inn for at reglementet måtte overholdes, og jenter som ikke klarte å innordne seg ble innkalt til samtaler. Årsberetningen fra 1965 tyder på at de disiplinære forholdene hadde blitt forverret: «Konflikter utspilles, da upresishet om kveldene ofte forekommer. Pikene har liten respekt for reglementet og tåler ofte ikke direkte tilsnakkelser. Deres aggressivitet og overhøvlighet sliter meget på de som har vakt.» I årsberetningen fra 1965 står det at det var vanskelig for personalet å få tid til enkeltsamtaler med jentene, da de var opptatt med praktiske gjøremål. I årsberetningen for 1967 framkommer det at flere av jentene hadde alkoholproblemer, og at et par av dem gikk på beroligende medisiner.

I årsrapporten fra 1953 framgår det at jentene enten gikk på skole eller jobbet. I årsmeldingene fra 1961 og fram til 1967 står det at stadig flere av jen-

tene ikke hadde jobb, og at det var et problem at de ble gående på institusjonen.

8.1.4.4 Overgrep

Granskingsutvalget har ikke fått opplysninger om fysiske eller seksuelle overgrep på Alfredheim ungpikkehjem.

8.1.4.5 Oppsummering

Alfredheim ungpikkehjem ble opprettet i 1934 og nedlagt i 1968. Institusjonen var for jenter i alderen 15–21 år.

Kun to tidligere barnehjemsbarn fra Alfredheim ungpikkehjem har henvendt seg til Granskingsutvalget. Ingen av jentene har fortalt om ureglementerte forhold ved institusjonen.

Granskingsutvalget finner ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonen i forhold til mandatet.

8.2 Barnevern i Schwensensgate

8.2.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet 25 tidligere barnehjemsbarn som bodde på Barnevern i Schwensensgate i perioden 1939–1959. Tolv av dem bodde på institusjonen før 1954.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet fem tidligere ansatte på Barnevern. En var ansatt som barnepleierske i perioden 1952–1954. En annen barnepleierske var ansatt fra sensommeren 1954 og ut året. En var ansatt som assistent fra 1956 til februar 1960. En fritidsleder var ansatt i halv stilling fra forsommeren 1959 og ut året. En var ansatt som styrer på Barnevern fra januar 1959 til barnehjemmet ble nedlagt i februar 1960 (styrer 3).

Utvalget har videre kontaktet og intervjuet et medlem av tilsynskomiteen for Barnevern i perioden 1947–1955.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet statutter fra 1910, brev av 1917 fra Barnehjemmets Styre til Kristiania formannskap om kommunal overtagelse, og en historisk oversikt fra Oslo helseråd av 1975 om bruken av huset i Schwensensgate. Utvalget har også

sett på avisen «Kvikk», som ble skrevet av noen av barnehjemsbarna.

I Riksarkivet har utvalget funnet dokumenter fra to straffesaker som omhandler seksuelle overgrep overfor flere av barnehjemsbarna. De seksuelle overgrepene ble begått av henholdsvis en vaktmester og en fritidsleder. Den første straffesaken gjaldt seksuelle overgrep mot to gutter, og ble avgjort med en påtaleunnløstelse i 1952. Saken omtales under punkt 8.2.2.7. Den andre straffesaken omhandler seksuelle overgrep mot sju gutter, og ble avgjort med dom av 1. juli 1955 i Eidsivating lagmannsrett. Saken omtales under punkt 8.2.2.6. Videre har utvalget funnet en godkjenning av institusjonen fra 1950 med tilhørende «spørreskjema for barneheimer».

Granskingsutvalget mener å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Barnevern i Schwensensgate i forhold til mandatet fra 1954 og fram til institusjonen ble nedlagt i februar 1960. Intervju-materialet er omfattende og gir, sammen med dokumentene fra straffesaken i 1955, et dekkende bilde av livet på institusjonen i denne perioden. Når det gjelder tiden før 1954, presenteres de opplysningene utvalget har fått om institusjonen på bakgrunn av intervjuer med tolv av de tidligere barnehjemsbarna. Under dette punktet redegjøres det også for straffesaken fra 1952.

8.2.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Barnehjemmet Barnevern lå i Schwensensgate 9 B/11 ved St. Hanshaugen.

I Oslo helseråds notat av 1975 gis det en historisk oversikt over huset i Schwensensgate: «Huset her i Schwensens gt. 11 er bygget i slutten av 1850-årene. [...] Barnehjemmet 'Barnely' ble opprettet i desember 1904, det holdt til i Sven Bruns gt. 5, det ble drevet dels privat, med pengegaver og testamentariske gaver. Fra april 1906 leiet 'Barnely' Schwensens gt. 9 av Kristiania Kommune for en årlig leie av kr. 900,- pr år. [...] Etter innflyttingen i 1906 ble navnet 'Barnely' forandret til 'Barnevern'. [...] Det var fattigvesenet og vergerådet som benyttet plassene.»

I boken *Beretning om Oslo kommune for årene 1912–1947* kan man lese følgende om Barnevern: «Barnevern er opprinnelig opprettet og drevet av private bidrag i kommunens eiendom, Schwensensgt. 9 B. De private bidrag opphørte etter hvert og hjemmet måtte i flere år få kommunalt tilskudd til driften. Fra 1. juli 1918 ble det overtatt av kommunen. Hjemmet som har til oppgave å være et midlertidig oppholdssted for barn, har siden kommunens overtagelse motatt gutter i alderen 2–15 år og unntaksvis piker under 5 år. Oslo fattigvesen og verjeråd har fortrinnsrett til plassene. Plan for barnehjemmet er vedtatt av formannskapet 30. november 1921 og stadfestet av kgl. res. av 3. februar 1922. Det er plass til 42 barn.»

Ifølge de kommunale håndbøkene fra Oslo var det 40 barnehjems plasser på Barnevern i perioden 1940–1950. Barnetallet ble redusert til 33 i 1950, noe som stod uendret til nedleggelse i februar 1960.

Flere av de tidligere barnehjemsbarna, og dessuten de ansatte, har fortalt at de mener det var cirka 40 barn på Barnevern også utover på 1950-tallet. Styret 3, som var ansatt fra 1959 til 1960, forteller at da Barnevern ble nedlagt i februar 1960, bodde det mellom 30 og 32 barn på institusjonen. Høsten 1959 ble det tatt en avgjørelse om nedleggelse av barnehjemmet, og rett over årsskiftet begynte styret 3 og resten av personalet å plassere barn på andre institusjoner. Selv ble hun styret på Fagerholt barnehjem, og tok med seg åtte barn og en assistent dit.

Boforhold

Den bygningsmessige standarden på barnehjemmet er omtalt i boken *Beretning om Oslo kommune for årene 1912–1947*:

En har lenge vært oppmerksom på faren ved å bruke «Barnevern»s bygning i Schwensensgt., som barnehjem og 17. februar 1939 tiltrådte det daværende barnehjemsutvalg et forslag fra

formannen om å be formannskapet om be- myndigelse til å utrede spørsmålet om bygging av et nytt barnehjem. Dette ble vedtatt i formannskapets møte 1. mars 1939, men i barnehjemsutvalgets møte den 18. april s.å. ble saken utsatt da spørsmålet om en utredning av hele barneforsorgen da var under behandling. I møte 21. februar 1939 hadde brannstyret «henstillet til vedkommende kommunale myndighet å sørge for at bygningen snarest mulig sløyfes som barnehjem, idet brannvesenet ikke kunne ta ansvaret for hva som kan hende hvis brann oppstår i denne brannfarlige og vanskelig tilgjengelige bygning». Formannskapet vedtok 5. juni 1946 å reservere en av kommunens tomter på Tåsen til bygging av nytt barnehjem, og byggekomité ble nedsatt.

Granskingsutvalget har ikke funnet opplysninger som tilsier at det ble foretatt betydelige utbedringer eller oppussing av institusjonen i tiden fram til nedleggelse i 1960.

I «spørreskjema for barneheime» fra 1950 er det opplyst at barnehjemmet hadde til sammen 19 rom. Det var en spisestue og en dagligstue for de største guttene, og en kombinert spisestue og dagligstue for de minste guttene. Det var fem soverom for de største guttene fordelt med henholdsvis seks, fem og åtte barn på hvert av soverommene. For de minste guttene var det ett soverom for tolv barn og ett tomannsrom. Det var et kombinert vaskerom og bad for barn og personell med åtte håndvasker, fire fotvasker og to badekar. Det står videre opplyst at hvert barn hadde eget skap eller skuff til sine private ting.

Både de tidligere barnehjemsbarna og de ansatte beskriver romfordelingen relativt overensstemmende med det som er nevnt ovenfor. De intervjuede forteller at barnehjemmet var delt inn i avdelinger etter alder. Flere av barnehjemsbarna har fortalt at de ikke hadde eget skap eller skuff til oppbevaring av private ting, i motsetning til det som er opplyst i spørreskjemaet. To av guttene sier at de ikke hadde noen private eiendeler på barnehjemmet, da dette ble fratatt dem da de kom dit.

Assistenten som jobbet på barnehjemmet i perioden 1956–1960, forteller at barnas senger sto tett sammen og at hun ikke kan huske at barna hadde egne nattbord. Hun sier at det var tomt og trist på rommene.

Styret 3, som jobbet på institusjonen fra 1959 til 1960, forteller at de yngste barna bodde i andre etasje, og at barna i skolealder bodde i første etasje. Sengene stod tett, med cirka 30 cm mellomrom. Barna hadde ikke nattbord; de måtte oppbevare private eiendeler under puten sin. Midt på gulvet stod det en bøtte

som guttene tisset i om natten. Imidlertid var flere av barna sengevætere, og det var en tung stank av urin på sovesalen. Styrer 3 forteller at da hun begynte på Barnevern, var møbleringen helt håpløs og tilfeldig. Blant annet stod det et bord uten stoler rundt midt på gulvet på et av rommene. Hun ommøblerte en sommer og gjorde blant annet de ansattes spisestue om til en spisestue for alle. Hun sier at det ble protester fra noen av de ansatte, men at de etter hvert ble enige om at dette var triveligere for alle.

Personellsituasjonen

Ifølge «spørreskjema for barneheimer» var det i 1950 til sammen elleve ansatte på institusjonen, fordelt på bestyrerinne, førsteassistent, tre barnepleiersker, pleierske og pikeavløser, syerske, husholderske, kjøkkenhjelp og to vaskehjelpere. Barnepleiersken som jobbet på barnehjemmet i perioden 1952–1954, mener det da var til sammen ti til tolv ansatte og at alle bodde på barnehjemmet. På avdelingen for de yngste barna, hvor hun selv jobbet, var det to ansatte. Fritidslederen som jobbet på barnehjemmet i 1959, forteller at det var svært mange gutter og lite personell. Han husker kun to ansatte med relevant utdanning; styreren og en til. Styrer 3, som begynte på institusjonen i 1959, forteller at av de 13 ansatte var de fleste uten utdanning. Hun var selv utdannet ved Barnevernskolen, og samtidig med henne ble det ansatt to personer som hun hadde studert sammen med.

I perioden 1939–1960 var det tre ulike styrere på Barnevern. Styrer 1 var ansatt i perioden 1939–1952, styrer 2 i perioden 1952–1959 og styrer 3 i perioden 1959–1960. Styrer 1 omtales i beskrivelsen av forholdene før 1954.

Granskingsutvalget har i intervjuer med tidligere barnehjemsbarn og tidligere ansatte fått høre om en personalsak mot styrer 2 og en heltidsansatt fritidsleder, som endte med at begge måtte slutte. Ifølge barnepleiersken som jobbet på Barnevern i perioden 1956–1960, var foranledningen at noen av barnehjemsguttene hadde begått innbrudd i noen kiosker, og at politiet av den grunn ofte var på institusjonen. Hun sier at styrer 2 derfor ba fritidslederen gi disse guttene juling, noe som også ble gjort. Da forholdene ble avdekket, ble både fritidslederen og styrer 2 sagt opp. Barnepleiersken forteller at hun selv var på barnevernkontoret for å forklare hva hun visste om saken. Saken ble også omtalt i avisene.

Styrer 3 (1959–1960) bekrefter at det på høsten 1958 var en del omtale av Barnevern i avisen. Hun sier at hun ble spurt på Barnevernskolen om hun kunne overta stillingen som styrer på Barnevern. Da hun kort tid etter ble ansatt som styrer, fikk hun beskjed fra barnevernkontoret om at regnskapet var et kaos,

og at hun måtte være nøye med hvem hun ansatte som fritidsleder. Ellers hørte hun lite om hvordan det hadde vært på barnehjemmet før hun begynte. Hun forteller at hun gjorde en del forandringer, blant annet innførte hun personalmøter. Men hun sier også at det var vanskelig å få gjennomslag for endringer blant de ansatte som hadde jobbet der lenge.

Fritidslederen som jobbet på Barnevern i 1959, er av den oppfatning at det hadde vært en opprydding på institusjonen. En tidligere styrer måtte gå av, og to personer med barnefaglig utdanning var tilsatt for å rydde opp.

Tilsyn

Granskingsutvalget har ikke funnet noen form for tilsynsrapporter fra Oslo barnevernsnemnd eller Oslo barnevernkonto vedrørende Barnevern.

Granskingsutvalget har intervjuet et av medlemmene av tilsynskomiteen for Barnevern i perioden 1947–1955. Hun mener at komiteen var på tilsynsbesøk mer enn fire ganger i året, og at alle medlemmene i komiteen var til stede ved tilsynsbesøkene. Hun kan ikke huske om det ble skrevet tilsynsrapporter, men tror at det kanskje fantes en bok de noterte i etter tilsynsbesøkene. Hun forteller at besøkene var avtalt på forhånd, og at de for det meste forholdt seg til styreren. Tilsynsbesøkene foregikk på dagtid, og de så derfor ikke mye til barna, som var på skolen.

Barnepleiersken som jobbet på barnehjemmet i perioden 1952–1954, forteller at det var mye «styr» på barnehjemmet når tilsynet skulle komme. Styrer 2 (1952–1959) kunne bli helt desperat til tider, sier hun, og fant fram nye blå overaller som barna skulle ha på seg. De som kom på tilsyn, snakket kun med styrer 2, aldri med de andre ansatte eller med barna. Hun så ikke at barna ble fulgt opp individuelt av barnevernet.

Assistenten som jobbet på barnehjemmet i perioden 1956–1960, husker at en ansatt ved barnevernkontoret kom på besøk, og at vedkommende trolig kom sammen med tilsynskomiteen.

Styrer 3 (1959–1960) kan ikke huske noe tilsyn fra barnevernsnemnda. Hun husker imidlertid tilsyn fra barnevernkontoret, men mener at det hadde liten verdi.

Sju av barna som var på Barnevern i mandatperioden, husker at det var en form for tilsyn med barnehjemmet. Seks av dem har likelydende historier om at tilsynet var varslet på forhånd, at barnehjemmet ble vasket og ryddet, at barna ble kledd opp i søndagsklærne og at det ble servert smørbrød og kaker. Ingen av guttene har noen opplevelse av at tilsynet kom for å snakke med barna. En av dem mener at de kom når guttene var på skolen.

8.2.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

Ti av de 13 tidligere barnehjemsbarna som bodde på Barnevern i perioden 1954–1959, har negative minner om kvaliteten på maten og om forholdene rundt måltidene.

Flere av barna forteller at de ofte fikk havregrøt til frokost, og at det til middag ofte ble servert ulike typer fisk, som sild og lutefisk. De mener maten var lite barnevennlig og til tider direkte dårlig. To av barna sier at de ikke fikk nok mat.

Ti av barna forteller om ulike tvangs- og straffeiltak i forbindelse med måltidene. Maten skulle spises opp, og dersom de ikke klarte det, ble den samme maten servert til neste måltid. To av barna sier at om de kastet opp under måltidet, måtte de også spise det de hadde kastet opp før de fikk gå fra bordet. Tre av barna forteller at de puttet mat de ikke likte i lommene, for å unngå straff. To barn sier at hvis de ikke spiste opp, ble maten dyppet i vann før de ble tvunget til å spise den opp. En forteller at de også kunne bli satt ned i kjelleren som straff for at de var urolige eller ikke spiste opp maten.

Ingen av barna har uttalt seg positivt om forholdene rundt måltidene.

Tre av de ansatte som jobbet på Barnevern på 1950-tallet, sier at det var nok mat og at maten var god. Styrer 3 (1959–1960) forteller at matsituasjonen var det første hun forandret på da hun begynte. Hun reagerte på at de ansatte ikke satt sammen med guttene under måltidene. Dermed lærte ikke guttene seg bordskikk. Flere av de ansatte vegret seg imidlertid for å spise sammen med guttene, og ifølge styrer 3 viste dette noen av de negative holdningene flere av de ansatte hadde til guttene.

Klær

Også når det gjelder klær har de fleste av de tidligere barnehjemsbarna negative beretninger.

Flere av barna forteller at de fikk klær og sko fra barnehjemmet, og at de arvet fra hverandre. Flere av dem sier at de hadde klær til ulike anledninger, som skole, hverdag og helg. Sju av de 13 barna beskriver klærne som slitte, lappete, ødelagte og gamle, særlig hverdagsklærne. Fem av barna sier at de gikk relativt likt kledd, med blant annet eplenikkens til daglig, og at de skilte seg ut i klesveien i forhold til andre barn. Til tross for at de skilte seg ut, sier to av barna at de ikke ble mobbet, da de var en gjeng som holdt sammen.

Barnepleiersken som jobbet på Barnevern i perioden 1952–1954, bekrefter at guttene hadde skoleklær, hverdagsklær og helgeklær. Hun sier at hun ofte stoppet tøy om kveldene, og at en sydame på institusjonen sydde frakker og reparerte klær som var i stykker.

Assistenten som jobbet på institusjonen i perioden 1956–1960, forteller at det lå mye klær og utstyr på loftet, men at mye av dette var av dårlig kvalitet. Hun tror at årsaken til den dårlige kvaliteten var at styrer 2 (1952–1959) sparte på budsjettet. Da styrer 3 tiltrådte fikk barna bedre klær, forteller hun. Styrer 3 (1959–1960) sier at guttene skiftet til eplenikkens når de kom fra skolen, og at dette førte til at barnehjemsguttene ble stigmatisert.

Skolegang og lekselesing

De fleste guttene som bodde på Barnevern gikk på Ila skole. To av barna sier at de ansatte var lite opptatt av at barna kom tidsnok til skolen, noe som førte til at de ofte kom for sent.

Vedrørende hjelp og tilrettelegging for lekselesing forteller de fleste guttene at denne var svært mangelfull. Barna hadde ikke eget rom til lekselesing, men gjorde lekser ved spisebordet. Ingen av barna kan huske at noen av de ansatte hjalp dem eller passet på at de gjorde det de skulle.

Barnepleiersken som jobbet på Barnevern i perioden 1952–1954, reagerte på at guttene manglet stoler når de skulle gjøre lekser. Hun tok opp dette med styrer 2 (1952–1959), som begrunnet dette med at det var en straff fordi guttene bråkte og ødela ting. Barnepleiersken mener at de ansatte fulgte opp lekselesing blant guttene. Fritidslederen som jobbet på Barnevern i 1959, sier at han fikk beskjed om å hjelpe guttene med lekser og hadde inntrykk av at det kun var han selv som hjalp guttene med skolearbeidet. Dette bekreftes av styrer 3 (1959–1960), som innførte denne ordningen.

Fritidsaktiviteter og plikter

I «spørreskjema for barneheime» fra 1950 er det svart at det på barnehjemmets uteareal var en karusell, sandkasse, huske, fotball og liten ball. Videre er det beskrevet at det innendørs blant annet var et sløydrom med tre benker.

De fleste guttene forteller at fritidsaktivitetene stort sett besto av ting de fant på selv. De spilte fotball, gikk på skøyter og ski og lignende. To av guttene husker at de av og til fikk fribilletter til kino. Fem av guttene sier at de ble satt til å stoppe strømper på kveldene, noe de syntes var helt greit.

Barnevern var et av barnehjemmene som hadde sommeropphold på Malmøykalven. De ansatte som er intervjuet, bekrefter at barna har fortalt om fritidsaktiviteter, og framhever sommeroppholdene på Malmøykalven som et positivt avbrekk i hverdagen. Styrer 3 (1959–1960) forteller at hun brukte kinobilletter som belønning når guttene hadde vært flinke og hjulpet til.

Arbeid og økonomi

Flere av guttene forteller at de hadde ekstrajobber ved siden av skolen, samt sommerjobber. De jobbet blant annet som visergutter og jordbærplukkere.

Mange av guttene opplyser at styrer 2 (1952–1959) tok fra dem pengene de hadde. En av dem sier at de ikke fikk lov til å ha egne penger, og at det var rutine at de måtte tømme lommene og gi fra seg det de hadde. Fem av guttene forteller at de måtte levere pengene de tjente til styrer 2. En annen gutt forteller at han kjøpte tegneserier for de pengene han tjente.

Flere av guttene forteller at de ikke fikk lomme penger, og at de aldri så noe til barnetrygden.

Assistenten som jobbet på Barnevern i perioden 1956–1960, forteller at styrer 2 tillot at de ansatte tok med seg barna på ulike aktiviteter, som for eksempel tivoli, men at de ansatte ved slike anledninger måtte betale selv og spandere på barna. Styrer 3 forteller at regnskapet var et kaos da hun begynte på Barnevern i 1959. I regnskapet inngikk blant annet barnetrygden til alle barna, men det var ikke et oversiktlig system. Hun fikk etter hvert orden i økonomien; hver av guttene fikk egen bankbok, og hun innførte et lomme pengesystem. Hun sier at hun la merke til at det blant annet var mye igjen på matbudsjettet. Hun hadde inntrykk av at styrer 2 hadde satt sin ære i å bruke mindre penger enn det som var budsjettert.

Vurdering

De fleste av de tidligere barnehjemsbarna som Granskingsutvalget har intervjuet, har svært negative minner om måltidene. Det er et gjennomgående tema blant barna at mat som ikke ble spist opp, ble servert til neste måltid, og at ulike tvangs- og straffetiltak ble benyttet.

På bakgrunn av opplysninger fra både tidligere barnehjemsbarn og tidligere ansatte finner Granskingsutvalget det sannsynliggjort at kvaliteten på klærne var dårlig og at guttene skilte seg ut i klesveien i forhold til andre barn.

Oppfølgingen fra institusjonen i forbindelse med skole og lekselesing synes å ha vært lite tilfredsstillende. At barna manglet stoler til å sitte på når de skulle gjøre lekser, og at dette var en straff styrer 2 innførte, finner utvalget kritikkverdig.

Fritidstilbudet vurderes som tilfredsstillende.

Ut fra beretningene fra barnehjemsbarna og de ansatte vedrørende den praktiske omsorgen, er utvalget av den oppfatning at styrer 2 sparte på budsjettet og at dette gikk utover den materielle standarden på klær, utstyr og aktivitetsnivå på barnehjemmet. Dette vurderes som kritikkverdig.

8.2.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

De fleste barna forteller om alvorlige mangler ved den følelsesmessige omsorgen. Et gjennomgående trekk i intervjuene med de tidligere barnehjemsbarna er en opplevelse av totalt fravær av nærhet og trøst fra de ansatte. En av guttene oppfattet forholdene slik at «omsorg, klem og kjærlighet var bannlyst». En annen beskriver sitt treårige opphold på Barnevern som «et langt mareritt».

Flere av guttene har uttalt at de følte seg ignorert og usynliggjort fordi det ikke fantes noen ansatte de kunne snakke med eller henvende seg til når de hadde behov for omsorg. En av guttene forteller at han opplevde at de ansatte nesten ikke visste at han var der.

Flere av guttene sier at personalet kunne være nedlatende overfor barna, og en forteller at de ansatte lo av ham når han gråt. En gutt forteller at han ble «tråkka ned» da han kom på Barnevern.

Seks av guttene forteller at særlig sengevæterne ble dårlig behandlet av de ansatte. Sengevæterne måtte vaske sitt eget sengetøy og ble «hengt ut til spott og spe». To av guttene forteller at en navngitt ansatt surret hyssing rundt guttenes penis før de skulle legge seg, dette for å hindre at guttene tisset i sengen. De to barnepleierskene som var ansatt henholdsvis i perioden 1952–1954 og i 1954, bekrefter at barna kunne få skjenn og straff dersom de tisset på seg, men sier at dette var noe de selv ikke var med på. Den ene av barnepleierskene sier at hun forsøkte å skjule for styrer 2 at noen av barna hadde tisset på seg, for at barna skulle slippe straff.

Styrer 2 (1952–1959) gis med få unntak dårlige skussmål både fra de tidligere barnhjemsbarna og de tidligere kollegaene. Barnepleierskene som jobbet på barnehjemmet på 1950-tallet, beskriver henne som meget myndig, streng og gjerrig. Barnehjemsbarna omtaler henne i hovedsak på samme måte, men legger til at hun også kunne være sint og voldelig.

De ansatte som er intervjuet, bekrefter i stor grad at det var mangelfull følelsesmessig oppfølging, og at guttene var understimulerte på voksenkontakt og omsorg. De trekker imidlertid også fram noen positive sider ved omsorgen. Barnepleiersken som jobbet og bodde på Barnevern i perioden 1952–1954, forteller at det hendte at barna kom inn til henne om natten dersom de trengte voksenkontakt. Hun leste også for barna på kveldene. Hun legger imidlertid til at de ansatte hadde så mange praktiske oppgaver at det ble for liten tid til å ta seg av barna individuelt og til å gi dem nok trøst.

Barnepleiersken som jobbet på Barnevern i 1954, forteller at guttene også fikk mye sengestraff, og at styrer 2 ga de ansatte beskjed om å ta i bruk sengestraff. Guttene måtte ligge til sengs hele dagen, selv for ba-

gatellmessige forhold. Hun sier videre at «det var lite kjærlighet på denne institusjonen».

Assistenten som jobbet på institusjonen i perioden 1956–1960, reagerte på at assisterende styrer ydmyket noen av guttene ved å snakke negativt om deres familiebakgrunn. Hun forteller imidlertid at det ble store forandringer på Barnevern etter at styrer 3 overtok i 1959. Barna fikk da en bedre hverdag.

Fritidslederen som var ansatt i 1959, reagerte på at det ble gjort forskjell på barna, og at de skoleflinke ble behandlet bedre enn de andre. Han sier at ansatte som hadde jobbet der lenge, var mer kalde og avvisende overfor guttene enn de nyansatte.

Forholdet mellom barna, til andre barn og nabolaget

De fleste av guttene som er intervjuet, forteller at forholdet mellom guttene på barnehjemmet stort sett var bra. Det foregikk likevel en del mobbing, noe som særlig gikk utover de yngste, sengevæterne og de som ble regnet som svake. Flere av guttene har fortalt at de var redd for en eldre gutt som beskrives som voldelig og «bøllete».

Flere av guttene forteller at de var forholdsvis isolert som gruppe i nabolaget, og at de ikke var sammen med andre barn utenfor institusjonen. Flere mener at de ble sett ned på av barn og voksne utenfor institusjonen.

Flere av de ansatte sier at de forsto at det var visse problemer mellom guttene og at de yngste kunne bli mobbet. Fritidslederen som jobbet på Barnevern i 1959, sier at guttene var venneløse, og beskriver institusjonen som en «isolert øy».

Kontakt med familien

Seks av guttene forteller at de hadde lite og til dels ingen kontakt med sin familie i den tiden de bodde på barnehjemmet. En gutt forteller at de barna som bodde på Barnevern over lengre tid, fikk den oppfatning at de ikke hadde noen familie.

Noen av de ansatte forteller at det var adgang for foreldrene til å besøke sine barn som bodde på Barnevern, men at forholdene på institusjonen var dårlig tilrettelagt for besøk utenfra. De opplyser at de fleste av barna sjelden fikk besøk av foreldrene sine.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at den følelsesmessige omsorgen på Barnevern var svært mangelfull. Holdningene hos ansatte, kombinert med vanskelige arbeidsforhold, førte til at barnas behov for personlig kontakt, trøst og nærhet, ikke ble tatt hensyn til.

Utvalget vurderer også behandlingen av sengevætere, med straffetiltak og sjikanerende behandling, som sterkt kritikkverdige. Det er også kritikkverdige at noen

av de ansatte opptrådte nedlatende overfor barna på grunn av deres familiebakgrunn.

Utvalget finner det kritikkverdige at barna verken hadde kontakt med andre barn eller sin familie, og at forholdene ved barnehjemmet ikke var lagt til rette for besøk utenfra.

8.2.5 Fysiske overgrep

I intervjuene med de tidligere barnehjemsbarna fra Barnevern har Granskingsutvalget fått informasjon om en lang rekke ulike straffereaksjoner.

Elleve av de 13 guttene forteller om fysiske avstraffelser i form av juling, spark og slag med belte, stokk og kleshenger. Flere av guttene opplyser at styrer 2 (1952–1959) selv tok i bruk fysiske avstraffelser, og/eller var klar over at andre ansatte utøvde vold mot guttene. Barnepleiersken som jobbet på barnehjemmet i perioden 1952–1954, forteller at hun ved ett tilfelle var vitne til at styrer 2 gav noen av guttene ris fordi de bråkte om natten.

Fire av guttene som var på Barnevern på slutten av 1950-tallet, forteller om en svært voldelig fritidsleder. De fysiske avstraffelsene fant sted i et hobbyrom i kjelleren; et rom som to av guttene omtaler som «torturrommet». En av dem forteller at de til slutt fortalte en avis om de fysiske overgrepene, og at avisoverskriftene førte til at fritidslederen og styrer 2 fikk sparken. Saken er også nevnt i avsnittet om personellsituasjonen, og bekreftes av flere av de ansatte som er intervjuet.

Flere av guttene opplyser at innestenging i mørk kjeller var en vanlig straffemetode. En av dem forteller at han en gang satt i kjelleren hele natten, og at han da var svært redd. Andre sier at de satt i kjelleren i lang tid – opptil flere timer. Barnepleiersken som jobbet på Barnevern i perioden 1952–1954, sier at hun hørte styrer 2 true barna med kjellerstraff, men at hun selv aldri så at noen av barna ble plassert i kjelleren. Fritidslederen som jobbet på institusjonen i 1959, hørte fra guttene at de tidligere hadde blitt utsatt for kjellerstraff.

Det er tidligere nevnt under punktet om mat og måltider at to av guttene har fortalt at om de kastet opp under måltidet, måtte de også spise det de hadde kastet opp.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at det hersket et strengt regime på Barnevern, med utstrakt bruk av ulike avstraffelsesmetoder, inklusive vold. Flere av guttene ble utsatt for grov mishandling og utilbørlig innesperring.

Utvalget finner det særlig graverende at styrer 2 selv sto for utførelsen av denne behandlingen, og/el-

ler ga beskjed til andre ansatte om å utføre den. De fysiske overgrepene var omfattende, systematiske og aksepterte.

8.2.6 Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har fra Riksarkivet innhentet dokumenter fra en straffesak som omhandler seksuelle overgrep mot sju gutter på Barnevern. Overgrepene ble begått av en mannlig fritidsleder som var ansatt på Barnevern. I Eidsivating lagmannsretts dom av 1. juli 1955 ble fritidslederen dømt til fengsel i 3 år og 1 måned, samt ilagt sikring i inntil 5 år.

Fritidslederen ble dømt for fem tilfeller av utuktig omgang med barn under 14 år, fire tilfeller av utuktig omgang med barn under 16 år, samt utuktig omgang med «myndling eller elev som står under hans myndighet eller oppsikt». Saken omfattet seksuelle overgrep mot sju navngitte gutter i tidsrommet juli–august 1954. De fleste overgrepene ble begått på Barneverns sommersted på Malmøykalven, mens ett overgrep skjedde i Nordmarka og ett på seiltur til Strømstad i Sverige. Dommen omfatter gjentatte overgrep mot enkelte av guttene.

Det framgår av saksdokumentene at saken startet med en anmeldelse fra to av guttene som bodde på Barnevern. I avhøret av den ene framgår det at guttene sov på seksmannsrom på Malmøykalven, og at fritidslederen sov på det samme rommet. Etter at de hadde lagt seg, ba fritidslederen en eller flere av guttene etter tur komme over i hans seng, hvor han forgrep seg mot dem. Det seksuelle misbruket besto i hovedsak i gjensidig onanering. I guttens forklaring framgår det videre at seks andre gutter skal ha blitt utsatt for de samme overgrepene. Gutten forteller også om en episode der fritidslederen slo en av barnehjemsguttene med knyttet hånd i ansiktet.

Den andre gutten som ble navngitt i anmeldelsen, forteller i hovedtrekk den samme historien som er nevnt ovenfor. Han opplyser i tillegg om seksuelle overgrep på en tur i Nordmarka og på en seiltur til Strømstad i Sverige.

Flere av de ansatte ble avhørt av politiet, og det framgår av avhørene at de syntes at fritidslederen hadde hatt en merkelig oppførsel overfor guttene.

Fritidslederen ble avhørt og bekreftet i hovedtrekk de faktiske forhold han var anmeldt for, men erkjente ikke straffeskyld.

To av guttene som er nevnt i straffesaken, har vært til intervju med Granskingsutvalget. De forteller om flere og mer alvorlige overgrep enn de fritidslederen ble dømt for. De opplevde at de ikke ble trodd av de ansatte da saken ble anmeldt. En av dem som innga anmeldelse, sier at han og den andre gutten som straff

ble plassert i kjelleren da de kom tilbake fra politiet. Videre forteller han at han ikke ble innkalt til, eller fikk informasjon om rettsaken. Dommen og innholdet i den fikk han kjennskap til først i senere tid.

Granskingsutvalget har også intervjuet fire tidligere barnehjemsgutter fra Barnevern som ikke er nevnt i straffesaken. De har fortalt om tilsvarende seksuelle overgrep fra fritidslederen som er nevnt i dommen. Overgrepene skjedde på Malmøykalven og på seilturer, og fritidslederen skal også ha tuklet med noen av guttene i forbindelse med badeturer til en svømmehall.

Barnepleiersken som jobbet på Barnevern i perioden 1952–1954, var på Malmøykalven sommeren 1954. Hun sier at hun den gang fikk en følelse av at det var noe galt, og at hun sa fra til styrer 2 (1952–1959) om sin mistanke mot fritidslederen. Hun fikk da som svar at «slikt kunne hun ikke si». Senere ble hun innkalt til retten og vitnet i straffesaken mot fritidslederen.

Granskingsutvalget har også fått høre om andre seksuelle overgrep. Tre av guttene på Barnevern forteller at særlig en av tantene var ivrig etter å vaske de største guttene i skrittet, noe guttene opplevde som svært ubehagelig. En av guttene forteller at det var vanlig at de yngste guttene onanerte de eldre guttene. En annen forteller at han ble seksuelt misbrukt av en besøksvenn som han besøkte i helgene i en periode på flere år.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at en fritidsleder ansatt på Barnevern begikk seksuelle overgrep overfor mange av guttene som bodde på barnehjemmet. I dommen fra Eidsivating lagmannsrett framheves det som graverende at noen av guttene ble utsatt for gjentatte overgrep. Overgriperes stilling og forhold til guttene, og de skadevirkninger hans handlinger kan ha hatt for disse i psykisk henseende, blir også framhevet som graverende

Utvalget har merket seg at det i dommen er nevnt overgrep overfor sju gutter. Ytterligere fire personer har i intervju med Granskingsutvalget fortalt om tilsvarende overgrep fra samme person, og utvalget fester lit til disse forklaringene. Utvalget legger derfor til grunn at overgrepene må ha vært mer omfattende og mer alvorlige enn det som har vært kjent og nevnt i dommen. Utvalget finner det kritikkverdig at en barnepleierske som jobbet på Barnevern i perioden 1952–1954, ble avvist av styreren da hun meldte fra om sin mistanke.

8.2.7 Før 1954

Tolv tidligere barnehjemsbarn fra Barnevern som har vært til intervju, bodde på institusjonen før Granskingsutvalgets mandatperiode. De bodde på institusjonen i perioden 1939–1954.

Det er ingen av barna som husker noen form for tilsynsbesøk.

Guttene forteller at de fikk nok mat, men framhever at de måtte spise opp all maten de fikk servert. Dersom de ikke klarte å spise opp, ble den samme maten servert til de neste måltidene. De ansatte spiste ikke sammen med barna. Når det gjelder klær, er meningene noe delte. To av guttene sier at klærne de fikk av institusjonen var dårlige, og at de skilte seg ut fra andre barn. To andre gutter kan ikke huske at de skilte seg ut. Det fortelles om lite oppfølging fra de ansatte vedrørende lekser og skole.

Styrer 1 var ansatt på Barnevern i perioden 1939–1952. Hun ble deretter styrer på Sommerfryd, og fra 1958 var hun styrer på Bakkehaugen. Styrer 1 får relativt gode skussmål fra de fleste barna. De beskriver henne som grei, ærlig og skvær overfor guttene. Trøst og omsorg var det likevel lite av. En gutt forteller at han fikk en ørefik av en ansatt fordi han begynte å gråte, da institusjonen deltok i begravelsen til et av barna fra barnehjemmet.

Guttene forteller ellers om et lukket samfunn hvor de ikke fikk lov til å være sammen med andre barn i nabolaget. To av guttene sier at det var et godt forhold mellom guttene, mens to andre forteller om et hierarki, hvor de yngre måtte gjøre som de store guttene ville.

Flere av guttene forteller at forholdene forverret seg da styrer 2 (1952–1959) overtok etter styrer 1. En av guttene som var på Barnevern i flere år, både før og etter styrerskiftet, sier at oppholdet ble «som et helvete for meg» da styrer 2 overtok i 1952.

Vedrørende fysiske overgrep forteller flere av guttene at de blant annet ble slått med bjørkeris, belte og kjepp, og at de ble utsatt for lugging og klyping. Flere forteller også om innestenging i kjelleren og på rommet. Sengevætere ble også straffet.

I Riksarkivet har Granskingsutvalget innhentet dokumenter i en straffesak som omhandler seksuelle overgrep overfor to gutter på Barnevern i perioden 1947–1951. De seksuelle overgrepene ble begått av en vaktmester som var ansatt ved barnehjemmet, og skal blant annet ha skjedd i mannens hjem og på hans hytte. Vaktmesteren erkjente å ha begått overgrepene han var siktet for. Saken ble avgjort med en påtaleunntatelse av 15. februar 1952. Dette innebar at vaktmesteren slapp å sone fengselsstraff, på betingelsen av at han ikke begikk nye straffbare handlinger i løpet av de neste to år. Årsaken til at det ble gitt påtaleunntatelse, var at en fengselsstraff kunne føre til at han tok livet av seg.

Det framgår av saksdokumentene at det var en av guttene på Barnevern som først fortalte en ansatt på barnehjemmet at vaktmesteren hadde tuklet med kjønnsorganet hans. Politiet ble varslet og tok opp forklaringer

av de involverte, deriblant de to fornærmede guttene. I forklaringene framgår det at vaktmesteren ved flere anledninger skal ha tuklet med guttenes penis.

En av guttene som er nevnt i straffesaken, er intervjuet av Granskingsutvalget. Han forteller at han ikke ble orientert om utfallet av saken før i voksen alder. Kort tid etter at han hadde forklart seg hos politiet, sa styrer 2 (1952–1959) til ham at han hadde ødelagt en pen familiemanns liv.

For øvrig har to av guttene fortalt om seksuelle tilnærmelser fra to av tantene som jobbet på Barnevern, særlig i forbindelse med at guttene ble vasket.

8.2.8 Oppsummering

Barnehjemmet «Barnely» (senere Barnevern) leide fra 1906 det kommunale huset i Schwensensgate. I 1918 ble barnehjemmet overtatt av Oslo kommune. Hjemmet ble nedlagt i februar 1960.

Granskingsutvalget mener å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Barnevern i Schwensensgate i forhold til mandatet fra 1954 og fram til institusjonen ble nedlagt i februar 1960.

Granskingsutvalget legger til grunn at bygningen var uhensiktsmessig som barnehjem og brannfarlig, noe som ble påpekt av brannstyret i Oslo så tidlig som i 1939, uten at det ble foretatt utbedringer. Ut fra de intervjuedes beskrivelse av barnehjemmet, mener Granskingsutvalget at barnehjemmet med sine sovesaler var sterkt institusjonspreget. Det legges til grunn at barna ikke hadde noe sted å oppbevare private eiendeler, samt at det var sparsomt med møbler på barnehjemmet.

Når det gjelder tilsyn, er det ikke funnet noen form for skriftlige rapporter. På bakgrunn av intervjuene legges det til grunn at tilsynsbesøkene var varslet på forhånd, og at det på barnehjemmet under styrer 2 (1952–1959) i stor grad ble ryddet, vasket og pyntet opp før tilsynet skulle komme. Det er ingen av barna som husker at noen fra tilsynet snakket med dem. På dette grunnlag finner Granskingsutvalget at tilsynet ved Barnevern var lite tilfredsstillende, og det var kritikkverdig at tilsynspersonene ikke tok kontakt med barna.

De fleste av de tidligere barnehjemsbarna som Granskingsutvalget har intervjuet, har svært negative minner om måltidene. Det er et gjennomgående tema blant barna at mat som ikke ble spist opp, ble servert til neste måltid, og at ulike tvangs- og straffetiltak ble benyttet. På bakgrunn av opplysninger fra både tidligere barnehjemsbarn og tidligere ansatte finner Granskingsutvalget det sannsynliggjort at kvaliteten på klærne var dårlig og at guttene skilte seg ut i klesveien i forhold til andre barn. Oppfølgingen fra institusjonen i forbindelse med skole og lekselesing synes å ha vært lite til-

fredsstillende. At barna manglet stoler til å sitte på når de skulle gjøre lekser, og at dette var en straff styrer 2 innførte, finner utvalget kritikkverdig. Fritidstilbudet vurderes som tilfredsstillende. Ut fra beretningene fra barnehjemsbarna og de ansatte vedrørende den praktiske omsorgen, er utvalget av den oppfatning at styrer 2 sparte på budsjettet og at dette gikk utover den materielle standarden på klær, utstyr og aktivitetsnivå på barnehjemmet. Dette vurderes som kritikkverdig.

Granskingsutvalget legger til grunn at den følelsesmessige omsorgen på Barnevern var svært mangelfull. Holdningene hos ansatte, kombinert med vanskelige arbeidsforhold, førte til at barnas behov for personlig kontakt, trøst og nærhet, ikke ble tatt hensyn til. Utvalget vurderer også behandlingen av sengevætere, med straffetiltak og sjikanerende behandling, som sterkt kritikkverdig. Det er også kritikkverdig at noen av de ansatte opptrådte nedlatende overfor barna på grunn av deres familiebakgrunn. Utvalget finner det kritikkverdig at barna verken hadde kontakt med andre barn eller sin familie, og at forholdene ved barnehjemmet ikke var lagt til rette for besøk utenfra.

Granskingsutvalget legger til grunn at det hersket et strengt regime på Barnevern, med utstrakt bruk av ulike avstraffelsesmetoder, inklusive vold. Flere av

guttene ble utsatt for grov mishandling og utilbørlig innesperring. Utvalget finner det særlig graverende at styrer 2 selv sto for utførelsen av denne behandlingen, og/eller ga beskjed til andre ansatte om å utføre den. De fysiske overgrepene var omfattende, systematiske og aksepterte.

Granskingsutvalget legger til grunn at en fritidsleder ansatt på Barnevern begikk seksuelle overgrep overfor mange av guttene som bodde på barnehjemmet. I dommen fra Eidsivating lagmannsrett framheves det som graverende at noen av guttene ble utsatt for gjentatte overgrep. Overgripers stilling og forhold til guttene, og de skadevirkninger hans handlinger kan ha hatt for disse i psykisk henseende, blir også framhevet som graverende. Utvalget har merket seg at det i dommen er nevnt overgrep overfor sju gutter. Ytterligere fire personer har i intervju med Granskingsutvalget fortalt om tilsvarende overgrep fra samme person, og utvalget fester lit til disse forklaringene. Utvalget legger derfor til grunn at overgrepene må ha vært mer omfattende og mer alvorlige enn det som har vært kjent og nevnt i dommen. Utvalget finner det kritikkverdig at en barnepleierske som jobbet på Barnevern i perioden 1952–1954, ble avvist av styreren da hun meldte fra om sin mistanke.

8.3 Bernhard L. Mathisens barnehjem

8.3.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet fem tidligere barnehjemsbarn som bodde på Bernhard L. Mathisens barnehjem. Et av barna var på institusjonen i perioden 1963–1967; et annet i tre måneder i 1965, og to andre i perioden 1969–1970. Et barn var der i to døgn.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet tre tidligere ansatte ved Bernhard L. Mathisen. En jobbet som styrerassistent i perioden 1965–1967, en annen som styrerassistent i perioden 1974–1979. Den tredje jobbet på institusjonen i to perioder; først som avdelingshjelp i perioden 1962–1964, deretter som miljøarbeider/husholderske i perioden 1979–1981.

I tillegg har to tidligere ansatte ved Oslo barnevernkontor kommet med opplysninger om institusjonen. Den ene jobbet på internatavdelingen i perioden 1975–1981. Den andre var ansatt på barnevernkontoret i perioden 1960–1985. Sistnevnte var avdelingssjef fra 1979 og personalsjef fra 1981.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet tilsynsrapporter som dekker perioden 1976–1979. Utvalget har også funnet dokumenter som belyser en klagesak mot styreren.

Granskingsutvalget mener å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Bernhard L. Mathisens barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1962–1979. Til tross for at ingen av de tidligere barnehjemsbarna som er intervjuet bodde på barnehjemmet etter 1970, har utvalget lagt vekt på annen informasjon og at institusjonen i hele perioden hadde samme styrer.

8.3.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Institusjonen nevnes første gang i Kommunal håndbok for Oslo i 1962 som Grorud barnehjem, med adresse Dagmarbakken 1 på Grorud i Oslo. Det står å lese at hjemmet blir ferdig våren 1962, og at det er plass til tolv barn. I 1964 står det i håndboken at institusjonen har byttet navn til Bernhard L. Mathisen og at eiendommen eies av Stiftelsen Bernhard L. Mathisen, men disponeres av Oslo kommune til drift av barnehjem. Under hele granskingsperioden har det ifølge Kommunal håndbok for Oslo vært plass til tolv barn, gutter og jenter i alderen 1-15 år.

Boforhold

Den ansatte som jobbet på Bernhard L. Mathisen i to perioder (1962–1964 og 1979–1981), opplyser at det var svært gode materielle forhold på institusjonen.

En jente som bodde på barnehjemmet i perioden 1963–1967, sier at det var et stort, nydelig hus. Barna bodde på enkelt- og dobbeltrom.

Granskingsutvalget vil understreke at Bernhard L. Mathisen ble bygget som barnehjem, dette i motsetning til de fleste andre institusjonene som omfattes av granskingen.

Personellsituasjonen

I perioden 1962–1979 var det kun én styrer på Bernhard L. Mathisen. Alle barna utvalget har intervjuet, var der da denne styreren ledet institusjonen.

Den ansatte som jobbet på Bernhard L. Mathisen i perioden 1974–1979, mener det var seks til åtte ansatte på institusjonen. Det var to ansatte tilstede per vakt. Hun forteller at styreren og en av de ansatte, som hadde en datter, bodde på institusjonen. Av personalet var det kun styreren som hadde relevant utdanning; de andre var ufaglærte. Det fantes ingen skriftlig personalinstruks; hun fikk muntlige instruksjoner.

Den ansatte som jobbet på Bernhard L. Mathisen i to perioder, opplyser at det var seks til åtte ansatte på institusjonen i den første perioden (1962–1964), og noen flere i den andre (1979–1981). Hun forteller at det verken fantes en stillingsinstruks eller noen opplæring av nyansatte da hun begynte.

Begge de ansatte forteller at styreren hadde store alkoholproblemer, og at dette preget hele institusjonen. De sier at både barna og de ansatte var redd styreren, og beskriver vedkommende som humørsyk og uberegnelig. Begge opplyser dessuten at barnevernkontoret ble kontaktet og gjort oppmerksom på styrerens alkoholproblem og negative atferd overfor barna. De sier også at disse henvendelsene skapte splid innad i personalet. Vedkommende som jobbet på internatavdelingen på barnevernkontoret i perioden 1975–1981, bekrefter i intervju med Granskingsutvalget at hun mottok klager på styreren fra personalet. Hun forteller at hun hadde et møte med styreren der anklagene mot styreren ble framført, og at hun i den anledning også kritiserte styreren for ikke å ha fulgt opp rådene hun selv hadde gitt når det gjaldt behandlingen av barna på Bernhard L. Mathisen. Hun sier at hun skrev en rapport der hun la fram sin egen og personalets kritikk av styreren, og at styreren sluttet på barnehjemmet kort tid etter at rapporten var skrevet.

I et brev til sosialrådmannen vedrørende en søknad om førtidspensjon for styreren på Bernhard L. Mathisen, datert 5. oktober 1979, gjengis hovedpunktene i en rapport fra fem ansatte ved Bernhard L. Mathisen.

Brevet er undertegnet av daværende avdelingssjef ved barnevernkontoret. Det står blant annet følgende:

I mai d.å. mottok barnevernkontoret en rapport fra 5 ansatte ved Bernhard L. Mathisens barnehjem, med klage over bestyreren [...], bl.a. skal hun ha kommet med trusler mot barna slik at barna var redd henne. Det ble hevdet at hun avviste barna, mistrodde dem og misbrakte deres tillit, videre skal hun ha satt barna opp mot hverandre, og straffet dem med sengestraft. Det ble vist til konkrete episoder [...] Når det gjaldt forholdet til de ansatte, ble det hevdet at bestyreren satte personalet opp mot hverandre, hun skal ha opptrådt aggressivt og med mistro overfor personalet, og skal ha vist negativ holdning overfor fagfolk. Det ble pekt på at møter som tilsynsfører hadde gitt beskjed om ikke ble holdt, at vaktlista var lite oversiktlig, og at det var mangel på system i papir og penger på kontoret. Videre ble det hevdet at bestyreren brukte makt som bestyrer overfor personalet på en uheldig måte.

Det framkommer av det samme brevet at barnevernkontoret i juni 1979 mottok en rapport fra en av de ansatte ved Bernhard L. Mathisen der vedkommende rapporterer at styreren ved en anledning møtte opp på barnehjemmet tydelig beruset. Brevet avsluttes med at barnevernsjefen anbefaler at styreren ved Bernhard L. Mathisen innvilges førtidspensjon.

Daværende avdelingssjef ved barnevernkontoret, den samme som undertegnet det nevnte brevet til sosialrådmannen, opplyser i intervju med Granskingsutvalget at hun husker en klagesak der styreren på Bernhard L. Mathisen ble beskyldt for å tvinge barna til å spise opp mat de ikke likte. Hun sier også at styreren ble beskyldt for å ha et alkoholproblem, men at hun ikke la merke til dette de gangene hun selv besøkte institusjonen. Hun mener at styreren selv sa opp jobben på Bernhard L. Mathisen.

Tilsyn

Tilsynsrapportene tar i hovedsak opp praktiske og materielle spørsmål rundt driften, som vedlikehold, personellsituasjonen og økonomi. Det framgår av flere tilsynsrapporter at tilsynskomiteens representanter snakker med barna og er interessert i deres utvikling. I en av rapportene opplyses det at besøket var uanmeldt og at tilsynspersonen fikk god anledning til å prate med barna.

Den ansatte som jobbet på Bernhard L. Mathisen i perioden 1974–1979, opplyser at tilsynsbesøkene var varslet på forhånd. Hun kan ikke huske at tilsynsper-

sonene spurte henne eller barna om forholdene på institusjonen.

En jente som bodde på institusjonen i perioden 1963–1967, forteller at tilsynsbesøkene ble varslet på forhånd, og at barna alltid ble sendt ut når det var tilsynsbesøk.

Den ansatte som jobbet på internatavdelingen på barnevernkontoret i perioden 1975–1981, opplyser at hun var til stede på personalmøtene der hun ga de ansatte informasjon om barnas bakgrunn og veiledet dem i hvordan barna skulle behandles. Hun mener at personalet var lite flinke til å følge opp rådene hennes, og sier at hun påpekte dette overfor dem.

8.3.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

Jenta som bodde på institusjonen i perioden 1963–1967, forteller at barna fikk servert maten i ferdige porsjoner av styreren. Hvis barna ikke spiste opp maten, fikk de sengestraft. Hun sier at hun var vitne til at yngre barn ble tvangsmatet, og at de ble satt på styrerens fang og tvunget til å spise opp sitt eget oppkast.

Den ansatte som jobbet på Bernhard L. Mathisen i perioden 1974–1979, forteller at stemningen rundt måltidene var lite hyggelig. Hun sier at de ansatte forsynte barna med mat, og at styreren matet barna. Hun husker en episode der en gutt brakk seg fordi han ble tvunget til å spise tomatsuppe.

Den ansatte som jobbet på Bernhard L. Mathisen i to perioder, sier at det var en regel om at alle måtte spise opp maten. Styreren matet de yngste barna. Hun kunne dytte mat inn i munnen deres når de ikke spiste opp maten. Hun beskriver måten måltidene ble gjennomført på som grusom. Fiskemåltidene var verst, fordi svært få av barna likte fisk.

Den ansatte som jobbet på Oslo barnevernkontor i perioden 1960–1985, husker en klagesak der styreren på Bernhard L. Mathisen ble beskyldt for å tvinge barna til å spise opp mat de ikke likte.

Klær

Jenta som bodde på Bernhard L. Mathisen i perioden 1963–1967, sier at de hadde bra med klær på institusjonen, men at de kun fikk utdelt én truse per uke.

Den ansatte som jobbet på institusjonen i perioden 1974–1979, forteller at standarden på barnas klær var dårlig.

Fritidsaktiviteter og plikter

En av guttene som bodde på Bernhard L. Mathisen i perioden 1969–1970, opplyser at barna for det meste oppholdt seg på institusjonens område, og at de akte i Dagmarbakken om vinteren. Jenta som bodde på

Bernhard L. Mathisen i perioden 1963–1967, forteller at hun fikk delta på aktiviteter med tilknytning til skolen, og at institusjonen ved to anledninger tok med seg barna på ferie til Hurum. Når det gjelder plikter, sier hun at barna ofte måtte vaske styrerens leilighet.

Vurdering

Granskingsutvalget finner det sannsynliggjort at styreren tvangsmatet barna og finner det sterkt kritikkverdigg at måltidene, på grunn av styrerens holdninger og atferd, ble forbundet med tvang, redsel og mistrivsel.

Når det gjelder andre sider av den praktiske omsorgen, har Granskingsutvalget fått få og til dels motstridende opplysninger, og finner det derfor vanskelig å ta stilling til disse forholdene.

8.3.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

Jenta som bodde på Bernhard L. Mathisen i perioden 1963–1967, beskriver styreren som uforutsigbar, streng og spydig. Hun sier at styreren hadde alkoholproblemer, og at hun holdt både barna og de ansatte i et jerngrep. Når styreren var beruset, sendte hun de andre ansatte hjem. Hun var da meget blid, og sendte barna ut for å kjøpe is og brus. Jenta forteller at enkelte av praktikantene var greie, men at de sjelden jobbet der i lengre perioder.

To av barna beskriver to av de kvinnelige ansatte som snille og greie. En av dem forteller at han var med en kvinnelig ansatt hjem til henne på besøk.

Den ansatte som jobbet på Bernhard L. Mathisen i perioden 1974–1979, sier det var stor forskjell på personalet når det gjaldt omsorgen for barna. Hun mener at barna ikke hadde det godt på institusjonen, som bar lite preg av å være et hjem. Barna hadde strenge rammer å forholde seg til når det gjaldt oppførsel, og kunne ikke slappe av. Hun sier videre at barna ble forskjellsbehandlet, spesielt av styreren, som hun beskriver som humørsyk og vanskelig.

Den ansatte som jobbet på institusjonen i to perioder, beskriver styreren som humørsyk og uforutsigbar. Det var vanskelig både for barna og de ansatte å forholde seg til henne. Barna var redd styreren og våget nesten ikke å gjøre noe fordi de fryktet hennes reaksjoner. Hun beskriver styrerens væremåte overfor barna som psykisk terror. Hun sier at husarrest var en vanlig straffemetode på institusjonen. Det var styreren som bestemte reglene for avstraffelser. Når det gjelder de andre ansatte, forteller hun at flere av dem ga barna omsorg.

De to ovennevnte ansatte ved barnehjemmet, opplyser at styreren hadde et alkoholproblem. Dette er tidligere beskrevet under punktet om personellsituasjonen.

Den ansatte som jobbet på Bernhard L. Mathisen i perioden 1965–1967, forteller at barna kunne bli forskjellsbehandlet, og at styreren lot seg manipulere av de eldste jentene.

Når det gjelder den følelsesmessige omsorgen på Bernhard L. Mathisen, viser Granskingsutvalget også til brevet fra barnevernkontoret vedrørende søknaden om førtidspensjon for styreren på Bernhard L. Mathisen, som allerede er omtalt under punktet om personellsituasjonen. I brevet framkommer det at fem ansatte ved Bernhard L. Mathisen sendte en rapport til barnevernkontoret der de rettet hard kritikk mot styreren for måten hun behandlet barna på.

Forholdet barna imellom

Et av barna beskriver miljøet mellom guttene som relativt tøft. Et annet barn sier at barna fungerte som en stor søskenflokk, og at de hadde det bra sammen.

Kontakt med familien

Tre av barna husker at de en sjelden gang fikk besøk av foreldre eller besteforeldre. To av barna sier at de reiste hjem på besøk noen få ganger.

Den ansatte som jobbet på Bernhard L. Mathisen i to perioder, sier at det var mye kontakt mellom barn og foreldre i den andre perioden hun jobbet på institusjonen, men at styreren var lite samarbeidsvillig overfor foreldrene.

Vurdering

På bakgrunn av den informasjonen Granskingsutvalget har mottatt i intervjuer med barn og ansatte og klagesakene fra de ansatte mot styreren, vurderes den følelsesmessige omsorgen på Bernhard L. Mathisen som svært mangelfull. Det er sterkt kritikkverdig at barnehjemmet over lang tid fikk ha en humørsyk og uforutsigbar styrer, som skapte utrygghet og frykt både hos barna og de ansatte.

8.3.5 Fysiske overgrep

De to guttene som bodde på Bernhard L. Mathisen i perioden 1969–1970, forteller at de ofte som straff måtte sitte i et skap under kjøkkenbenken. En av dem sier at han kunne sitte der i opptil to timer. Han husker at han satt alene i det mørke skapet, og at kjøkkenet etter hvert ble tømt for mennesker. Den samme gutten forteller at han og den andre gutten, enten sammen eller hver for seg, ved flere anledninger ble stengt inne i kjelleren av personalet som straff.

Det er tidligere beskrevet, under punktet om mat og måltider, at barn ble tvangsmatet og tvunget til å spise opp sitt eget oppkast. Granskingsutvalget anser dette for å være fysiske overgrep.

Vurdering

Granskingsutvalget finner det kritikkverdig at enkelte barn ble stengt inne i kjeller eller skap som straff. At styreren tvangsmatet barna, må betegnes som et fysisk overgrep, og utvalget finner dette sterkt kritikkverdig.

8.3.6 Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Bernhard L. Mathisen.

8.3.7 Oppsummering

Institusjonen ble etablert i 1962 som Grorud barnehjem, men byttet i 1964 navn til Bernhard L. Mathisen. I granskingsperioden var det plass til tolv barn, gutter og jenter i alderen 1–15 år.

Granskingsutvalget mener å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Bernhard L. Mathisens barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1962–1979.

Granskingsutvalget finner det sannsynliggjort at styreren tvangsmatet barna og finner det sterkt kritikkverdig at måltidene, på grunn av styrerens holdninger og atferd, ble forbundet med tvang, redsel og mistrivsel. Når det gjelder andre sider av den praktiske omsorgen, har Granskingsutvalget fått få og til dels motstridende opplysninger, og finner det derfor vanskelig å ta stilling til disse forholdene.

På bakgrunn av den informasjonen Granskingsutvalget har mottatt i intervjuer med barn og ansatte og klagesakene fra de ansatte mot styreren, vurderes den følelsesmessige omsorgen på Bernhard L. Mathisen som svært mangelfull. Det er sterkt kritikkverdig at barnehjemmet over lang tid fikk ha en humørsyk og uforutsigbar styrer, som skapte utrygghet og frykt både hos barna og de ansatte, uten at representanter fra tilsynskomiteene eller barnevernkontoret grep inn.

Granskingsutvalget finner det kritikkverdig at enkelte barn ble stengt inne i kjeller eller skap som straff. At styreren tvangsmatet barna, må betegnes som et fysisk overgrep, og utvalget finner dette sterkt kritikkverdig.

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Bernhard L. Mathisen.

8.4 Bestun barnehjem

8.4.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet 20 tidligere barnehjemsbarn som bodde på Bestun i perioden 1940–1972. Tre av disse bodde på institusjonen før 1954.

Utvalget har videre kontaktet og intervjuet tre tidligere ansatte ved institusjonen. Disse jobbet på Bestun i periodene 1961–1972, 1963–1969 og 1969–1972, henholdsvis som husholderske, vaktmester/fritidsleder og daglig leder.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet én tilsynsrapport fra Bestun barnehjem, datert 30. september 1968. I tillegg har utvalget funnet et dokument kalt «Karakteristikk av barnehjemmene i distrikt 1 pr. 1/4.53.» i arkivet til Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Her beskrives sju barnehjem kort, deriblant Bestun. I Riksarkivet har utvalget funnet en godkjenning av institusjonen fra 1950 med tilhørende «spørreskjema for barneheimer», et udatert «spørreskjema for barneheimer», samt et avisklipp fra 1951.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av det relativt omfattende intervjumaterialet å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Bestun barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1954–1972.

Utvalget presenterer de opplysningene vi har fått om institusjonen før 1954, uten å komme med konklusjoner.

8.4.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Bestun barnehjem lå i Nedre Skogvei 14 på Bestun i daværende Aker kommune. Ifølge notatet fra Fylkesmannens arkiv ble hjemmet tatt i bruk i 1932. Hjemmet omtales første gang i de kommunale håndbøkene i 1949. Her står det at barnehjemmet tidligere hadde navnet Akers kommunale barnehjem, og at «[h]jemmet har plass til 30 barn, gutter og piker i alle aldre over 1 år». I 1960 endres navnet fra Bestun barnehjem til Bestun. I 1963 reduseres antall plasser til 25. I 1967 omlegges Bestun barnehjem til et ungdomshjem med plass til 18 gutter i alderen 15–21 år. I 1971 reduseres antall plasser til 15. Bestun ungdomshjem er siste gang nevnt i de kommunale håndbøkene i 1974.

Boforhold

I dokumentet fra Fylkesmannens arkiv fra 1953 beskrives Bestun slik:

Barnehjemmet begynte i 1932 i en tidligere skolebygning og har mere preg av internat enn av

et hjem. Bygningen er av mur med 3 etasjer. I 1. etasje er lekestue, dagligstue og mottakingsrom, spisestue, kjøkken med spiskammer, kontor og isolat. I 2. etasje lekerom, 8 soverom for barna, 2 bad for barna, 1 betjeningsbad, 2 WC. I 3. etasje systue, lekserom, 7 betjeningsrom, bestyrerinnens leilighet som består av 2 rom. I kjelleren sløydrom, vaskekjeller med elektriske maskiner etc., matbod og fyrrom. Hjemmet er nå oppusset og der er blitt ganske trivelige og lyse farger de fleste steder, men det er «kjellerluft» i oppgangene. Det er visstnok dårlig drenert utenfor huset slik at i tider med mye regn blir kjellerveggene våte på innsiden, særlig i sløydrommet. Betjeningen er til sammen 11 mennesker. Det er god lekeplass utenfor.

De tidligere barnehjemsbarna som er intervjuet, forteller om relativt gode boforhold. De sier at de fleste barna bodde på mindre sovesaler. Daglig leder på Bestun i perioden 1969–1972 sier at guttene kunne få enkeltrom hvis de ønsket de.

Bestun var et av barnehjemmene som hadde årlige sommeropphold på Malmøykalven.

Personellsituasjonen

I 1953 var det ifølge dokumentet fra Fylkesmannens arkiv 11 ansatte ved Bestun. Det var ansatt styrer, førsteassistent, barnepleiersker, husholderske, vaktmester/fritidsleder, kokke, sydame og vaskeridame. Etter at institusjonen ble lagt om til ungdomshjem, ble det også ansatt en daglig leder. Alle de tre tidligere ansatte utvalget har intervjuet, mener at bemanningen i forhold til antall barn var god.

I perioden fra 1954 til 1974 var det tre ulike styreere på Bestun – henholdsvis i periodene 1953–1967, 1967–1971 og 1971–1974. De benevnes i det følgende som styrer 1, 2 og 3.

Styrer 2 (1967–1971) overtok da Bestun barnehjem ble omgjort til ungdomshjem i 1967.

Styrer 3 overtok i 1971 og drev institusjonen, sammen med daglig leder, fram til nedleggelsen i 1974.

Tilsyn

Granskingsutvalget har kun funnet én tilsynsrapport fra Bestun i arkivene. Den er fra 1968 og omhandler økonomiske spørsmål i forbindelse med vedlikehold av institusjonen. Rapporten er signert formannen i tilsynskomiteen samt vaktmesteren/fritidslederen ved institusjonen.

Noen av de tidligere barnehjemsbarna som er intervjuet husker at det var tilsynsbesøk på institusjonen. De sier at før tilsynet kom, måtte de rydde og vaske i huset. To av barna forteller at leker som ellers

ikke var i bruk ble satt fram, og at barna ble kledd opp i søndagstøyet. Ingen av barna kan huske at noen av dem som kom på tilsynsbesøk snakket med dem, heller ikke at de selv hadde en egen kontaktperson eller saksbehandler fra barnevernkontoret.

8.4.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

De fleste av barna som har uttalt seg om dette, forteller om et noe ensidig kosthold, særlig i forbindelse med frokost. En jente som bodde på Bestun i perioden 1952–1961, sier at de til frokost fikk havregrøt, et halvt knekkebrød, en gulrot og tran. I helgene var grøten erstattet med brød. Fire av de andre barna forteller også om mye havregrøt. En gutt som bodde på Bestun i perioden 1960–1964, beskriver maten som god.

De fleste barna forteller at måltidene var strengt organiserte, og at det var straffereaksjoner i forbindelse med dem. Jenta som bodde på Bestun i perioden 1952–1961, forteller at barna ikke fikk sukker på grøten dersom de kom for sent til frokost. Kom barna for sent til de øvrige måltidene, fikk de ikke mat i det hele tatt. Dette er bekreftet av to barn som bodde på Bestun i perioden 1954–1961. En gutt som bodde på institusjonen i perioden 1951–1961, forteller at han ble nektet drikke etter middag fordi han var sengevæter. Kveldsmaten hans besto av kun tørr mat. Dette gjaldt hele oppholdet – også på lørdager, selv om de øvrige barna da fikk servert kakao.

Fire av barna forteller at maten måtte spises opp. En gutt som bodde på Bestun fra 1955 til 1961, forteller at han ble sittende med et torskehode fra middag til langt etter kveldsmåltidet. En jente som bodde der i perioden 1957–1961, sier at barna ikke fikk matpakke på skolen om de ikke spiste opp frokosten. I tillegg fikk de servert den samme grøten til neste måltid. Jenta som bodde på institusjonen i perioden 1952–1961, forteller at hun ikke likte grøt, og at det hendte at hun kastet opp under måltidet. Hun husker at hun fikk servert den samme grøten så mange ganger at det til slutt var sprekker i den. Hun sier at behandlingen barna fikk under måltidene, var avhengig av hvem som til enhver tid var på jobb.

De to ansatte som jobbet på Bestun i periodene 1961–1972 og 1963–1969, henholdsvis som husholderske og vaktmester/fritidsleder, mener det var godt matstell ved institusjonen. Førstnevnte hadde til å begynne med kun ansvar for innkjøpene, men etter hvert bestemte hun også hva som skulle serveres. Det ble imidlertid lagt visse føringer: Det skulle for eksempel ikke brukes mer enn fem typer pålegg på hverdagene. Hun fikk også beskjed om å bruke mye fisk og grønnsaker. Ellers ble det servert for eksempel tomatsuppe og pannekaker. Hun forteller at arbeidsdagen ofte startet

halv sju om morgenen med å lage frokost til de ansatte. Dagens siste måltid ble servert halv åtte om kvelden. Vaktmesteren/fritidslederen sier at barna og de voksne spiste sammen, og at barna fikk forsyne seg selv.

Klær

Flere av barna mener de var dårlig kledd på barnehjemmet. En jente som bodde på Bestun i periodene 1954–1955 og 1962–1965, sier at barna ikke hadde klær som var deres egne. Hun forteller også at klærne ble vasket kun én gang i uka. Jenta som bodde på Bestun i perioden 1952–1961, sier også at barna fikk rene klær bare én gang i uka. Hun forteller at klærne barna fikk av barnehjemmet, ble deres egne når de først hadde fått dem. Jenta som bodde på institusjonen i perioden 1957–1961, og gutten som bodde der i perioden 1955–1961, forteller at barna ble mobbet på skolen fordi de luktet urin, dette på grunn av manglende klesskift.

To av guttene som bodde på Bestun i perioden 1951–1958, sier at barnehjemsbarna skilte seg ut fra de andre skolebarna. En av dem sier at beboerne i nærmiljøet så på barna fra Bestun som «lusefranser».

Skolegang og lekselesing

Barna ved barnehjemmet gikk på Bestun og Lilleaker skole.

Fire av barna, som til sammen dekker tidsperioden fra begynnelsen av 1950-tallet og fram til midten av 1960-tallet, har forholdsvis like beretninger om skolegang og lekselesing. De forteller alle om mangelfull oppfølging og leksehjelp – noe som medførte at det gikk dårligere på skolen enn det deres evner skulle tilsi. En gutt husker at de fikk hjelp til å lære alfabetet, men ikke noe leksehjelp utover dette. De klarte seg bra i begynnelsen, sier han, men falt av etter hvert.

De fire barna forteller også at de sosialt sett falt utenfor skolemiljøet. Mange av de andre barna på skolen kom fra velstående familier, og barnehjemsbarna fra Bestun skilte seg ut. De ble mobbet, og lærerne grep ikke inn.

Vaktmesteren/fritidslederen som jobbet på Bestun i perioden 1963–1969, forteller at han skulle bidra med leksehjelp etter behov. Det var fast leksetid etter middag, men han forteller at han forholdsvis sjelden hjalp til. Likevel mener han at barna greide seg bra på skolen, og at de fikk den oppfølging de trengte.

En gutt som bodde på Bestun etter at institusjonen ble omgjort til ungdomshjem i 1967, har ikke noe å utsette på tilretteleggingen av skolearbeidet. Han fikk et eget rom til lekselesing.

Fritidsaktiviteter

Jenta som bodde på Bestun i perioden 1952–1961, sier at de en sjelden gang dro på kino eller teater. De

var på busstur og flåtebesøk én gang i året, men de ansatte organiserte aldri noen aktiviteter utover dette. På vinteren var det en skøytebane på gårdsplassen utenfor institusjonen. Noen av barna gikk på danseskole, og i en kortere periode, opplyser hun, gikk hun selv på turn. Også flere av de andre barna forteller om disse fritidsaktivitetene.

Gutten som bodde på Bestun i perioden 1960–1964, forteller at han fikk en egen sykkel. På Malmøykalven, hvor de var hver sommer, hadde de også en del fritidsutstyr, blant annet en robåt og en A-jolle. Flere av barna har gode minner om sommerferieopphold.

Vaktmesteren/fritidslederen som jobbet på Bestun i perioden 1963–1969, forteller at han blant annet tok barna med på turer, og det hendte at de dro til Fornebu for å se på fly.

Vurdering

Granskingsutvalget finner det på bakgrunn av intervjuene sannsynliggjort at kostholdet ved institusjonen var noe ensidig, og at tvang og straff ble benyttet i forbindelse med måltidene fram til begynnelsen av 1960-tallet. Situasjonen ser imidlertid ut til å ha bedret seg med tiden, og beskrivelsene fra de ansatte, som særlig angår 1960-tallet, tyder på et godt og variert kosthold.

Utvalget legger til grunn at oppfølgingen med hensyn til klær og hygiene var dårlig på Bestun. Også dette gjelder fram til begynnelsen av 1960-tallet. Forholdene på dette punkt må karakteriseres som kritikkverdige.

Opplysningene fra de tidligere barnehjemsbarna tyder på at det å legge forholdene til rette for og å følge opp barnas skolegang, ikke var en prioritert oppgave på Bestun på 1950- og første halvdel av 1960-tallet. Den manglende oppfølgingen fra institusjonens side er kritikkverdige.

8.4.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

En av jentene beskriver institusjonen som et oppbevaringssted. Hun fikk aldri en klem eller et klapp på skulderen. Hun sier at det heller aldri var noen som trøstet barna eller gjorde noe hyggelig sammen med dem. Fire barn forteller om det samme. Barna ble overlatt til seg selv og ble aldri tatt opp på fanget eller lignende. En av dem sier at for de ansatte var ikke barna mennesker, bare noe de ansatte fikk betalt for å ta vare på. En gutt husker en trikkefører – han tok trikken fram og tilbake til skolen – som han snakket med. Dette var den eneste positive voksenkontakten han hadde i de årene han bodde på Bestun.

En annen gutt trekker fram mangelen på oppfølging når foreldrene dro hjem etter besøk på institusjonen. Mange var triste, og flere «slo seg vrang», som

han sier. Da ble de stengt inne i garderoben i kjelleren for «å tenke seg om».

Styrer 1 (1953–1967) gis gode skussmål av enkelte av de tidligere barnehjemsbarna. De to ansatte som jobbet der i hennes styrerperiode, oppfattet henne som en dyktig og engasjert person.

Forholdet mellom barna

Når det gjelder forholdet mellom barna på Bestun, har utvalget fått varierende opplysninger.

Jenta som bodde på Bestun i perioden 1952–1961, forteller at hun ble mobbet en del på grunn av et fysisk handikap. Hun fikk sårende kallenavn, og på tross av at betjeningen hørte dette, tok de aldri affære. En annen jente forteller at hun var mye alene og følte seg ensom. En gutt som bodde på Bestun i perioden 1953–1956, forteller at det var et tøft forhold mellom barna. Han beskriver det som «den sterkeste rett».

Gutten som bodde på institusjonen i perioden 1951–1961, sier at forholdet mellom barna på barnehjemmet var godt. Det samme forteller en gutt som bodde på Bestun i perioden 1949–1956. Det var imidlertid et visst hierarki, grupperinger og allianser – noe han mener skyldtes mangelen på voksenkontakt og at barna i for stor grad ble overlatt til seg selv. Jenta som bodde på institusjonen i to perioder i tidsrommet fra 1954 til 1965, sier at det var et greit forhold barna imellom, men likevel en klar rangordning. Man måtte rette seg etter det de store barna sa. Selv var hun ikke spesielt utsatt, men hvis man for eksempel var av tatterslekt, fikk man høre det.

Forholdet til nabolaget og andre barn

Jenta som bodde på Bestun i perioden 1952–1961, forteller at hun ble bedt i bursdagselskaper hos klassevenninner, men det var aldri slik at de som gikk i klassen hennes fikk komme på bursdagsfest på Bestun. Hun sier at barnehjemsbarna oppførte seg som en saueflokk når de var i selskaper, fordi de ikke visste hvordan man skulle oppføre seg. Kontrasten mellom vanlige hjem og barnehjemmet ble ekstra synlig ved slike besøk, sier hun.

Gutten som bodde på Bestun i perioden 1960–1964, forteller at han hadde lite kontakt med omverdenen. Av og til ble han invitert i fødselsdagselskap til noen av guttene i klassen og noen ganger på middag. Hjemmene til disse klassekameratene var innredet på en måte han bare kunne drømme om. Han kan ikke huske at han ble plaget av de andre på skolen.

Vurdering

Granskingsutvalget vurderer den følelsesmessige omsorgen på Bestun som mangelfull, særlig fram til midten av 1960-tallet. Mangelen på fortrolig voksen-

kontakt og følelsesmessig omsorg ser ut til å ha preget tilværelsen for barna.

8.4.5 Fysiske overgrep

Granskingsutvalget har mottatt en rekke opplysninger om enkelttilfeller av bruk av fysisk makt og vold fra personalets side.

Særlig én av tantene ved barnehjemmet blir anklaget for en hardhendt behandling av barna. Jenta som bodde på Bestun i to perioder i tidsrommet fra 1954 til 1965, sier at hun selv ikke ble utsatt for fysiske avstraffelser fra denne tanten, men at hun så henne klype de andre barna. En annen jente, som var på institusjonen på slutten av 1950-tallet og begynnelsen av 1960-tallet, og en gutt som var der fra 1955 til 1961, forteller om klyping, ørefiker og innestenging. Jenta sier at den nevnte tanten var den verste i forhold til slike overgrep.

En gutt som bodde på Bestun fra 1951 til 1961, forteller at han ble innestengt på små rom over lang tid. Han fikk også ofte ris. En annen gutt forteller om innestenging i fyrrommet.

En gutt som bodde på institusjonen fra midten til slutten av 1950-tallet, forteller at han ble slått «i Jesu navn». Han mener at det ikke nødvendigvis var spesielle hendelser som utløste disse avstraffelsene, men et ønske om å tukte barna. En gang fikk han en ørefik som ga ham øresus i flere uker.

En annen gutt, som bodde på Bestun i første halvdel av 1960-tallet, sier han husker at han ble utsatt for fysisk avstraffelse én gang. En mannlig ansatt dro ham opp trappa etter ørene, forteller han. Dette ble imidlertid påtalt av styrer 1 (1953–1967). Hun fortalte den mannlige ansatte at man ikke behandlet barna på den måten på Bestun.

En jente som var på Bestun en periode midt på 1950-tallet, husker at hun var svært redd for guttene på institusjonen. De slo henne, og de ansatte gjorde ingenting for å hindre dette.

De to ansatte som jobbet på Bestun i periodene 1961–1972 og 1963–1969, mener at barna ikke ble utsatt for fysisk avstraffelse, og det var ifølge dem heller ingen situasjoner som krevde slike reaksjoner. Begge mener at barna på Bestun hadde det bra.

Den daglige lederen av Bestun ungdomshjem i perioden 1969–1972 forteller at det var begrenset adgang til å straffe ved regelbrudd. De ansatte brukte ikke fysisk avstraffelse og forsøkte å snakke ungdommene til rette om det oppsto problemer.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at bruk av fysiske avstraffelser på Bestun var utbredt på 1950-tallet og

begynnelsen av 1960-tallet. Forklaringer både fra tidligere beboere og ansatte tyder på at forholdene bedret seg vesentlig fra midten av 1960-tallet, da driften ble lagt om.

8.4.6 Seksuelle overgrep

Flere av barna har fortalt at de ble utsatt for seksuelle overgrep mens de bodde på barnehjemmet.

En jente som bodde på Bestun fra slutten av 1950-tallet og fram til begynnelsen av 1960-tallet, har fortalt at hun ved to anledninger ble utsatt for seksuelle overgrep av en mannlig ansatt. De seksuelle overgrepene skjedde i kjelleren, hvor han tvang henne til å onanere seg. Overgriperen skal også ha framsatt trusler og advart henne mot å snakke med andre om det som hadde skjedd. Den siste gangen gjorde jenta fysisk motstand og klarte å komme seg unna.

Den samme jenta forteller også at en pianostemmer som kom til institusjonen en gang i året, tok flere av jentene opp på fanget og befølte dem. En annen jente, som bodde på Bestun fra begynnelsen av 1950-tallet til begynnelsen av 1960-tallet, bekrefter historien om denne pianostemmeren. Hun sier at hun fortalte styrer 1 (1953–1967) om overgrepene, og at pianostemmeren ikke kom tilbake etter dette.

En gutt som bodde på Bestun på begynnelsen av 1960-tallet, har fortalt at han ble utsatt for seksuelle overgrep fra en mann som hadde en viss tilknytning til institusjonen. Overgrepene skjedde på ulike steder, blant annet i kjelleren og på toalettet. Han ble utsatt for forholdsvis grove seksuelle overgrep, og overgrepene skjedde nærmest ukjentlig. Gutten sier at overgriperen fortalte at han også hadde misbrukt andre gutter på Bestun. Gutten tror at noen av personalet må ha hatt mistanker om hva som foregikk. Han fortalte aldri om overgrepene – verken til ansatte eller til andre barn. Han skammet seg over opplevelsene og våget ikke å si noe.

En gutt som var på Bestun barnehjem på begynnelsen av 1960-tallet, forteller at han på feriestedet på Malmøykalven ble overfalt av fire av de eldste jentene fra Peterhof, som også hadde sommeropphold på Malmøykalven. Han karakteriserer overfallet som et voldtektsforsøk.

En gutt som var der i perioden 1955–1961 forteller at en nattevakt hentet ham inn i sengen sin om natten, og la ham mellom bena sine. Hun var naken, og han husker det som vått og ekkelt. Han forteller videre at de eldre guttene tvang de yngre til onanere seg.

En gutt som bodde på Bestun ungdomshjem i en kortere periode på slutten av 1960-tallet, forteller at han ble seksuelt misbrukt av de eldre guttene. Han var en av de yngste guttene på institusjonen, og ble lokket, bestukket eller truet til å onanere de eldre. Han

fortalte ikke om dette til de ansatte – det ville ikke ha nyttet, sier han.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at flere av barna på Bestun ble utsatt for alvorlige seksuelle overgrep.

8.4.7 Før 1954

Tre av de tidligere barnehjemsbarna som er intervjuet bodde på Bestun før 1954. En av dem husker ingenting fra oppholdet.

En jente som bodde på Bestun i perioden 1940–1949, forteller blant annet at de små barna ble bundet fast til sengene.

Hun sier at maten var god, men barna ble truet til å spise opp, selv om de kastet opp. Spiste man ikke opp, ble maten servert på nytt ved neste måltid. Hun forteller videre at hun ble feilbehandlet, mobbet og nærmest mishandlet på grunn av at hun var sengevæter.

En gutt som bodde på Bestun i tre måneder i 1947, mener han ble feilplassert på Bestun. Han var 13 år på det tidspunktet og mye eldre enn de andre barna. Han forteller at han ikke fikk fortsette med de fritidsaktivitetene han hadde drevet med tidligere, og han ble etter hvert hva han kaller «en negativ gutt».

8.4.8 Oppsummering

Bestun barnehjem ble opprettet i 1932. I 1967 ble driften lagt om til ungdomshjem. Institusjonen ble nedlagt i 1974.

Granskingsutvalget mener å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Bestun barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1954–1972.

Det foreligger få opplysninger om tilsynet ved Bestun. Ut fra beretningene fra de tidligere barnehjemsbarna, synes det ikke som om tilsynet har fungert tilfredsstillende.

Granskingsutvalget finner det på bakgrunn av intervjuene sannsynliggjort at kostholdet ved institusjonen var noe ensidig, og at tvang og straff ble benyttet i forbindelse med måltidene fram til begynnelsen av 1960-tallet. Situasjonen ser imidlertid ut til å ha bedret seg med tiden, og beskrivelsene fra de ansatte, som særlig angår 1960-tallet, tyder på et godt og variert kosthold. Utvalget legger til grunn at oppfølgingen med hensyn til klær og hygiene var dårlig på Bestun. Også dette gjelder fram til begynnelsen av 1960-tallet. Forholdene på dette punkt må karakteriseres som kritikkverdige.

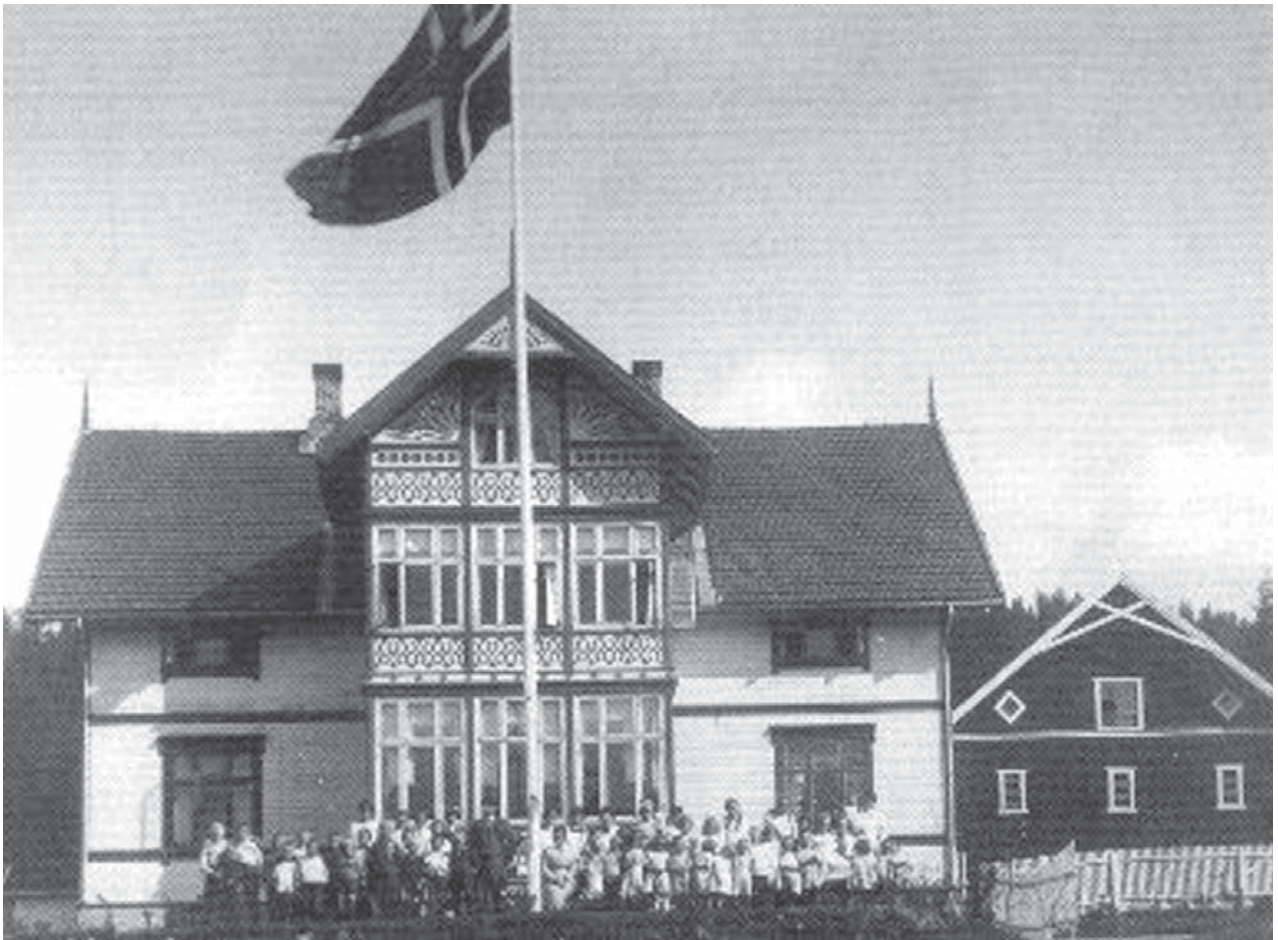
Granskingsutvalget vurderer den følelsesmessige omsorgen på Bestun som mangelfull, særlig fram til midten av 1960-tallet. Mangelen på fortrolig voksen-

kontakt og følelsesmessig omsorg ser ut til å ha preget tilværelsen for barna.

Utvalget legger til grunn at bruk av fysiske avstraffelser på Bestun var utbredt på 1950-tallet og begynnelsen av 1960-tallet. Forklaringer både fra tidligere beboere

og ansatte tyder på at forholdene bedret seg vesentlig fra midten av 1960-tallet, da driften ble lagt om.

Granskingsutvalget legger til grunn at flere av barna på Bestun ble utsatt for alvorlige seksuelle overgrep.

8.5 Breidablikk og Fagerholt barneheim

8.5.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet 22 tidligere barnehjemsbarn som bodde på Breidablikk barneheim i perioden 1941–1971. Seks av disse bodde på institusjonen før 1954.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet sju tidligere ansatte ved Breidablikk barneheim. Seks av disse var barnepleiersker/tanter og jobbet på barnehjemmet i periodene 1950–1977, 1953–1954, 1957–1959, 1960–1964, 1964–1965 og 1964–1966. Den sjuende var styrer fra 1973 og fram til institusjonen ble nedlagt i 1977 (styrer 6). Hun hadde tidligere jobbet som barnepleierske på Breidablikk barneheim fra 1956 til 1959.

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet ni tidligere barnehjemsbarn som bodde på Fagerholt barneheim i perioden 1945–1960. Tre av disse bodde på institusjonen før 1954. Fire av dem hadde tidligere bodd på Breidablikk barneheim.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet fire tidligere ansatte ved Fagerholt barneheim. Den ene

av disse var styrer noen få måneder i 1960 (styrer 2), den andre var styrer fra 1960 til 1973 (styrer 3). Den tredje hadde stillingen som styrerassistent i perioden 1961–1965 (styrer 6 på Breidablikk). Den siste av de intervjuede jobbet som kokk på barnehjemmet fra 1961 til 1969.

Videre har utvalget kontaktet og intervjuet to medlemmer av barnevernsnemndas tilsynskomiteé for Breidablikk og Fagerholt barneheim i perioden 1952–1956. Den ene av dem var formann i komiteen.

Granskingsutvalget har også kontaktet og intervjuet to personer som vokste opp ved eller i nærheten av barnehjemmene Breidablikk og Fagerholt. Den ene er sønn av vaktmesteren/gårdsbestyreren som jobbet på institusjonen i en årrekke. Han giftet seg med styrer 6 på Breidablikk i 1962. Den andre bodde i nærområdet og ble senere lærer på Kirkeby skole, der barna på Breidablikk og Fagerholt gikk.

Granskingsutvalget har funnet noe arkivmateriale vedrørende Breidablikk og Fagerholt barneheim i Oslo byarkiv og i Riksarkivet. I byarkivet ble det funnet plan for Breidablikk og Fagerholt fra 1921–1922, tilsynskort for Fagerholt i perioden 1947–1965, instruks for vaktmester og gårdsgutt fra 1951, forslag om nedleggelse av Fagerholt barneheim fra 1974 og forslag om nedleggelse av Breidablikk barneheim fra

1976. I Riksarkivet ble det funnet en udatert godkjenning av institusjonen og to «spørreskjema for barneheimer», det ene fra 1949, det andre udatert.

Til tross for at Breidablikk og Fagerholt fra 1957 ble drevet som to separate barnehjem, har Granskingsutvalget likevel kommet til at det er mest naturlig å beskrive disse hjemmene i samme kapittel. Institusjonene hadde samme tilsynskomite og tilsynslege, og de fleste som er intervjuet har kommet med opplysninger om begge institusjonene, enten de var på Breidablikk eller Fagerholt.

Granskingsutvalget mener å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonene i forhold til mandatet. For Breidablikk sin del gjelder dette perioden 1954–1971, for Fagerholt er det perioden 1954–1960 som blir vurdert. Det totale antall intervjuer synes å gi et relativt nyansert bilde av livet på Breidablikk og Fagerholt i disse periodene.

8.5.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Breidablikk og Fagerholt barnehjem lå ved Åneby stasjon i Nittedal kommune.

I *Beretning om Oslo kommune for årene 1912–1947* står følgende: «Eiendommene [Breidablikk og Fagerholt] ble kjøpt ved bystyrevedtak av 13. juli 1919 etter forslag fra pensjonsinnretningens styre. Breidablikk ble tatt i bruk som barnehjem i juli 1920 og Fagerholt i januar 1921. Sistnevnte eiendom var opprinnelig tenkt nyttet som mødre hjem, men formannskapet vedtok i 1920 at den skulle tas i bruk som barnehjem. Plan for hjemmet er vedtatt av formannskapet 30. november 1921 og stadfestet ved kgl.res. av 3. februar 1922 (dok. Nr. 37 for 1921–1922).»

Fram til 1957 var Breidablikk og Fagerholt ett barnehjem. I de kommunale håndbøkene for Oslo står det: «Etter planen mottar hjemmet gutter og piker fra sosialtrygden og fattigvesenet med fortrinnsrett for førstnevnte. Opptagelsesalderen, som fastsettes av barnehjemsutvalget, er f.t. 2–15 år. Det er plass til 45 barn (1940).» Fra 1948 endres tallet til 38 barn, mens det fra 1955 var plass til 35 gutter og jenter i alderen 2–15 år.

1. juli 1957 ble Fagerholt skilt ut som selvstendig barnehjem med egen styrer. I kommunal håndbok av 1958 står det at Fagerholt har plass til elleve gutter i skolepliktig alder. På Breidablikk var det fra 1959 plass til 24 barn, og fra 1970 16 barn. I 1970 ble antall barn på Fagerholt redusert til åtte gutter.

I brev av 31. mai 1974 foreslo barnevernsjefen nedleggelse av Fagerholt barnehjem. Begrunnelsen var at bygget ikke lenger egnet seg som institusjon for de man hadde mest behov for å plassere. Det hadde dessuten en periode fungert som personalbolig for styre-

ren ved Breidablikk barnehjem, og det ble foreslått at Fagerholt skulle fortsette å fungere som personalbolig for de ansatte ved Breidablikk. Fagerholt barnehjem er oppført i kommunal håndbok for Oslo siste gang i 1974.

I brev av 1. november 1976 foreslo barnevernkortet at også Breidablikk burde avvikles. Behovet for plasser i vanlige barnehjem var hele tiden blitt mindre, og dette gjorde Breidablikk overflødig. Det ble også anført at institusjonen lå lite sentralt til, noe som medførte at det var vanskelig å drive aktivt familiearbeid derfra. Breidablikk barnehjem ble nedlagt 1. januar 1977.

Boforhold

Sønnen til vaktmesteren/gårdsbestyreren på Breidablikk og Fagerholt forteller at Breidablikk opprinnelig ble bygget som privatbolig i 1914. Fagerholt var en gammel husmannsplass under gården Søndre Myhrer. Vaktmesteren fikk en tomt som lå midt mellom Breidablikk og Fagerholt, hvor han bygde et hus i 1933. Breidablikk ble drevet som gårdsbruk. Det var 40 mål mark, og de hadde gris og hest. Fra tidlig på 1960-tallet ble jorda forpaktet bort til nabogården.

På «spørreskjema for barneheimer» fra 1949 er det oppgitt følgende romfordeling ved Breidablikk barnehjem: «Spisestue, kjøkken, stor dagligstue, hall, bestyrerinnens leilighet, barnehagerom, 6 soverom for barna, ett vaktrom samt betjeningsrom. To av barnas soverom hadde 11 senger, de resterende 8, 3, 3 og 2.»

På tilsynskortet for Fagerholt, som er ført fra 1947, beskrives bygningen slik: «Gammel 1½ etasje trebygning. 1. etasje: Peisestue, spisestue, hall, kjøkken og bad. 2. etasje: Sovesal for 11 gutter, 2 betjeningsrom. Uthus med 2 betjeningsrom og gammeldags utedo.»

Breidablikk fikk innlagt vannklosett i 1956 og Fagerholt i 1960. Sistnevnte kunne imidlertid ikke brukes på en stund, da kloakkledningen ikke var i orden.

På tilsynskortet for Fagerholt skrives det stadig om modernisering av lokalene samt innkjøp av diverse utstyr, herunder leker til barna. Særlig i forbindelse med tilsetting av ny styrer i 1960 ble det gjort store utbedringer av lokalene.

Det både tidligere ansatte og beboere forteller om boforhold, er relativt overensstemmende med det som er nevnt over. Breidablikk beskrives som en stor institusjon med mange barn. Mange av barna som utvalget har intervjuet forteller at de bodde på store sovesaler, men at de sov på mindre rom da de var eldre. De har fortalt at de sov i jernsenger, og enkelte har påpekt at de ikke hadde eget nattbord, skap eller lignende hvor de kunne oppbevare private eiendeler. Enkelte beskriver boforholdene som greie, men de fleste har negative minner.

Personellsituasjonen

Gjennom intervjuer av tidligere ansatte har Granskingsutvalget fått opplysninger om at det var elleve ansatte på Breidablikk og Fagerholt på midten av 1950-tallet. Dette var styrer, to assistenter, fire tanter, to fast ansatte på kjøkkenet, rengjøringshjelp og vaktmester. Formannen i tilsynskomiteen i perioden 1952–1956 sier at hun ble fortalt at det bodde en ansatt sammen med guttene på Fagerholt. Dette beroliget henne, da hun trodde de bodde der alene.

Da Fagerholt ble skilt ut som selvstendig barnehjem i 1957, fikk hjemmet følgende bemanning: Styrer, assistent, to barnepleiersker og rengjøringshjelp – dette ifølge tilsynskortet for Fagerholt barnehjem.

I forslaget om nedleggelse av Breidablikk barnehjem fra 1976 oppgis følgende budsjetterte stillinger: Bestyrer, tre assistenter, vaktmester, husholderske, kokke, to barnepleiere, avdelingsbetjent og syerske. I tillegg var en lege tilknyttet barnehjemmet.

I perioden 1954–1977 var det seks forskjellige styrere på Breidablikk barnehjem. Styrer 1 hadde vært konstituert siden 1951 og sluttet i 1954. Styrer 2 var ansatt fra 1954 til 1958, styrer 3 fra 1958 til 1963, styrer 4 fra 1963 til 1968 (styrer 4 hadde tidligere vært konstituert styrer fra 1940 til 1949), styrer 5 fra 1968 til 1973 og styrer 6 fra 1973 til 1977.

Fagerholt barnehjem hadde i perioden 1957–1974 fire ulike styrere. Styrer 1 var ansatt fra 1957 til 1960, styrer 2 noen få måneder i begynnelsen av 1960, styrer 3 resten av 1960 og styrer 4 fra 1961 til 1973.

Styrer 1 (1951–1954) på Breidablikk og Fagerholt gis uten unntak dårlige skussmål. Hun beskrives som et maktmenneske, og alle som har kommet med opplysninger fra denne tiden, sier at det var et strengt regime på institusjonen under hennes styre. Flere forteller at hun blåste i en fløyte når hun ville ha oppmerksomhet, og at hun slo barna. En barnepleierske/tante som jobbet på institusjonen fra 1953 til 1954, sier at de ansatte var redd for denne styreren, og at hun til slutt meldte fra til barnevernkantoret om hennes oppførsel. Dette var etter at styrer 1 hadde beordret barna ut for å feie gårdsplassen midt på natten. Vedkommende som satt i tilsynskomiteen i perioden 1952–1956, bekrefter at det ble en personalsak etter denne episoden. Ikke lenge etter sluttet styrer 1.

Alle som var på institusjonen under både styrer 1 og styrer 2, sier at stemningen ble en helt annen da styrer 2 begynte i 1954. Tidligere ansatte så vel som beboere forteller at styrer 2 var snill og omsorgsfull.

Når det gjelder styrer 3 (1958–1963) på Breidablikk, har utvalget fått ulike opplysninger. Hun beskrives av flere som en humørsyk person som kunne være snill og omsorgsfull, men også streng og inne-sluttet. Enkelte sier at hun forskjellsbehandlet barna

og hadde yndlinger. Særlig skal de store guttene ha fått særbehandling. Noen ansatte forteller at styrer 3 var raus økonomisk, og at hun ofte brukte av sine egne penger på barna. En som var barnepleierske på institusjonen fra 1960 til 1964, forteller at styrer 3 gikk på slankepiller, noe som gjorde henne humørsyk. Det blir også antydnet at styrer 3 hadde et alkoholproblem. I 1963 hadde flere ansatte et møte der de diskuterte styrer ens atferd. Styrer 3 fikk vite om dette møtet og sa da opp sin stilling. Hun fikk ny jobb som styrer på Bernhard L. Mathisens barnehjem på Grorud.

Granskingsutvalget har få eller ingen opplysninger om de andre styrerne på Breidablikk og Fagerholt. Sønnen til vaktmesteren forteller at det ble opprør mot styrer 1 (1957–1960) på Fagerholt. Han sier at det skar seg fullstendig mellom henne og guttene. I denne forbindelse kom representanter for barnevernkantoret og la ned institusjonen midlertidig. De fleste guttene ble flyttet over til Breidablikk. Etter en stund ble Fagerholt pusset opp og styrer 3 kom i 1960 med åtte gutter fra Barnevern i Schwensensgate, som var i ferd med å bli nedlagt. Disse opplysningene bekreftes av notater gjort i barnevernkantorets tilsynskort for Fagerholt barnehjem.

Både tidligere ansatte og barnehjemsbarn forteller at det var stadige utskiftninger av personalet på både Breidablikk og Fagerholt.

Tilsyn

Det er funnet tilsynskort for perioden 1947–1965 for Fagerholt barnehjem, skrevet etter tilsynsbesøkene fra barnevernkantoret. Ifølge tilsynskortet var representanter fra barnevernkantoret på tilsyn på Breidablikk og Fagerholt relativt ofte i perioden 1947–1965. Det er som regel gjort svært korte notater etter tilsynsbesøkene. Som typiske eksempler kan nevnes «8/3 -54. Branninspeksjon. For øvrig var alle til stede på Breidablikk ved demonstrering og kåseri», «10/12 -57. Det drives med juleforberedelser».

I tiden rundt det tidligere nevnte opprøret mot styrer 1 på Fagerholt, er det gjort en del notater på tilsynskortet. Disse refereres her i sin helhet: «12/3 -59. Forholdet er ikke så godt som det burde mellom betjeningen. Snakket med dem om problemer. Snakket også med noen av guttene.» «7/10 -59. Kokka på kantoret og klaget over bestyrerinnen og tante NN. Skal ta opp undersøkelse over hele linjen.» «14/10 -59. Dårlig tone blant de voksne. Det går ut over barna. De voksne klager svært på barna.» «2/11 -59. 2 gutter flyttes til Breidablikk. 1 gutt skal flyttes 10/11. Vantrivsel over det hele. Alle gutter beskyldes etter tur for å være slemme og vanskelige.» «12/11 -59. Forslag fra barnevernssjefen om helt ny betjening.» «24/1 -60. Sluttet styrer 1.»

Kun fire av de tidligere barnehjemsbarna som utvalget har intervjuet husker at det var tilsyn på Breidablikk og Fagerholt. En gutt som bodde på Breidablikk og Fagerholt fra 1950 til 1961, husker at det var tilsyn helt til styrer 1 sluttet i 1954. Han sier at det som regel var to damer som kom. De så på barna, men snakket ikke med dem. Barna hadde på seg søndagsklær og ble stilt opp på rekke. En gutt som bodde i institusjonen fra 1943 til 1957, sier at tilsynet var varslet. Veien ble på forhånd feiet og det ble lagt fram leker som ellers ikke var i bruk. En gutt som bodde på institusjonen i perioden 1952–1959, sier at det var akkurat som om kongen skulle komme på besøk. Ingen av barna som husker tilsyn ble spurt om hvordan de hadde det på barnehjemmet.

De tidligere ansatte som har kommet med opplysninger om tilsyn, forteller oftere om ansatte fra barnevernkontoret enn om tilsynskomiteen fra barnevernsnemnda. Barnevernkontoret gjennomførte relativt hyppige tilsynsbesøk, og de som kom snakket med både barn og ansatte. Flere av de ansatte husker navn på tilsynsførere.

Styrer 6 (1973–1976) på Breidablikk forteller at tilsynskomiteen gikk rundt i huset, snakket med barna og spiste sammen med dem. Enkelte av komiteens medlemmer fulgte opp tettere enn andre, og var ofte på institusjonen. Barnepleiersken/tanten som jobbet på Breidablikk i perioden 1950–1977, kan ikke huske at det kom noen tilsynskomite på besøk. En annen, som var ansatt fra 1957 til 1959, husker derimot at tilsynskomiteen noen ganger kom, både på anmeldte og uanmeldte besøk. De kontrollerte at det var rent og ordentlig på institusjonen, men snakket lite med barna.

Formannen i tilsynskomiteen i perioden 1952–1956 bekrefter at komiteen så etter om det var rent og ordentlig på institusjonen, samt hvordan barna og klærne deres så ut. Hun fikk et generelt godt inntrykk av Breidablikk, men likte seg ikke på Fagerholt. Hun forteller også at hun kom på uanmeldte besøk. Hun snakket litt med barna og hørte aldri noen klager. Hun legger til at styreren alltid gikk sammen med henne, noe som gjorde det vanskelig for henne å snakke med de andre ansatte.

Et medlem av tilsynskomiteen i samme periode beskriver barnehjemmene som «fantastisk umoderne». Han reagerte blant annet på at det kun var utedoer til så mange mennesker. Tilsynets oppgave, slik han så det, var å skaffe utstyr til institusjonen, slik at den ble lettere å drive. Et av de andre medlemmene av tilsynskomiteen ba ham om å oppsøke Fagerholt fordi guttene der trengte mer kontakt med menn. Han snakket deretter med guttene og fikk inntrykk av at de hadde det noe friere enn barna på Breidablikk.

Ingen av representantene for tilsynskomiteen kan huske hvor ofte de var på tilsynsbesøk, heller ikke om det ble skrevet tilsynsrapporter.

8.5.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

Både de tidligere barnehjemsbarna og ansatte som utvalget har intervjuet, sier at barna fikk nok mat på Breidablikk og Fagerholt. Når det gjelder kvaliteten på maten, spriker det noe mer i beskrivelsene, men alle de tidligere ansatte og de fleste av barna omtaler maten som god. Et fåtall av de intervjuede beskriver maten som lite barnevennlig. Tre gutter som bodde på Fagerholt etter delingen i 1957, har positive minner om maten der.

Måltidene var til faste tider, som ble varslet med bjelle. Barna og de ansatte spiste ikke sammen. De ansatte hadde eget spiserom i tilknytning til kjøkkenet.

Både tidligere ansatte og barn forteller om et strengt regime under måltidene, særlig under styrer 1 (1951–1954). Barna fikk ikke lov til å snakke under måltidene. De måtte spise opp maten, enten de likte den eller ikke. Dette gjaldt selv om de ikke hadde forsynt seg selv. Brudd på disse reglene kunne medføre en rekke forskjellige sanksjoner, som ikke å få mat, sengestraff eller å måtte stå i skammekroken. En jente som bodde på Breidablikk fra 1945 til 1956, sier at hun ofte gikk sulten, og at det hendte hun spiste rå poteter for å bli mett.

Gutten som bodde på institusjonen fra 1943 til 1957, sier at han hadde problemer med å spise en del mat, men at han likevel ble presset til å spise opp. Dersom han kastet opp, ble han tvunget til å spise oppkastet. En annen gutt, som bodde der fra 1950 til 1961, forteller at han en gang ble tvangsmatet, noe som førte til at han kastet opp.

Klær

Mange av barna har fortalt at de fikk klær på institusjonen, men at dette i all hovedsak var klær som gikk i arv. Noen av barna sier at de fikk beholde klærne de hadde med seg til institusjonen, eller fikk av andre mens de bodde der. Andre mener at disse klærne ble borte, og at de aldri så dem igjen.

Tre av barna som bodde på institusjonen i perioden 1945–1965, mener at de skilte seg ut i klesveien. Tre andre, som bodde der fra 1952–1960, sier at de ikke skilte seg ut, og at standarden på klærne var bra ut fra datidens forhold.

Flere av barna og de ansatte har fortalt at det var en egen sydame på Breidablikk og Fagerholt som reparerte og sydde nye klær. Sønnen til vaktmesteren/gårdsbestyreren mener at barnehjemsbarna hadde det godt materielt sett, både under og rett etter krigen. I

denne perioden hadde de ofte bedre klær enn de andre barna i bygda. Han sier videre at dette jevnet seg ut fra begynnelsen av 1950-tallet, men at det aldri ble slik at barna på Breidablikk og Fagerholt hadde dårligere klær enn de andre.

Styrer 6 (1973–1977) på Breidablikk sier at barna fikk nye klær til 17. mai, og at de ellers hadde skoleklær og hjemmeklær.

Vedkommende som vokste opp i institusjonens nabolag og siden ble lærer på Kirkeby skole, sier at det ikke var noen forskjell på barna i forhold til klær, verken på skolen eller i nærmiljøet.

Skolegang og lekselesing

Flesteparten av barna som bodde på Breidablikk og Fagerholt, gikk på Kirkeby skole i Hakadal. De fleste av barna forteller at de ble behandlet bra på skolen, både av lærere og medelever. Ett av barna sier at de andre elevene hadde respekt for barnehjemsguttene.

Barnepleiersken/tanten som var ansatt på Breidablikk i perioden 1950–1977, sier at barna klarte seg bra på skolen og at ingen skulket. En annen, som var ansatt på midten av 1960-tallet, hadde inntrykk av at barna trivdes på skolen og at de ikke ble mobbet fordi de var barnehjemsbarn. Flertallet av barna mener at de ikke fikk noe særlig hjelp med skolearbeidet. Noen sier at det var satt av tid til lekser, men at de stort sett måtte greie seg selv eller be om hjelp fra eldre barn. Gutten som bodde på institusjonen fra 1943 til 1957, sier at plikter var viktigere enn lekser. En annen gutt, som likte å lese, sier at han ikke fikk oppfylt dette behovet på barnehjemmet, da det var svært få bøker der.

Sønnen til vaktmesteren mener at oppfølgingen av skolearbeidet bedret seg på Breidablikk og Fagerholt etter hvert som det ble færre barn der. Da han selv gikk på skolen sammen med noen av dem på 1940- og tidlig på 1950-tallet, var det så mange barn der at det ikke var mulig for de ansatte å følge opp hver enkelt. Barnepleiersken/tanten som jobbet på Breidablikk i perioden 1950–1977, forteller at barna måtte gjøre lekser etter middag, og at de fikk hjelp av personalet. En som var ansatt fra 1960 til 1964, sier at hun aldri fikk beskjed om at hun skulle hjelpe barna med lekser.

Vedkommende som var lærer på Kirkeby skole fra 1970, sier at barna på Breidablikk og Fagerholt gjorde lekser, men vet ikke om de fikk hjelp til dette. Han kan ikke huske om noen fra institusjonen var på foreldremøter på skolen, men sier at styreren var med barna på konferansetimer.

Fritidsaktiviteter og arbeid

Sønnen til gårdsbestyreren på Breidablikk forteller at gårdsdriften ble avvirket tidlig på 1960-tallet, og barnehjemmet gikk da over til normal husholdning. Han

påpeker at gårdsdriften egentlig var ganske unødvendig for institusjonen, bortsett fra i krigsårene, da driften var pålagt av kommunen. I tillegg til gårdsdrift med dyr ble det også drevet vedhogst, og han sier at det var mye arbeid. Gårdsbestyrerens sønn forteller videre at barna på Breidablikk og Fagerholt måtte delta i arbeidet på gården, men at dette også gjaldt alle andre barn i bygda som bodde på gård. Særlig var det mye å gjøre når potetene skulle tas opp. Etter at styrer 2 begynte i 1954, ble det ikke lenger godtatt at barna skulle brukes til arbeid dersom de ikke selv ville. Gårdsbestyreren likte ikke dette, men fikk klar beskjed fra kommunen om å rette seg etter det den nye styreren sa.

Mange av barna som bodde på institusjonen mens det var gårdsdrift på Breidablikk, forteller at de var pålagt mye arbeid, særlig fram til midten av 1950-tallet. Spesielt blir arbeidet med å sette og ta opp poteter nevnt som negativt. Noen beskriver dette som rent tvangsarbeid.

Andre arbeidsoppgaver det fortelles om er å spre møkk, jobbe i gjødselkjeller, sortere poteter, luke, bære ved og koks, hesje, plukke bær, diverse kjøkkentjenester og gulvvask. Noen av de intervjuede sier at de måtte jobbe fra de var i 7-8-årsalderen, at de ofte frøs, og at det var mangler ved klær og utstyr. De forteller at mye av fritiden ble brukt til jobbing, både ferier, fridager og kvelder.

Gårdsbestyreren blir beskrevet som en streng arbeidsleder som straffet barna fysisk dersom de ikke adlød han. Dette blir beskrevet nærmere under punktet Fysiske overgrep.

Flere av barna forteller at de også ble brukt som arbeidskraft på andre gårder i bygda, særlig gjaldt dette i høstferien/potetferien. Barna har ulike erfaringer i forhold til betaling for arbeidet de utførte. En sier at de fikk penger de kunne beholde selv, en annen at de måtte gi pengene til styreren, mens en tredje mener at de ikke fikk betalt overhodet.

En av guttene som bodde på institusjonen i perioden 1943–1957, mener det var mye barnarbeid på gården, men at det ble en markant endring utover på 1950-tallet. Gårdsdriften ble trappet ned og stemningen på institusjonen ble generelt mildere. En gutt som bodde på Breidablikk fra 1950 til 1961, bekrefter at mye endret seg til det bedre på institusjonen i denne perioden. En annen gutt, som bodde på institusjonen fra 1952 til 1959, opplevde ikke Breidablikk og Fagerholt som en arbeidsleir. To gutter som bodde på institusjonen fra 1956 til 1961 og 1965, har ingen negative minner om gårdsarbeidet. En av dem sier at han plukket poteter på en gård i nærheten for å tjene penger. Han kjøpte seg en sykkel for disse pengene. Den andre sier at han har lest i aviser at det skal ha

vært mye barnarbeid på Breidablikk, men han kan ikke huske at det var slik.

De tidligere ansatte som Granskingsutvalget har intervjuet, og som arbeidet på institusjonen på 1950-tallet, bekrefter at barna hjalp til med gårdsarbeidet. Dette var særlig i forbindelse med at potetene skulle tas opp. De fleste av dem mener at det ikke var for mye jobbing for barna, og at det var viktig at alle bidro. Styrer 6 (1973–1977), som hadde jobbet på Breidablikk og Fagerholt også på 1950-tallet, sier at barna også plukket poteter på andre gårder. Dette ville de selv, fordi de fikk betalt for det. Vedkommende som var ansatt fra 1953 til 1954, husker at barna jobbet i åkeren med å luke eller ta opp poteter, og at gårdsbestyreren kommanderte dem til dette. Hun beskriver gårdsbestyreren som en svært streng arbeidsleder. De som var ansatt fra 1960-tallet og framover, kan ikke huske at barna hadde plikter i det hele tatt, utover det å holde orden på egne ting.

Når det gjelder fritidsaktiviteter, forteller flere av barna at de hadde lite fritid på grunn av arbeidet på gården. Når de hadde fri, spilte de fotball, syklet, badet, gikk på ski, samt deltok i andre aktiviteter ute. De fleste husker at de var mye ute, sommer som vinter, og at de stort sett aktiviserte seg selv. De tidligere ansatte som er intervjuet, bekrefter at barna var mye ute, og nevner flere av de samme aktivitetene.

Både tidligere barnehjemsbarn og ansatte forteller at barna var med på forskjellige aktiviteter i bygda, som korps, sangkor, danseskole, speideren og idrett. Barnepleiersken/tanten som var ansatt fra 1950 til 1977, sier at dette ble vanlig først etter at styrer 1 sluttet i 1954. Gutten som bodde på barnehjemmet fra 1943 til 1957, forteller at endringene på 1950-tallet blant annet medførte at han fikk lommepenger, som han brukte på kinobilletter.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at barna som bodde på Breidablikk og Fagerholt barnehjem i perioden 1954–1971, fikk nok mat og mat av jevnt over god kvalitet. Utvalget legger videre til grunn at det fram til midten av 1954 var et strengt regime under måltidene, og anser det som kritikkverdigg at barn ble straffet dersom de for eksempel ikke spiste opp maten eller snakket ved bordet.

Granskingsutvalget har fått opplyst at barna fikk klær fra barnehjemmet som de brukte som sine egne, men at dette hovedsakelig var institusjonens klær som gikk i arv. Utvalget har fått motstridende opplysninger fra barna om hvordan de oppfattet klærne, men legger til grunn at klessituasjonen stort sett var tilfredsstillende ut fra datidens standard.

Granskingsutvalget legger til grunn at de fleste barna fra Breidablikk og Fagerholt ble behandlet bra på skolen, både av lærere og medelever. Når det gjelder hjelp til skolearbeidet, var barna i overveiende grad overlatt til seg selv. Utvalget vurderer institusjonens oppfølging av barnas skolearbeid som mangelfull, men mener at det bedret seg noe etter hvert som antall barn på institusjonen ble redusert.

Granskingsutvalget legger til grunn at barna på institusjonen deltok i gårdsdriften fram til denne ble avviklet tidlig på 1960-tallet. Utvalget finner det kritikkverdigg at mange av barna som bodde på institusjonen fram til midten av 1954 ble tvunget til å arbeide, og at de fikk straff dersom de motsatte seg dette. Mengden av plikter må nødvendigvis ha gått ut over barnas skolearbeid og fritidstilbud. Utvalget legger videre til grunn at situasjonen bedret seg markant med ansettelse av ny styrer i 1954. Fra denne tiden synes også barnas fritidstilbud å ha vært tilfredsstillende, blant annet gjennom deltakelse i et bredt utvalg aktiviteter i bygda.

8.5.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

Svært få av barna forteller at de ble vist omsorg eller fikk trøst av de ansatte mens de bodde på institusjonen. Noen forteller at de følte seg ensomme og at de ansatte ikke brydde seg om dem. Enkelte forteller at barna ikke fikk ha egne meninger, og at det ikke var rom for diskusjon mellom barn og ansatte.

To barn som bodde på Breidablikk på slutten av 1950-tallet og begynnelsen av 1960-tallet, forteller at de var mye redde mens de bodde på barnehjemmet. De følte at det ikke var noen voksne de kunne knytte seg til og søke trøst hos.

Noen av barna forteller også om forskjellsbehandling av barna, ofte fra styrerens side. Styrer 1 og styrer 3 nevnes spesielt. Mange av barna beskriver enkelte ansatte som snille eller «ålreite», men sier at disse ofte sluttet på institusjonen etter en tid. En gutt som bodde på barnehjemmet fra 1956 til 1965, sier at småguttene fikk litt ekstra sympati og kos, men at det endret seg da de ble eldre. Han nevner spesielt barnepleiersken/tanten som var ansatt på Breidablikk fra 1950 til 1977 som en person som var rettferdig og skapte trygghet.

To av guttene som bodde på institusjonen på slutten av 1950-tallet, forteller derimot at de ansatte viste god omsorg for barna. De forteller at de fikk trøst dersom de hadde slått seg og ved behov ellers. Noen av tantene leste også for guttene om kvelden. En av dem har også positive minner om styrer 3 på Breidablikk og om barnepleiersken/tanten som var ansatt på Breidablikk fra 1950 til 1977.

En jente som bodde på Breidablikk en kort periode i 1971, forteller at assistenten og en mannlig ansatt var hyggelige. Det var en ny opplevelse for henne at noen pratet med henne og at hun ble sett. Hun følte likevel at det generelt var slik at barna ikke ble sett og at de var i veien.

De tidligere ansatte som er intervjuet, sier at de forsøkte å gjøre det beste ut av situasjonen på Breidablikk og Fagerholt. Det var svært mange barn på institusjonen og mye praktisk arbeid som skulle gjøres. Til tross for disse forutsetningene forteller flere av de ansatte at de forsøkte å gi omsorg og være til stede for barna. Blant annet leste de for dem, hadde dem på fanget og ga dem trøst når de trengte det.

Barnepleiersken som jobbet på Breidablikk fra 1953 til 1954, sier at personalet snakket sammen om hvor dårlig styrer 1 (1951–1954) behandlet barna. Det hendte at ansatte tok med seg barn på hybelen sin, noe som var stas for barna, men de måtte holde dette hemmelig for styrer 1. Hun forteller videre at barnehjemmet ble merkbart forandret da styrer 2 begynte i 1954. Hun var svært snill og omsorgsfull overfor barna. Institusjonen fikk mer preg av å være et hjem, både utstyrmessig og ved at atmosfæren ble forandret.

Barnepleiersken/tanten som jobbet på Breidablikk fra 1957 til 1959, bekrefter at noen av de ansatte gjorde forskjell på barna, men hun sier at andre ansatte forsøkte å balansere dette. En ansatt som var på Breidablikk fra 1964 til 1966, sier at det var strengt på institusjonen, og at det var så mange barn at de ikke fikk tatt seg av hver enkelt. Barnepleiersken/tanten som var ansatt på Breidablikk fra 1950 til 1977, sier at hun opplevde at mange ansatte hadde liten forståelse for barn.

Styrer 6 (1973–1977) på Breidablikk forteller at hun var opptatt av at barna måtte lære det andre barn lærte. Hun ble mer bevisst på hvordan barn reagerte i ulike situasjoner etter at hun tok barnevernutdanning i 1961. Hun merket seg at personalet ble flinkere etter hvert som de fikk mer utdanning.

Kontakt med familien

En av guttene som bodde på institusjonen fra 1943 til 1957, forteller om en rigid besøksordning. Han sier at det var besøkstid én søndag i måneden, og dersom noen kom på «feil» søndag, ble de sendt bort uten å få treffe barna sine. Han presiserer at dette gjaldt under styrer 1 (1951–1954). De to guttene som bodde der i perioden 1952–1959, bekrefter denne ordningen.

Et søskenpar som bodde på institusjonen fra 1952 til 1959, forteller at de ble skilt fra hverandre og ikke fikk ha noe særlig kontakt. To andre søskenpar, som bodde der senere, sier at de fikk være sammen. Ved-

kommende som var ansatt på Breidablikk i perioden 1950–1977, forteller at det ble slutt på å skille søsken etter at styrer 2 tok over i 1954.

Noen av de intervjuede forteller at de regelmessig fikk besøk av foreldre og annen familie, og at de også kunne dra hjem på besøk. Andre sier at de ikke hadde kontakt med familie i det hele tatt. Dette bekreftes av barnepleiersken/tanten som jobbet på barnehjemmet fra 1950 til 1977.

Styrer 6 (1973–1977) sier at flere av foreldrene hadde besøksforbud. Hun opplevde at de som hadde plassert barna på barnehjemmet på grunn av bolig-mangel, ofte fulgte opp barna svært godt. Hun sier at personalet forsøkte å ta seg litt ekstra av de barna som ikke fikk besøk. Flere andre ansatte som er intervjuet, sier at de syntes synd på de barna som ikke fikk besøk, og trøstet dem som best de kunne.

Forholdet mellom barna, til andre barn og nabolaget

Flere av barna forteller om et visst samhold dem imellom, men at de kranget, sloss og ertet hverandre, slik som andre barn gjør. Noen av barna sier at de følte trygghet i å ha eldre søsken på institusjonen og andre forteller om positive relasjoner til noen av de eldre barna. En jente som bodde på Breidablikk i 1960, forteller om en eldre gutt som gikk på skolen, som lærte henne bokstavene.

Mange av barna forteller imidlertid at det hendte at noen av de eldste barna plaget de yngre. Særlig nevnes at de eldste guttene kunne være brutale og aggressive overfor sengevæterne. En gutt som bodde på institusjonen fra 1950 til 1962, sier at den sterkeste rett rådde, og at de yngre måtte adlyde de eldre. En av guttene som bodde på institusjonen fra 1952 til 1959, forteller at han ble «døpt» etter ankomst ved at han ble kastet i en maurtue.

To av barna sier at de ansatte i liten grad regulerte forholdet mellom barna. De følte seg overlatt til seg selv og måtte ordne opp i problemene på egen hånd. Barnepleiersken/tanten som jobbet på Breidablikk fra 1950 til 1977, husker at det generelt sett var godt samhold mellom barna, men at styrer 1 (1951–1954) brukte de eldre jentene til å tukte de yngre.

De av barna som bodde på institusjonen fram til midten av 1950-tallet, forteller at de hadde få venner utenfor barnehjemmet. Utover det at de gikk på skolen og var med på enkelte aktiviteter, hadde de liten kontakt med omverdenen. Flere av barna sier dette skyldtes at de hadde lite fritid. Gutten som bodde på barnehjemmet fra 1943 til 1957, sier at dette endret seg utover på 1950-tallet. To av de ansatte forteller at barna på barnehjemmet fikk flere kontakter i bygda etter at styrer 2 overtok i 1954. Etter dette fikk de også lov til å ha med seg klassekamerater hjem.

Både tidligere barnehjemsbarn og ansatte som var på institusjonen etter 1954, sier at barna hadde venner på skolen og i nabolaget. Disse fikk de besøke og ha besøk av. Mange deltok også i diverse fritidsaktiviteter i bygda.

En av guttene som bodde på institusjonen fra 1952 til 1959, sier at de fikk ha med venner hjem på Breidablikk da de ble eldre. Vedkommende som vokste opp i nabolaget, husker at det kunne være dans på Breidablikk når noen hadde bursdag – dette var for de litt større barna. Ellers husker han at det ble avholdt speidermøter på barnehjemmet.

Vurdering

Granskingsutvalget vurderer den følelsesmessige omsorgen ved Breidablikk og Fagerholt barnehjem som svært mangelfull fram til midten av 1954, da styrer 1 sluttet. Barna opplevde liten grad av positiv voksenkontakt på institusjonen, og dagene var for mange preget av redsel og usikkerhet. I tillegg hadde barna lite kontakt med omverdenen, noe som medførte at institusjonen framsto som relativt lukket.

Utvalget legger til grunn at situasjonen bedret seg med ansettelse av ny styrer i 1954. Stemningen på institusjonen ble mildere og barna fikk flere kontakter i nærområdet. Utvalget finner det likevel kritikkverdigg at ansatte i liten grad regulerte forholdet mellom barna, slik at blant annet mobbing kunne foregå relativt uforstyrret.

8.5.5 Fysiske overgrep

I intervjuene med de tidligere barnehjemsbarna fra Breidablikk og Fagerholt har Granskingsutvalget informasjon om omfattende bruk av straff og fysiske overgrep. Barna har fortalt om straffereaksjoner som innestenging og juling ved slag og spark.

Vaktmesteren/gårdsbestyreren nevnes av mange som den som i hovedsak utførte de voldelige handlingene. Noen av barna sier at dette ble utført etter direkte ordre fra den som var styrer. Andre mener han var gitt ubegrensede fullmakter i forhold til gårdsdriften, og straffet barna dersom de ikke adlød ham. Noen barn forteller at vaktmesteren/gårdsbestyreren også kunne slå med gjenstander. Noen forteller at guttene kunne bli stilt opp på rekke for å få slag på baken med en stokk. Andre sier at han kunne løfte dem opp etter ørene, dra dem i håret og kaste dem ned i møkkakjelleren.

Flere av barna forteller at de fikk skikkelig juling, ikke bare klask og ørefiker. De sier at klask og ørefiker kunne også de andre ansatte gi. Noen av barna nevner en dansk tante som var fæl til å slå.

Mange av barna forteller at husarrest, sengestraff og innestenging i mørke rom, som kott og kjeller, ble

mye brukt på barnehjemmet. De kunne også som straff bli isolert fra lek med de andre barna, og de kunne bli nektet mat.

Noen av barna sier at de ofte ikke skjønnte hvorfor de ble straffet, og at de gikk med angst for hva som kunne skje. Enkelte påpeker at ikke alle barna ble utsatt for fysiske avstraffelser.

Barnepleiersken/tanten som jobbet på barnehjemmet fra 1950 til 1977, sier at styrer 1 (1951–1954) kunne slå barn på nesen med knyttet hånd. Hun så et par ganger gutter fra Fagerholt komme ut fra styrerens kontor med blodige klær. En barnepleierske som var ansatt på Breidablikk fra 1953 til 1954, forteller at det hendte styrer 1 tok med seg barn inn i sin private leilighet og låste døren. De var der hele natten, og hun vet ikke hva styrer 1 gjorde med dem. En gang kikket hun inn gjennom nøkkelhullet og så da et barn sitte på en stol. Hun bekrefter også historien hvor styrer 1 beordret barna ut midt på natten for å feie gårdsplassen.

Styrer 6 (1973–1977) på Breidablikk sier at de ikke hadde faste regler i forhold til hvordan barna skulle behandles, men det var helt klart at det ikke var lov til å slå dem. Verken styrer 6 eller barnepleiersken som jobbet på Breidablikk i perioden 1950–1977 opplevde at vaktmesteren/gårdsbestyreren behandlet barna dårlig, men de sier begge at han kunne være bestemt og at han hadde temperament. Sistnevnte bekrefter at sengestraff ble benyttet i enkelte tilfeller, og hun husker også den danske tanten som slo barna.

En barnepleierske som var ansatt på Breidablikk fra 1957 til 1959, beskriver vaktmesteren/gårdsbestyreren som en trivelig, men bestemt kar. Hun sier at det kunne hende han tok grep i jakkekraven til noen av barna og ristet dem litt, og ved noen få tilfeller ga han også en «lusing». Hun forteller at guttene ved en anledning måtte stå med baken i været mens gårdsbestyreren slo dem løst med en stokk.

Sønnen til vaktmesteren/gårdsbestyreren beskriver faren som en streng og militant type. Dersom barna ikke adlød, kunne han ta dem i nakken, riste dem, eller gi dem et rapp over baken. Han forteller at han selv fikk samme behandling. Han sier at faren ble brukt av styreren som «politimann». Faren ble mildere med årene, blant annet fordi styrerne, og med dem systemet, forandret seg. Han forteller videre at han opplevde faren som rettferdig.

Tre ansatte som jobbet på Breidablikk i perioden 1960–1966, sier at de aldri så noen av barna bli utsatt for noen form for fysisk avstraffelse. Ingen av dem opplevde at gårdsbestyreren ble brukt til å tukte barna.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at mange barn på Breidablikk og Fagerholt barnehjem ble utsatt for

omfattende fysiske overgrep fram til midten av 1954. Utvalget anser det som sterkt kritikkverdig at vold i så stor grad ble brukt av flere ansatte for å tukte barna, og at det i mange tilfeller foregikk rene avstraffelser.

Granskingsutvalget legger til grunn at dette regimet var knyttet til, og forandret seg i forhold til, hvem som var styrer på institusjonen. Gårdsbestyreren ble brukt av styrerne som «politimann», og særlig i perioden fram til 1954, da styrer 1 sluttet.

8.5.6 Seksuelle overgrep

To gutter som bodde på Breidablikk på 1950-tallet, forteller at de oppdaget at en av tantene hadde seksuell omgang med en eldre gutt som bodde på barnehjemmet. De eldre guttene snakket om henne, og en av dem sa at han hadde ligget med henne. De sier at hun ble oppdaget og at hun sluttet.

En av guttene som bodde på Breidablikk og Fagerholt fra 1950 til 1961, forteller at denne tanten onanerte ham når han skulle bade. Dette hendte flere ganger over en lengre tidsperiode da han var 10–11 år gammel. Han sier at hun låste døren inn til badet, og da han sa at han ikke ville, skjedde overgrepene med makt. Han forteller at han også ble misbrukt seksuelt av en mann som bodde i nærheten. Mannen var en del sammen med barnehjemsguttene på fritiden, han ga dem godteri og de oppfattet ham som en snill mann. De seksuelle overgrepene skjedde hjemme hos mannen. Gutten sier at dette skjedde ved flere anledninger, og han tror at også andre gutter ble utsatt for det samme.

Sønnen til vaktmesteren/gårdsbestyreren forteller at denne mannen flere ganger kom til Breidablikk i en stor, åpen sportsbil. Han husker at det stadig var noen gutter som ble med på kjøretur, men vet ikke om det skjedde noe ut over dette. Han mener at mannen likte unge gutter.

En gutt som bodde på institusjonen fra 1952 til 1959, sier at han ble utnyttet seksuelt av flere tanter, og at dette skjedde både på Breidablikk og Fagerholt.

Barnepleiersken/tanten som var ansatt på Breidablikk fra 1957 til 1959, sier hun oppfattet at det kunne ligge seksuelle undertoner hos enkelte av de ansatte. Med det mener hun at noen tydelig satte mer pris på guttene enn på jentene som bodde på institusjonen.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at enkelte barn ble utsatt for seksuelle overgrep mens de bodde på Breidablikk og Fagerholt barnehjem. Utvalget anser det som sterkt kritikkverdig at ansatte på institusjonen utnyttet forsvarsløse barn som var i en ekstra sårbar situasjon.

8.5.7 Før 1954

Mange av de tidligere barnehjemsbarna som er intervjuet, bodde på Breidablikk og Fagerholt både før og etter 1954. Mye av deres informasjon er brukt som grunnlag for vurderingene ovenfor. Disse, og andre som kun bodde på institusjonen før 1954, sier at tiden under styrer 1 (1951–1954) var svært vanskelig. Historiene til de som bodde på barnehjemmet i denne tiden, sammenfaller med det kritikkverdige Granskingsutvalget har beskrevet innenfor mandatperioden. Dette gjelder blant annet fysiske avstraffelser, omsorg og tvangsarbeid.

Noen av de tidligere barnehjemsbarna som er intervjuet, bodde på barnehjemmet i perioden før styrer 1, altså før 1951. Granskingsutvalget har inntrykk av at forholdene da var noe bedre, selv om de intervjuede også forteller om avstraffelser og mye arbeid. Et par av barna beskriver gårdsbestyreren som en snill mann, og styreren får god omtale.

8.5.8 Oppsummering

Breidablikk barnehjem i Nittedal ble åpnet i 1920 og Fagerholt barnehjem i 1921. Fram til 1957, da Fagerholt ble skilt ut som selvstendig institusjon med egen styrer, ble de drevet som ett barnehjem. Fagerholt ble nedlagt i 1974, Breidablikk i 1977. Barnehjemmene ble hele tiden eid og drevet av Oslo kommune.

Granskingsutvalget mener å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonene i forhold til mandatet. For Breidablikk sin del gjelder dette perioden 1954–1971, for Fagerholt er det perioden 1954–1960 som blir vurdert.

Granskingsutvalget har lite skriftlig dokumentasjon vedrørende tilsyn på Breidablikk og Fagerholt, men har fått relativt mye informasjon gjennom intervjuer. Utvalget mener tilsynsbesøkene på institusjonen hadde liten verdi i forhold til barnas situasjon. Besøkene var i hovedsak varslet på forhånd, og de som kom på tilsyn, forholdt seg stort sett til styreren. Dersom noen snakket med barna, var styreren nesten alltid til stede. Granskingsutvalget kan ikke se hvordan barn, eller andre ansatte for den del, skulle kunne ta opp kritikkverdige forhold under disse omstendighetene. Det ser likevel ut til at både tilsynskomiteen og barnevernkontoret tok saker alvorlig, dersom de ble kjent med dem. Både avgangen til styrer 1 (1951–1954) på Breidablikk og behandlingen av opprøret rundt styrer 1 (1957–1960) på Fagerholt, tyder på dette.

Granskingsutvalget legger til grunn at barna som bodde på Breidablikk og Fagerholt barnehjem i perioden 1954–1971, fikk nok mat og mat av jevnt over god kvalitet. Utvalget legger videre til grunn at det fram til midten av 1954 var et strengt regime under

måltidene, og anser det som kritikkverdig at barn ble straffet dersom de for eksempel ikke spiste opp maten eller snakket ved bordet. Granskingsutvalget har fått opplyst at barna fikk klær fra barnehjemmet som de brukte som sine egne, men at dette hovedsakelig var institusjonens klær som gikk i arv. Utvalget har fått motstridende opplysninger fra barna om hvordan de oppfattet klærne, men legger til grunn at klessituasjonen stort sett var tilfredsstillende ut fra datidens standard. Granskingsutvalget legger til grunn at de fleste barna fra Breidablikk og Fagerholt ble behandlet bra på skolen, både av lærere og medelever. Når det gjelder hjelp til skolearbeidet, var barna i overveiende grad overlatt til seg selv. Utvalget vurderer institusjonens oppfølging av barnas skolearbeid som mangelfull, men mener at det bedret seg noe etter hvert som antall barn på institusjonen ble redusert. Granskingsutvalget legger til grunn at barna på institusjonen deltok i gårdsdriften fram til denne ble avviklet tidlig på 1960-tallet. Utvalget finner det kritikkverdig at barna som bodde på institusjonen fram til midten av 1954 ble tvunget til å arbeide, og at de fikk straff dersom de motsatte seg dette. Mengden av plikter må nødvendigvis ha gått ut over barnas skolearbeid og fritidstilbud. Utvalget legger videre til grunn at situasjonen bedret seg markant med ansettelse av ny styrer i 1954. Fra denne tiden synes også barnas fritidstilbud å ha vært tilfredsstillende, blant annet gjennom deltakelse i et bredt utvalg aktiviteter i bygda.

Granskingsutvalget vurderer den følelsesmessige omsorgen ved Breidablikk og Fagerholt barnehjem

som svært mangelfull fram til midten av 1954, da styrer 1 sluttet. Barna opplevde liten grad av positiv voksenkontakt på institusjonen, og dagene var for mange preget av redsel og usikkerhet. I tillegg hadde barna lite kontakt med omverdenen, noe som medførte at institusjonen framsto som relativt lukket. Utvalget legger til grunn at situasjonen bedret seg med ansettelse av ny styrer i 1954. Stemningen på institusjonen ble mildere og barna fikk flere kontakter i nærområdet. Utvalget finner det likevel kritikkverdig at ansatte i liten grad regulerte forholdet mellom barna, slik at blant annet mobbing kunne foregå relativt uforstyrret.

Granskingsutvalget legger til grunn at mange barn på Breidablikk og Fagerholt barnehjem ble utsatt for omfattende fysiske overgrep fram til midten av 1954. Utvalget anser det som sterkt kritikkverdig at vold i så stor grad ble brukt av flere ansatte for å tukte barna, og at det i mange tilfeller foregikk rene avstraffelser. Granskingsutvalget legger til grunn at dette regimet var knyttet til, og forandret seg i forhold til, hvem som var styrer på institusjonen. Gårdsbestyreren ble brukt av styrerne som «politimann», og særlig i perioden fram til 1954, da styrer 1 sluttet.

Granskingsutvalget legger til grunn at enkelte barn ble utsatt for seksuelle overgrep mens de bodde på Breidablikk og Fagerholt barnehjem. Utvalget anser det som sterkt kritikkverdig at ansatte på institusjonen utnyttet forsvarsløse barn som var i en ekstra sårbar situasjon.

8.6 Emmas barnehjem

8.6.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet ni tidligere barnehjemsbarn som bodde på Emmas barnehjem i perioden 1953–1967.

Granskingsutvalget har intervjuet to personer som var ansatt som praktikanter på Emmas barnehjem fra 1971 til 1972. En ansatt ved Oslo barnevernkontor i perioden 1969–1971 har gitt noe informasjon om Emmas barnehjem i intervju med utvalget.

Granskingsutvalget har i Riksarkivet funnet søknad om statstilskudd for årene 1953/1954, 1954/1955 og 1960/1961, en rapport fra en av Sosialdepartementets barneverninspektører fra 1952, enkelte notater fra barneverninspektøren i forbindelse med søknadene om statstilskudd, et avisklipp fra 1952, samt godkjenning stemplet av Sosialdepartementet i 1950. Utvalget har også gjennomgått Metodistkirkens arkiver som vedrører Emmas. Det meste av dette materialet skriver seg fra slutten av 1960-tallet og fram til 1975.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og det foreliggende arkivmateriale å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Emmas barnehjem i forhold til mandatet i perioden

1957–1972. Til tross for at ingen av de tidligere barnehjemsbarna som er intervjuet bodde på barnehjemmet etter 1967, har utvalget lagt vekt på at informasjonen fra de tidligere ansatte som jobbet der i 1971 og 1972, sammenfaller med det barna har fortalt.

8.6.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

I boken *Barnevernet i Norge* av G. Wiesener fra 1948 står det følgende: «*Emmas barnehjem* ble opprettet i 1892 ved metodistprest Martin Hansen. Det drives av Metodistkirken. Det holder nå til i Ekebergveien 220, Nordstrandshøgda, som kan ta imot 20 gutter og piker i alderen 2–16 år.»

I avisklipper fra 1952 framgår det at Emmas barnehjem var det første barnehjemmet Metodistkirken opprettet i Norge. Det holdt først til i Hølandsgata 14, deretter i Ullevålsveien 113, og fra 1927 altså i Ekebergveien 220 på Nordstrand. Barnehjemmet ble nedlagt i 1975.

I barneverninspektørens rapport fra 1952 står det at 18 av de 20 plassene var besatt. Hun foreslår imidlertid at antall plasser senkes til 15. Av intervjuene framgår det at tallet lå stabilt på tolv barn utover på 1960-tallet.

Boforhold

I et notat fra 1954 skrevet av barneverninspektøren i forbindelse med en søknad om tilskudd til oppførelse av en leke- eller dukkestue, står følgende:

Barneheimen har nettopp gjennomgått en meget nødvendig og omfattende modernisering som etter de overslag som foreligger er kommet på vel 90.000,- [...]. Jeg inspiserte barneheimen 15/7-54. Arbeidene var riktig pent utført og heimen var ikke til å kjenne igjen. Lyst og vennlig overalt og koselige møbler og utstyr. Det er innredet et greit sløydrom i kjelleren med sløyd-benk og verktøy. Men ellers er det stor mangel på lekeutstyr. Den dukkestue som det søkes om tilskott til, kan sårt trenge.

De tidligere barnehjemsbarna utvalget har intervjuet forteller at guttene og jentene bodde på hver sin avdeling, og delte rom med flere andre.

Personellsituasjonen

I barneverninspektørens rapport fra 1952 står følgende:

Styreren [...] har gjennomgått et 6 måneders spebarnpleiekurs i København og har flere års praksis som assistent ved barnehjem i København og Oslo [...]. Jeg har et godt inntrykk av [styreren]. Hun er interessert i sitt arbeid og snakket om de enkelte barn på en måte som røbet at hun gikk inn for barna og prøvde å forstå deres natur og egenart. Hun forsøker å gi barna et godt og sikkert miljø. Hun har lang erfaring å bygge på, og har sikkert, så godt som hun har maktet, tilegnet seg kunnskap om det nyere syn på barneoppdragelse. Hun er enda så ung og vil etter min oppfatning kunne ha fullt utbytte av å gjennomgå Sosialdepartementets ettårige kurs. Hun snakker også om at hun gjerne ville søke kurset, men tanken har ikke funnet gjengklang hos styret [...]. Den ene pleiersken [...] er 18 år og skal bare være på heimen midlertidig. Den andre pleiersken [...] er 30 år [...]. Hun har gjennomgått et husmorvikarkurs, men har ellers ingen utdanning eller tidligere praksis i barnevernarbeid. Hun liker seg og vil gjerne fortsette i barneheimsarbeid. Hun virket söt og snill. Kokken [...] virket også snill og harmonisk. Styreren fortalte at hun alltid lot barna (store og små) delta i matstellet og arbeidet på kjøkkenet. Hun var også flink til å lage mat. Hun har realskole, ungdomsskole og 1 års husmorskole.

I løpet av mandatperioden var det tre ulike styre ved institusjonen. Styrer 1 var ansatt fram til årsskiftet 1959/1960. Styrer 2 var ansatt fra 1959/1960 til 1974. Fra 1974 og fram til nedleggelsen i 1975 var styrer 3 konstituert i stillingen.

Det var fire ansatte og 20 barn på Emmas barnehjem i 1952. Av søknaden om statstilskudd fra 1954/1955 går det fram at det på dette tidspunktet var fem ansatte, mens det i søknaden fra 1960/1961 er oppført kun tre ansatte. Personalet bodde på institusjonen; styreren i hovedhuset og de ansatte i en egen personalbolig.

De to ansatte som jobbet på Emmas barnehjem fra 1971 til 1972, forteller at de ikke tilhørte noen menighet, men at det øvrige personalet hørte til pinsemenigheten eller Metodistkirken. De fikk ingen skriftlig arbeidsinstruks, men styrer 2 ga muntlige, detaljerte instruks. De forteller at praktiske gjøremål som vask, matlaging og vedlikehold av klær og lignende, ble prioritert. De gikk i turnus og det var lange arbeidsdager. Ingen av de ansatte hadde faglig utdanning og ingen ble lenge på Emmas, forteller en av dem. Da de jobbet der var det til sammen seks ansatte.

Tilsyn

I godkjenningen fra 1950 opplyses det at «[s]tyreren for kirkens barnehjemsarbeid fører stadig tilsyn og kontroll» og at «Oslo kommunale helsesøster besøker barnehjemmet hver måned».

Granskingsutvalgets har ikke funnet rapporter fra dette tilsynet. Imidlertid foreligger det protokoller fra møtene i styret for barnehjemmet fra 1967 og fram til nedleggelsen i 1975. Her sies lite om tilsynsbesøk, men det går likevel fram at styret fulgte driften av institusjonen relativt tett.

De tidligere barnehjemsbarna utvalget har intervjuet, husker lite om tilsyn. Ett av barna som bodde på Emmas barnehjem i perioden 1966–1967, husker imidlertid besøk fra en som var ansatt på Oslo barnevernkontor.

8.6.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

To av barna sier at det ikke var noe å utsette på maten. To andre barn forteller om ensidig og dårlig kosthold. Det ble servert havregrøt og tran til frokost, og en av dem sier at de også fikk muggent brød. En gutt forteller at han ofte var sulten mens han bodde på barnehjemmet.

Fem barn forteller om tvang og ulike straffereaksjoner i forbindelse med måltidene. Flere forteller at alle måtte bli sittende ved bordet til de hadde spist opp, og middagsmåltidene kunne derfor vare i mange

timer – helt fram til leggetid. To barn forteller at maten ble servert på nytt til neste måltid hvis den ikke ble spist opp.

De to ansatte som jobbet på barnehjemmet fra 1971 til 1972, forteller at maten ble servert av de ansatte, og barna ble tvunget til å spise opp. Det som ikke ble spist opp, ble servert på nytt. Barna kunne også bli tvangsmatet ved at styreren holdt dem for nesen og dyttet maten inn i munnen på dem. De to ansatte forsøkte å beskytte barna mot straffereaksjoner fra styrer 2 ved å skjule at barna sølte eller ikke spiste opp maten.

Klær

Flere av barna forteller at de hadde med seg sine egne klær da de kom til Emmas, og at de ikke husker at de fikk nye mens de var der. Flere av dem hadde imidlertid forholdsvis kortvarige opphold på institusjonen. Kun ett barn forteller at hun ikke var ordentlig kledd mens hun bodde på institusjonen, og at hun frøs mye.

De to ansatte som jobbet på Emmas fra 1971 til 1972, forteller at en viktig arbeidsoppgave var å lappe og reparere tøy. En av dem forteller at barna hadde lappede og slitte klær når de var inne og finere klær når de var ute.

Skolegang

De fleste av de tidligere barnehjemsbarna utvalget har intervjuet bodde på Emmas før skolealder. De barna som var i skolealder, forteller at de gikk på Nordstrand skole.

Fritidsaktiviteter

En jente forteller at det hendte at barnehjemmet dro til Hvervenbukta for å bade. En annen jente forteller at hun gikk på skikurs, og en tredje jente husker et fellesrom med spill og lignende. En gutt forteller at lekene bare var tilgjengelige når foreldre kom på besøk, og når foreldrene dro forsvant også lekene. Flere av barna husker også en dukkestue som sto i hagen. En jente forteller at barna måtte gå i Metodistkirken og at en prest eller en pastor kom på jevnlig besøk.

Noen av barna forteller at de lekte ute på gårdsplassen og i hagen.

Vurdering

Opplysninger fra intervjuene gir Granskingsutvalget grunnlag for å kritisere de sosiale rammene rundt måltidene. Utvalget finner det sannsynliggjort at styreren tvangsmatet barna, og finner det sterkt kritikkverdig at måltidene ble forbundet med tvang og mistrivsel.

Når det gjelder andre sider ved den praktiske omsorgen, har Granskingsutvalget fått for få opplysninger til å komme med konklusjoner.

8.6.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

De fleste av barna forteller om en svært mangelfull følelsesmessig omsorg. Ingen av dem har noen positive minner knyttet til omsorg, nærhet eller trøst. Flere forteller at de følte seg alene.

Flere av barna forteller at styrer 2 (1959/60–1974) var svært streng og mistenksom, og at hun i sterk grad preget stemningen ved institusjonen. Styreren insisterte på å bli kalt «mor», og barna sier de var redd henne. Flere av dem forteller at barna ble forskjellsbehandlet og splittet.

Noen av barna har også fortalt at de ble fratatt personlige eiendeler, som dukker og bamser, da de kom til institusjonen. Også gaver som de fikk av foreldre og andre, ble inndratt.

En jente som bodde på Emmas på slutten av 1960-tallet, forteller at hun ble fortalt av styrer 2 at det var Guds straff at hun fikk menstruasjon. En annen jente, som bodde på institusjonen noe tidligere, forteller at hun fikk mye kjeft på grunn av sengevæting.

De to ansatte som jobbet på institusjonen fra 1971 til 1972, forteller at barna fikk lite følelsesmessig omsorg. Begge sier at de ikke fikk lov til å ta seg av barna utover rent praktiske gjøremål. Det var ikke rom for lek eller kos. De forteller videre at styrer 2 var svært streng, og en av dem kaller hennes måte å styre barnehjemmet på et «terror-regime». Særlig påfallende var forskjellsbehandlingen av barna, sier de. De som kom fra dårlige kår og vanskelige familieforhold, ble hengt ut og behandlet svært dårlig. Det samme gjaldt familiene som kom på besøk til disse barna. De mer ressurssterke foreldrene og deres barn, ble behandlet mye bedre. Styrer 2 behandlet også personalet svært dårlig. En av de tidligere ansatte trekker også fram en episode hvor en jente hadde rømt fra institusjonen, og kom tilbake etter omtrent en uke. Da ble jenta ydmyket ved å bli sendt til gynekologisk undersøkelse, hvor styrer 2 insisterte på å være til stede.

De to ansatte forteller at før de sluttet i 1972, gikk de til Oslo barnevernkontor og fortalte om de dårlige forholdene på institusjonen. Barnevernkontoret holdt et møte hvor også styrer 2 var til stede. Hun tilbakeviste deres påstander, og saken stod ord mot ord. I etterkant av møtet sa de ansatte på barnevernkontoret at de så at det var problemer på Emmas, men at de likevel ikke hadde anledning til å gjøre noe med det. Det var bare å vente til styrer 2 gikk av frivillig.

Forholdet mellom barna, til familien og nabolaget

Flere av de tidligere barnehjemsbarna bodde på Emmas sammen med en eller flere søsken. Ikke desto mindre forteller de at det ikke var noe godt samhold barna imellom, dette fordi de ble utsatt for forskjellsbehand-

ling. En gutt forteller at han sjelden lekte sammen med de andre barna. Ei jente forteller imidlertid at hun ble inkludert i en gruppe med to-tre andre jenter.

En gutt som bodde på institusjonen i tre år på slutten av 1950-tallet og en jente som bodde der i ett år på midten av 1960-tallet, forteller at det var mye snakk om fosterhjem, og at de i helgene fikk besøk av potensielle fosterforeldre. Barna ble da stilt opp på rekke. Enkelte ganger ble de tatt med på biltur av mulige fosterforeldrene. Gutten forteller at dette skapte mye usikkerhet.

Noen av barna forteller om besøk av foreldre, og at de enkelte ganger var hjemme hos familie eller venner. Stort sett var det imidlertid lite kontakt med omverdenen.

En av de to ansatte som jobbet på Emmas fra 1971 til 1972, sier at barna aldri fikk besøk av venner og skolekamerater, men at de en sjelden gang fikk dra på besøk til dem. Barna fikk sjelden besøk av foreldrene, sier hun. Det var noe styrer 2 ikke oppmuntret til.

Vurdering

Granskingsutvalget finner det sannsynliggjort at den følelsesmessige omsorgen på Emmas barnehjem var svært mangelfull. Mangelen på positiv voksenkontakt, trøst og nærhet synes å ha vært prekær. Dette skyldtes først og fremst personligheten til styrer 2, og hennes retningslinjer til de ansatte om å begrense seg til praktisk arbeid og ikke vektlegge kontakt med barna. Utvalget legger til grunn at forskjellsbehandlingen og den manglende integreringen i nærmiljøet har forsterket barnas opplevelse av mindreværd, ensomhet og sosial isolasjon.

8.6.5 Fysiske overgrep

Fem av barna forteller at de ble utsatt for ulike typer fysiske avstraffelser og innestenging.

De fysiske avstraffelsene besto i ørefiker, løfting etter ørene, slag og ris på rumpa og juling. To av barna forteller at de ble innestengt i mørke rom. Flere av barna forteller at de så andre barn bli utsatt for fysiske avstraffelser, og at fysiske avstraffelser var forholdsvis utbredt. Ett av barna forteller at hun selv ikke ble utsatt for fysiske avstraffelser, men hun husker at hennes to søsken, som var der samtidig med henne, ble slått.

To av barna sier at de ansatte var strenge og hardhendte og at de kjefte mye på barna.

De to ansatte som jobbet på barnehjemmet fra 1971 til 1972, forteller at hvis barna for eksempel fikk med et stearinlys, holdt styrer 2 barnets hånd over flammen og sa: «Brent barn skyr ilden.» En av dem forteller at hun ved en anledning kom over styrer 2 mens hun slo en av guttene. Hun tror at fysiske refs-

ser forekom ved flere anledninger, men så det selv kun denne ene gangen.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at flere av barna på Emmas ble utsatt for fysiske avstraffelser, både i form av slag og innestenging. Ut fra opplysningene fra de tidligere barnhjemsbarna, tyder mye på at denne praksisen var utbredt.

8.6.6 Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har i intervjuer fått høre om flere seksuelle overgrep.

En jente som bodde på barnehjemmet på midten av 1960-tallet, forteller at hun gjentatte ganger ble utsatt for grove seksuelle overgrep av en ukjent gutt/mann i dukkestuen i hagen på Emmas. Overgrepene var av ulik art – også voldtekt. Hun forteller at hun etter dette ble redd for fremmede mennesker, særlig menn, og mener det er rart at personalet ikke merket at hun forandret seg etter disse hendelsene.

En annen jente forteller at hun ble utsatt for et seksuelt overgrep fra en av guttene som bodde på institusjonen. Hun sier at denne gutten ble straffet for det.

En gutt som bodde på institusjonen på midten av 1960-tallet, forteller at han flere ganger ble seksuelt misbrukt av en mann som besøkte barnehjemmet. Videre forteller han at to eldre jenter som bodde på institusjonen, misbrukte de yngre guttene seksuelt. Han mener de ansatte kjente til den seksualiserte atferden blant barna, uten at de grep inn.

De to ansatte som er intervjuet, sier at de ikke har kjennskap til seksuelle overgrep på institusjonen.

Vurdering

Granskingsutvalget har merket seg beretningene fra de tidligere barnehjemsbarna om seksuelle overgrep. Deres beskrivelser av hendelsene gjør det imidlertid vanskelig å vurdere forholdene nærmere.

8.6.7 Oppsummering

Emmas barnehjem ble opprettet i 1892 og nedlagt i 1975. Institusjonen ble eid og drevet av Metodistkirken i hele perioden.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og det foreliggende arkivmateriale å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Emmas barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1957–1972.

Tilsynet ved institusjonen fungerte lite tilfredsstillende. Granskingsutvalget legger til grunn at Oslo barnevernkontor kjente til kritikkverdige forhold ved

institusjonen, men at lite ble gjort for å bedre disse forholdene.

Opplysninger fra intervjuene gir Granskingsutvalget grunnlag for å kritisere de sosiale rammene rundt måltidene. Utvalget finner det sannsynliggjort at styreren tvangsmatet barna, og finner det sterkt kritikkverdig at måltidene ble forbundet med tvang og mistrivsel.

Utvalget finner det sannsynliggjort at den følelsesmessige omsorgen på Emmas barnehjem var svært mangelfull. Mangelen på positiv voksenkontakt, trøst og nærhet synes å ha vært prekær. Dette skyldtes først og fremst personligheten til styrer 2, og hennes retningslinjer til de ansatte om å begrense seg til praktisk arbeid og ikke vektlegge kontakt med barna. Utval-

get legger til grunn at forskjellsbehandlingen og den manglende integreringen i nærmiljøet har forsterket barnas opplevelse av mindreverd, ensomhet og sosial isolasjon.

Utvalget legger til grunn at flere av barna på Emmas ble utsatt for fysiske avstraffelser, både i form av slag og innestenging. Ut fra opplysningene fra de tidligere barnhjemsbarna, tyder mye på at denne praksisen var utbredt.

Granskingsutvalget har merket seg beretningene fra de tidligere barnehjemsbarna om seksuelle overgrep. Deres beskrivelser av hendelsene gjør det imidlertid vanskelig å vurdere forholdene nærmere.

8.7 Frydenberg barnehjem

8.7.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet 17 tidligere barnehjemsbarn som bodde på Frydenberg barnehjem i perioden 1943–1983. En av disse bodde på institusjonen før 1954.

Granskingsutvalget har videre kontaktet og intervjuet fire tidligere ansatte. Disse jobbet på Frydenberg barnehjem i periodene 1960–1961, 1962–1965, 1965–1966 og 1974–1988. De tre førstnevnte var barnepleiere, sistnevnte var styrer (styrer 3).

Granskingsutvalget har også kontaktet og intervjuet en person som var leder i tilsynskomiteen for Frydenberg barnehjem fra 1972 til 1976. Noen av de tidligere ansatte ved barnevernkontoret i Oslo har kommet med opplysninger om Frydenberg barnehjem.

Utvalget har i Oslo byarkiv funnet et tilsynskort som dekker perioden 1947–1965, sannsynligvis ført av barnevernkontorets tilsynsansvarlige. I tillegg har vi funnet tolv tilsynsrapporter fra tilsynskomiteen fra perioden 1968–1978. Fra vedkommende som var styrer i perioden 1974–1988 har utvalget mottatt seks notatbøker inneholdende blant annet møteprotokoller for tilsynskomiteen i perioden 1922–1973, legebok og så videre.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og det foreliggende arkivmateriale å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Frydenberg barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1954–1983. De fleste av dem utvalget har intervjuet var på Frydenberg i denne perioden, og de protokollene utvalget har fått tilgang til omhandler også i hovedsak dette tidsrommet.

8.7.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Frydenberg barnehjem ligger i Frydenbergveien 37 på Hasle.

I *Beretning om Oslo kommune for årene 1912–1947* står det følgende:

Bystyret vedtok 30. januar 1919 å kjøpe eiendommen «Frydenberg» til barnehjem. Kjøpesummen var kr 100.000 + omkostninger. Til ominnrednings- og reparasjonsarbeider gikk med kr 173.370. Hjemmet, som var beregnet på ca 50 barn, ble åpnet 1. august 1919. Det tar imot piker fra Oslo verjeråd, fattigvesenet og private i den alder som fastsettes av barnehjemsutvalget (f.t. 7-15 år). Plan for hjemmet er vedtatt i formannskapet 30. november 1921 og stadfestet ved kgl.res. av 3. februar 1922. Det nåværende barneantall er fastsatt til maksimum 45.

I kommunal håndbok for 1940 står det at det var 42 barnehjems plasser for jenter i alderen 7–15 år. I 1949 endres barnetallet til 40, og da fortrinnsvis hjelpeskolepiker. I 1956 endres aldersgruppen til 3–15 år og barnetallet er på 36. I 1963 endres barnetallet til 25. Fra 1975 hadde Frydenberg barnehjem plass for 16 barn i alderen 0–16 år, og da ikke lenger fortrinnsvis hjelpeskolepiker. Frydenberg barnehjem ble i 1987 omlagt til Frydenberg barnevernsenter, med akuttavdeling og beredskapshjem.

Boforhold

På tilsynskortet utvalget har funnet i Oslo byarkiv gis følgende beskrivelse av Frydenberg:

Hovedbygget er en gammel trebygning på 2 etasjer, 260m². I tillegg er det en vaskeribygning og et mindre bygg. Hovedbygget ble modernisert en rekke ganger i perioden 1936-1949. I hovedbyggets 1. etasje var det 3 dagligstuer, hvorav 2 også ble brukt som spisestuer. Det var en sovesal med 15 senger for de minste barna, vaskerom, kjøkken og spisestue for betjeningen. I 2. etasje var det 3 sovesaler med henholdsvis 6, 7 og 18 senger, bad med vaskerom, bestyresjefens værelse og kontor, 1 betjeningsrom. I tillegg var det 1 betjeningsrom på loftet. I den største uthusbygningen var det 3 betjeningsrom, systue, vaskeri og rulle, det minste bygget hadde 2 betjeningsrom. Det var ovnsfyring i alle byggene.

Av tilsynskortet framgår det at byggene stadig moderniseres og ominnredes, samt at det kjøpes inn nytt utstyr, både til driften og leke-/fritidsutstyr. Tilsynskomiteemedlemmene foreslår blant annet oppdatering av gammelt utstyr og vedlikehold av bygningene, både utvendig og innvendig. Det framgår av enkelte rapporter at det var vanskelig å få bevilget penger til arbeidene. For eksempel står det i rapport av 19. juni 1968: «Komiteen vedtok å gjøre en ny henvendelse til Vedlikeholdskontoret om å bevilge det nødvendige beløp til utvendig maling av huset.» Fra møte 10. juni 1976 er det protokollert: «Under befaringen av hovedbygningen merket komiteen seg at bade- og vaskerommet i 2. etasje var under ombygning. Det ble opplyst at arbeidet hadde pågått i lengre tid. Komiteen finner grunn for å påpeke at forholdene i dag er lite tilfredsstillende. Fullføringen av ombygningen må bli forsert.»

Ingen av barna har uttrykt seg spesielt negativt om boforholdene, men flere har påpekt at det var vanskelig å ha noe privatliv på Frydenberg. Flere av de intervjuede forteller at sovesalene etter hvert ble gjort om til mindre soverom.

En av de tidligere ansatte ved barnevernkortet forteller at Frydenberg ble stengt en periode på 1980-tallet, etter at Fylkesmannen hadde vært på befaring. Fylkesmannen hadde reagert på baderomsforholdene og kommentert at disse ikke var gode nok.

Frydenberg hadde eget feriested, «Tangen» på Åros, som ble gitt i gave av den første styreren, Thea Nielsen.

Personellsituasjonen

Ifølge tilsynskortet fra barnevernkortet, som er ført fra 1947, var det tolv stillinger ved Frydenberg. Dette var bestyrerinne, assistent, fire barnepleiersker, husholderske, syerske, to vaskehjelpere, kjøkkenhjelp og vaktmester. I møtereferat fra tilsynskomiteen av 19. september 1972 framgår det at det var ti ansatte. De tre barnepleierskene utvalget har intervjuet, har gitt uttrykk for at det var for få ansatte i forhold til antall barn. Styrer 3, som var ansatt fra 1974 til 1988, sier at det var elleve ansatte da hun begynte. Hun søkte om å få fem nye stillinger, da de samtidig begynte å ta inn små barn, og fikk tre. Hun fikk en mannlig miljøarbeider samt at sydame- og vaskeristillingene etter hvert ble gjort om til miljøarbeiderstillinger.

I perioden 1954–1988 var det tre ulike styrere på Frydenberg barnehjem: Styrer 1 (1954–1964), styrer 2 (1964–1974) og styrer 3 (1974–1988).

Tilsynskomiteen var til tider opptatt av personellsituasjonen. I en rapport fra 14. desember 1964 står det at «...bestyrerinnen har hatt og har et veldig arbeidspress på grunn av at det ikke har vært mulig å få ansatt nødvendig personale». De anbefalte derfor bestyrerinnen å søke tre måneders sykepermisjon.

Tilsyn

Granskingsutvalget har funnet referater fra til sammen 48 møter i tilsynskomiteen for Frydenberg barnehjem. Tilsynsrapportene fordeler seg over følgende perioder: 1954–1960 (9 stk.), 1962–1972 (34 stk.) og 1976–1978 (5 stk.).

Rapportene tar opp praktiske spørsmål rundt driften, som vedlikehold, personellsituasjon og budsjett. I enkelte av rapportene diskuteres hva som kan gjøres med navngitte «problembarn», med forslag til løsninger. Særlig mot slutten av perioden er man opptatt av at barna skal ha et fullverdig fritidstilbud, og at de har det nødvendige utstyr for å kunne delta på lik linje med andre barn. Noen av tilsynsrapportene er forholdsvis grundige, mens andre ikke sier stort annet enn at tilsynskomiteen var der. Det framkommer ikke i noen av rapportene at tilsynskomiteen har kommet uanmeldt.

Flere av de tidligere barnehjemsbarna utvalget har snakket med, kommenterer tilsynet. Flere forteller at

de fikk vite på forhånd når det skulle komme tilsynsbesøk. Både institusjonen og barna måtte da gjøres presentable, og noen av barna sier at stemningen var hyggeligere disse dagene. De barna som opplevde tilsynsbesøk, forteller at ingen var opptatt av å snakke med barna om hvordan de hadde det på barnehjemmet. En jente som bodde på Frydenberg på 1960-tallet, sier at tilsynet kom på dagtid, mens barna var på skolen. En gang skulket hun skolen for å kunne fortelle hvor ille det var på institusjonen, men de bare så på henne og ville ikke høre på det hun hadde å si.

De tre tidligere barnepleierskene utvalget har snakket med, husker at tilsynskomiteen kom på besøk. De sier at komitémedlemmene ikke snakket med barna eller de ansatte, bortsett fra bestyrerinnen. Barnepleiersken som jobbet på Frydenberg fra 1960 til 1961, forteller at institusjonen ble vasket og ryddet på forhånd, dukker ble satt høyt, slik at det ikke så ut som om det bodde barn der i det hele tatt. Styrer 3 (1974–1988) forteller at tilsynsmøtene alltid var avtalt på forhånd. Tilsynspersonene ville ha greie på forhold ved hvert enkelt barn, hvilke aktiviteter de var med på, skolegang, oppfølging og økonomi; videre om de hadde penger til aktiviteter som barna skulle være med på. De gikk også rundt i huset og så på omgivelsene. Styrer 3 tror ikke at noen i tilsynskomiteen snakket direkte med barna om forholdene på stedet.

Vedkommende som var leder i tilsynskomiteen for Frydenberg barnehjem i perioden 1972–1976, forteller at de ikke var ofte på tilsynsbesøk, i hvert fall ikke så mye som seks ganger i året. Hun sier at komiteen så på det som sin oppgave å følge opp barnas ve og vel, at de fikk omsorg og at boligforholdene var tilfredsstillende. Besøkene var alltid meldt på forhånd, dette for ikke å komme forstyrrende på eller ta noen ut av arbeidet og forstyrre arbeidsdagen for dem. Det var uklart for den tidligere lederen av tilsynskomiteen hvor stor myndighet de hadde. Dessuten var de opptatt av at bestyrerinnen var til stede, da det var henne de skulle snakke med. Hun forteller videre at de også snakket med barna om hvordan de hadde det, hva de lekte med og så videre.

8.7.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

De aller fleste av barna, samt de ansatte på Frydenberg, forteller at de fikk god mat, og at det var nok mat til at alle kunne spise seg mette.

Flere av barna beskriver et strengt regime forbundet med måltidene, et regime som gjaldt både under styrer 1 (1954–1964) og styrer 2 (1964–1974). Dette gikk blant annet ut på at dersom de ikke spiste opp maten, fikk de servert samme porsjon til neste måltid.

En av jentene sier at hun fikk servert samme suppetallerken i fem døgn. To barn forteller at de måtte spise til de kastet opp. Ett av barna sier at de kunne bli sendt til sengs dersom de ikke spiste opp maten. En jente som var på institusjonen i perioden 1960–1968, forteller at spisestundene ofte ble brukt til religiøs forkyning/påvirkning, siden alle da var samlet.

Barnepleiersken som var ansatt på Frydenberg fra 1960 til 1961, forteller at de ansatte ikke spiste sammen med barna. Barnepleiersken som jobbet på barnehjemmet i perioden 1962–1965, forteller at barna spiste i spisestuen og at de fikk forsyne seg selv.

Styrer 3 (1974–1988) sier at de diskuterte mat og kosthold på personalmøtene. Det ble blant annet bestemt at barna ikke skulle tvinges til å spise opp maten. Dersom det var noe barna ikke likte, som for eksempel fisk, måtte de likevel smake og prøve å spise. Hun sier at i hennes styrerperiode fikk ikke barna servert mat de ikke hadde spist opp til neste måltid. Hun forteller også at hun måtte si opp tre ansatte, da disse ikke ønsket å endre på forholdene ved Frydenberg. Blant annet nektet de som jobbet på kjøkkenet å slippe barna til for å lære matlaging.

Klær

De tidligere barnehjemsbarna som er intervjuet, har ulike oppfatninger om klærne. Årsaken til dette er for utvalget uklart. Utvalget ser ikke at beretningene kan knyttes til hvilken tidsperiode barna bodde på barnehjemmet, eller at de bodde der under ulike styrere.

Flere av jentene forteller at de skilte seg ut i forhold til andre barn i nabolaget og på skolen, på grunn av at klærne de fikk var institusjonspreget og umoderne. Flere av de andre jentene mener imidlertid at de ikke skilte seg ut, og en av dem legger vekt på at de fikk rene klær, noe hun ikke var vant med hjemmefra.

Tre av jentene nevner at en sydame sydde klær til dem, særlig kjoler i rutete stoff. De har positive minner om både sydamen og klærne hun sydde.

Av intervjuene framgår det at jentene også handlet klær og sko på rekvisisjon, og flere nevner Dobloug og Prindsen.

De tre barnepleierskene som jobbet på Frydenberg på 1960-tallet, sier at jentene hadde egne klær som var rene og skikkelige, og de mener at jentene ikke skilte seg ut i forhold til andre. En av dem presiserer at barna var svært pent kledd og at dette var noe bestyrerinnen var nøye på. Hun forteller videre at de hadde en sydame som var flink til å sy, samt at de kjøpte klær på Dobloug.

Styrer 3 (1974–1988) forteller at barnas særkon-takt hadde ansvar for å kjøpe klær, men at barna skulle få være med på å bestemme hva slags klær de skulle ha.

Skolegang og lekselesing

Frydenberg barnehjem tok i perioden 1949–1975 fortrinnsvis imot hjelpeskolepiker. Barna på Frydenberg gikk enten på den nærliggende Hasle skole, eller på hjelpeskolene Sarsgata/Tøyenhagen og Ullevålsveien. To av barna har oppgitt at de gikk på Hovin ungdomsskole.

Flere av barna forteller om skolelærere som var sympatiske og reale, og at de fikk mange venner på skolen.

Flere av jentene sier at de greide seg bra sosialt på skolen, men at det manglet på oppfølging fra Frydenberg i forhold til skolefagene. En av jentene som bodde på institusjonen fra 1959 til 1960, forteller at hun skulket mye. Hun kan ikke huske at hun noen gang gjorde lekser mens hun bodde på Frydenberg. En annen jente som bodde der i samme perioden, sier at det var lekselesing i første etasje, men at det ikke var noe hjelp å få. Jenta som bodde på Frydenberg i perioden 1960–1968, forteller at hun fikk attest fra skolen om at hun hadde evner, men fikk dårlige karakterer på grunn av manglende oppfølging.

Barnepleiersken som jobbet på Frydenberg fra 1960 til 1961, forteller at hennes jobb blant annet var å passe på at lekser ble gjort. Hun mener at miljøet på hjelpeskolene ikke var det beste.

Lederen i tilsynskomiteen i perioden 1972–1976 forteller at hun tok opp med barnevernkontoret at det var dårlig tilrettelagt for lekselesing på Frydenberg. Det var dårlige lysforhold og for mye støy, sier hun.

Styrer 3 (1974–1988) forteller at den som hadde kveldsvakt hadde ansvar for å følge opp at lekser ble gjort. Det var også rutiner for å sjekke om det var meldinger fra skolen. Barnas særkontakt forsøkte å møte på foreldremøter dersom foreldrene selv ikke kunne det.

Fritidsaktiviteter og plikter

Jentene på Frydenberg forteller om ulike fritidsaktiviteter. De fikk sykler, de var ute og akte, gikk på ski og skøyter, husket i hagen og lignende. En jente som bodde på Frydenberg i 1976, husker at de hadde eventyrstunder. Barna forteller ellers at de stort sett aktiviserte seg selv, og at det var sjelden noen av de ansatte var med.

Noen av barna forteller at de fikk være med på aktiviteter utenfor institusjonen, som å synge i kor, være med i turnforening, gå i speideren og så videre. Noen av de andre jentene som bodde på Frydenberg i samme periode, sier at de ikke fikk være med på slike ting. Barnepleiersken som jobbet på Frydenberg i perioden 1962–1965, sier at noen av barna fikk pianotimer. Hun sier at de ansatte hadde for liten tid til å aktivisere barna. En jente som bodde på Frydenberg

fra 1971 til 1972, forteller at hun ønsket å ta pianotimer, men ikke fikk lov.

Frydenberg hadde et eget sommersted, «Tangen» på Åros. Stedet er nevnt av tidligere barnehjemsbarn, ansatte og tilsynspersoner, hovedsakelig i positive vendinger.

Lederen for tilsynskomiteen i perioden 1972–1976 forteller at hun tok opp med bestyrerinnen at de i komiteen var opptatt av at barna skulle ha litt endringer i hverdagen. Hun spurte da om det var mulig å ta dem med på turer, gå på ski eller lignende. Hun fikk inntrykk av at dette var vanskelig, mest på grunn av skiftordninger. Hun mener at barna på Frydenberg hadde for lite fritidsutstyr, noe komiteen var opptatt av å rette på.

Styrer 3 (1974–1988) forteller at hun på personalmøter tok opp at barna måtte få være med på aktiviteter utenfor institusjonen. Hun sier at de kunne bruke barnetrygden til å kjøpe fritidsutstyr til det enkelte barn.

Utvalget har fått forskjellige opplysninger vedrørende hvilke plikter barna på Frydenberg hadde. Noen av jentene forteller at de større barna hadde kjøkkenvakt, videre at de måtte vaske og passe småbarna. En av jentene sier at de aldri hadde fri. Noen av de andre jentene mener at de ikke hadde plikter i det hele tatt. En jente sier at hun skulle ønske de hadde hatt flere plikter, slik at hun kunne ha lært noe om privat husholdning til senere i livet.

Barnepleiersken som jobbet på barnehjemmet i perioden 1962–1965, sier at de store jentene var flinke til å ta seg av småbarna.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at barna som bodde på Frydenberg barnehjem i perioden 1954–1983, fikk nok mat og mat av jevnt over god kvalitet. Utvalget legger videre til grunn at det var et strengt regime under måltidene fram til 1974, og anser det som kritikkverdig at barn ble tvunget til å spise opp maten og at mat ble servert om igjen dersom barna ikke spiste opp.

Utvalget har fått motstridende opplysninger fra barna om hvordan de oppfattet klærne, noe som gjør det vanskelig å komme med konklusjoner.

Ifølge opplysninger Granskingsutvalget har mottatt om hjelp til skolearbeidet, var barna i overveiende grad overlatt til seg selv under lekselesingen. Utvalget anser dette som kritikkverdig, da mange av barna gikk på hjelpeskole og således hadde ekstra behov for oppfølging. Situasjonen bedret seg imidlertid utover på 1970-tallet.

Granskingsutvalget legger til grunn at barna ble gitt anledning til å delta på organiserte aktiviteter utenfor institusjonen.

8.7.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

Styrer 1 (1954–1964) gis med få unntak dårlige skussmål. En av barnepleierskene som jobbet på Frydenberg under denne styreren, mener at styrer 1 ikke burde ha hatt noe med barn å gjøre. Hun beskrives som humørsyk og atmosfæren på barnehjemmet skal ha vært lite hyggelig i den tiden hun var leder for institusjonen. De fleste av de tidligere barnehjemsbarna har en mer eller mindre negativ oppfatning av henne, men én sier hun var snill.

To av barnepleierskene på Frydenberg sier at forholdene ble noe bedre etter at styrer 2 tok over i 1964. Hun var mindre herskesyk, sier en av dem. Barna som bodde på institusjonen under styrer 2 er delt i sin oppfatning, og mener hun var alt fra «monster» til «den eneste som brydde seg». At hun var streng, er imidlertid de fleste enige om.

De fleste av jentene som bodde på Frydenberg i tidsperioden 1954–1974, sier at de ikke hadde noen å snakke med om fortrolige ting, eller noen som kunne trøste dem når de var lei seg. Barna sier at de følte at ingen brydde seg om hvordan de hadde det. Flere av jentene gir styreren (både styrer 1 og styrer 2) skylden for den mangelfulle omsorgen. En jente som bodde på Frydenberg i perioden 1958–1970, mener at oppholdet var preget av psykisk terror og mangel på kjærlighet. En annen jente, som bodde der i perioden 1961–1967, forteller at da styrer 1 gikk av med pensjon i 1964, måtte hun bo hos styreren i nesten tre måneder. Hun beskriver denne tiden som forferdelig.

Flere av jentene sier at enkelte av de ansatte kunne være greie og snille, men at disse ikke våget å oppnære mot styreren. Flere av jentene som bodde på institusjonen på 1960-tallet, beskriver en syerske som et godt menneske. I motsetning til de fleste andre mener jenta som bodde på institusjonen fra 1971 til 1972 at det var en mildere tone når styrer 2 (1964–1974) var til stede. Ellers sier flere av barna at stemningen var hyggeligere og de ansatte triveligere når de var på sommerstedet «Tangen» på Åros.

Flere av jentene forteller at noen av de ansatte var religiøse i negativ forstand. Jenta som bodde på institusjonen i perioden 1961–1976, sier at styrer 2 (1964–1974) ofte fortalte dem at de ikke var noe verdt, at Gud ville straffe dem og at de skulle brenne i helvete.

Andre straffereaksjoner som jentene har fortalt om er sengestraff, arbeidsstraff, å ikke få være med på skolearrangementer og ikke få møte venner og familie. Flere av jentene forteller at det skulle lite til for at de ansatte tok i bruk disse straffetiltakene.

Barnepleiersken som jobbet på institusjonen i perioden 1962–1965, forteller at styrer 1 (1954–1964) i stedet for å gi trøst ble sur og sint hvis noen skadet seg.

Hun forteller også at noen barn krevde mye oppmerksomhet, og at dette gikk ut over omsorgen for de andre barna. Barnepleiersken som jobbet på barnehjemmet fra 1965 til 1966, sier at hun var bekymret for omsorgen til barn som hadde ekstra behov, og at det burde ha vært flere ansatte med faglig kompetanse. Hun mener imidlertid at barna på Frydenberg hadde det bra sammenlignet med barn på andre barnehjem hun kjente til.

Styrer 3 (1974–1988) sier at hun i ettertid ser at de på mange områder kunne ha gjort en bedre jobb. Hun skulle ønsket seg mer tid med barna, men ble hindret av administrative oppgaver. Hun forteller at hun forsøkte å legge forholdene til rette for trivsel og personlig oppfølging av barna, blant annet ved å innføre særkontakter for hvert enkelt barn. Hun tror ikke det var spesielt strengt på Frydenberg i den tiden hun var styrer, men hun hadde inntrykk av at det tidligere hadde vært svært strengt der.

Forholdet mellom barna, til andre barn og nabolaget

Både de tidligere barnehjemsbarna og ansatte utvalget har snakket med, sier at forholdet mellom barna på Frydenberg jevnt over var bra.

Jenta som bodde på Frydenberg i perioden 1961–1967, sier at det likevel var en konstant kamp mellom jentene om oppmerksomhet fra de ansatte.

Tre jenter som var på barnehjemmet i tidsperioden 1959–1968, sier at de ikke fikk lov til å bli med venner hjem. De fikk heller ikke ha med noen hjem til institusjonen. Jenta som bodde på barnehjemmet i tidsperioden 1961–1976, sier imidlertid at hun hadde venner i nabolaget som hun kunne være ute sammen med, og disse kunne også være inne på området til Frydenberg.

Barnepleiersken som jobbet på institusjonen fra 1960 til 1961, forteller at jentene hadde lite kontakt med barn i nabolaget. Både barnepleiersken som var ansatt i perioden 1962–1965 og styrer 3 (1974–1988) forteller at barna hadde venner både på skolen og i nabolaget, og at de kunne være sammen med disse barna både på institusjonen og utenfor. Styrer 3 sier at det forekom noe mobbing mellom barna. Personalet tok dette opp med dem som mobbet.

Kontakt med familien

De fleste av de tidligere barnehjemsbarna utvalget har intervjuet, forteller at de hadde lite kontakt med familien i den tiden de bodde på Frydenberg. Kontakten skjedde som oftest ved at barna besøkte foreldrene eller annen familie. Flere av jentene sier at foreldrene ikke orket å komme på besøk, da dette ble for vanskelig for dem rent følelsesmessig. Noen foreldre møtte ikke opp selv om det var avtalt, andre møtte i beruset tilstand og fikk da ikke møte sine barn.

To av jentene forteller at de ble seksuelt misbrukt mens de var på hjemmebesøk, og andre forteller at de opplevde fyll og bråk.

Barnepleierskene som jobbet på Frydenberg på 1960-tallet, bekrefter at jentene hadde lite kontakt med sine foreldre. Styrer 3 (1974–1988) forteller at det ikke var faste besøkstider. Pårørende kunne komme på besøk hver dag om de ønsket, bare de ikke kom så sent at barna hadde lagt seg.

Vurdering

Ut fra intervjuene med de tidligere barnehjemsbarna og de ansatte legger Granskingsutvalget til grunn at den følelsesmessige omsorgen på Frydenberg var svært mangelfull. Holdningen til de fleste ansatte, kombinert med vanskelige arbeidsforhold, førte til at barnas behov for å ha noen å snakke med, samt deres behov for trøst og fortrolighet, ikke ble ivaretatt.

Utvalget legger også til grunn at det fram til slutten av 1960-tallet ble gjort lite for å integrere barna i lokalområdet, noe som gjorde Frydenberg til en relativt lukket institusjon. Imidlertid tyder mye på at institusjonen åpnet seg fra midten av 1970-tallet, og at barnas tilværelse kom mer i fokus.

8.7.5 Fysiske overgrep

Åtte av barna som bodde på Frydenberg i perioden 1958–1972, forteller om straffereaksjoner på barnehjemmet.

Fem av jentene som bodde på Frydenberg i perioden 1958–1972, sier at de som straff kunne bli dusjet eller badet i kaldt vann. De ble tvunget til dette ved relativt hardhendt behandling. De ansatte var sammen om denne type avstraffelse, men flere nevner styrer 2 (1964–1974) og en mannlig ansatt som særlig aktive. Noen av jentene som selv ikke ble utsatt for dette, forteller at det var forferdelig å se de andre barna bli straffet på denne måten. De ble dermed skremt til å bli føyelige og underdanige.

Flere av jentene forteller om slag med hånd, kleshenger eller håndkle, og om klyping, risting, lugging og sparring. Jenta som bodde på institusjonen i perioden 1960–1968, forteller at styrer 2 (1964–1974) sparket henne ned kjellertrappen. Hun så også at en annen jente ble utsatt for det samme. Jenta som bodde på barnehjemmet fra 1971 til 1972, sier hun ble straffet fordi hun tisset og bæsjet på seg. Hun ble slått på rumpa av en ansatt mens de andre barna sto og så på. Det var forskjellige ansatte som slo og det skjedde nesten daglig. Jenta sier at hun ikke så noen andre bli behandlet på denne måten.

Flere av jentene forteller at innestenging i kjeller, bod eller på loft, med lyset slått av, var en vanlig straf-

femetode. Jenta som bodde på institusjonen i perioden 1960–1968, forteller at de ansatte en gang glemte at de hadde stengt henne inne på loftet, og at hun først ble sluppet ut etter omtrent et døgn. Da det viste seg at hun hadde gjort i buksa, fikk hun juling. Jenta sier videre at hun fortalte tilsynsføreren på barnevernkonto- ret om at to mindre barn hadde blitt utsatt for fysiske avstraffelser. Da tilsynsføreren konfronterte styrer 2 med denne opplysningen, ble jenta stemplet som løgner og ilagt sengestraff.

Flere av jentene forteller at det særlig var styrer 2 som satte i verk straffereaksjoner, men enkelte andre ansatte blir også beskrevet som forholdsvis brutale. Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om at barna ble utsatt for fysiske avstraffelser i den perio- den styrer 3 ledet institusjonen.

De tre barnepleierskene som var ansatt på 1960- tallet, sier at de ikke straffet barna, og de så heller ikke andre gjøre det. De forteller at styrer 2 var streng, men ikke voldelig eller truende. Barnepleiersken som jobbet på Frydenberg i perioden 1962–1965, forteller at styrer 1 (1954–1964) kunne veive og hytte med en kleshenger dersom det for eksempel var uro ved frokostbordet.

Styrer 3 (1974–1988) tror ikke at det forekom fysiske avstraffelser i den perioden hun var styrer. Hun sier at de hadde regler om at de ansatte ikke skulle ta igjen selv om barna var utagerende. Hun forteller at hun var opptatt av å ha faglig kompetent personale, men at hun la mest vekt på at de ansatte hadde hjertet med seg.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at barna som bodde på Frydenberg i perioden 1954–1972 ble utsatt for fysiske avstraffelser av grov karakter og innestenging. Avstraffelsene synes å ha vært systematiske og omfattende. Utvalget mener at barna på grunn av dette levde i stor grad av usikkerhet og redsel, også de som ikke selv ble utsatt for straff.

Granskingsutvalget finner det sannsynliggjort at styrerskiftet i 1974, flere faglig kvalifiserte ansatte og en sterkere fokusering på barns behov og rettigheter, medførte en betydelig bedre behandling av barna.

8.7.6 Seksuelle overgrep

Jenta som bodde på barnehjemmet i perioden 1959–1960, forteller at en mann på Åros i Røyken, der Frydenberg hadde sitt sommersted, ved hjelp av godteri lokket jentene inn i huset sitt, der han befølte dem. Ifølge jenta ble disse overgrepene ikke snakket om.

Jenta som bodde på barnehjemmet fra 1961–1967, forteller at en kvinnelig ansatt hadde et lesbisk forhold til to av barnehjemsbarna. Hun forgrep seg også seksuelt på andre barn. Den samme jenta forteller at en annen

ansatt betalte barna penger for å kile henne oppover lårene. Hun mener at andre ansatte kjente til hva begge disse ansatte holdt på med, men at ingen reagerte.

En jente som bodde på institusjonen fra 1981–1983, forteller at hun hadde en mannlig særkontakt blant personalet som befølte henne. Hun forteller at dette også skjedde med en annen jente på institusjonen med den samme mannlige ansatte.

Styrer 3 (1974–1988) sier at hun måtte si opp en miljøarbeider på begynnelsen av 1980-tallet fordi han var for glad i jentene og en av guttene. Vedkommende passet på å havne i situasjoner der han kunne være alene med barna, og ble ved en anledning oppdaget mens han «håndterte en av pikene som en voksen dame». Mannen innrømmet at han hadde gått for langt, og ble bedt om å si opp.

Utvalget har intervjuet en psykolog som jobbet på barnevernkontoret i perioden 1974–1988. Vedkommende forteller at en av de ansatte på Frydenberg hadde et forhold til et av barnehjemsbarna.

Ingen av barnepleierskene som jobbet på institusjonen på 1960-tallet, hadde mistanke om at det forekom seksuelle overgrep på institusjonen.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at noen av de tidligere barnhjemsbarna på Frydenberg ble utsatt for seksuelle overgrep. Utvalget anser det som sterkt kritikkverdig at ansatte på institusjonen utnyttet forsvarsløse barn som var i en ekstra sårbar situasjon.

8.7.7 Før 1954

Ett av de tidligere barnehjemsbarna som har kontakten Granskingsutvalget bodde på Frydenberg før mandatperioden. Hun bodde på institusjonen i perioden 1943–1945.

Jenta forteller at det var svært «kristelig» på Frydenberg, og at det var straff og trusler for den minste ting. Hun nevner sengestraff, kjellerstraff og lugging. Hun sier at hun var redd under hele oppholdet.

Jenta forteller at hun har positive minner om sydamen på Frydenberg, som var snill og av og til ga henne en klem. Ellers husker hun at noen av tantene ydmyket henne.

8.7.8 Oppsummering

Barnehjemmet Frydenberg ble åpnet 1. august 1919. I 1954 var det plass til 36 barn i alderen 3–15 år. I 1987 ble Frydenberg omlagt til barnevernsenter, og drives fortsatt av Oslo kommune.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og det foreliggende arkivmateriale

å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Frydenberg barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1954–1983.

Granskingsutvalget legger til grunn at tilsynskomiteen ved Frydenberg inntil 1970-tallet i første rekke var opptatt av praktiske forhold. Tilsynsbesøkene var varslet på forhånd og komiteen forholdt seg til styreren.

Granskingsutvalget legger til grunn at barna som bodde på Frydenberg barnehjem i perioden 1954–1983, fikk nok mat og mat av jevnt over god kvalitet. Utvalget legger videre til grunn at det var et strengt regime under måltidene fram til 1974, og anser det som kritikkverdig at barn ble tvunget til å spise opp maten og at mat ble servert om igjen dersom barna ikke spiste opp.

Utvalget har fått motstridende opplysninger fra barna om hvordan de oppfattet klærne, noe som gjør det vanskelig å komme med konklusjoner. Ifølge opplysninger Granskingsutvalget har mottatt om hjelp til skolearbeidet, var barna i overveiende grad overlatt til seg selv under lekselesingen. Utvalget anser dette som kritikkverdig, da mange av barna gikk på hjelpeskole og således hadde ekstra behov for oppfølging. Situasjonen bedret seg imidlertid utover på 1970-tallet. Granskingsutvalget legger til grunn at barna ble gitt anledning til å delta på organiserte aktiviteter utenfor institusjonen.

Ut fra intervjuene med de tidligere barnehjemsbarna og de ansatte legger Granskingsutvalget til grunn at den følelsesmessige omsorgen på Frydenberg var svært mangelfull. Holdningen til de fleste ansatte, kombinert med vanskelige arbeidsforhold, førte til at barnas behov for å ha noen å snakke med, samt deres behov for trøst og fortrolighet, ikke ble ivaretatt. Utvalget legger også til grunn at det fram til slutten av 1960-tallet ble gjort lite for å integrere barna i lokalområdet, noe som gjorde Frydenberg til en relativt lukket institusjon. Imidlertid tyder mye på at institusjonen åpnet seg fra midten av 1970-tallet, og at barnas tilværelse kom mer i fokus.

Granskingsutvalget legger til grunn at barna som bodde på Frydenberg i perioden 1954–1972 ble utsatt for fysiske avstraffelser av grov karakter og innestenging. Avstraffelsene synes å ha vært systematiske og omfattende. Utvalget mener at barna på grunn av dette levde i stor grad av usikkerhet og redsel, også de som ikke selv ble utsatt for straff. Granskingsutvalget finner det sannsynliggjort at styrerskiftet i 1974, flere faglig kvalifiserte ansatte og en sterkere fokusering på barns behov og rettigheter, medførte en betydelig bedre behandling av barna.

Granskingsutvalget legger til grunn at noen av de tidligere barnhjemsbarna på Frydenberg ble utsatt

for seksuelle overgrep. Utvalget anser det som sterkt kritikkverdig at ansatte på institusjonen utnyttet forsvarsløse barn som var i en ekstra sårbar situasjon.

Frydenberg ungdomshjem:

I kommunal håndbok for 1968 nevnes for første gang Frydenberg ungpikeshjem i Adam Hiorts vei 16. Hjemmet hadde plass til tolv jenter i alderen 15–21 år. I 1975 endret ungpikeshjemmet navn til Frydenberg ungdomshjem, nå med plass for tolv jenter i alderen 13-18 år. Fra 1977 hadde ungdomshjemmet plass til tolv ungdommer.

Granskingsutvalget har intervjuet fem tidligere barnehjemsbarn som har bodd på Frydenberg ungpikeshjem/ungdomshjem. Disse dekker perioden 1968–1987, og fire av dem kom fra Frydenberg barnehjem. De intervjuede forteller nesten uten unntak om tilfredsstillende forhold på ungpikeshjemmet/ungdomshjemmet. Det eneste negative var at klær ble handlet på rekvisisjon. En av jentene er kritisk til at de lærte lite om praktisk husholdning, noe hun mener de trengte, da de sto på terskelen til voksenlivet.

8.8 Løkkeberg barnehjem

8.8.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og intervjuet 27 tidligere barnehjemsbarn som bodde på Løkkeberg barnehjem i perioden 1942–1971. Sju av disse bodde på institusjonen før 1954.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet sju tidligere ansatte ved Løkkeberg barnehjem. En var ansatt som barnepleierske i ti år fra 1954 til 1964. En annen var ansatt som kjøkkenpike fra 1961 til 1963, men jobbet etter hvert også en del med barna. To var avdelingspiker, henholdsvis i 1962 (fem måneder) og i perioden 1963–1966. To andre var kun på Malmøykalven, hvor Løkkeberg hadde sommeropphold. Den ene hadde praksis i én måned i 1961, den andre var ansatt som fritidsleder somrene 1961 og 1962. Videre var en ansatt som fritidsleder/vaktmester fra 1967 til 1970. Utvalget har også intervjuet en person som var ansatt på Løkkeberg en kort periode i 1951, altså før mandatperioden. I tillegg til disse har utvalget kontaktet en person som jobbet på Løkkeberg fra 1963 til 1971. Hun ønsket ikke å komme til intervju, men har svart på noen spørsmål over telefon.

Utvalget har videre kontaktet og intervjuet to tidligere ledere av barnevernsmemndas tilsynskomiteé i pe-

riodene 1952–1955 og 1964–1968. Dessuten har en av de tidligere ansatte ved Oslo barnevernkontor som utvalget har intervjuet, uttalt seg om Løkkeberg.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet Oslo barnevernkontors tilsynskort for perioden 1946–1965. I Riksarkivet har utvalget funnet godkjenning av institusjonen fra 1950, med tilhørende «spørreskjema for barneheimer», samt korrespondanse mellom barnevernsmemnda i Oslo og Sosialdepartementet i forbindelse med en klage mot en av barnepleierskene ved institusjonen på begynnelsen av 1960-tallet.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og det foreliggende arkivmateriale å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Løkkeberg barnehjem i forhold til mandatet fra 1954 og fram til institusjonen ble nedlagt i 1971.

8.8.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

I *Beretning om Oslo kommune* for årene 1912–1947 kan man lese følgende om Løkkeberg:

Den 27. februar 1936 vedtok formannskapet å kjøpe eiendommen «Veslehjemmet», Gjetemyrsveien 67, med inventar og løsøre (sak nr. 97 for 1935–36). Barnehjemmet ble overtatt

av kommunen 1. april 1936. Det er plass til ca. 40 barn. Hjemmet var opprinnelig beregnet på veneriske barn. Antallet av disse er imidlertid gått sterkt tilbake i de senere år, og det er derfor med helserådets samtykke anbrakt særskolegutter fra K.f.u [Kontoret for utsatte] og verjerådet på hjemmet.

Etter hvert ble også gutter under skolepliktig alder plassert på institusjonen. I Sosialdepartementets rundskriv nr. 4 fra 1954 står aldersgruppen oppført som 7–15 år. I en oppgave utarbeidet av Oslo Barnevernsnemnd i 1957 er aldersklassen endret til 3–15 år. Dette gjentas i Sosialdepartementets rundskriv nr. 27 fra 1960. Alderen på de 27 tidligere beboerne ved Løkkeberg som Granskingsutvalget har intervjuet, har ved plassering variert fra 4 til 13 år.

Ifølge de kommunale håndbøkene var det 42 plasser på Løkkeberg fra 1940 til 1952. Da endres antallet til 40. I forhold til antall plasser var Løkkeberg en av de store barneverninstitusjonene i Oslo – og i landet som helhet. Kun Heftyes barnehjem med 45 plasser, som var et spedbarnshjem og dermed underlagt andre kriterier enn de vanlige barnehjemmene, hadde flere plasser enn Løkkebergs 40. På tross av at Løkkeberg i 1955, i en redegjørelse fra barnevernsjefen til formannskapet, ble vurdert som absolutt uegnet til barnehjem, var det i drift helt fram til 1971. I 1962 reduseres plassene til 30 og ytterligere til 28 i 1964. Dette tallet holder seg fram til hjemmet står oppført for siste gang i de kommunale håndbøkene i 1971.

Både barn og ansatte som utvalget har intervjuet, underbygger til en viss grad disse tallene. En av de ansatte mener imidlertid at det jevnt over var opp mot 50 barn på institusjonen. En som var ansatt i årene rett før nedleggelsen, mener at det ikke var flere enn 18 barn der på den tiden.

Boforhold

I inspeksjonskortet beskrives barnehjemmet som følger:

Pen 3 etasjes murbygning. 1 etasje. Vaktmesterleilighet, vaskeri med strykerom, kjøkken, betjenings spisesal, barnas oppvaskrom, betjeningsbad og W.C. Centralanlegg, skorom m.m. 2 etasje. Bestyrerinnens leilighet på 2 værelser og bad, kontor, skolebarnas dagligstue, småbarnas dagligstue, barnas spisesal, peisestue, garderobe, Barnas vaskerom, W. C og 1 betjeningsrom. 3 etasje. 4 store sovesaler på henholdsvis 10 senger. 2 betjeningsrom med 2 [senger] på hvert, 1 assistentrom, 2 bad, 1 vaskerom med 5 vasker og W. C.

Dette er trolig skrevet samtidig med den første daterte anmerkning den 21. desember 1946. Av de videre anmerkningene kan man lese at barnehjemmet ble pusset opp i 1951–1952. Omfanget spesifiseres ikke. Den 12. november 1954 står det imidlertid:

Alle betj.rom er oppusset, likeledes begge barne-stuer, sovesalene og korridorene. Bestyrerinnens leilighet vaskerommene og kjøkkenet. Det som nu trenges i første rekke er barnas spisesal. forbedring av barnas garderober [uleselig] varmerör. Det er kommet flere nye møbler. All betj. har fått divaner med lös rygg. Nye lamper og nye gardiner over hele huset. Alle barna har fått dyner, og rikelig sengetøy. Undertøy og gangtøy pent.

Også i 1960 ble det pusset opp. Likevel er gjennomgangstemaet blant både barn og ansatte at hjemmet hadde et markant institusjonspreg. Mye av skylden for dette har nok de store sovesalene. Et av barna Granskingsutvalget har intervjuet, fortalte at han hadde følelsen av å være i en tunnel på grunn av ekkot i de store salene. En av de ansatte beskrev sovesalen som fabrikkliggende. Formannen i tilsynskomiteen i perioden 1952–1955 har fortalt at styreren påtalte det upersonlige miljøet, men hun kan ikke huske om det ble gjort noe for å forandre på dette.

En av guttene har fortalt at de sov i jernsenger og at de ikke hadde skap, men en stol til å henge tøyet på. En annen mener at de hadde sitt eget skap. De to guttene var på Løkkeberg samtidig på begynnelsen av 1950-tallet, men årsaken til at de gir ulike opplysninger er sannsynligvis at de bodde på forskjellige avdelinger og at avdelingene ikke var likt møblert. Det var i alt fire avdelinger, med cirka ti gutter på hver. Oppdelingen skjedde etter alder. De yngste var på første avdeling og man «rykket opp» etter hvert som man ble eldre.

Personellsituasjonen

På inspeksjonskortet framgår det at det i 1946 var til sammen 15 ansatte, fordelt på bestyrerinne, assistent, husholderske, seks barnepleiersker, fem piker samt vaktmester. I «spørreskjema for barneheimer» fra 1950 er antallet ansatte fortsatt 15. To av de ansatte Granskingsutvalget har intervjuet, har fortalt at det var to ansatte på hver av de fire avdelingene. I tillegg nevner de kokke, kjøkkenassistent, sydamme og vaskeridamme.

Det var kun én styrer ved Løkkeberg i det tidsrommet utvalget har gransket, altså fra 1954 og fram til nedleggelsen i 1971. Hun ble ansatt i 1951. Åtte av guttene som er intervjuet, har nevnt styreren. Fem guttene gir henne negative skussmål, mens tre av guttene mener hun var en hyggelig og grei dame. En av de ansatte på Løkkeberg i perioden 1967–1970 sier at

styreren var fenomenal. Hun hadde barnevernfaglig utdanning og var anerkjent og vel ansett. En annen sier at hun var streng, men rettferdig. Tre andre ansatte har nevnt styreren uten at noe negativt har kommet fram. Også de to fra tilsynskomiteen som Granskingsutvalget har intervjuet, samt en av de ansatte på barnevernkontoret, hadde et til dels meget godt inntrykk av styreren.

Også assisterende styrer var ansatt i hele perioden utvalget har gransket. Seks av guttene har omtalt henne – alle på en negativ måte. Hun ble oppfattet som streng og slem, og kunne være oppfarende, truende og hysterisk. Fem av de øvrige ansatte i perioden 1949–1967 som er nevnt ved navn, blir beskrevet som sinte og strenge. Ifølge flere av guttene slo de.

En av de ansatte som utvalget har intervjuet, jobbet på Løkkeberg i ti år i perioden 1954–1964. Fire av barna husker henne som en snill og omsorgsfull tante, at hun var på guttenes side, forsvarte dem og ga dem trøst. Én sier imidlertid at hun ikke hadde så mye å stille opp med mot styreren. Flere av guttene som bodde på barnehjemmet, gir et bilde av at vennlighet og omsorg fra noen av tantene skjedde i smug og måtte skjules for det øvrige personalet.

En rekke andre tanter og unge praktikanter er også nevnt. Mange av dem blir betegnet som snille, men de var der bare en kort tid. For eksempel var det vanlig at man hentet inn ekstra personale om sommeren, da guttene flyttet ut til sommerstedet Malmøykalven. To av de ansatte Granskingsutvalget har intervjuet, jobbet kun på Malmøykalven.

En alvorlig personalsak på Løkkeberg må nevnes. Saken er relativt godt dokumentert. Sosialdepartementet ved barneverninspektøren ble koblet inn i saken, og departementets befattning med den er beskrevet i korrespondanse og rapporter som er funnet i Riksarkivet. Saken endte med at kommunen sa opp den ansatte, etter at hun først hadde fått anledning til å si opp selv. Hun avslo også senere tilbud fra kommunen om jobb andre steder. Saken fikk ytterligere konsekvenser fordi den oppsagte (heretter kalt NN) følte seg urettferdig behandlet og framsatte motbeskyldninger mot flere av de andre ansatte på Løkkeberg. Dette resulterte i en rekke personalsamtaler, uttalelser og rapporter som gir et sjeldent, samtidig innblikk i visse aspekter ved denne institusjonens indre liv. Saken behandles nærmere under punktet om fysiske overgrep.

Tilsyn

Tilsynskortet som er funnet vitner om relativt hyppige besøk fra barnevernkontorets internatavdeling. I perioden fra og med 1954 til og med 1964 er det i gjennomsnitt foretatt sju besøk per år. Besøkene er avmerket med dato, men i de tilhørende anmerkings-

feltene er det sparsomt med opplysninger. Opp mot halvparten av feltene står helt tomme, og i mange tilfeller begrenser anmerkningene seg til for eksempel «Kassakontroll», «Et vannrør sprunget» eller «Malmøykalven». Også det som kan se ut som alvorligere forhold blir omtalt i knappe ordelag: «Husholdersken innlagt i sykehus», «Snakket med guttene om vindusknusing», og «Avhør av personalet i anledning [NN] har slått 3 gutter. Stygg sak.»

Måten den nevnte personalsaken ble fulgt opp på, gir inntrykk av at barnevernsnemnda fulgte institusjonen forholdsvis tett. Saken ser ut til å ha blitt grundig behandlet, og både NNs beskyldninger og de øvrige ansattes forklaringer, samt tilsynskomiteens og barnevernsjefens uttalelser, ble notert og forelagt Sosialdepartementet – dog på oppfordring og noe motvillig.

Også Sosialdepartementets barneverninspektør var inne i bildet i forbindelse med personalsaken. Til NN skal barneverninspektøren ifølge sitt eget notat ha fortalt at «jeg personlig ikke kjente til forholdene ved barneheimen eller de som er ansatt der, og at jeg bare så vidt vet hvem styreren er». Etter hvert som saken gikk sin gang, kom det fram at Sosialdepartementet fulgte den opp «underhånden» og hadde kontakt både med barnevernsnemndas avdelingssjef, internatinspektør og barnevernsjefen. Barneverninspektøren følte tydelig et ansvar for forholdene ved Løkkeberg, selv om hun flere ganger påpekte at selve avskjedigelsen av NN var en sak for Oslo kommune, og gjorde et poeng av å avstå fra å besøke institusjonen: «Det synes nokså klart at saka er lei, og at det har foregått ting ved barneheimen som ikke skulle skje. Samtidig viste vi som nevnt underhånden at kommunen arbeidet med forholdene der oppe. Barneheimen har til stadighet kontakt med psykolog, kurator etc. ved kontoret i Schwensensgt. og denne kontakt har vært ytterligere intensivert siden denne saka kom på.»

Barnepleiersken som jobbet på Løkkeberg i perioden 1954–1964, sier at hun ikke husker noe av betydning om tilsyn. Hun mener at verken barna eller de som stelte direkte med barna, ble forespurt av noen tilsynspersoner.

Granskingsutvalget har intervjuet to ledere av tilsynskomiteen for Løkkeberg barnehjem, den ene i perioden 1952–1955, den andre i perioden 1964–1968. Førstnevnte mener de var på tilsynsbesøk mer enn fire ganger i året. Den andre mener de var der mindre enn seks ganger i året. Ingen av dem husker noe bestemt angående tilsynsrapporter, men begge mener de hadde en slags protokoll hvor de kvitterte ut besøkene. Begge forteller at besøkene var avtalt på forhånd, og at de under besøket for det meste forholdt seg til styreren. De snakket ikke noe særlig med de andre ansatte eller med barna.

De tidligere barnehjemsbarna utvalget har intervjuet, har få minner om tilsyn. Tre av barna mener at tilsynsbesøkene var varslet og at både barna og institusjonen ble pyntet i forkant. Fem navngitte personer som var på besøk i institusjonen, nevnes av flere av barna. Av de som nevnes var fire ansatt ved barnevernkontoret.

8.8.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

Meningene omkring mat og måltider er delte, og det er vanskelig å se noen tydelig utvikling i tid – verken til det bedre eller det verre.

Sju av barna mener maten var god eller meget god. Flere av dem forteller om variert og sunn mat. De fikk også nok å spise. Fire av guttene mener maten var dårlig eller lite variert – med mye havregrøt og fisk. Kun én sier at han ikke fikk nok mat.

Fem gutter forteller om ulike tvangs- og straffemetoder i forbindelse med måltidene. Fire av dem likte ikke fisk, men måtte spise opp alt selv om de kastet opp over tallerkenen. En gutt sier at maten ble servert på nytt flere ganger hvis man ikke spiste opp, en annen at de ikke fikk mat om de kom for sent til måltidet.

To av barna forteller også om kaotiske forhold som kunne oppstå når så mange som 40 sultne gutter skulle spise samtidig. Det var kamp om det beste pålegget, og det kunne ende i slosskamp.

Barnepleiersken som jobbet på Løkkeberg i perioden 1954–1964, framholder maten som noe av det bedre ved Løkkeberg. Hun sier at styreren la vekt på et solid kosthold, at maten ble godt anrettet og pent servert. Hun forteller videre at de spiste avdelingsvis, det vil si at guttene på de forskjellige avdelingene satt sammen ved måltidene. Kjøkkenpiken på Løkkeberg i perioden 1961–1963 sier at hun kokte havregrøt til barna hver morgen. Hun hadde ikke inntrykk av at barna mislikte det, og hun reagerte ikke på forholdene rundt måltidene. Vedkommende som jobbet som avdelingspike på Løkkeberg i perioden 1963–1966, sier at barna fikk bra mat.

Klær

Også når det gjelder klær, er beretningene fra barna på Løkkeberg noe forskjellige, og heller ikke her trer noe klart mønster fram. Beretningene fra både begynnelsen av 1950-tallet og begynnelsen av 1970-tallet er innbyrdes forskjellige.

Seks av guttene har ikke noe å utsette på kvaliteten på klærne, og to omtaler dem som gode. De fleste forteller også at de arvet klær av hverandre, og at klærne da ble deres egne. Fire mener imidlertid at klærne var dårlige og at de måtte brukes til de var helt utslitte.

Flere forteller også at de gikk i like klær – noe de kunne bli mobbet for utenfor institusjonen, særlig hvis de var sammen i grupper. En syddame ansatt på institusjonen sydde forholdsvis like klær, og når klær ble kjøpt inn var også disse like. Andre forteller at klærne ikke var like og at de ikke skilte seg ut i klesveien i forhold til andre barn.

Barnepleiersken som var ansatt i perioden 1954–1964, forteller at guttene gikk likt kledd. Hun sier at dette var bevisst fra styrerens side. Alle skulle se hvor de kom fra. Selv var hun uenig i dette. Den tidligere avdelingspiken sier at det ikke var overflod av klær, men at barna ikke gikk likt kledd.

Skolegang og lekselesing

De fleste av guttene på Løkkeberg gikk på Ullevålsveien skole eller Sarsgata skole. Dette var såkalte hjelpeskoler. Noen gikk på alminnelige folkeskoler – med Ila skole som den vanligste.

Noen av barna mener at de automatisk ble innskrevet på hjelpeskolene uten at de i tilstrekkelig grad ble testet på forhånd. Flere av dem følte seg feilplassert. Andre forteller at de tror de ble overflyttet fra andre barnehjem til Løkkeberg fordi de skulle begynne på en av hjelpeskolene. Barnepleiersken som jobbet på barnehjemmet fra 1954 til 1964, forteller at noen av guttene hadde så store problemer at de ikke kunne nyttiggjøre seg skole. Hun sier at hun poengterte overfor lærerne ved hjelpeskolen at guttene var miljøskadde, ikke evneveike. Praktikanten som var på Malmøykalven sommeren 1961, forteller at hun ble overrasket da hun hørte at de fleste av guttene gikk på hjelpeskole. Hun oppfattet dem ikke som «mindre begavet».

En gutt som bodde på Løkkeberg i første halvdel av 1960-tallet, forteller at han skulket skolen sammenhengende i et halvt år mens han gikk på Ullevålsveien. Han gikk i stedet til Deichmanns bibliotek, hvor han lærte seg å lese på egen hånd.

Når det gjelder hjelp til og tilrettelegging for lekselesing, forteller de fleste av barna at både hjelpen og tilretteleggingen var svært mangelfull. Kun én av dem utvalget har intervjuet, sier at han fikk leksehjelp og at det var et eget rom beregnet på skolearbeid.

To av de ansatte – de var ansatt henholdsvis i 1962 og i perioden 1963–1966 – sier at det hendte de hjalp guttene med lekser på ettermiddagen. Fritidslederen/vaktmesteren som jobbet på institusjonen fra 1967–1970, sier at det å hjelpe guttene med leksene ikke lå innenfor rammen av hans stilling. Likevel fulgte han opp dette.

Fritidsaktiviteter

De fleste av guttene forteller at fritidsaktivitetene besto av ting de fant på selv. De spilte fotball, gikk på

skøyter og så videre. Enkelte sier de ikke fikk lov til å være med på organiserte aktiviteter, mens andre forteller at de for eksempel var med i speideren og gikk på søndagsskole. En av guttene forteller at han i en periode fikk pianoundervisning som ble betalt med barnetrygden. Noen av guttene forteller også at de fikk fribilletter til kino cirka én gang i måneden.

Løkkeberg var et av barnehjemmene som hadde sommeropphold på Malmøykalven. De fleste guttene opplevde dette som positivt. De to som var ansatt på Løkkeberg i forbindelse med oppholdet på Malmøykalven, forteller at det stort sett var som på feriekoloni. De hadde et fastlagt program med ulike aktiviteter hver dag.

Fritidslederen/vaktmesteren som jobbet på Løkkeberg fra 1967 til 1970, sier at han aktiviserte guttene avdelingsvis. Hver helg dro de på tur. Det var frivillig å være med, men de fleste ønsket å dra.

Godt over halvparten av de tidligere barnehjemsbarna forteller om en mann med uformell tilknytning til Løkkeberg. Uten at han var ansatt, skal han ha funnet som en slags støtteperson som besøkte institusjonen jevnlig fra begynnelsen av 1950-tallet og utover på 1960-tallet. Han var en høyt ansett person på den tiden; krigshelt og speiderleder. Vedkommende tok med seg én eller flere gutter på helge- og ferieturer, ofte til hans sommer- eller feriebolig, eller på hytte- og markaturer. Flere av guttene har fortalt at de så på ham som en farsfigur og at de gledet seg til at det skulle bli deres tur til å bli med. Guttene har fortalt at på disse utfluktene ble de utsatt for grove seksuelle overgrep/voldtekter fra denne mannen. Dette omtales nærmere under punktet om seksuelle overgrep.

Vurdering

Relativt mange av de tidligere barnehjemsbarna forteller at maten var sunn og god. I tillegg legger utvalget vekt på vitnemålet fra personen som var ansatt i ti år, som nettopp framholder maten som noe av det bedre ved institusjonen. Til tross for dette kan utvalget ikke se bort fra at enkelte av barna har hatt til dels svært negative opplevelser i forbindelse med mat og måltider, i forhold til en noe ensidig meny og bruk av tvang. Granskingsutvalget mener at forholdene når det gjelder mat og måltider totalt sett må karakteriseres som tilfredsstillende.

Når det gjelder klær, er bildet noe uklart. Særlig gjelder dette spørsmålet om hvorvidt guttene gikk likt kledd eller ikke. Med bruk av en fast sydame og kjøp av klær på rekvisisjon kunne nok guttene fra Løkkeberg framstå som uniformerte, selv om ikke alle oppfattet det slik.

Oppfølgingen fra institusjonen i forbindelse med skole og leksearbeid synes lite tilfredsstillende. Kun

ett av de tidligere barnehjemsbarna utvalget har intervjuet, uttaler at han er fornøyd med dette.

Utvalget vurderer fritidstilbudet for guttene som tilfredsstillende.

8.8.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

De fleste guttene forteller om store mangler ved den følelsesmessige omsorgen. Et gjennomgående trekk er underskuddet av nærhet og trøst, og fraværet av omsorgspersoner. Mange sier også at de opplevde tilværelsen som svært utrygg. En av grunnene til dette var at noen blant personalet truet med å sende dem til andre institusjoner – for eksempel Geitmyra observasjonsskole som lå i nærheten.

Enkelte av guttene sier at det var få ansatte og at de ikke mestret det krevende miljøet. De hadde en meget vanskelig oppgave med så mange hjelpetrengende gutter på et og samme sted.

Seks av guttene trekker fram en av tantene som et unntak. Dette er den tidligere nevnte barnepleiersken som jobbet på institusjonen i perioden 1954–1964, og som utvalget har intervjuet.

Guttene forteller at hun skapte et godt og trygt miljø på den avdelingen hun jobbet ved.

Kun én av guttene forteller at han er fornøyd med hvordan de ansatte på Løkkeberg tok seg av ham. Han mener de ansatte var flinke i jobben sin og fulgte opp hans følelsesmessige behov.

Barnepleiersken som jobbet og bodde på Løkkeberg fra 1954 til 1964, mener at institusjonen var en oppbevaringsplass. Guttene fikk ingen omsorg eller trøst og ble tuktet med streng disiplin, forteller hun. Flere av guttene var redde om natten, og det hendte hun måtte ta med seg madrassen og legge seg inn til dem. Praktikanten som jobbet på Malmøykalven sommeren 1961, sier at hun hadde inntrykk av at det var lite rom for å behandle barna som individer. De var en stor flokk som skulle mates og passes på, sier hun. Også fritidslederen som var på Malmøykalven somrene 1961 og 1962, synes at det var for strenge regler. Kjøkkenpiken og avdelingspiken som jobbet på Løkkeberg i perioden 1961–1963 og 1963–1966, sier imidlertid at de ikke opplevde at det var et strengt regime på institusjonen.

Forholdet mellom barna, til nabolaget og andre barn

Mange av guttene forteller om et strengt hierarki dem imellom, og at de eldre guttene hadde stor makt over de yngre. Dette kunne resultere i mobbing, vold og seksuelle overgrep. På den annen side forteller en av guttene at et eldre brødrep tok seg av ham og beskyttet ham.

Noen av guttene sier at samholdet guttene imellom kunne være godt innad i avdelingen, men hardere overfor gutter fra andre avdelinger.

En gutt forteller at de var forholdsvis isolerte og stigmatiserte som gruppe i nabolaget, og at de ikke var sammen med andre barn utenfor institusjonen. En annen sier at han hadde få venner på institusjonen, men mange utenfor.

Fritidslederen som jobbet på Malmøykalven somrene 1961 og 1962, sier at det var en del mobbing mellom guttene. Avdelingspiken som jobbet på Løkkeberg i 1962, sier også at det var en del konflikter mellom guttene, men at de ansatte snakket dem til rette og roet dem ned. De øvrige ansatte har formidlet det samme inntrykket; det forekom knuffing og basketak mellom guttene, som de ansatte grep inn i.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at forholdene ved Løkkeberg ikke var lagt til rette for personlig kontakt, trøst og nærhet. På bakgrunn av det som er kommet fram i intervjuer, konkluderer utvalget med at den følelsesmessige omsorgen på Løkkeberg var svært mangelfull. Særlig kritikkverdige er personalets manglende evner til å forstå barnas sorg og angst, og til å skjerme de yngre guttene mot de eldre.

8.8.5 Fysiske overgrep

Personalsaken på begynnelsen av 1960-tallet omhandler fysiske overgrep begått av en kvinnelig ansatt (NN) mot flere av guttene på Løkkeberg.

I inspeksjonskortet fra barnevernkontoret er første anmerkning i saken datert 15. februar 1962: «Avhør av personalet i anledning NN har slått 3 gutter. Stygg sak.» Senere følger to anmerkninger om at NN har avlagt rapport på barnevernkontoret på eget initiativ, samt at de øvrige ansatte også har avlagt rapport.

I et brev fra Sosialdepartementet til Oslo barnevernemnd datert 4. juli 1962, framgår det at vedkommende ble sagt opp av kommunen i mars 1962, under henvisning til barnevernlovens § 42, annet ledd, hvor det blant annet står at kroppslig refselse ikke må nyttes. Hun hadde nektet å godta oppsigelsen, og hadde gått til departementet med saken. NN erkjente imidlertid de forhold klagen gjaldt, det vil si at hun hadde slått og opptrådt ubehersket overfor to navngitte gutter. Da klagen ble framsatt, fikk hun tilbud av styreren om å si opp selv og få en god attest. Grunnen til at hun ikke ville godta dette, var at store deler av det øvrige personalet også skulle ha slått barna. Hun hevdet også at hun aldri hadde blitt foreholdt noen instruks eller regler som opplyste om at kroppslig refselse var forbudt. I brevet varsler Sosialdepartementet

at de vil undersøke saken videre. Det spørres blant annet om de som blir ansatt blir gjort kjent med «Oslo kommunes plan for kommunale barnehjem og ungdomspensjonater, og tjeneste- og ordensregler for de samme institusjoner, og på hvilken måte dette gjøres». Granskingsutvalget har ikke funnet noe svar på dette brevet. Notatet til brevet avsluttes med følgende:

Det er vanskelig å uttale seg om en slik sak på grunnlag av den framstilling NN gir, men samtidig finner jeg at deptet vanskelig kan bare overse de klagepunkter hun kommer med når det gjelder personalets behandling av barna. Det vedkommer oss, og ville neppe gjøre seg særlig godt om hun f.eks. i sin opprørthet over det som for henne fortøner seg som urettferdig behandling, skulle gå til Dagbladet med sine klager, og bl.a. si at hun ikke hadde vunnet gehør for disse i deptet heller.

Av arkivmaterialet går det fram at det har vært en del kontakt mellom Oslo barnevernemnd og Sosialdepartementet. Et sted bemerker barneverninspektøren følgende: «Det går nokså klart fram av svaret fra kommunen, synes jeg, at det har foregått ting også blant det øvrige personale selv om det ikke sies noe om det». Et annet sted står det:

Likevel må jeg si barnevernemnda har tacklet denne saken på en ytterst uheldig måte, når de sier opp NN før de har undersøkt hele saken og tatt den opp også for det øvrige personalets vedkommende. Det er ikke bra forhold ved Løkkeberg, det er nokså klart, men kommunens svar på vår henvendelse er helt intetsigende, så intetsigende at jeg er fristet til å foreslå at vi ber om ytterligere opplysninger. [...] Det kan bli en lei sak av dette. Jeg føler et ikke lite ansvar som barneverninspektør og også på vegne av departementet som trass i alt har overtilsynet, når jeg tenker på alle de beskyldninger hun kommer med når det gjelder det øvrige personale og behandlingen av barna. Jeg tror ikke det er grunn til å tvile på det hun sier.

I et brev til sosialrådmannen datert 24. mai 1962 fra Oslo barnevernemnds kontor, signert barnevern-sjefen, framgår det at nemndas internatinspektør har tatt opp forklaring fra NN med hensyn til beskyldningene mot åtte andre navngitte ansatte ved Løkkeberg. Disse anklagene ble forelagt hver enkelt av de åtte, som så har forklart seg. Både beskyldningene fra NN og forklaringene til de ansatte er vedlagt brevet. Anklagene dreier seg overveiende om slag i ulike former

– med gjenstander, mot hode eller munn, ørefiker eller «klaps på baken». Styrerassistenten ved Løkkeberg innrømmer å ha slått en av guttene med en gummisko. Tre av de ansatte innrømmer å ha slått guttene. Alle oppgir imidlertid at dette var spontane og uoverlagte handlinger, og nedtoner omfang og grovhet. Tre andre innrømmer å ha brukt fysisk makt, som å «ta ham i nakken og sette han ned» og «ta ham fatt» i ulike former for «basketak», men avviser at de har slått. Kun én tilbakeviser anklagen helt.

Et notat fra tilsynskomiteen er også vedlagt brevet: «Komiteen er av den oppfatning – etter personalets forklaring angående sin opptreden overfor barna i de nevnte situasjoner, er av mer spontan art, men dog meget beklagelig. Angående [NNs] opptreden og behandling av barna, finner tilsynskomiteen at den er spesielt graverende.»

Barnevernsjefen skriver videre i brevet: «Det er uten tvil vanskelige forhold på Løkkeberg barnehjem og en del av guttene har vært særlig umulige. Man er enig med tilsynskomiteen at de fleste situasjoner kan sies å være av spontan art. Det bør dog nevnes at det som har passert ikke kan ha skjedd utenat bestyrerinnen må ha hatt et visst kjennskap til det.»

I intervjuene med de tidligere barnehjemsbarna fra Løkkeberg har Granskingsutvalget fått informasjon om en lang rekke ulike straffereaksjoner av fysisk art. Åtte gutter forteller om ulike former av slag – fra klask på baken til juling med gjenstander, med blant annet nøkkelknippe og turnsko som slagvåpen. Seks gutter forteller om innestenging i bøttekott med lyset slått av. Guttene har hatt vanskelig for å si hvor lenge de har blitt innesperret. De anslår at det har vart fra «flere timer» til «opp til en halv time». Granskingsutvalget har også fått høre om at barna har blitt dratt i ørene, lugget og blitt nektet mat, om trusler om å bli sendt til andre institusjoner, særlig Geitmyra observasjonsskole, og at de eldre guttene skal ha fått i oppgave av personalet å straffe de yngre guttene.

I disse beretningene går enkelte navn igjen, og i forhold til personalsaken som er referert ovenfor, utmerker særlig assisterende styrer seg negativt. Styreren blir ikke trukket fram som en av dem som slo, men mange mener hun visste eller burde ha visst hva som foregikk.

Alle de ansatte utvalget har intervjuet, mener at fysiske avstraffelser ikke var en del av hverdagen på Løkkeberg. Barnepleiersken som jobbet på Løkkeberg i perioden 1954–1964, forteller imidlertid om to enkeltepisoder. Ved en anledning manglet det et barn på en avdeling. Det ble oppdaget at han hadde blitt «gjenglemt» i et bøttekott hvor han hadde blitt plassert som straff av en av de ansatte. Hun forteller at hun tok opp dette med styreren. Videre forteller hun

at en av de ansatte ved en anledning tok en av guttene etter bena og slengte ham bortover gulvet. Hun tok også dette opp med styreren og krevde at den ansatte måtte slutte. Barnepleiersken forteller at dette resulterte i en «arbeidsrettssak» og at vedkommende måtte slutte. Det er grunn til å tro at det er snakk om personalsaken som er referert ovenfor.

Fritidslederen som var ansatt fra 1967 til 1970, forteller om jevnlig personalmøter hvor behandlingen av barna ble drøftet. Her ble det lagt vekt på at kroppslig refselse ikke skulle benyttes. De ansatte hadde altså ikke anledning til å ta i bruk fysiske avstraffelser, men hvis guttene sloss, måtte de ansatte skille dem fra hverandre. Guttene på Løkkeberg kunne være utagerende og aggressive, og den tidligere fritidslederen forteller at det hendte han måtte ta hardt i hvis situasjonen tilsa det. Han sier også at noen av guttene som hadde vært lenge på institusjonen, fortalte ham at fysiske avstraffelser og innestenging hadde vært benyttet tidligere.

Vurdering

Personalsaken på begynnelsen av 1960-tallet omhandler fysiske overgrep begått av en kvinnelig ansatt mot flere av guttene på Løkkeberg. Av sakens dokumenter framgår det at flere av de andre ansatte også ved en eller flere anledninger hadde slått, lugget eller vært hardhendte overfor guttene.

Granskingsutvalget legger til grunn at flere av guttene på Løkkeberg ble utsatt for grov mishandling og innesperring. Både av dokumentene i personalsaken og av intervjuene med de tidligere barnehjemsbarna framgår det at slag, også med gjenstander, ble nyttet i stort omfang. Flere av guttene har videre fortalt om innestenging i små rom over lang tid. De forteller også at assisterende styrer var den som stod for de hardeste avstraffelsene, men de sier at avstraffelser også ble utført av flere av de andre ansatte. Utvalget trekker den konklusjon at det rådet en svært kritikkverdig praksis i forhold til bruk av fysiske avstraffelser på Løkkeberg.

8.8.6 Seksuelle overgrep

13 av de 20 guttene som bodde på Løkkeberg innenfor mandatperioden, har fortalt om en mann som besøkte institusjonen. Han synes å ha fungert som en uformell støtteperson eller aktivtør for guttene på Løkkeberg i en periode på 15–20 år. Guttene har fortalt at han var en kjent og vel ansett person – krigshelt og speiderleder. Flere har sagt at de så opp til ham som ideal og farsfigur.

Guttene beskriver besøkene forholdsvis ensartet. Mannen snakket først med styreren. Etterpå plukket han ut noen av guttene som skulle få lov til å være med på weekendtur. Det kunne være flere gutter med

på disse turene, opptil fem eller seks har noen fortalt, men enkelte ganger kunne det også være bare én gutt med på tur. Guttene sier at det var gjevt å bli valgt ut. Det vanlige var at mannen tok med guttene på tur til sin sommer- eller fritidsbolig. De fleste guttene har fortalt at det ikke var ansatte fra Løkkeberg med på turene. Det var heller ikke andre voksne med.

Ni av guttene forteller at de på disse turene ble utsatt for grove seksuelle overgrep fra mannen. Utvalget har fått høre om seksuelle overgrep mot gutter som bodde på Løkkeberg fra tidlig på 1950-tallet til sent på 1960-tallet. En av guttene bodde på Løkkeberg fra 1950 til 1952. Hans opplevelser og forklaring sammenfaller med de øvrige tidligere barnehjemsbarnas på vesentlige punkter.

Fire av guttene forteller at de ble utsatt for gjentatte seksuelle overgrep fra denne mannen. Noen av dem sier at de ble utsatt for overgrep over flere år. En av guttene forteller at mannen oppsøkte ham, og at overgrepene fortsatte også etter at gutten flyttet fra Løkkeberg.

Fem av guttene forteller at de ved én anledning ble utsatt for seksuelle overgrep fra denne mannen. Årsaken til at de ikke ble utsatt for gjentatte overgrep, var at de nektet å være med på flere turer og/eller at de stakk seg vekk hver gang overgriperen kom til institusjonen.

Guttene forteller at de var i alderen fra sju til tolv år da de ble utsatt for de første overgrepene.

De seksuelle overgrepene Granskingsutvalget har fått høre om, er av svært alvorlig karakter. Samtlige av guttene forteller at overgrepene besto i anale voldtekter. Flere forteller at de hadde store smerter under overgrepet, de gråt og var svært redde. Flere av guttene har også fortalt at overgrepet førte til skader i baken, og at de etterpå oppdaget at de hadde blod i buksa.

To av guttene sier at de forut for overgrepene ble skjenket med alkohol og fikk piller.

Samtlige av guttene som ble utsatt for overgrep, sier at de ikke snakket med noen om hva de hadde blitt utsatt for, verken med de andre guttene eller de ansatte på barnehjemmet. Flere av guttene sier at de trodde de var alene om å bli utsatt for overgrepene. To av guttene forteller imidlertid at de hørte noen av guttene på Løkkeberg antydte at det foregikk seksuelle overgrep på disse turene. En av dem sier at i forkant av at han hadde fått lov til å bli med på tur, hadde en gutt sagt høyt at denne mannen var homo, og kalt en av de andre guttene for «pule-gutten» til vedkommende.

Noen av guttene mener at de ansatte på Løkkeberg visste om overgrepene eller burde ha skjönt hva som foregikk.

Intervjuene fra de ansatte har bare i liten grad kastet lys over beretningene fra de tidligere barnehjems-

barna. Barnepleiersken som jobbet på Løkkeberg i perioden 1954–1964, forteller at hun godt husker mannen som besøkte institusjonen og tok med guttene på turer og aktiviteter. Hun mener det var han som tok kontakt med ledelsen på barnehjemmet og/eller kommunen, og at det ikke var slik at han kjente noen av de ansatte fra før. Hun oppfattet det slik at han nøt stor tillit fra personalets side, og at det var stor stas at en slik flott mann tilbød seg å aktivisere barna. I hele den perioden hun jobbet på Løkkeberg opptrådte mannen som en uformell fritidsleder. Hun husker at de gangene han kom, gikk han først inn på styrerens kontor, deretter tok han med seg de guttene som ble valgt ut. Hun kan ikke huske at styreren noen gang var med på disse turene, og hun er av den oppfatning at styreren og det øvrige personalet aldri skjønnte hva som foregikk. I ettertid er hun, av noen av guttene som hun fremdeles har god kontakt med, blitt fortalt om hva som skjedde på turene de ble tatt med på. Hun fester lit til deres historier.

Også den tidligere avdelingspiken husker denne mannen. Hun tror at han og styreren kan ha hatt noe felles fra krigens dager. Hun husker også at noen av guttene var med på turer, men har ingen opplysninger utover dette.

Personen som jobbet på Løkkeberg fra 1963 til 1975 og som ikke ønsket å komme til intervju, bekrefter på spørsmål fra utvalget at denne mannen tok med seg gutter fra Løkkeberg til feriestedet sitt. Hun mener at det ikke var ansatte med på disse turene.

Fritidslederen som jobbet på Malmøykalven somrene 1961 og 1962, mener at denne mannen var en form for støttespiller for Løkkeberg. Også han mener at styreren kjente ham fra krigen. Guttene nevnte imidlertid ikke mannen for ham, og han vet ikke noe nærmere om vedkommendes rolle.

De øvrige ansatte utvalget har intervjuet, kjenner ikke til mannen. Fritidslederen som jobbet på Løkkeberg på slutten av 1960-tallet og begynnelsen av 1970-tallet, mener at ingen utenom de ansatte tok med guttene på turer og lignende. Han forteller imidlertid om to andre personer som misbrukte barnehjemsbarn. Ved en anledning tok han en av dem på fersk gjerning ved St. Hanshaugen. Fritidslederen rapporterte om forholdet til styrer, og han mener hun tok saken videre opp med barnevernsjefen.

Mannen som er beskrevet som en overgriper av mange av de tidligere barnehjemsbarna fra Løkkeberg, og som tidligere ansatte ved institusjonen husker, står ikke nevnt i noe av det materiale om Løkkeberg som Granskingsutvalget har funnet i arkivene. I en tilsynsrapport for Peterhof barnehjem, datert den 13. september 1970, henvises det imidlertid til vedkommende: «Jeg foreslår at man konsulterer [mannen]

som på et tilsvarende sted (en öy i Brunlanes) med enkle midler har klart å begeistre og sette i virksomhet barn og ungdom.» Han var med andre ord kjent for sitt engasjement også utenfor Løkkeberg. Mannen var ikke ansatt ved institusjonen, men Granskingsutvalget mener det er hevet over all tvil at han faktisk fungerte som en uformell fritidsleder eller frivillig aktivitør.

Granskingsutvalget har også fått høre om andre seksuelle overgrep. En av guttene som bodde på Løkkeberg på slutten av 1950-tallet og begynnelsen av 1960-tallet, forteller at han ble tatt hjem til en av tantene og seksuelt misbrukt av hennes ektemann. Han beskriver det som skjedde som «tukling». En annen gutt, som bodde på Løkkeberg i fem år på begynnelsen av 1960-tallet, sier at personalet vasket kjønnsorganene til guttene på en måte han opplevde som krenkende.

Seks gutter forteller at det var seksuell omgang mellom flere av guttene. Deres opphold på Løkkeberg varierte i tid fra tidlig på 1950-tallet til tidlig på 1970-tallet.

Fem av guttene forteller at de eldre guttene foregrip seg seksuelt mot de yngre guttene. Noen av overgrepene som beskrives er av svært grov karakter. En av guttene sier at han ble utsatt for voldtektsforsøk av to eldre gutter. En annen sier imidlertid at overgrepene besto i «tukling». En gutt forteller at personalet tok dem noen ganger på fersk gjerning, men de gjorde ikke noe annet enn å be dem om å stoppe. To av guttene forteller at eldre gutter som tidligere hadde bodd på Løkkeberg, kom på besøk med det formål å forgripe seg på barnehjemsbarna. En gutt forteller at da han selv ble eldre, hadde han seksuell omgang med andre gutter, men da av frivillig karakter.

En gutt sier at det foregikk frivillig seksuell utforskning mellom guttene, og at han aldri ble utsatt for overgrep.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at mange av guttene på Løkkeberg ble utsatt for seksuelle overgrep av en mann som fungerte som en uformell fritidsleder/aktivitør. De seksuelle overgrepene karakteriseres som svært grove. Det er graverende at flere av guttene ble utsatt for gjentatte overgrep over tid. Granskingsutvalget legger til grunn at overgrepene førte til både fysiske og psykiske skader for flere av guttene.

Overgrepene foregikk over en svært lang periode, hele 15–20 år, og Granskingsutvalget mener det er grunn til å hevde at personalet, inkludert styreren, *burde* ha visst om overgrepene og tatt affære.

Granskingsutvalget legger til grunn at det foregikk seksuelle overgrep mellom guttene på Løkkeberg, og at dette i stor grad gikk utover de yngste guttene på barnehjemmet. Overgrepene som er beskrevet er av

til dels grov karakter. Personalets manglende oppfølging og håndtering av det seksualiserte miljøet og de seksuelle overgrepene begått av de eldre guttene, må betegnes som svært kritikkverdig.

8.8.7 Før 1954

Sju av de i alt 20 tidligere barnehjemsbarna fra Løkkeberg som har fortalt sin historie til Granskingsutvalget, bodde på institusjonen før mandatperioden. Deres opphold spenner i tid fra 1942 til 1954. På de sentrale punktene er deres fortellinger sammenfallende med de øvrige guttenes.

Av de som var på barnehjemmet før 1954, husker én at det kom uanmeldt tilsyn og at hele institusjonen ble sjekket når vedkommende dame var der, kanskje to ganger i året. Han husker også at hun snakket med guttene og spurte hvordan de hadde det.

Det fleste av guttene forteller om en god og sunn, men likevel noe ensartet meny. Her er det imidlertid ett unntak: En gutt som bodde på Løkkeberg under krigen, sier at kostholdet var svært dårlig fram til danskehjelpen kom. Barna ble blant annet satt på en diett av kålrot og brød, noe som resulterte i at mange av dem ble alvorlig syke.

Når det gjelder klær, er bildet noe uklart. Noen mener klærne var gode, andre at de var dårlige, og at guttene ble mobbet på skolen av denne grunn. Gutten som bodde på institusjonen under krigen, forteller at de på et vis var uniformerte – de hadde alle den samme typen vindjakke. Oppfølgingen med hensyn til skolearbeid var dårlig, på samme måte som den var etter 1954.

Også når det gjelder den følelsesmessige omsorgen, er likheten i beretningene fra de som bodde på institusjonen før og de som bodde der etter 1954 mange. Enkelte tanter trekkes fram som mer omsorgsfulle enn andre, men jevnt over var det lite trøst og nærhet å få. En av guttene beskriver institusjonen som en kennel.

Avstraffelsesmetodene som er beskrevet ovenfor, strekker seg også tilbake til tiden før 1954. Flere forteller at de ble stengt inne på et trangt bøttekott med lyset slukket over lang tid. Sengestraff og nekting av mat var andre mye brukte metoder. Ellers berettes det om utstrakt bruk av slag med flat hånd eller med gjenstander fra personalets side.

Saken som angår den uformelle fritidslederen strekker seg som nevnt tilbake til tidlig 1950-tall – før Granskingsutvalgets mandatperiode. En av guttene som bodde på Løkkeberg fra 1950 til 1952, har fortalt at han ble utsatt for seksuelle overgrep av denne mannen. Hans historie sammenfaller med de øvrige tidligere barnehjemsbarnas forklaringer og er tatt med under avsnittet om seksuelle overgrep. Gutten forteller at han også ble utsatt for overgrep fra de eldre guttene på insti-

tusjonen, og mener at personalet må ha skjønt hva som foregikk. En annen gutt som bodde på institusjonen på begynnelsen av 1950-tallet, sier at han ble utsatt for seksuelle overgrep fra en av de kvinnelige ansatte. Han opplevde hendelsen som ubehagelig og krenkende.

8.8.8 Oppsummering

Barnehjemmet het opprinnelig «Veslehjemmet». Det ble overtatt av Oslo kommune i 1936 og omdøpt til Løkkeberg. Barnehjemmet var et av landets aller største, og til tross for at man allerede tidlig på 1950-tallet planla å legge ned den uhensiktsmessige institusjonen, var den i drift fram til 1971.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og det foreliggende arkivmateriale å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Løkkeberg barnehjem i forhold til mandatet fra 1954 og fram til institusjonen ble nedlagt i 1971.

Arkivmaterialet fra Løkkeberg gir ikke noe entydig bilde av hvordan ansvarlige myndigheters tilsynsplikt ble fulgt opp. Inspeksjonskortet fra barnevernkontoret vitner imidlertid om en relativt tett kontakt. Det samme gjelder måten personalsaken ble behandlet på. Mannen som fungerte som en uformell støttespiller for Løkkeberg, er ikke nevnt i inspeksjonskortet eller i andre dokumenter. Det tyder på at det ikke ble utøvd noen form for kontroll av hans virksomhet, noe som i ettertid må betegnes som svært kritikkverdig.

Relativt mange av de tidligere barnehjemsbarna forteller at maten var sunn og god. I tillegg legger utvalget vekt på vitnemålet fra personen som var ansatt i ti år, som nettopp framholder maten som noe av det bedre ved institusjonen. Til tross for dette kan utvalget ikke se bort fra at enkelte av barna har hatt til dels svært negative opplevelser i forbindelse med mat og måltider, i forhold til en noe ensidig meny og bruk av tvang. Granskingsutvalget mener at forholdene når det gjelder mat og måltider totalt sett må karakteriseres som tilfredsstillende. Når det gjelder klær, er bildet noe uklart. Særlig gjelder dette spørsmålet om hvorvidt guttene gikk likt kledd eller ikke. Med bruk av en fast sydame og kjøp av klær på rekvisisjon kunne nok guttene fra Løkkeberg framstå som uniformerte, selv om ikke alle oppfattet det slik. Oppfølgingen fra institusjonen i forbindelse med skole og leksearbeid synes lite tilfredsstillende. Kun ett av de tidligere barnehjemsbarna utvalget har intervjuet, uttaler at han

er fornøyd med dette. Utvalget vurderer fritidstilbudet for guttene som tilfredsstillende.

Granskingsutvalget legger til grunn at forholdene ved Løkkeberg ikke var lagt til rette for personlig kontakt, trøst og nærhet. På bakgrunn av det som er kommet fram i intervjuer, konkluderer utvalget med at den følelsesmessige omsorgen på Løkkeberg var svært mangelfull. Særlig kritikkverdig er personalets manglende evner til å forstå barnas sorg og angst, og til å skjerme de yngre guttene mot de eldre.

Personalsaken på begynnelsen av 1960-tallet omhandler fysiske overgrep begått av en kvinnelig ansatt mot flere av guttene på Løkkeberg. Av sakens dokumenter framgår det at flere av de andre ansatte også ved en eller flere anledninger hadde slått, lugget eller vært hardhendte overfor guttene.

Granskingsutvalget legger til grunn at flere av guttene på Løkkeberg ble utsatt for grov mishandling og innesperring. Både av dokumentene i personalsaken og av intervjuene med de tidligere barnehjemsbarna framgår det at slag, også med gjenstander, ble nyttet i stort omfang. Flere av guttene har videre fortalt om innestenging i små rom over lang tid. De forteller også at assisterende styrer var den som stod for de hardeste avstraffelsene, men de sier at avstraffelser også ble utført av flere av de andre ansatte. Utvalget trekker den konklusjon at det rådet en svært kritikkverdig praksis i forhold til bruk av fysiske avstraffelser på Løkkeberg.

Granskingsutvalget legger til grunn at mange av guttene på Løkkeberg ble utsatt for seksuelle overgrep av en mann som ble ansett som en uformell fritidsleder/aktivitør. De seksuelle overgrepene karakteriseres som svært grove. Det er graverende at flere av guttene ble utsatt for gjentatte overgrep over tid. Granskingsutvalget legger til grunn at overgrepene førte til både fysiske og psykiske skader for flere av guttene. Overgrepene foregikk over en svært lang periode, hele 15–20 år, og Granskingsutvalget mener det er grunn til å hevde at personalet, inkludert styreren, *burde* ha visst om overgrepene og tatt affære.

Granskingsutvalget legger til grunn at det foregikk seksuelle overgrep mellom guttene på Løkkeberg, og at dette i stor grad gikk utover de yngste guttene på barnehjemmet. Overgrepene som er beskrevet er av til dels grov karakter. Personalets manglende oppfølging og håndtering av det seksualiserte miljøet og de seksuelle overgrepene begått av de eldre guttene, må betegnes som svært kritikkverdig.

8.9 Ohnheim barnehjem

8.9.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet ni tidligere barnehjemsbarn som bodde på Ohnheim barnehjem i perioden 1939–1986. Fire av disse bodde på institusjonen før 1954. De fem som bodde på barnehjemmet i perioden 1954–1986, hadde alle relativt korte opphold, henholdsvis elleve måneder i 1958, tre måneder i 1960, to uker i 1975, halvannet år fra 1959 til 1960 og cirka ett år i 1985/1986.

Utvalget har videre kontaktet og intervjuet to tidligere ansatte ved Ohnheim. Den ene jobbet først to år som assistent, deretter som styrer fra 1963 til 1973 (styrer 2). Den andre jobbet som barnepleierassistent fra 1972 til 1974.

Granskingsutvalget har også kontaktet og intervjuet en person som var medlem av tilsynskomiteen i perioden 1956–1968, samt to ansatte ved barnevernkontoret som har gitt opplysninger om Ohnheim. En av dem var internatinspektør fra 1969 og hadde tilsynsansvar på institusjonen fra 1969. Den andre jobbet i ulike stillinger, blant annet i administrasjonsavdelingen fra 1970.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet barnevernkontorets tilsynskort som dekker perioden 1947–1965, ti tilsynsrapporter fra Stabekk-hjemmene (Peterhof, Høgvarde og Ohnheim) fra perioden 1967–

1972, og ti tilsynsrapporter fra Ohnheim fra perioden 1972–1979. I tillegg har utvalget funnet dokumenter i en personalsak fra begynnelsen av 1970-tallet. I Riksarkivet har utvalget funnet godkjenning av institusjonen fra 1950, et «spørreskjema for barneheimer» fra 1953, et udatert spørreskjema (trolig fra 1976) og et notat fra 1976.

Granskingsutvalget mener å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Ohnheim barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1959–1973. Grunnlaget bygger i all hovedsak på dokumentene fra personalsaken mot styrer 2 (1963–1973), med underbyggende informasjon fra intervjuene.

8.9.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Ohnheim barnehjem lå i Skogveien 74 på Stabekk i Bærum kommune. Institusjonen ble opprettet i 1916 og nedlagt i 1990. Driften ble da flyttet til Frydenberg barnevernsenter.

Det følgende er hentet fra *Beretning om Oslo kommune for årene 1912–1947*:

Barnehjemmet «Ohnheim» ble opprettet av frk. Unhjem i begynnelsen av 1916. I 1917 kjøpte hun eiendommen «Peterhof» til utvidelse av barnehjemmet. [...] Hjemmets drift gikk imidlertid med underskudd og kommunen ytet

derfor også mindre driftsbidrag i årene 1917–1919. «Peterhof» ble overtatt av kommunen 1. november 1919 [...]. Samtidig leide kommunen «Ohnheim». [...] Frk. Unhjem har hele tiden vært bestyrerinne for de 3 hjem [Ohnheim, Vennely og Peterhof] som drives under ett. [...]. Hjemmet skal etter planen ta imot gutter og piker i den alder som fastsettes av barnehjemsutvalget (f.t. inntil konfirmasjonsalderen), men siden mai 1930 har det bare vært anbrakt piker. Verjerådet har fortrinnsrett til å belegge plassene. Det er f.t. plass til 60 barn.

Etter at Vennely ble nedlagt i 1947, ble de resterende tre Stabekk-hjemmene (Ohnheim, Peterhof samt Høgvarde, som hadde kommet til i 1937) fortsatt drevet av Oslo kommune under ett fram til 1950. Da fikk hver av institusjonene sin egen styrer. Imidlertid hadde de felles tilsynskomiteé helt fram til 1972.

Ifølge de kommunale håndbøkene for Oslo var det i 1940 til sammen 68 plasser på de fire institusjonene. I 1949 endres barnetallet til 53. Fra 1950 angis plassene for de enkelte institusjonene. Ohnheim har plass til elleve «gutter og piker i den alder som barnehjemsutvalget fastsetter, f.t. bare piker i alle aldre inntil konfirmasjonsalder». I 1955 endres ordlyden til «piker i alle aldre», og i 1962 til «gutter i alle aldre». Omleggingen fra pike- til guttehem skjedde ved årsskiftet 1960/1961. I 1969 reduseres antall plasser til ti, og i 1971 er det plass til ni barn. I 1976 har hjemmet plass til ni piker og gutter i alderen 2–15 år, fra 1979 er aldersgruppen 1–18 år, og fra 1981 «barn i førskolealder».

Boforhold

Ohnheim barnehjem var en gammel trebygning som lå midt i et villastrøk. I tilsynskortet fra barnevernkontoret beskrives Ohnheim som «1 gammel trebygning i 2 etasjer. 1 ste etasje spisestue og dagligstue, 1 lite sy og arbeidsrom, kjøkken og assistentrom. 2 etasje 2 sovesaler henholdsvis med 5 og 6 barn. 1 lite rom som leke og isolasjonsrom, 1 betjeningsrom, bad og W.C.». I «spørreskjema for barneheime» fra 1953 oppgis det at sovesalene var utstyrt med senger, stoler og et skap hvor jentene hadde hver sin skuff. Badet inneholdt badekar, håndvask og WC.

Av tilsynsrapportene går det fram at institusjonen fikk en del midler til leker, utstyr, vedlikehold og oppussing, men at økonomien var forholdsvis stram. I 1973, for eksempel, får institusjonen nytt kjøleskap, nytt tørkeskap og flere panelovner, men må velge mellom nytt kjøkkentøy og ny gressklipper. I 1974 søker man om et ekstra bad. Svaret fra barnevernkontoret må ha vært negativt, for i neste tilsynsrapport bemer-

kes følgende: «Når det gjelder dusj eller et bad til i institusjonen, forstår vi godt at spørsmålet ikke hører til dem som må gis prioritet i en tid da budsjettene må strammes inn. Men det er bedre å si det enn å la vedlikeholdskontoret gi et fantasiomkostningsoverslag for arbeidene.»

Personellsituasjonen

I godkjenningen fra 1950 oppgis det at det til sammen er fire ansatte ved Ohnheim barnehjem; bestyrerinne, to barnepleiersker og kokke. I tillegg var syerske, vaskepike og vaktmester felles for de tre Stabekk-hjemmene. I spørreskjemaet fra 1970-tallet oppgis det at det er seks ansatte; styrer, to assistenter, kokke og to barnepleiersker.

Styrer 2 (1963–1973) forteller at de i begynnelsen bare var tre ansatte. Etter noen år kom det en ansatt til.

I perioden utvalget gransker institusjonen har det vært to styrere på Ohnheim: Styrer 1 i perioden 1950–1963 og styrer 2 i perioden 1963–1973. Begge er nevnt av de tidligere barnehjemsbarna i intervjuer.

Granskingsutvalget har fått kjennskap til en personalsak mot styrer 2. Behandlingen av den skal redigjøres for i det følgende.

Barnepleierassistenten som jobbet på Ohnheim i perioden 1972–1974, sier at styrer 2 hadde en autoritær lederstil og at det hersket en anspent stemning på institusjonen når hun var på jobb. Assistenten forteller at flere kritikkverdige forhold førte til at hun tok kontakt med institusjonens tilsynsfører. Utløsende årsak var at hun overrasket styreren mens hun holdt en av guttene innesperret i en kasse med skittentøy. Hun forteller Granskingsutvalget at hun orienterte ansvarshavende ved barnevernkontoret muntlig, men i arkivene finnes det også et dokument fra desember 1971 som beskriver forholdene. Det er underskrevet av barnepleierassistenten og to andre ansatte.

Denne rapporten foranlediget både et tilsvarende fra styreren og en undersøkelse fra barnevernkontorets side. Både tre tidligere ansatte, tilsynskomiteen, tilsynsfører, fagforening og institusjonens tilsynslege uttaler seg skriftlig i sakens anledning, minst en av de tidligere ansatte på styrerens oppfordring. Fire av uttalelsene er udelt positive på styrerens vegne, mens de øvrige forholder seg nøytrale i forhold til anklagene. I et brev av desember 1971 skriver imidlertid tilsynslegen at hun «tror ikke at [styrer 2] er i besittelse av det sinnelag som gjør at man kan holde ut med barn». På den annen side skriver hun også at «[styrer 2] er en eksponent for sin stand».

En ansatt på barnevernkontoret som hadde tilsynsansvar med institusjonen fra 1969, sier i intervju med Granskingsutvalget at hun var kritisk til sider ved sty-

rerens arbeid ved institusjonen. I sin skriftlige uttalelse om saken fra desember 1974, tok hun ikke stilling til om anklagene fra assistenten kunne være riktige. En tidligere ansatt ved barnevernkontoret (1960–1985) som var konsulent i administrasjonsavdelingen på den tiden personalsaken kom opp, sier i intervju at hun støttet de ansattes synspunkter på at styrer 2 behandlet barna og de ansatte for strengt.

Saken oppsummeres i en rapport av januar 1971 signert barnevernsjefen, med følgende konklusjon: «Så vidt skjønnes bygger klagen delvis på misforståelser og liten innsikt i arbeidet med barn. En er videre av den mening at [styrer 2] har gitt en rimelig forklaring på de nevnte episoder og at det ikke foreligger grunnlag for disiplinære forføyninger.»

Barnepleierassistenten (1972–1974) sier i intervju at hun kort tid etter dette ble oppringt av barnevernkontoret og tilbudt en jobb ved en annen institusjon. Begrunnelsen var at det hadde oppstått en personlig konflikt mellom henne og styrer 2 som måtte løses ved at den som ble sist ansatt måtte omplasseres. Assistenten involverte da to av de øvrige ansatte ved Ohnheim. Disse hadde jobbet på institusjonen i lang tid. I et nytt skriv av februar 1972 støtter de assistenten på alle punkter og hevder at de ikke ville skrive under på den første rapporten på grunn av at de i tidligere saker ikke hadde opplevd å få støtte fra barnevernkontoret. De informerte også en bystyreprerentant om forholdene.

Styrer 2 begynte kort tid etter dette i en ny jobb.

Tilsyn

Tilsynskortet fra barnevernkontoret viser at det i perioden 1947–1965 ble ført jevnlig tilsyn på Ohnheim. Gjennomsnittet for perioden 1955–1964 er på seks besøk per år. Mange av besøkene er imidlertid uten anføringer, og rapporteringen fra besøkene er svært knapp. «Alt vel» er det klart mest brukte uttrykket. For øvrig rapporteres det om praktiske gjøremål og nyanskaffelser, og ved enkelte anledninger om problemer med barna. Men heller ikke her avdekkes mye. Den 10. februar 1958 står det for eksempel «Laila – vanskeligheter» og den 14. mars samme år: «Tove har rømt».

Av tilsynskortet går det blant annet fram at Sosialdepartementets barneverninspektører var på besøk i februar 1954.

Styrer 2 (1963–1973) husker to ulike tilsynsførere fra barnevernkontoret. Hun sier at hun ikke fikk konkret informasjon om barnas bakgrunn og heller ingen innføring i det praktiske arbeidet på institusjonen. Hun mener besøkene fra barnevernkontoret burde ha vært hyppigere.

Styrer 2 forteller videre at tilsynskomiteen kom på besøk til institusjonen. Lederen av komiteen had-

de ved noen anledninger med seg sin mann, og de spiste middag der. En gang disse skulle utenlands, plasserte de barnet sitt på Ohnheim. Hun gjenkjenner også navnene på de andre medlemmene i tilsynskomiteen, men husker ikke om de var på besøk på institusjonen.

Utvalget har også intervjuet en person som satt i tilsynskomiteen for Peterhof og de andre Stabekk-hjemmene, herunder Ohnheim, fra 1956 til 1968. Hun mener de var på tilsynsbesøk cirka fire ganger i året og forteller at besøkene var varslet på forhånd. Hun kan ikke huske at de kom med pålegg eller korreksjoner i forhold til driften, eller at de fikk kjennskap til omsorgssvikt eller personalkonflikter ved institusjonen.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet til sammen 21 tilsynsrapporter fra Ohnheim fra årene 1967–1979 – alle bortsett fra én signert formennene i de ulike periodene. Antall rapporter for hvert år varierer fra null (1971, 1977 og 1978) til fire (1970 og 1973). I tiden fram til 1972, da det var en felles tilsynskomite for Stabekk-hjemmene, er hyppigheten av tilsynsbesøk relativt høy. Etter 1972 er tendensen synkende. Av en rapport fra 1973 framgår praksisen for møteaktiviteten: «Tilsynskomiteen var enig med hjemmets bestyrerinne om at den praksis man hittil hadde fulgt, fortsatt følges: Den som føler behov for et møte foreslår at det innkalles til møte.» I 1979 skriver et av varamedlemmene i tilsynskomiteen følgende: «Det var innkalt til møte i tilsynskomiteen ved Ohnheim barnehjem 1/11-79 kl. 14.00. Ingen av medlemmene møtte, og det var ikke meldt noen forfall. [...] Ellers ble det bemerket fra bestyrer at det så lenge han hadde vært på hjemmet, hadde det ikke vært noen fra tilsynskomiteen innom.» Styrelsen ble ansatt i 1978.

Tilsynsrapportene er relativt kortfattede, men sammenlignet med en del andre rapporter Granskingsutvalget har funnet, er de likevel grundige med hensyn til administrative, økonomiske og bemanningsmessige forhold. I motsetning til rapportene fra Peterhof er det lite informasjon om barna, bortsett fra at enkelte spesielt «vanskelige» og «tidkrevende» barn nevnes.

Etter rapportene å dømme har tilsynskomiteen verken hatt en kontrollerende eller en korrigerende funksjon. Kun i et notabene til Barnevernkontoret fra 1973 faller følgende lille kritiske bemerkning: «Konfidentielt vil jeg bemerke, at barna blir lagt til sengs i tidligste laget. Antagelig en del av den nye bestyrerinnens bestrebelser på å lette personalets arbeidsforhold. Kunne inspeksjonen være litt oppmerksom på dette forhold. Det er ikke så godt å uttale seg på grunnlag av den relativt sjeldne kontakten med institusjonen, men jeg har fått det inntrykk.»

8.9.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

Jenta som bodde på Ohnheim i en periode i 1960, forteller at barna måtte stå i skammekroken hvis de bråkte under måltidene eller ikke spiste opp maten. Hun ble selv plassert der én gang.

Styrer 2 (1963–1973) forteller at det under styrer 1 var strengere i forbindelse med måltidene enn etter at hun tok over som styrer. Tidligere skulle barna sitte stille og spise opp maten. Hvis de ikke gjorde det, ble maten servert på nytt ved neste måltid. Da hun ble styrer, serverte de ansatte mindre porsjoner og ga barna mer hvis de ønsket det.

Barnepleierassistenten som jobbet på Ohnheim i perioden 1972–1974, sier imidlertid at styrer 2 truet i barna maten. Et av hovedpunktene i rapporten fra desember 1972 som hun ga barnevernkontoret, gjaldt da også forholdene ved måltidene. En episode hvor styrer 2 tvang i en nyankommet gutt middagsmaten, selv om han kastet den opp igjen, trekkes fram. I tillegg står det at barna fikk maten servert til neste måltid hvis den ikke ble spist opp.

Klær

Granskingsutvalget har fått relativt få og delvis motstridende beretninger om hva som var situasjonen med hensyn til klær. Jenta som bodde på institusjonen i 1960, forteller at hun brukte de klærne hun hadde med seg, men at disse forsvant etter hvert. Hun tror de andre barna forsynte seg av dem, og kan ikke huske at de ble erstattet med nye.

En annen jente, som bodde på Ohnheim i perioden 1959–1960, mener at barna på Ohnheim gikk i uniform – hun husker et blått foldeskjørt – og at de ble mobbet for dette på skolen.

Styrer 2 (1963–73) forteller at barna ikke gikk i uniform. De gikk pent og godt kledd, og skilte seg ikke ut i forhold til andre barn.

Barnepleierassistenten som jobbet på Ohnheim i perioden 1972–1974, sier at barnas klær i stor grad var like – i alle fall penklærne. Guttene ble også klipt på samme måte, sier hun. Hun mener guttene skilte seg sterkt ut i nærmiljøet, og at det var lett å se at de bodde på barnehjem.

Skolegang og lekselesing

Barna på Ohnheim gikk på Stabekk skole. En av jentene forteller at hun ble mobbet på skolen. Styrer 2 (1963–1973) mener at barna ikke hadde særlige problemer på skolen. Hun forteller at etter at hun hadde sluttet på Ohnheim, snakket hun med rektoren på Stabekk folkeskole. Rektoren ga uttrykk for at han syntes det hadde vært fint i hennes tid som styrer. Barna var pent kledd og kom presis.

Fritidsaktiviteter og plikter

De tidligere barnehjemsbarna fra Ohnheim har i liten grad uttalt seg om fritidsaktiviteter og lignende. Jenta som var der i 1958 forteller at det ikke var noen inneaktiviteter. Styrer 2 forteller at noen av jentene gikk på danseskole og at guttene gikk på skøyter.

I godkjenningen fra 1950 opplyses det at det er lekkeplass ute for barna, og at «sysselsettingsmaterialet» består av lekestue, huske, ski, skøyter og kjelker. Inne var det bøker og «en del» leker. Det pliktmessige arbeidet besto ifølge godkjenningen av oppvask og delvis istandsetting av eget tøy – en halv times arbeid per dag. I «spørreskjema for barneheimer» fra 1953 står det at hjemmet har et piano.

I tilsynsrapportene står det lite om barnas fritidsaktiviteter. I 1973 blir det imidlertid kjøpt inn en del uteleker som ifølge rapportene avlaster betjeningen.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at den sosiale rammen rundt måltidene under styrer 1 og styrer 2 var kritikkverdig i perioden 1954–1973. Utvalget finner det sannsynliggjort at det ble brukt fysiske avstraffelser for bagatellmessige brudd på regler knyttet til måltidene.

Når det gjelder andre sider av den praktiske omsorgen, har Granskingsutvalget fått få og til dels motstridende opplysninger, og finner det vanskelig å trekke konklusjoner om forholdene.

8.9.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

Jentene som bodde på Ohnheim i henholdsvis i 1958 og i 1960 og perioden 1959–1960, har negative minner fra institusjonen. Begge opplevde hverdagen som utrygg, og forteller at de fikk lite omsorg av personalet. De forteller også at skammekrok var en mye brukt straffereaksjon. En av jentene forteller at hun ble hengt ut fordi hun var sengevæter og en annen forteller at hun ble hånet fordi hun en gang hadde bæsjet på seg.

Styrer 2 (1963–1973) mener at omsorgen var god. Hun sier hun ikke kan huske at noen av barna gråt eller viste at de var lei seg og lengtet hjem. Hun tror dette kan skyldes at institusjonen på mange måter var som en stor familie.

Barnepleierassistenten som jobbet på Ohnheim i perioden 1972–1974, sier at styrer 2 trakasserte barna på barnehjemmet. Hun gjorde narr av og latterliggjorde dem. Da styrer 3 (1973–1976) tiltrådte, forbedret stemningen seg betraktelig. Barnepleierassistenten sier at barna da fikk større frihet og en mer forutsigbar hverdag.

Forholdet mellom barna, til andre barn og nabolaget
Jenta som bodde på Ohnheim i perioden 1959–1960, sier at hun følte seg ensom, og at det ikke var noe spesielt godt forhold eller samhold mellom barna. Hun hadde det heller ikke bra på skolen, og mener at barnehjemsbarna fra Ohnheim skilte seg ut og ble mobbet.

Styrer 2 mener barna hadde et godt forhold til hverandre og til nærmiljøet. Klassekamerater eller andre naboer ble bedt i bursdagsselskaper til barna på Ohnheim og omvendt.

Kontakt med familien

Jentene som bodde på Ohnheim i henholdsvis 1960 og perioden 1959–1960, forteller at de fikk sporadiske besøk av sine mødre. De satt da inne på et besøksrom.

Styrer 2 forteller at det varierte hvor mye besøk de forskjellige barna fikk. Noen foreldre var ganske ofte på besøk på Ohnheim. Da kunne de få middag. Hvis en av foreldrene kom uanmeldt, ville vedkommende få lov til å besøke barnet sitt. Enkelte barn var også hjemme i helgene. Styrer 2 forteller også at hun ordnet det slik, blant annet med hjelp fra sin slekt og familie, at de som aldri fikk besøk av egen familie, fikk anledning til å komme på besøk hos andre.

Vurdering

Granskingsutvalget finner det sannsynliggjort at den følelsesmessige omsorgen på Ohnheim under styrer 1 og styrer 2 var mangelfull. Jentene som var på institusjonen under styrer 1, opplevde hverdagen som utrygg. Opplysningene som fremkommer i personalsaken mot styrer 2, vitner om at forholdene var utrygge og uforutsigbare også i denne perioden.

8.9.5 Fysiske overgrep

I intervjuer med tidligere barnehjemsbarn har Granskingsutvalget ikke fått opplysninger om fysiske overgrep på Ohnheim barnehjem. Imidlertid er det i klagen fra de ansatte på styrer 2 rapportert om en rekke straffemetoder, blant annet slag på munnen, lugging, at barna har blitt stengt inne i kjellertrappen, at de har blitt tvunget til å sitte på en stol i opptil to timer og TV-forbud i opptil en uke. Disse straffene står aldri i forhold til forseelsene, hevdes det. De ansatte forteller i klagen også om enkelte episoder – for eksempel skal et barn ha blitt dratt etter bena ned en trapp, og en gutt som hadde sittet urolig ved bordet, ble kløpet med klesklyper på fingertuppene og truet med knipetang.

Styrer 2 imøtegår disse påstandene i sitt svar i forbindelse med personalsaken. Hun benekter ikke

innholdet i dem fullstendig, men hevder at episodene ikke var av alvorlig karakter. For eksempel innrømmer hun at barna måtte sitte på en stol, men skriver at det var for å roe barna ned og at det begrenset seg til 10–15 minutter av gangen. Om enkelte episodene som trekkes fram, skriver hun at hun ikke husker dem eller at det som skjedde var lek. To av de ansatte, som rapporterer til barnevernkontoret etter å ha lest svaret fra styrer 2, tilbakeviser uttalelsene. De skriver: «Den som har sett hennes straffemetoder, og det har vi mange ganger, har ikke oppfattet det som lek.»

Vurdering

På grunnlag av rapportene i personalsaken mot styrer 2, legger Granskingsutvalget til grunn at det forekom fysiske overgrep på Ohnheim i perioden 1963–1973.

8.9.6 Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Ohnheim.

8.9.7 Før 1954

Fire av de tidligere barnehjemsbarna som har kontaktet Granskingsutvalget, bodde på Ohnheim før mandatperioden – henholdsvis i 1939, 1943–1944, 1946 og 1948–1950. En av dem husker lite fra oppholdet. På mange punkter, for eksempel når det gjelder forholdene rundt måltidene og avstraffelsesmetoder som lugging og innestenging, er beretningene tilnærmet like beretningene fra dem som bodde der etter 1954. De trekker likevel fram flere positive sider.

Jenta som bodde på Ohnheim i 1939, forteller at hun kom fra et hjem hvor hun hadde blitt utsatt for alvorlig omsorgssvikt både fysisk og psykisk. På Ohnheim var både den praktiske og den følelsesmessige omsorgen noe knapp, men langt bedre enn den hun kom fra. Det var enkelte avstraffelser, som sengestraft, men ingen overgrep av noe slag. Alt i alt mener hun at Ohnheim var et godt sted å være.

Jenta som bodde på institusjonen fra 1943 til 1944, forteller om lugging og innestenging, men sier også at hun ble tatt vare på og trøstet av en av de ansatte.

Jenta som bodde på Ohnheim i perioden 1948–1950, mener også at det var et godt sted å være. Hun var 17 år da hun kom til institusjonen – noe eldre enn de andre jentene. Styreren var flink og tok seg godt av henne. Det var ingen avstraffelser, bortsett fra av én av de ansatte, men dette avtok etter at styrer 1 ble ansatt. Jentas eneste innsigelse er at hun ikke ble tilbudt noen skolegang i løpet av oppholdet på Ohnheim.

8.9.8 Oppsummering

Ohnheim barnehjem ble opprettet i privat regi i 1916 og drevet av Oslo kommune fra 1919. Institusjonen ble nedlagt i 1990.

Granskingsutvalget mener å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Ohnheim barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1959–1973.

Granskingsutvalgets informasjon tyder på at tilsynet på Ohnheim må ha fungert lite tilfredsstillende. Møte- og rapporteringsrutinene var svake, og både barnevernkontor og tilsynskomiteé ser ut til å ha lagt vekt på rent praktiske oppgaver framfor undersøkende og kritisk virksomhet. I forbindelse med personalproblemene på begynnelsen av 1970-tallet inntok tilsynskomiteen en unnfallende holdning.

Granskingsutvalget legger til grunn at den sosiale rammen rundt måltidene under styrer 1 og styrer 2 var kritikkverdig i perioden 1954–1973. Utvalget finner det sannsynliggjort at det ble brukt fysiske avstraf-

felser for bagatellmessige brudd på regler knyttet til måltidene. Når det gjelder andre sider av den praktiske omsorgen, har Granskingsutvalget fått få og til dels motstridende opplysninger, og finner det vanskelig å trekke konklusjoner om forholdene.

Granskingsutvalget finner det sannsynliggjort at den følelsesmessige omsorgen på Ohnheim under styrer 1 og styrer 2 var mangelfull. Jentene som var på institusjonen under styrer 1, opplevde hverdagen som utrygg. Opplysningene som fremkommer i personalsaken mot styrer 2, vitner om at forholdene var utrygge og uforutsigbare også i denne perioden.

På grunnlag av rapportene i personalsaken mot styrer 2, legger Granskingsutvalget til grunn at det forekom fysiske overgrep på Ohnheim i perioden 1963–1973.

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Ohnheim.

8.10 Orkerød gutte- og pikehjem

8.10.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet 21 tidligere barnehjemsbarn som bodde på Orkerød. 15 av disse bodde på guttehjemmet, seks på pikehjemmet. Sju personer, seks gutter og én jente, bodde på institusjonen før 1954, mens de resterende bodde der i perioden fra 1954 og fram til nedleggelsen i 1958.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv kun funnet en liste over ansatte ved Orkerød barnehjem.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av det relativt omfattende intervjumaterialet å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Orkerød gutte- og pikehjem i forhold til mandatet i perioden 1954–1958.

8.10.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Orkerød guttehjem og Orkerød pikehjem var to selvstendige institusjoner med hver sin styrer. Hjemmene hadde imidlertid felles skole og tilsynskomiteé og behandles i det følgende under ett.

Orkerød gutte- og pikehjem lå på Jeløya ved Moss og var i drift i Oslo kommunes regi fra 1947 til 1958.

I G. Wieseners *Barnevernet i Norge* fra 1948 står det følgende om Orkerød:

Orkerød barnehjem på Jeløen ved Moss ble opprettet av frimurerne i 1897. Det opptok 12 gutter og 12 piker. Da NS oppløste frimurerlosjen under krigen, overtok de også Orkerød og anbrakte der barn av NS-familier. Hele kapitalen ble oppbrukt, så da frimurerne overtok hjemmet etter frigjøringen, var det ingen midler igjen. Man besluttet allikevel å fortsette til 1. juli 1946 med de barn som skulle fullende sin skolegang ved Moss høgre skole. I møte 25. april 1947 besluttet Oslo bystyre å leie hjemmet for 10 år med adgang til fornyelse 10 år til. Orkerød skulle ta imot verjerådsgutter fra barnehjemmet Solgry på Nesodden, som ble besluttet nedlagt, da det ikke lenger var skikket som barnehjem. Det skulle også ta imot piker fra Oslo kommunale barnehjem på Stabekk. Det er plass til 28 gutter og 20 piker.

Guttene og personalet fra Solgry flyttet inn på Orkerød i august 1947. I de kommunale håndbøkene står det at hjemmet i 1949 tok imot 30 gutter og 20 jenter i alderen 3–15 år. Gutte- og pikehjemmet står oppført under ett, med hver sin styrer, men samme tilsynskomiteé. I 1952 er antall plasser i guttehjemmet oppjustert til 36. Pikehjemmet er siste gang nevnt i 1957,

guttehjemmet i 1958. Sistnevnte år ble Orkerød kjøpt av Oslo kommune og lagt om til hjem for psykisk utviklingshemmede barn.

Boforhold

De tidligere barnehjemsbarna fra Orkerød forteller at institusjonen lå landlig til og at det ble drevet et lite gårdsbruk i forbindelse med hjemmet. Hovedbygningen, som guttene bodde i, var stor og gammel, men velholdt. Ved siden av lå en nyere, mindre bygning hvor jentene bodde. I tillegg var det en skolebygning på området.

Både guttene og jentene forteller at de i begynnelsen bodde på store sovesallignende rom med seks til tolv senger, og at de ble flyttet til mindre rom etter hvert som de ble eldre. En gutt forteller at det var vaske- og strykerom i kjelleren, oppholdsrom og spisesaler i første etasje; soverom, toaletter og bad i andre etasje og soverom for betjeningen i tredje etasje.

Personellsituasjonen

Av personallistene går det fram at det i 1955 var ansatt en assistent, vaktmester, gartner, kokke, vaskeripike, syerske, husholderske, fire piker og seks barnepleiersker på guttehjemmet. På pikehjemmet arbeidet det en styrer, assistent, husholderske, pike og to barnepleiersker.

Fram til det siste halvåret før nedleggelsen i 1957 var den samme personen styrer på pikehjemmet. Da overtok en vikar. Styrer på guttehjemmet var først en mann, men fra 1956 er hans ektefelle oppført som konstituert styrer i de kommunale håndbøkene. I personallistene fra byarkivet står det at ektefellen overtok som konstituert styrer allerede i 1952.

Tilsyn

Kun et par av de tidligere barnehjemsbarna på Orkerød husker noe vedrørende tilsyn. De mener tilsynsbesøkene var varslet. Institusjonen ble ryddet og vasket, og barna fikk på seg penklær i forbindelse med tilsynsbesøkene.

8.10.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

De fleste av de tidligere barnehjemsguttene utvalget har intervjuet, forteller om relativt grei kost. Enkelte sier at den i for stor grad besto av havregrøt, sild og lignende, og at de ble truet til å spise opp den maten de fikk porsjonert ut. Hvis de ikke spiste opp, ventet straffereaksjoner som slag med nøkkelknippe, å måtte stå oppreist ved bordet mens man spiste, eller å bli sendt i seng uten mat. En gutt forteller at de en julaf-

ten fikk servert lutefisk, noe han ikke maktet å få ned. Han fikk da juling og ble sendt i seng.

Tre av jentene utvalget har intervjuet, husker ingenting knyttet til mat og måltider, mens de to øvrige forteller at maten var grei. En av dem sier imidlertid at maten ble servert på nytt ved neste måltid hvis man ikke spiste den opp.

Klær

Når det gjelder klær, tyder beretningene fra de tidligere barnehjemsguttene på at forholdene var relativt dårlige. Kun én gutt sier at klærne var gode. De øvrige forteller at de stort sett arvet klær etter hverandre og at de generelt sett var dårlig kledd. De skilte seg ut fra andre barn, sier de. En gutt forteller at de hver hadde ett par turnsko, ett par gummistøvler og ett par beksøstmøvler. De hadde alle likt pentøy, forteller han videre, grå uniformer som de brukte når de skulle i kirken. To av guttene forteller at det vanket en del slengbemerkninger når «Orkerød-gutta» marsjerte gjennom byen.

Jentene som var på Orkerød pikehjem, har gitt få opplysninger angående klærne. En jente sier at tøyet som fantes, var felles for alle jentene, og at de var dårligere kledd enn andre barn.

Skolegang og lekselesing

Guttene som bodde på Orkerød, gikk enten på en skole tilknyttet institusjonen eller på Jeløy folkeskole. En gutt forteller at skolen på Orkerød ble kalt Justus. Det var kun én lærer der, og skolen var lagt opp slik at alle guttene fikk undervisning samtidig. Undervisningen ble mangelfull fordi den ikke var tilpasset den enkelte elevs individuelle nivå. Videre forteller to av guttene at det i perioder ikke var ansatt noen lærer på skolen. I tillegg kunne læreren være borte i lengre perioder på grunn av sykdom.

Noen av guttene og alle jentene gikk på Jeløy folkeskole. De fleste var godt fornøyde med dette.

Fritidsaktiviteter og arbeid

Ingen av barna forteller om organiserte fritidsaktiviteter fra institusjonens side. Men Orkerøds nærmiljø var et godt utgangspunkt for lek og sportslige aktiviteter. Flere forteller om lek i skogen, skøyter og ski om vinteren, og fotball og bading om sommeren.

Institusjonen var tilknyttet en gård, og barna måtte hjelpe til med driften. En gutt sier for eksempel at det var barna, og særlig guttene, som sto for det meste av dyrkingen av jorda. De plukket poteter, epler og bær. Noen av barna sier at den arbeidsmengden de var pålagt var rimelig, mens andre mener at de ikke *måtte* jobbe, men at de fikk lønn for arbeidet om de valgte

å gjøre det. En gutt forteller at de også hadde andre plikter, som å vaske rommene sine og feie.

En jente forteller at de ansatte var svært opptatt av at barna ikke skulle sitte uvirksomme. Man skulle for eksempel ikke sitte i en stol uten å holde på med noe.

Vurdering

Granskingsutvalget har fått høre om enkelte kritikkverdige episoder vedrørende mat og måltider, men de fleste av de tidligere barnehjemsbarna forteller om tilfredsstillende forhold.

Standarden på klærne må betegnes som kritikkverdige. Barnehjemsbarna skilte seg ut i nærmiljøet, både fordi klærne var slitte og fordi pentøyet, som de hadde på seg i offentlige sammenhenger, var likt.

Granskingsutvalget legger til grunn at de av barna som gikk på skole tilknyttet institusjonen, fikk mangelfull undervisning og oppfølging.

Selv om det ikke var lagt til rette for organiserte fellesaktiviteter fra institusjonens side, er barna fra Orkerød stort sett fornøyde med fritidstilbudet.

8.10.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

De fleste av de tidligere barnehjemsbarna fra Orkerød forteller at det var lite eller ingen følelsesmessig omsorg å få fra de ansatte. Noen av guttene sier at bestyrerparet var snille og at de ønsket å ta seg mer av dem, men at bemanningen var for dårlig til at det ble tid til dette. En gutt forteller at to av damene som vasket, tok seg ekstra av ham. De bodde i nærheten, og han fikk komme på besøk til dem. En annen gutt mener de ansatte gjorde for lite i forhold til å stoppe de andre barnas mobbing av han. Han hadde ingen å betro seg til. En jente sier at hun husker en snill tante, men at hun ikke klarte å åpne seg for henne.

Forholdet mellom barna

Tre av guttene sier at forholdet mellom barna var godt. De var som en søskenflokk, sier en av dem, og de var sammen hver dag, både gutter og jenter. En annen sier at de større guttene passet på de yngre. To av guttene forteller at det var en del erting og mobbing. En av dem sier at han ikke fikk noen venner på Orkerød. En jente sier at hun hadde en bestevenninne og at jentene holdt seg mest for seg selv.

Forholdet til omverdenen

Én gutt og én jente forteller at de beveget seg fritt i nærmiljøet, hadde venner i nabolaget og var med på ulike aktiviteter i Moss. De øvrige barna sier at de som bodde på institusjonen stort sett holdt seg for seg selv og ikke hadde noe særlig kontakt med omverdenen.

Vurdering

Granskingsutvalget vurderer den følelsesmessige omsorgen som mangelfull. Bemanningen var lav og det var ikke tid til samtaler, nærhet og trøst. Samholdet barna imellom var godt, men noen av guttene falt utenfor, uten at personalet greide å fange dem opp.

8.10.5 Fysiske overgrep

Flere av guttene som bodde på Orkerød, forteller om fysiske avstraffelser i form av slag med ulike gjenstander. Tre sier de ble slått med bjørkeris eller bambus på rumpa hvis de for eksempel ikke spiste opp maten eller var urolige etter klokken åtte om kvelden. Andre forteller at en kvinnelig ansatt brukte nøkkelknippet sitt til å slå med. En av guttene sier at han ved en anledning fikk et slag med nøkkelknippet over øret. Øret løsnet nesten, og han blødde voldsomt. Han måtte få legebehandling etter denne hendelsen. Også andre ansatte kunne slå, forteller han, og en annen gutt sier at det vanket mange kraftige ørefiker.

Ved siden av sengestraff var innestenging i kjelleren en mye brukt avstraffelsesmetode. Fire av guttene utvalget har snakket med, forteller at de selv ble utsatt for dette. Kjelleren var mørk, og en av guttene sier at det var rotter der. Man kunne bli sittende i kjelleren over natten, og det var en svært skremmende opplevelse.

Jentene på Orkerød pikehjem har fortalt lite om fysiske avstraffelser. En jente forteller imidlertid at de kunne bli ristet eller få en ørefik, men at de ikke ble utsatt for det hun kaller «harde avstraffelser». Hun forteller videre at hun en gang ble tatt kvelertak på og løftet opp etter halsen av en mann som hun tror var knyttet til guttehjemmet. Han slapp etter hvert taket, og hun kom seg unna.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at det forekom fysiske overgrep på Orkerød guttehjem i perioden 1954–1958. Både slagene og innestengingen betegnes som svært kritikkverdige.

8.10.6 Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har i intervjuene med de tidligere barnehjemsbarna fra Orkerød guttehjem fått høre om en rekke ulike seksuelle overgrep. Tre av guttene forteller at de ble seksuelt misbrukt av en eller flere av tantene. De forteller alle at det skjedde på et av tantenes rom i tredje etasje, og at det var snakk om beføling og onanering. En av guttene sier at det også ble gjennomført samleie. Den samme gutten sier at to av tantene utførte slike overgrep, og at han ble avvist

og gitt juling da han fortalte bestyrerinnen om hva som hadde skjedd. Også en fjerde gutt har minner om et seksuelt overgrep fra en av tantene, men kan ikke beskrive dette nærmere.

En gutt forteller at han ble voldtatt av en eldre gutt rett etter at han ankom Orkerød. Han fortalte styreren om hendelsen, og overgriperen forsvant etter hvert fra institusjonen. Mange år senere traff han igjen overgriperen, som da ba om unnskyldning.

En annen gutt forteller at han ble voldtatt av en mannlig ansatt ved en fotballbane i nærheten av Orkerød. Også han forteller at det ble begått seksuelle overgrep mellom guttene. Han ble voldtatt av en 16 år gammel gutt, som også bodde på barnehjemmet.

En tredje gutt forteller at han ble tatt i å smugrøyke og i å stjele epler fra kjelleren av en mannlig ansatt. Som straff måtte han utføre oralsex på og onanere denne mannen.

En fjerde gutt forteller at han gjentatte ganger over noen måneder ble voldtatt av en mannlig vikarlærer. Han gikk til politiet i Moss for å fortelle om dette, men ble avvist. Samme gutt sier også at han ble tvunget til å onanere noen av de eldre guttene på Orkerød i et nedlagt hønseshus på eiendommen.

Granskingsutvalget har ikke mottatt informasjon fra jentene om seksuelle overgrep på Orkerød pikehjem.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at flere av barna på Orkerød guttehjem ble utsatt for seksuelle overgrep. Overgrepene ble begått av både ansatte og eldre gutter ved institusjonen. Utvalget anser det som sterkt kritikkverdig at ansatte på institusjonen utnyttet svarsløse barn som var i en særlig sårbar situasjon.

8.10.7 Før 1954

Sju av de tidligere barnehjemsbarna utvalget har intervjuet, bodde på Orkerød før 1954. Guttene forteller at det var streng disiplin ved måltidene. En gutt sier at han tror at de ansatte ønsket å gi guttene god, sunn mat i tilstrekkelige mengder, men at ressursene var knappe. De ble ikke alltid mette, forteller han. Jenta som bodde på pikehjemmet forteller at maten ble servert på nytt ved neste måltid hvis de ikke spiste opp maten.

Angående klær forteller en gutt at de gikk i vadmél om vinteren og kortbukser om sommeren. Andre gutter sier at de kjøpte klær på Prindsen i Oslo, eller at de arvet klær etter de eldre guttene. De sier at de nok skilte seg ut. Barn som kom til Orkerød fra Solgry, forteller at forholdene bedret seg med overflyttingen.

De fleste av de tidligere barnehjemsbarna som var på Orkerød før mandatperioden, gikk på skole til-

knyttet institusjonen. Også disse opplevde at undervisningen var mangelfull.

Barna hadde gode muligheter for lek og fysisk utfoldelse i nærmiljøet. Guttene fra Orkerød var flinke i idrett, og konkurrerte med andre skoler i nærmiljøet. Men de var også pålagt en god del arbeid tilknyttet gårdsdriften. En gutt sier at de kan ha jobbet så mye som fem timer per dag. De lukte, plukket poteter og hadde kjøkkentjeneste. Sistnevnte var en form for straff, forteller han. Enkelte av guttene sier at de satte pris på arbeidet, og at de lærte mye av det.

En av guttene mener den følelsesmessige omsorgen var god. De ansatte var snille, og forholdene ble lagt godt til rette, blant annet i forbindelse med konfirmasjon. De andre guttene forteller at de tror de ansatte hadde gode intensjoner, men at det skortet på ressursene. Jenta som bodde på pikehjemmet før mandatperioden, kan ikke huske noen form for omsorg eller oppfølging. De fleste guttene forteller om et godt forhold barna imellom. Det var et godt miljø uten rangordning, men det kunne danne seg noen klikker.

Noen av guttene forteller om ris og slag, samt utstrakt bruk av sengestraft. En av guttene forteller at sengevæterne ble stengt inne på et kott, noe som skapte frykt og bare forsterket problemet. En annen gutt sier imidlertid at det ikke forekom fysiske avstraffelser på Orkerød, og at styreren irettesatte personalet hvis de slo barna. Jenta som bodde på pikehjemmet før 1954, forteller at hun ved en anledning ble stengt inne i eplekjelleren.

Granskingsutvalget har ikke mottatt informasjon om seksuelle overgrep fra de tidligere barnehjemsbarna som bodde på Orkerød før 1954.

8.10.8 Oppsummering

Orkerød barnehjem ble opprettet av frimurerne i 1897. Fra 1947 til 1958 ble institusjonen drevet som Orkerød guttehjem og Orkerød pikehjem av Oslo kommune.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av det relativt omfattende intervjumaterialet å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Orkerød gutte- og pikehjem i forhold til mandatet i perioden 1954–1958.

Granskingsutvalget har fått høre om enkelte kritikkverdige episoder vedrørende mat og måltider, men de fleste av de tidligere barnehjemsbarna forteller om tilfredsstillende forhold.

Standarden på klærne må betegnes som kritikkverdig. Barnehjemsbarna skilte seg ut i nærmiljøet, både fordi klærne var slitte og fordi pentøyet, som de hadde på seg i offentlige sammenhenger, var likt. Granskingsutvalget legger til grunn at de av barna som gikk på skole tilknyttet institusjonen, fikk mangelfull undervisning og oppfølging.

Granskingsutvalget vurderer den følelsesmessige omsorgen som mangelfull. Bemanningen var lav og det var ikke tid til samtaler, nærhet og trøst. Samholdet barna imellom var godt, men noen av guttene falt utenfor, uten at personalet greide å fange dem opp.

Granskingsutvalget legger til grunn at det forekom fysiske overgrep på Orkerød guttehem i perioden 1954–1958. Både slagene og innestengingen betegnes som svært kritikkverdig.

Granskingsutvalget legger til grunn at flere av barna på Orkerød guttehem ble utsatt for seksuelle overgrep. Overgrepene ble begått av både ansatte og eldre gutter ved institusjonen. Utvalget anser det som sterkt kritikkverdig at ansatte på institusjonen utnyttet forsvarsløse barn som var i en særlig sårbar situasjon.

8.11 Peterhof barnehjem

8.11.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet sju tidligere barnehjemsbarn som bodde på Peterhof barnehjem i perioden 1939–1970. To av dem var på Peterhof henholdsvis i tidsperiodene 1958–1960 og 1964–1967 og to var der i kun fire måneder i 1970. Tre av barna bodde på institusjonen før 1954.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet to tidligere ansatte ved Peterhof. En av dem jobbet som styrerassistent i cirka et halvt år i 1967, den andre var styrer ved hjemmet i perioden 1974–1979 (styrer 3).

Utvalget har også kontaktet og intervjuet en person som var medlem av tilsynskomiteen for Peterhof i perioden 1956–1968, og tre personer som var ansatt ved Oslo barnevernkontor. Disse tre dekker til sammen tidsperioden 1968–1988.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet ti tilsynsrapporter fra Stabekk-hjemmene (Peterhof, Høgvarde og Ohnheim) fra perioden 1967–1972, og 15 tilsynsrapporter fra Peterhof fra perioden 1970–1976. I Riksarkivet har utvalget funnet godkjenning av institusjonen fra 1950, samt et «spørreskjema for barneheimer» fra 1953.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og det foreliggende arkivmate-

riale å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Peterhof barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1954–1970. Opplysninger som faller utenfor denne perioden presenteres uten konklusjoner.

8.11.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Peterhof barnehjem lå i Gamle Ringeriksvei 4 på Stabekk. Det følgende er hentet fra *Beretning om Oslo kommune fra årene 1912–1947*:

Barnehjemmet «Ohnheim» ble opprettet av frk. Unhjem i begynnelsen av 1916. I 1917 kjøpte hun eiendommen «Peterhof» til utvidelse av barnehjemmet. [...] Hjemmets drift gikk imidlertid med underskudd og kommunen ytet derfor også mindre driftsbidrag i årene 1917–1919. «Peterhof» ble overtatt av kommunen 1. november 1919 [...] Frk. Unhjem har hele tiden vært bestyrerinne for de 3 hjem [Ohnheim, Vennely og Peterhof] som drives under ett. Hjemmet skal etter planen ta imot gutter og piker i den alder som fastsettes av barnehjemsutvalget (f.t. inntil konfirmasjonsalderen), men siden mai 1930 har det bare vært anbrakt piker. Verjerådet har fortrinnsrett til å belegge plassene. Det er f.t. plass til 60 barn.

Etter at Vennely ble nedlagt i 1947, ble de resterende tre Stabekk-hjemmene (Ohnheim, Peterhof samt Høgvarde, som hadde kommet til i 1937) fortsatt drevet av Oslo kommune under ett fram til 1950. Da fikk institusjonene hver sin styrer. Imidlertid hadde de felles tilsynskomiteé helt fram til 1972.

Ifølge de kommunale håndbøkene for Oslo var det i 1940 til sammen 68 plasser på de fire institusjonene. De var i utgangspunktet åpne for både gutter og jenter, men har nesten utelukkende blitt brukt for jenter. I 1949 endres barnetallet til 53.

Fra 1950 angis plassene for de enkelte institusjonene. Peterhof har 24 plasser for «gutter og piker i den alder som barnehjemsutvalget fastsetter (f.t. bare piker i alle aldre inntil konfirmasjonsalderen)». I 1954 endres barnetallet til 22, i 1959 til 20, i 1976 til 14 og i 1977 til tolv.

Styrer 3 (1974–1979), som utvalget har intervjuet, har fortalt at institusjonen ble omorganisert samtidig som han tiltrådte ved årsskiftet 1974/1975. Det ble nå også i praksis plassert gutter der, og institusjonen skulle i utgangspunktet ta imot barn med store og spesielle problemer.

Peterhof barnehjem ble nedlagt i 1979. Høgvarde ungdomshjem flyttet da inn i lokalene og navnet ble Peterhof ungdomshjem. Institusjonen flyttet fra Stabekk til Heimdalsgate 36 i 1988, og har nylig endret navn til Juno ungdomshjem.

Boforhold

Peterhof barnehjem var en forholdsvis stor hvit trebygning i villastil. I godkjenningen fra 1950 oppgis det at huset inneholdt 14 rom. I «spørreskjema for barnehjemmer» fra 1953 oppgis det at huset inneholdt «3 soverom, 2 bad, 2 garderobes, 2 dagligstuer, 1 spisestue, 1 kontor, 1 kjøkken m/ spisekrok. Hver betjening sitt eget rom». Fordelingen av de 24 barna på soverommene var tre, ni og tolv. Foruten senger inneholdt soverommene/sovesalene nattbord og klesskap. På spørsmål om hvordan barnas oppholdsrom var utstyrt, var svaret «som dagligstue». Badene var ifølge samme skjema utstyrt med badekar, dusj, fotvask, håndvask og nattklosett.

Av tilsynsrapportene fra årene 1967–1976 framgår det at slitasjen på bygningen var forholdsvis stor i begynnelsen av perioden. I 1967 oppgis det for eksempel at det ikke er gjort noe med badene på 19 år. Institusjonen mangler også en del praktiske innretninger, som ordentlig vindusglass, tørkeskap og oppvaskmaskin. I 1972 foreslås det å dele opp sovesalene i mindre rom. Dette gjennomføres i 1974/1975. Også flere andre rom pusses opp og ominnredes i forbindelse med den nye styrerens tiltreden. «De fleste farver var dristige, men pene,» skriver formannen i tilsynskomiteen, «bortsett fra et par merkverdigheter».

De ansatte bodde i bygningen til den nedlagte institusjonen Vennely, som lå på samme eiendom som Peterhof.

Peterhof var et av barnehjemmene som hadde årlige sommeropphold på Malmøykalven.

Personellsituasjonen

I godkjenningen fra 1950 oppgis følgende betjening: Bestyrerinne, assistent, to barnepleiersker, mellompike, husholderske og kokke. Syerske, vaskeripike og vaktmester var felles for Peterhof, Ohnheim og Høgvarde. Fire av personalet hadde spesialutdanning for arbeid med barn.

Vedkommende som jobbet som styrerassistent i en kort periode i 1967, har fortalt at det ved siden av styreren og henne selv også var ansatt en kokke, en sydame og en kjøkkenhjelp.

I granskingsperioden har det vært tre ulike styrere på Peterhof: Styrer 1 fra 1950 til 1963, styrer 2 fra 1963 til 1974 og styrer 3 fra 1974 til 1979.

Styrer 3 (1974–1979), som utvalget har intervjuet, har fortalt at det i hans tid var i alt elleve ansatte (styrer, styrerassistent, husholderske, vaktmester og sju miljøarbeidere). Da han ble ansatt i årsskiftet 1974/1975, var han den eneste med barnevernfaglig utdanning. I løpet av den perioden han jobbet der kom det noen flere til, men de fleste manglet relevant utdanning.

Tilsynsrapportene avslører visse vanskeligheter med hensyn til personellsituasjonen. I 1967 framsettes det et ønske om å ansette en ekstra vaskehjelp fordelt på de tre institusjonene. Det framsettes også ønske om å få tilsatt en vaktmester – en stilling som tydeligvis har vært ubesatt en periode. Det ansettes etter hvert en mann, men bestyrerne er lite fornøyd. «Vaktmesterspørsmålet» tas jevnlig opp på møtene i tilsynskomiteen. I 1969 drar vaktmesteren simpelt hen fra stedet og «anses derfor å ha fratrudd». En ny vaktmester tilsettes, men bemanningssituasjonen blir stadig vanskeligere. Tilsynskomiteen beklager i 1973 den sene ekspedisjonen fra barnevernsnemndas side. Søknader på jobber på Peterhof blir sendt videre til institusjonen så sent at søkerne i mellomtiden har funnet seg annet arbeid.

Etter hvert som nedleggelses-/omleggelsesplanene blir kjent, bekymrer også tilsynskomiteen seg i forhold til hva som vil skje med de ansatte. De påpeker også at det er et misforhold mellom antall barn og antall stillinger – i alle fall offisielt. Hjemmet er nemlig normert for 20 plasser, men antall stillinger tilsier bare tolv barn. Hvor mange barn som faktisk var plassert på Peterhof på dette tidspunktet, framgår imidlertid ikke.

I den siste tilsynsrapporten, datert 6. mars 1976, uttrykkes det en viss skepsis i forhold til personellsituasjonen, og særlig den moderne organiseringen av

arbeidet: «[Styrer 3] måtte gå etter et par timer, og vi fikk snakke med en assistent (?), fremdeles er det litt flytende hvem som er hvad, alle deler alt arbeide mellom seg. Dette høres meget hyggelig og demokratisk ut, når det bare ikke resulterer i at de med spesialutdannelse til å behandle barn ikke først og fremst får brukt den der. Vi tror dette opplegget bör diskuteres av det nye Tilsynsutvalget.»

Tilsyn

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet til sammen 25 tilsynsrapporter fra Peterhof fra årene 1967–1976 – alle signert formannen i tilsynskomiteen. Antall rapporter for hvert år varierer fra null (1971) til fem (1972 og 1973).

Om manglende rapporter i 1971 skyldes at det ikke ble foretatt besøk eller om rapportene fra disse eventuelle møtene ikke ble arkivert, er ikke mulig å fastslå. Det skal imidlertid sies at fra årene før og etter 1971 er det henholdsvis fire og fem rapporter. Regdegjørelsene fra årene med mye arkivmateriale tyder dessuten på regelmessighet i tilsynsbesøkene. I den ene rapporten vises det ofte til den foregående. Noen av disse er arkivert, andre mangler. Det er derfor grunn til å tro at tilsynskomiteen i alle fall nærmet seg forskriftenes seks tilsynsbesøk per år i de årene det her er snakk om.

Tilsynsrapportene er relativt kortfattede, men sammenlignet med en del andre rapporter Granskingsutvalget har funnet, er de likevel grundige med hensyn til administrative, økonomiske og bemanningsmessige forhold. Tilsynskomiteen ser ut til å ha betraktet det som sin oppgave å hjelpe til med driften av institusjonen og å avlaste styrer i forhold til enkelte praktiske gjøremål. De er verken kontrollerende, korrigerende eller på noen måte kritiske i formen.

Det er også mulig å spore en utvikling i rapportene. Før 1970 nevnes barna i svært liten grad, men etter det, og særlig fra 1972, inneholder rapportene korte orienteringer om barna. Dette kan både skyldes at de praktiske spørsmålene var mindre presserende og at antallet barn var synkende.

Tonen i den siste rapporten tyder på at forholdet mellom tilsynskomiteé og ledelsen ved hjemmet ikke lenger var så nært som det tidligere hadde vært. Den nye styreren hadde nå vært ansatt i et drøyt år og hadde innført et «regimeskifte». «Tilsynsutvalget følte seg litt hjelpelöst denne gangen», skriver formannen.

Utvalget har intervjuet en person som satt i tilsynskomiteen for Peterhof og de andre Stabekk-hjemmene fra 1956 til 1968. Hun mener de var på tilsynsbesøk cirka fire ganger i året, og forteller at besøkene var varslet på forhånd. Hun kan ikke huske at de kom med pålegg eller korreksjoner i forhold til driften eller

at de fikk kjennskap til omsorgssvikt eller personalkonflikter ved institusjonen.

Ingen av de tidligere barnehjemsbarna utvalget har intervjuet, husker noe om tilsyn. Styrer 3 (1974–1979) husker ikke noe konkret samarbeid med tilsynskomiteen. Han nevnes imidlertid i noen av tilsynsrapportene.

8.11.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

En jente som bodde på institusjonen i perioden 1958–1960, sier at maten ikke var så verst. Barna fikk mye fisk og måtte ellers spise det som var, men hun har ingen konkrete innvendinger. De andre barna har ikke kommentert forholdene rundt mat og måltider.

Den ansatte som jobbet på Peterhof i 1967, forteller at barna spiste sammen i en spisesal. Maten ble sendt rundt, og barna forsynte seg selv. Hun tror barna måtte spise opp all maten, men husker ingen spesielle episoder.

Medlemmet av tilsynskomiteen i perioden 1956–1968 sier at hun oppfattet Oslo barnevernsmnd som så raus at hun ikke tenkte på at barna ikke skulle få nok mat og klær.

Klær

Jenta som bodde på Peterhof i perioden 1958–1960, forteller at forholdene når det gjaldt klær ikke var gode. En del av klærne hun hadde var felles, men noe var også privat, merket med navn. Hun sier at barna på Peterhof skilte seg veldig ut i klesveien i forhold til andre barn. De andre barna husker lite eller ingenting om hvordan de gikk kledd.

Styrerassistenten som jobbet på Peterhof i 1967, mener at jentene var greit kledd. Hun syntes at sydamen som sydde mye av tøyet, var flink og lagde fikseting. I 1969 framgår det på den annen side av tilsynsrapportene at ingen av styrerne på Stabekk-hjemmene mener å ha bruk for eller nytte av den felles syersken. Hun blir i stedet benyttet til annet arbeid.

Skolegang og lekselesing

En jente som bodde på Peterhof i perioden 1958–1960, forteller at hun gikk på Stabekk skole. Hun mener det var noen på barnehjemmet som passet på at barna gjorde lekser, men det var ikke noen ordentlig oppfølging.

Styrer 3 (1974–1979) forteller at barna på Peterhof hadde store og spesielle problemer, og at de gikk på forskjellige skoler. De fleste gikk på Stabekk skole, men noen gikk på Ullevålsveien skole, Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri, Bogstadveien avdeling for barn med psykiske problemer eller Ullevål sy-

kehus, barnepsykiatrisk avdeling, hvor de også hadde undervisning.

I noen av tilsynsrapportene fra 1972 og framover kommenteres barnas skolesituasjon. Det påpekes at flere av dem krever spesiell oppfølging i forhold til lekselesing og at det er viktig at de plasseres på riktig type skole.

Fritidsaktiviteter og plikter

I «spørreskjemaet for barneheimer» fra 1953 oppgis det at barnas oppholdsrom er innredet «som dagligstue». På spørsmål om hva slags leke- og sysselsetningsmateriale som finnes, oppgis dukkestue, sandkasse, husker, tennisbane, plass for småhager for barna, ski, skøyter, kjelker og sykler ute, dukkekrok, piano, bøker, spill og symaskin inne.

I godkjenningen fra 1950 står det at barnas plikt-messige arbeid består av oppvask, gulvvask og «delvis istandsetting av eget tøy» – til sammen cirka en halv times arbeid per dag.

Jenta som bodde på Peterhof i perioden 1958–1960, forteller at pliktene innbefattet hage- og husarbeid og særlig oppvask. Hun sier at barna ofte måtte jobbe utover kvelden.

En jente som bodde på institusjonen i perioden 1964–1967, trekker fram sommeroppholdene på Malmøykalven som positive opplevelser.

Den ene av jentene som bodde på Peterhof i 1970, forteller at det var faste utetider og at barna frøs mye. Den andre forteller at hun gikk på søndagsskole mens hun bodde på institusjonen. Hun sier at lærdommen fra søndagsskolen ikke stemte overens med det hun opplevde på barnehjemmet.

Styrerassistenten som jobbet på Peterhof i 1967, nevner også Malmøykalven. Hun forteller at de ikke fikk lov til å ha noen kontakt med personalet eller barna fra de andre barnehjemmene som hadde sommeropphold der. Styrer 3 (1975–1979) trekker fram sommeroppholdene som en god tid.

Det framgår av tilsynsrapportene at det var piano og bordtennisbord på institusjonen, og at noen av barna gikk på aktiviteter som danseskole, turn og lignende. Etter at styrer 3 ble ansatt, førte oppussing og ombygning til at mer plass ble forbeholdt fritidsaktiviteter.

Vurdering

Granskingsutvalget vil peke på at materialet som har framkommet med hensyn til den praktiske omsorgen, er noe tynt. Det utvalget har fått høre i intervjuer, tyder på noenlunde tilfredsstillende forhold. Imidlertid kan det se ut til at de materielle forholdene var tungvinte og upraktiske.

8.11.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

Jenta som bodde på Peterhof i perioden 1958–1960, sier at hun ikke hadde noen voksne å betro seg til. Hun forteller at det var veldig strengt på institusjonen, men at hun ikke ble utsatt for slag eller lignende. Avstraffelsene besto av ekstra arbeid og husarrest. Hun sier også at hun stadig ble utsatt for trusler om å bli sendt på skolehjem. Dette opplevde hun som svært utrygt.

Også de andre barna uttrykker at de følte seg utrygge og ensomme. En av jentene som bodde på Peterhof i 1970, forteller at hun gråt mye på barnehjemmet, og at også de andre barna gråt mye – særlig etter leggetid.

Styrerassistenten som jobbet på Peterhof i 1967, reagerte også på det hun oppfattet som en tung stemning på institusjonen. Hun forteller at atmosfæren var grå og trist og at det var lite energi blant de ansatte. Det var liten kontakt mellom de voksne og barna, og ingen tok noe særlig initiativ. Hun sier også at hun overveide å gå til pressen, men at hun etter en saklig gjennomgang av sine innvendninger fant at hun totalt sett hadde for lite håndfast å gå videre med.

Når det gjelder straff, sier styrer 3 (1975–1979) at de på Peterhof hadde bevisste reaksjoner basert på forståelse av årsak og virkning, men at det ikke var snakk om fysiske avstraffelser. Da en gruppe gutter i sju- til ti-årsalderen ble tatt for et stort antall tyverier, var straffen at guttene måtte bli med og levere tilbake tjuvgodset til butikkene.

Forholdet mellom barna

Jenta som bodde på Peterhof i perioden 1958–1960, forteller at hun hadde en god venninne som også bodde på institusjonen. Både styrer 3 (1975–1979) og styrerassistenten som jobbet på Peterhof i 1967, sier at venner fra skolen var velkomne på Peterhof. Sistnevnte sier at det likevel var lite besøk på institusjonen.

I tilsynsrapportene går det fram at det var flere søskenflokker på Peterhof på begynnelsen av 1970-tallet. Mye tyder derfor på at institusjonen gjerne ble brukt til å ta imot søsken. I tilsynsrapportene bemerkes også enkelte ganger viktigheten av å holde søskenflokkene samlet.

Kontakt med familien

Jenta som bodde på Peterhof i perioden 1964–1967, forteller at foreldrene hennes kom på besøk på institusjonen og at hun dro på besøk til dem. Jenta som bodde på institusjonen i perioden 1958–1960, besøkte tanten og onkelen sin som bodde i nærheten.

Både styrer 3 (1975–1979) og styrerassistenten som jobbet på Peterhof i 1967, mener at foreldrebesøk på institusjonen ikke ble motarbeidet, snarere tvert imot.

Men noen fikk mye besøk, andre lite. Også tilsynsrapportene støtter denne oppfatningen. Her kommenteres hvilke av barna som får oppfølging av familien og hvilke som ikke får det.

Styrer 3 mener i ettertid at institusjonen burde ha hatt en mer planmessig oppfølging av foreldrene til barna.

Vurdering

Ut fra intervjuene med tidligere barnehjemsbarn og styrerassistenten legger Granskingsutvalget til grunn at den følelsesmessige omsorgen på Peterhof var mangelfull på 1950- og 1960-tallet. Lite ble gjort for å gjøre omgivelsene trygge eller for å etablere positiv voksenkontakt for barna. Trusler om å bli sendt bort fra det som tross alt var deres hjem, bidro ytterligere til at hverdagen ble opplevd som usikker.

8.11.5 Fysiske overgrep

De to jentene som bodde på Peterhof i 1970, forteller begge at de ble utsatt for slag og mishandling. Den ene husker at hun fikk ris en gang, noe hun opplevde som nedverdiggende. Den andre mener å ha blitt slått av styrer 2 (1963–1975).

Vurdering

Granskingsutvalget finner grunnlaget for å vurdere hvorvidt det har forekommet fysiske overgrep på Peterhof noe tynt. Utvalget har merket seg forklaringene fra de to søstrene som forteller at de ble utsatt for slag og mishandling. Deres opphold var imidlertid kort, og utvalget har ikke fått andre indikasjoner på at kroppslig refselse ble benyttet.

8.11.6 Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Peterhof.

8.11.7 Før 1954

Tre av de tidligere barnehjemsbarna utvalget har intervjuet, var på Peterhof før mandatperioden. Deres opphold dekker til sammen perioden 1939–1949. Jenta som bodde der først i perioden, det vil si under krigen, forteller om lite mat. Det var kamp om å få skrape grøtkjelen, sier hun. Hun ble utsatt for sengestraff, og savnet omsorg og bedre oppfølging i forhold til skole. Hun hadde liten kontakt med barn

utenfor Peterhof, og sier at det var et strengt hierarki mellom jentene på institusjonen.

En annen jente som bodde på Peterhof under krigen, forteller også om sengestraff og husarrest. En gang ble hun stengt inne i kjelleren. Hun sier også at hun var utstøtt av barneflokket.

En tredje jente, som bodde på Peterhof på slutten av 1940-tallet, minnes at hun ved en anledning ble nektet mat, og at hun ved en annen anledning ble innesperret i et kott. Hun beskriver personalet som strenge og autoritære.

8.11.8 Oppsummering

Peterhof ble integrert som en del av Stabekk-hjemmene i 1917 og overtatt av Oslo kommune i 1919. Institusjonen ble nedlagt i 1979.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og det foreliggende arkivmateriale å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Peterhof barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1954–1970.

Antallet rapporter fra tilsynskomiteen tilsier en hyppig besøksfrekvens, men innholdet i dem viser at komiteen konsentrerte seg om administrative oppgaver. Granskingsutvalget mener at tilsynskomiteen i sterkere grad burde ha prioritert sin kontrollerende funksjon.

Granskingsutvalget vil peke på at materialet som har framkommet med hensyn til den praktiske omsorgen, er noe tynt. Det utvalget har fått høre i intervjuer, tyder på noenlunde tilfredsstillende forhold. Imidlertid kan det se ut til at de materielle forholdene var tungvinte og upraktiske.

Ut fra intervjuene med tidligere barnehjemsbarn og styrerassistenten legger Granskingsutvalget til grunn at den følelsesmessige omsorgen på Peterhof var mangelfull på 1950- og 1960-tallet. Lite ble gjort for å gjøre omgivelsene trygge eller for å etablere positiv voksenkontakt for barna. Trusler om å bli sendt bort fra det som tross alt var deres hjem, bidro ytterligere til at hverdagen ble opplevd som usikker.

Granskingsutvalget finner grunnlaget for å vurdere hvorvidt det har forekommet fysiske overgrep på Peterhof noe tynt. Utvalget har merket seg forklaringene fra de to søstrene som forteller at de ble utsatt for slag og mishandling. Deres opphold var imidlertid kort, og utvalget har ikke fått andre indikasjoner på at kroppslig refselse ble benyttet.

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Peterhof.

8.12 Solfeng barnehjem

8.12.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet åtte tidligere barnehjemsbarn som bodde på Solfeng barnehjem i perioden 1954–1975. To av dem bodde på Solfeng i en uke i 1970.

Granskingsutvalget har i Riksarkivet funnet noe arkivmateriale vedrørende Solfeng. Dette omfatter et «spørreskjema for barneheime» fra 1950 (på det tidspunktet var Solfeng et mødre hjem), inspeksjonsrapport fra 1952, plan og godkjenning, flere søknader om statstilskudd (1955, 1963, 1965, 1967, 1970), et notat vedrørende engangsstøtte fra 1953 samt et avis-klipp fra 1963.

Etter skriftlig henvendelse til Frelsesarmeens sosialtjeneste, som eier og driver barnehjemmet, mottok Granskingsutvalget et brev inneholdende historiske opplysninger samt en del dokumentasjon, som tilsynsprotokoller og lignende, fra 1983 til 1992. I brevet nevnes det at det har vært vanskelig å finne fullstendig dokumentasjon. Hovedkontoret til Frelsesarmeen har flyttet fire ganger i løpet av perioden og de fleste dokumenter, med unntak av data vedrørende barna, blir makulert etter ti år.

Granskingsutvalget mener å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Solfeng barnehjem i forhold

til mandatet i perioden 1954–1975. Til tross for at få tidligere barnehjemsbarn fra Solfeng er intervjuet, er informasjonen som foreligger relativt sammenfallende og omhandler en begrenset tidsperiode.

8.12.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Solfeng barnehjem ligger i Nordstrandsveien 7 i Oslo. Frelsesarmeen overtok eiendommen i 1921, og institusjonen ble drevet som mødre hjem fram til 1952. I 1952 ble hjemmet omlagt til barnehjem og barn fra Trygg I flyttet inn på Solfeng. Solfeng barnehjem er eid og blir drevet av Frelsesarmeens sosialtjeneste, fra 1980 i samarbeid med Oslo kommune. Fra 1994 har Solfeng blitt drevet som akutt- og utredningsinstitusjon.

I 1952 var det plass til 20 barn på Solfeng. I 1985 gikk barnetallet ned til tolv, og året etter ned til ti.

Boforhold

I forbindelse med at Solfeng skulle gjøres om fra mødre hjem til barnehjem, var en barneverninspektør fra Sosialdepartementet på inspeksjon i januar 1952. I rapport av 9. februar 1952 skriver barneverninspektøren følgende om det som da var et mødre hjem:

Eiendommen (ca 5 mål) ligger like ved Nordstrand st., høyt og fritt med fin utsikt mot fjor-

den. Det er en del frukttrær og bærbusker, og for øvrig godt planert, gressplener og ellers gruslagt gårdsplass. Huset er en herskabelig villa, bygget til privat bruk av en svensk forretningsmann. Interiøret har en litt gammeldags og koselig, heimlig stil. 1.etasje. Korridor i vinkel med halv glassvegg mot den ene siden, hall med liten garderobe og trapp opp til 2.etasje, kontor, spisestue med veranda, 3 stuer, 2 soverom, kjøkken med liten spisekrok, spiskammer samt liten gang, trappegang og wc. 2.etasje. 6 soverom, lite rom, bad med 1 badekar, 2 håndvasker og 1 wc, 3 kott, gang, korridor. Kjeller. Forgang med trapp, rullebod, 2 rom for brensel, fyrrom, potet- og grønnsaksrom, husholdningsrom, vaskerom, 2 bad, 3 wc, trapp fra kjøkkeninngang og en inngang fra terrenget. I et lite anneks er det innredet 2 personalrom.

Barneverninspektøren konkluderte på følgende måte: «Da huset er godt vedlikeholdt og allerede innredet til heim for mange mennesker, trengs det ikke meget ominnredning, og overflyttingen av barna kan i tilfelle skje når som helst.» Hun foreslo deretter at planen om å gjøre om Solfeng til barnehjem ble godtatt, og viste til tegninger over hvordan man hadde tenkt å nytte rommene til barnehjemsdrift.

Barneverninspektøren inspiserte på nytt Solfeng sammen med en kollega den 18. august 1953, og skriver: «Barnehjemmet vil bli et mønsterhjem. Huset har et vakkert, lyst og hjemmekoselig interiør. De arbeidene som er utført er absolutt vellykket. Vakre, barnslige tapeter, solide og utpreget hyggelige møbler. Dertil blir huset malt utvendig.»

De tidligere barnehjemsbarna som har kommentert boforholdene ved Solfeng, forteller om et relativt stort uteareal med god plass til lek, men at det var deler av hagen de ikke fikk benytte. De forteller videre at de minste og mellomste barna sov på seks- til åttemannsrom, de eldre hadde mindre rom. Det var rom i huset barna ikke fikk bruke, blant annet finstuen. Ifølge flere av barna bodde bestyrerinnen i hovedhuset, mens noen av de andre ansatte bodde i et anneks.

Personellsituasjonen

Ifølge brevet fra Frelsesarmeens sosialtjeneste var det i den første tiden fem eller seks ansatte på Solfeng barnehjem. I 1983 var det åtte stillinger og i 1986 økte antallet til elleve og en halv stilling. Til å begynne med var de fleste ansatte slumsøstre. Flere av de ansatte jobbet på Solfeng i kort tid, sannsynligvis mens de var under utdanning.

I den perioden utvalget er satt til å granske har det vært fem styrere på Solfeng barnehjem. Den første sty-

rerer var ansatt i perioden 1952–1975 (styrer 1). Alle de tidligere barnehjemsbarna som er intervjuet bodde på barnehjemmet i denne perioden.

Tilsyn

Fra Frelsesarmeens sosialtjeneste har Granskingsutvalget mottatt omfattende dokumentasjon vedrørende tilsyn på Solfeng barnehjem i perioden 1985–1992. Dette materialet inneholder blant annet tilsynskomiteens årsmeldinger og møteprotokoller. I denne perioden var tilsynskomiteen på Solfeng fem til seks ganger per år, både på anmeldt og uanmeldt besøk. Tilsynskomiteen har påpekt mangler og pålagt utbedringer av bygningen. Forholdene rundt hvert enkelt barn er også diskutert.

Granskingsutvalget har ikke funnet noen skriftlig informasjon om tilsynet ved Solfeng barnehjem i perioden før 1985.

De tidligere barnehjemsbarna som er intervjuet husker lite om tilsyn. En gutt som bodde på institusjonen i perioden 1957–1975, sier at han ikke har noe kjennskap til tilsyn, verken fra tilsynskomiteen eller barnevernkontoret. Han husker imidlertid at det kunne komme besøk fra Frelsesarmeen, og at det da var en hyggeligere stemning på institusjonen. En jente som bodde på Solfeng i perioden 1956–1963, husker at det av og til kom besøk, og at barna da ble kledd opp i fine klær.

8.12.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

Alle de sju tidligere barnehjemsbarna har kommentert måltidene. De er forholdsvis enige om at maten var grei, men at det var strengt under måltidene. Det skulle være stille og de måtte be bordbønn. Barna og de ansatte spiste sammen og barna måtte spise det de fikk.

Jenta som bodde på Solfeng i perioden 1956–1963, forteller at barna måtte spise opp alt, også den maten de ikke likte. Hun forteller videre at barna ikke forsynte seg selv og at de ble tvangsmatet av tantene dersom de ikke spiste opp. En annen jente, som bodde på institusjonen i 1971, sier at hun måtte spise opp maten selv om hun ikke likte den. Hun forbinder måltidene på Solfeng med angst.

Klær

Gutten som bodde på Solfeng i perioden 1957–1975, forteller at barna hadde rene klær. Noen klær arvet de, andre ble kjøpt nye på Dobloug og Viktoria sko, hvor barnehjemmet hadde konto. Han opplevde ikke at han skilte seg ut i klesveien i forhold til andre barn.

Tre jenter, som til sammen dekker perioden 1956–1971, sier at det var noen klær de hadde fått av fa-

miliemedlemmer som de ikke fikk bruke, uvisst av hvilken grunn. En av dem sier at noen av barna hadde egne klær, men at det antageligvis var avhengig av hvor mye familien bidro med.

Jenta som bodde på Solfeng i perioden 1956–1963, sier at de hadde gamle og dårlige klær, blant annet vadmelsklær som klødde. Barna hadde nesten ingen personlige plagg. Hun forteller at hun skilte seg ut i forhold til andre barn og derfor ble mobbet på skolen.

Skolegang og lekselesing

Barna på Solfeng gikk på Nordstrand skole. Gutten som bodde på Solfeng i perioden 1957–1975, gikk senere på Nordseter ungdomsskole. Verken han eller jenta som bodde på institusjonen i perioden 1958–1961, mener at de ble holdt utenfor på skolen fordi de bodde på barnehjem. Gutten forteller at barna satt i spisesalen og gjorde lekser og at det alltid var en voksen til stede. Dette mener han var en kombinasjon av hjelp og kontroll, og han sier at kvaliteten på leksehjelpen var avhengig av hvem som var på jobb. De unge praktikantene hadde mer å bidra med enn de eldre tantene.

Jenta som bodde på Solfeng i perioden 1956–1963, sier at hun ikke fikk noen hjelp eller oppfølging når det gjaldt skolearbeidet.

Fritidsaktiviteter og plikter

Gutten som bodde på Solfeng i perioden 1957–1975, mener at det for hans del ikke ble lagt begrensninger på aktiviteter utenfor barnehjemmet fra institusjonens side. Han spilte håndball på Nordstrand, gikk på søndagsskole og lignende. Han sier videre at det ikke var mange aktiviteter som ble organisert ved barnehjemmet, med unntak av noen sommerturer.

To av jentene nevner også søndagsskolen, og da som noe de måtte være med på. Jenta som bodde på Solfeng i perioden 1958–1961, forteller også at hun ble juniorsoldat i Frelsesarmeen, noe hun følte seg tvunget til. Jenta sier at det hele tiden var et mildt press vedrørende religion på barnehjemmet. Blant annet var det enkelte aktiviteter de ikke fikk være med på, da de ble regnet som synd.

To av jentene som bodde på Solfeng, forteller at de begynte å spille instrumenter under oppholdet. Ellers fortelles det om speideren, sykling, bading på Katten samt egen aktivisering inne på området.

Gutten som bodde på institusjonen i perioden 1957–1975, sier at barna ikke hadde noen spesielle plikter. Det kunne hende de var med og rullet tøy, men det var fordi de hadde lyst. De skrelte nok også poteter innimellom, noe som ikke var like stas, men heller ikke spesielt negativt, slik han opplevde det.

Gutten sier at arbeid ikke ble brukt som straff. Jenta som bodde på Solfeng i perioden 1956–1963, mener imidlertid at når barna måtte vaske opp eller skrelle poteter, var det ikke som en plikt, men som straff.

Vurdering

Granskingsutvalget mener å ha grunnlag for å kritisere de strenge reglene og de sosiale rammene rundt måltidene.

Granskingsutvalget har mottatt varierende opplysninger når det gjelder klær og skolegang, noe som gjør at utvalget ikke kan komme med konklusjoner.

Utvalget mener at barna på Solfeng hadde et relativt mangfoldig fritidstilbud, men også på dette punktet har de tidligere barnehjemsbarna ulike oppfatninger.

8.12.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

Styrer 1 gis med ett unntak svært dårlige skussmål. Barna forteller at styrer 1 gjorde forskjell på dem, og at hun åpenlyst hånte enkelte barn i de andres påsyn. Hun beskrives som svært religiøs. Barna sier at hun holdt et strengt regime uten mulighet for omsorg og nærhet. En jente som bodde på Solfeng i 1971, husker forholdsvis lite fra oppholdet, men sier at hun tror styrer 1 var snill.

Alle barna forteller at de fikk lite omsorg på institusjonen. De ansatte var strenge og det var ingen nærhet. Det å få sitte på et fang var en sjelden opplevelse. Barna har nevnt enkelte episoder der de ansatte viste barna omsorg, men opplyser at dette var unntaksvis hendelser. Gutten som bodde på institusjonen i perioden 1957–1975, sier at det hendte at barna fikk trøst når de slo seg.

Den samme gutten forteller at de ansatte sjikanerte ham foran de andre barna fordi han var sengevæter. Han sier at han var redd for å sovne om kvelden, dette fordi han var redd for å tisse på seg. Han forteller at han allierte seg med en annen gutt på Solfeng som hadde det samme problemet. Blant annet vekket de hverandre på natten, de la plastikk på sengen og lignende. Jenta som bodde på institusjonen i perioden 1956–1963, bekrefter behandlingen denne gutten fikk.

Tre av barna har negative minner om religion etter sitt opphold på Solfeng. De sier at de ansatte brukte religionen til å skremme barna og gjøre dem redde. Barna kunne for eksempel bli truet med at Gud ville komme ned fra himmelen om de bannet; at lynet ville slå ned på dem og at de ville dø.

Jenta som bodde på institusjonen i perioden 1958–1961, sier at en av tantene var hardhendt ved bading, og at den samme tanten ved en anledning tvang henne til å spise i bar overkropp. Jenta syntes dette var svært

ubehagelig, da hun var tidlig utviklet. En annen jente sier at de ansatte snakket nedsettende om moren hennes mens de andre barna var til stede, noe som førte til at hun ble mobbet av de andre barna.

Kontakt med familien

Alle barna forteller at de hadde kontakt med familien sin mens de bodde på Solfeng. Som oftest var det slik at de ble hentet og var sammen med familiemedlemmene utenfor institusjonen. Tre av barna sier at de av og til kunne være borte et par døgn. De fleste fikk også besøk på Solfeng, men dette var gjerne kortere besøk, og ofte måtte de være ute.

Jenta som bodde på institusjonen i 1971, husker at et brev fra faren ble lest høyt for alle som var til stede. Faren var ikke spesielt flink til å skrive, og jenta følte at dette ble gjort for å henge ham ut.

Forholdet mellom barna, til andre barn og nabolaget

To av barna beskriver forholdet mellom barna på Solfeng som greit. Gutten som bodde på institusjonen i perioden 1957–1975, mener det var et bra samhold mellom barna.

Jenta som bodde på institusjonen i perioden 1956–1963, forteller at hun oppfattet barna som lekekamerater, ikke venner. Barna klarte for eksempel ikke å trøste hverandre dersom noen hadde det vondt. Det var også mye sladring. Hun beskriver videre et hierarki på institusjonen der styrer 1 var øverst, deretter tantene, så de eldre barna og til sist de yngre barna.

Fire av barna forteller at det var enkelte av de andre barna de ikke våget å fortelle ting til av frykt for at dette ble sagt videre til styrer 1, noe som kunne få uønskede konsekvenser. Dette var barn som ble favorisert av styrer 1, og særlig en navngitt gutt blir nevnt av flere.

Gutten som bodde på Solfeng i perioden 1957–1975, forteller om gode kamerater i nabolaget. Disse kunne han besøke og ha besøk av. Barna var riktignok sjelden innendørs, men kunne drive relativt fritt ute på Solfengs eiendom.

Jenta som bodde på institusjonen i perioden 1956–1963, sier at barna aldri fikk lov til å ha besøk og heller ikke selv fikk forlate eiendommen, annet enn når de skulle på skolen. Hennes inntrykk var at de helst ikke skulle snakke med noen utenfor institusjonen. Etter hvert fikk hun imidlertid en god venninne i nabolaget som hun en sjelden gang fikk lov til å besøke.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at den følelsesmessige omsorgen på Solfeng var mangelfull. Det er sterkt kritikkverdig at religion ble brukt som en trussel. Å spre frykt blant barna med religiøse virkemidler, er etter utvalgets oppfatning et psykisk overgrep.

Det er kritikkverdig at styrer 1 favoriserte enkelte barn. Utvalget finner det også kritikkverdig at noen av barna opplevde at foreldrene ble hengt ut i andres påhør.

Til tross for noe forskjellige uttalelser blant barna, legges det til grunn at de fleste av dem var forholdsvist godt integrert i nærmiljøet.

8.12.5 Fysiske overgrep

To av barna forteller at det var vanlig å få juling av de ansatte, som oftest ved ris på bar rumpe. Det var særlig styrer 1 som slo. Jenta som bodde på institusjonen i perioden 1956–1963, sier at hun ofte ble slått, selv om hun ikke hadde gjort noe galt. Den samme jenta forteller at tantene ikke slo, men at de hadde andre måter å straffe på. Blant annet kunne de løfte barna opp fra bakken etter hodet, slik at de knapt fikk puste. De ansatte kunne også dra barna etter håret. Jenta forteller også at hun som straff kunne bli stengt nede i en mørk kjeller eller inne i et mørkt kott.

Gutten som bodde på Solfeng i perioden 1957–1975, forteller at en av tantene hadde en kjæreste som ofte var på besøk. Han sier at denne mannen var fysisk brutal mot barna. Han brukte å riste barna hardt og løfte dem opp etter veggen. Ved en anledning løftet han gutten på denne måten slik at han fikk en knagg med en spiker inn i ryggen og begynte å blø. Den samme gutten forteller at han også kunne bli straffet med ris på rumpa om han tisset på seg.

Vurdering

Til tross for relativt få kilder legger Granskingsutvalget til grunn at det forekom fysiske avstraffelser mot barn på Solfeng barnehjem på 1950- og 1960-tallet. De ansattes straffemetoder besto i blant annet slag, lugging, risting og innestenging.

8.12.6 Seksuelle overgrep

Gutten som bodde på Solfeng i perioden 1957–1975, sier at en eldre gutt på institusjonen flere ganger fiklet med kjønnsorganet hans. Fordi dette var «gullgutten» til styrer 1, var det uaktuelt å fortelle om overgrepene.

Den samme gutten forteller også at han hadde seksuelle forhold til noen av de unge praktikantene som jobbet på institusjonen. Dette var fra han var 13–14, år og praktikantene kunne være 18 år og eldre. Han legger til at dette var helt frivillig fra hans side og etter hans initiativ.

Vurdering

En av guttene har fortalt at han ble utsatt for seksuelle overgrep av en eldre gutt på barnehjemmet. Det gjør

det særlig kritikkverdig at gutten ikke kunne si fra om overgrepene, fordi de ble begått av en gutt styrer 1 favoriserte.

Videre anser utvalget det som kritikkverdig at yngre ansatte hadde seksuell omgang med en av guttene, selv om denne ikke opplevde dette som overgrep.

8.12.7 Oppsummering

Solfeng eies av Frelsesarmeen og ble åpnet som barnehjem i 1952. Barnehjemmet ble drevet av Frelsesarmeens sosialtjeneste og fra 1980 i samarbeid med Oslo kommune. Fra 1994 har Solfeng blitt drevet som akutt- og utredningsinstitusjon.

Granskingsutvalget mener å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Solfeng barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1954–1975.

Granskingsutvalget har ikke grunnlag for å si noe om tilsynet på Solfeng barnehjem i perioden før 1985. I perioden 1985–1992 synes tilsynet, vurdert i forhold til foreliggende arkivmateriale, å ha fungert tilfredsstillende.

Granskingsutvalget mener å ha grunnlag for å kritisere de strenge reglene og de sosiale rammene rundt måltidene. Granskingsutvalget har mottatt varierende opplysninger når det gjelder klær og skolegang, noe som gjør at utvalget ikke kan komme med konklusjoner på disse punktene. Utvalget mener at barna på Solfeng

hadde et relativt mangfoldig fritidstilbud, men også på dette punktet har de tidligere barnehjemsbarna ulike oppfatninger.

Granskingsutvalget legger til grunn at den følelsesmessige omsorgen på Solfeng var mangelfull. Det er sterkt kritikkverdig at religion ble brukt som en trussel. Å spre frykt blant barna med religiøse virkemidler, er etter utvalgets oppfatning et psykisk overgrep. Det er kritikkverdig at styrer 1 favoriserte enkelte barn. Utvalget finner det også kritikkverdig at noen av barna opplevde at foreldrene ble hengt ut i andres påhør. Til tross for noe forskjellige uttalelser blant barna, legges det til grunn at de fleste av dem var forholdsvis godt integrert i nærmiljøet.

Til tross for relativt få kilder legger Granskingsutvalget til grunn at det forekom fysiske avstraffelser mot barn på Solfeng barnehjem på 1950- og 1960-tallet. De ansattes straffemetoder besto i blant annet slag, lugging, risting og innestenging.

En av guttene har fortalt at han ble utsatt for seksuelle overgrep av en eldre gutt på barnehjemmet. Det gjør det særlig kritikkverdig at gutten ikke kunne si fra om overgrepene, fordi de ble begått av en gutt styrer 1 favoriserte. Videre anser utvalget det som kritikkverdig at yngre ansatte hadde seksuell omgang med en av guttene, selv om denne ikke opplevde dette som overgrep.

8.13 Tangen barnehjem

8.13.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet 15 tidligere barnehjemsbarn som bodde på Tangen barnehjem i perioden 1952–1975. To av disse bodde på institusjonen før 1954.

Utvalget har kontaktet og intervjuet fire tidligere ansatte ved Tangen barnehjem. To av dem var barnepleiersker og jobbet på institusjonen i periodene 1963–1964 og 1964–1967. De to andre var styreere i periodene 1968–1972 (styrer 2) og 1982–1989 (styrer 5).

Videre har utvalget kontaktet og intervjuet formannen i tilsynskomiteen for Tangen i perioden 1969–1972. I tillegg har to tidligere ansatte ved Oslo barnevernkontor kommet med opplysninger om Tangen barnehjem. Den ene av disse er styrer 5.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet barnevernkontorets tilsynskort for perioden 1949–1965, en tilsynsrapport fra 1976, samt diverse avisoppslag fra institusjonens åpning i 1949. I Riksarkivet ble det funnet et udatert «spørreskjema for barneheimer» som omhandler Tangen.

Etter skriftlig henvendelse til nåværende styrer ved Tangen barneverninstitusjon, mottok utvalget informasjon angående historikk og utvikling. Denne infor-

masjonen baserer seg på skriftlige kilder, samt muntlige overleveringer fra tidligere og nåværende ansatte og tidligere beboere.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av intervju materialet og øvrig informasjon å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere forholdene ved Tangen barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1954–1975. Utvalget vil imidlertid påpeke at Tangen var en institusjon for korttidsplasseringer, der barna i all hovedsak var under skolepliktig alder. Kun halvparten av de tidligere barnehjemsbarna husker noe fra oppholdet på institusjonen. Opplysningene fra barna underbygges imidlertid av hva som framkommer i intervjuene med de tidligere ansatte. Informasjonen utvalget har fått om barnehjemmet etter 1975, presenteres i kapittelet uten konklusjoner.

8.13.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Tangen barnehjem ligger ved Leangbukta på Vetre, Asker kommune.

Ifølge informasjon utvalget har fått fra Tangen barneverninstitusjon, ble Tangen opprinnelig bygget som familievilla cirka 1910. Omkring 1920 overtok stiftelsen «Neufeldts gave» stedet. Deretter ble det drevet som pensjonat, og institusjonen var også i en

tid «ferie- og rekonvalesentsted for lærerinder». Tangen var rekvirert som barnehjem for flyktninger fra Finnmark i perioden 1945–1947.

Institusjonen er første gang nevnt i kommunal håndbok for 1950. Der står følgende:

«Eiendommen tilhører et legat «Generalkonsul Carl Neufeldts gave». Stiftelsens styre har vederlagsfritt overdratt Oslo kommune bruksretten til eiendommen for tidsrommet 1/10 1948 – 1/10 1953 til drift av barnehjem. Barnehjemmet ble åpnet 7/2 1949 for småbarn i alderen 1–6 år, som på grunn av morens sykdom, nedkomst, død eller boligforhold etc. må anbringes i barnehjem for kortere tid. Det er plass til 20 barn.»

Fra 1970 var det plass til 15 barn, og fra 1977 gikk det ned til tolv plasser. Tidsrommet for bruksretten ble forlenget fortløpende. I 1991 ble driften lagt om til akutt- og utredningsinstitusjon for barn i alderen 2–12 år. I 1997 ble Tangen omgjort til langtidsinstitusjon for omsorg og behandling, og heter i dag Tangen barneverninstitusjon.

Boforhold

På barnevernkontorets tilsynskort for perioden 1949–1965 beskrives Tangen på følgende måte:

«2 etasje trebygning. 1.etasje: 2 lekerom for barna, kjøkken og garderobe, bestyrerinnens rom, 3 betjeningsrom, hvorav det ene er to-mannsrom, betjenings- spise og dagligstue og anretning. 2.etasje: 3 soveværelser for barna på henholdsvis 7, 7 og 6 [senger], 1 betjeningsrom, og bad med 2 kar og 6 vasker, W.C. Flere gode skaper. Kjeller: Fyrhus, gammeldags vaskeri, betjeningsbad, 4 W.C. 5 vasker og 2 matboder. Stor deilig frukthage.»

I 1959 ble andre etasje i annekset, en tidligere låvebygning, ominnredet til betjeningsboliger. Også styren flyttet inn der. Omtrent på samme tid ble det gjort i stand tre nye isolasjonsrom i hovedbygningens andre etasje. Fem av barna flyttet ned i første etasje, hvor tidligere betjeningsrom da sto ledige.

På tilsynskortet skrives det stadig om modernisering og ominnredning av byggene. Også brannsikringstiltak nevnes. I hele perioden kjøpes det jevnlig inn nytt utstyr, både til drift og fritidsaktiviteter. I sistnevnte kategori kan nevnes dukkestue, robåt, rutsjebane, klatrestativ, TV-apparat, med mer. De som har ført tilsynskortet nevner flere ganger at hjemmet er i meget god stand.

Både de tidligere barnehjemsbarna og ansatte beskriver boforholdene relativt overensstemmende med de faktiske forhold som er beskrevet over, med sovesaler, romfordeling, utearealer og så videre. Ingen

av barna har uttrykt seg spesielt negativt om boforholdene, men en jente som bodde der på midten av 1960-tallet, sier at hun følte seg for stor til å ligge i sprinkelseng, og opplevde dette som pinlig.

Personellsituasjonen

Ifølge tilsynskortet fra barnevernkontoret for perioden 1949–1965, var det åtte stillinger ved Tangen barnehjem. Dette var styrer, assistent, husholderske, tre barnepleiersker og to piker. Senere nevnes også en vaktmester.

På tilsynskortet er det ved tre anledninger gjort notater vedrørende personellsituasjonen. Første gang er i 1953, da det kommenteres at det er for lite betjening. Neste gang er i 1964, da det er notert: «Det er mangel på betjening, etter hvert har nokså mange av den gode garden sluttet på grunn av giftemål.» Året etter står det: «Det er stadig mangel på betjening og bestyrerinnen har det ikke lett. Hun går inn i arbeidet der det mangler noen.»

Alle de fire tidligere ansatte som jobbet på Tangen i tidsperioden 1963–1989 forteller at det var åtte til ti ansatte på Tangen. Fordelingen av stillinger er i samsvar med det som er beskrevet over.

Barnepleiersken som jobbet på Tangen i perioden 1964–1967, forteller at de alltid var to ansatte på vakt, samt styrer eller styrerassistente. Det var sovende nattevakt, og etter nattevakt gikk de rett på seks timers dagvakt.

Styrer 2 (1968–1972) sier at hun fikk ansatt en førskolelærer som gikk i turnus som de andre ansatte, noe hun mener hadde stor og positiv betydning for daglig trivsel og aktivitet hos barna.

I perioden 1954–1993 var det seks ulike styrere ved Tangen barnehjem. Styrer 1 var ansatt fra 1950 til 1968, styrer 2 fra 1968 til 1972, styrer 3 i 1973 og fra 1975 til 1982, styrer 4 i 1974, styrer 5 fra 1982 til 1989 og styrer 6 fra 1990 til i dag. I intervjuene med de tidligere barnehjemsbarna er det i all hovedsak styrer 1 som er nevnt.

Styrer 1 beskrives av både tidligere barnehjemsbarn og ansatte som streng. En jente som bodde på institusjonen i perioden 1963–1967, husker henne som en godt voksen dame, frodig og bestemt. Styrer 1 styrte barnehjemmet med fast hånd, forteller en annen. Barnepleiersken som var ansatt fra 1963 til 1964, mener styrer 1 var en ordentlig og dannet, men bestemt dame. Barnepleiersken som var ansatt i perioden 1964–1967, sier at styrer 1 var streng. Dette gjaldt både overfor barna og de ansatte. Hun var lite varm mot ungene og viste lite følelser, og barnepleierskene ble behandlet som skoleelever.

Styrer 2 sier at hun ønsket å gjøre en del endringer på Tangen. I korte trekk gikk dette ut på å gjøre ste-

det mer barnevennlig. Hun forteller at hun ikke hadde noen formell opplæring av nytilsatte, men en grundig samtale der hun gjorde rede for sin målsetning for institusjonen. Hun fikk inntrykk av at de hun ansatte var begeistret for den måten hun ønsket å lede Tangen på, men hun møtte delvis motstand fra de eldre ansatte som gjennom en årrekke hadde vært vant til et helt annet regime.

Tilsyn

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet protokoll fra ett møte i tilsynskomiteen for Tangen barnehjem, datert 7. september 1976. Tilstede på møtet var alle de tre medlemmene av komiteen, samt styreren. Ifølge protokollen ga styreren en redegjørelse for drift og arbeid ved Tangen. Videre ble situasjonen til ett av barna drøftet, samt hjemmeforholdene til to barn som nylig var flyttet hjem. Det ble også påpekt at Tangen manglet fast tilsynsfører, og komiteen hadde som mål å følge opp disse punktene.

Av tilsynskortet fra barnevernkontoret framgår det at tilsynsansvarlige har besøkt Tangen mellom tre og åtte ganger i året i perioden 1954–1965. Anmerkningene er korte, og noen ganger er det ikke skrevet noe etter besøket. Typiske eksempler på hva som er skrevet i perioden er «Ca. halvparten av barna har hatt meslinger,» «Hjemmet er som alltid velstelt. Barna har det godt,» «Nye møbler og komfyr. Meget pent,» «Skyllekom på barnas bad. Nye store uteleker». Tilsynsfører ser ut til å ha vært opptatt av barnas helse og av at hjemmet var tilfredsstillende utstyrt, både med tanke på driften og barnas lekemuligheter. Kommentarene er likevel svært korte, og grunnlaget for vurderingene kommer ikke fram. Det står for eksempel ikke noe om hvordan man har kommet fram til at barna hadde det godt.

To barn som bodde på Tangen i korte perioder fra 1968 til 1969, forteller at både hjemmet og barna ble pyntet og gjort presentable når det var tilsyn.

Barnepleiersken som var ansatt i perioden 1963–1964, sier at styrer 1 (1950–1968) hadde all kontakt utad.

Styrer 2 (1968–1972) husker ikke besøk fra tilsynskomiteen, men ble fortalt at tilsynspersonene ved tidligere besøk hadde fått flott oppvartning og nærmest vært på besøk hos styreren. Hun opplevde heller ikke at det enkelte barn hadde noen saksbehandler i barneverntjenesten som fulgte opp plasseringen.

Formannen for tilsynskomiteen i perioden 1969–1972 sier at hun hadde god kontakt med styrer 2. Dette var en ny styrer som var ung og nyutdannet, og de samarbeidet om endringer ved institusjonen. Hun forteller videre at hjemmet var sparsomt utstyrt, og de satte i gang med å forbedre lekeutstyret. De

søkte også om å få ned barnetallet. Det var ikke noe problem å få midler fra barnevernkontoret i forhold til oppgradering. Formannen husker ikke hvor ofte hun var på tilsynsbesøk, men sier at hun nesten uten unntak dro alene og at det var etter avtale med styrer 2. Hun snakket også med de barna hun møtte på Tangen, og kan ikke huske at noen klagde på forholdene. Ungene var små, i førskolealder, og de var stort sett på korttidsopphold, sier hun. Etter besøkene ble det skrevet tilsynsrapporter som ble levert barnevernkontoret, hvor det blant annet ble bedt om penger, utstyr og lignende.

8.13.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

En jente som bodde på Tangen i perioden 1957–1961, sier at maten stort sett var dårlig og at barna av og til fikk bedrevet mat. En annen jente, som bodde på institusjonen i perioden 1958–1962, forteller at barna kunne få muggen og sur mat. To jenter som bodde på institusjonen i periodene 1958–1959 og 1968–1969, opplyser at det var bra med mat. Sistnevnte sier at det var normal og variert kost.

De fleste av barna mener det var strengt under måltidene. Barna måtte spise opp maten, også mat de ikke likte. Flere av barna forteller om tvangsmating, at de ble tvunget til å spise opp, enten ved fysisk makt eller under psykisk press. Flere forteller også at det var ferdige porsjoner og ferdig påsmurte brødsiver, og at barna ikke fikk forsyne seg selv.

Barnepleierskene som jobbet på Tangen i henholdsvis periodene 1963–1964 og 1964–1967, sier at det var god mat på institusjonen. Begge forteller at de hjalp til med mating under middagsmåltidet. En av dem sier at styrer 1 (1950–1968) og styrerassistenten ordnet frokost og kveldsmat.

Styrer 2 (1968–1972) forteller at det var praksis da hun begynte at barna spiste frokost samtidig og at de fikk ferdig påsmurte brødsiver. Det ble lagt press på barna for at de skulle spise mye, da det ble regnet som bra for en akuttinstitusjon om barna la på seg under oppholdet. Hun forteller også at barna ikke fikk noe å drikke før de hadde spist en brødskive. Dette var for at de ikke skulle drikke seg mette. Styrer 2 sier at hun fikk endret praksis til at maten ble smurt mens barna var tilstede, slik at barna selv kunne bestemme hva slags pålegg de ville ha. Hun forteller også at det tidligere var slik at de ansatte spiste for seg selv på personalrommet, og at de som regel fikk bedre mat enn barna.. Styrer 2 innførte at de ansatte spiste sammen med barna, og at maten ble servert slik at barna hadde flere valgmuligheter når de forsynte seg.

Klær

Med få unntak sier barna at klærne på institusjonen var dårlige. De fleste sier at de fikk klær på institusjonen, og at de ikke fikk bruke egne klær. Flere av barna opplyser at klærne ofte var for små og at de ofte ikke var tilpasset årstiden. Tre av barna sier at de fortsatt har problemer med føttene på grunn av frostskafer som oppsto ved bruk av for små sko.

Jenta som bodde på Tangen i perioden 1968–1969, husker at de hadde et skap med penklær, som blant annet ble brukt når det var tilsyn.

Jenta som bodde på institusjonen i perioden 1958–1959, sier at barna hadde bra med klær. Det samme mener en gutt som bodde på barnehjemmet i perioden 1974–1975.

Barnepleiersken som jobbet på Tangen i perioden 1964–1967, forteller at barna hadde egne klær, men at de fikk tøy av barnehjemmet om de hadde behov for det.

Fritidsaktiviteter

De fleste av barna forteller at de stort sett lekte for seg selv, uten at de ansatte var tilstede. Det fantes blant annet lekeapparater og en dukkestue på eiendommen, og det var også trær barna kunne klatre i.

Jenta som bodde på Tangen i perioden 1958–1959, husker at barna måtte være mye ute, og at personalet aldri var med. Barna fikk ikke komme inn når det var kaldt, selv om de gråt og sa at de frøs. Hun sier også at barna måtte være ute etter at det hadde blitt mørkt.

Barnepleierskene som jobbet på Tangen i henholdsvis periodene 1963–1964 og 1964–1967, har forskjellige oppfatninger om hvordan barna ble aktivisert. Den ene sier at de ansatte var sammen med barna, lekte med dem og gikk ut med dem. Hun sier de var ute hver dag, men ikke så lenge av gangen. Den andre forteller at de ansatte på grunn av praktiske gjøremål var lite sammen med barna. De holdt ofte øye med barna mens de arbeidet med andre ting. Hun husker ikke at de ansatte var ute med barna. Hun sier at det var for lite aktivisering av barna, men at hun ikke tenkte på det den gangen.

Styrer 2 (1968–1972) forteller at det tidligere hadde vært lite fleksibelt i forhold til lek og aktivisering. Når barna skulle være ute, måtte de følge singelgangen fram til sandkassen, der det sto en tante i uniform og så på. Hun sier at hun opplevde uvilje fra enkelte ansatte da hun begynte å legge om rutinene, men at barna på Tangen etter hvert fikk større mulighet til å utfolde seg.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at det i den første delen av granskingsperioden var svært strenge regler forbundet med måltidene, og anser dette som kritikkver-

dig. Forholdene synes imidlertid å ha bedret seg betraktelig etter at styrer 2 begynte i 1968. Utvalget har videre merket seg at de intervjuede gir forskjellige beskrivelser av maten på Tangen. Derfor er det vanskelig for utvalget å danne seg et enhetlig bilde av kvaliteten på denne.

Når det gjelder klær, har utvalget fått opplysninger om at flere av barna på Tangen fikk for små klær, samt klær som ikke passet til årstiden. Utvalget finner det svært kritikkverdig at noen barn måtte gå med så små sko at de skadet føttene.

Både tidligere beboere og ansatte forteller at barna på Tangen stort sett måtte aktivisere seg selv. Granskingsutvalget finner denne situasjonen lite tilfredsstillende, særlig med tanke på at det i all hovedsak bodde barn i førskolealder på Tangen. Situasjonen synes å ha bedret seg fra slutten av 1960-tallet.

8.13.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

De fleste barna som bodde på Tangen fram til 1968, forteller om en tilværelse med lite trøst eller kos. Noen av barna forteller om episoder der de følte at enkelte av de ansatte viste omsorg for dem, og spesielt en kokke og en vaktmester nevnes av flere som snille personer.

Flere barn forteller at de helst ikke skulle synes eller høres, og at det var «forbudt» med kos og varme. Dersom noen av de ansatte en sjelden gang viste hengivenhet, skjedde det i smug for styrer 1 (1950–1968).

Gutten som bodde på Tangen i perioden 1974–1975, forteller at han hadde det bra. Han hadde et godt forhold til flere av de ansatte.

Barnepleiersken som jobbet på Tangen i perioden 1963–1964, sier at hun tror omsorgen for barna var bra. De som jobbet på Tangen var glade i barna og snakket også om dem på fritiden.

Barnepleiersken som jobbet på Tangen i perioden 1964–1967, forteller at de ansatte brukte mesteparten av tiden til renhold, og at den følelsesmessige omsorgen for barna ble satt til side på grunn av dette. Hun sier at det likevel virket som om barna knyttet seg til personalet, og hun vurderer barnas situasjon ut fra datidens forhold som bra.

Styrer 2 (1968–1972) sier at hun i utgangspunktet ikke ønsket å begynne på Tangen, da hun oppfattet stedet som sterilt, rigid, livløst og lite barnevennlig. Hun ble fortalt at barnevernkontoret ville gi henne full støtte til å endre institusjonen, en oppgave hun anså som omfattende. Hun sier at noen av de ansatte var lite opptatt av barna, og at de for eksempel lot dem ligge i sengen og gråte om kvelden uten å gjøre noe med det. Styrer 2 sier at hun selv gjorde det hun kunne for at barna skulle få en god avslutning på dagen. Hun syntes det var rart at barnevernkontoret, som visste

hvor strengt regimet på Tangen var, unnlot å gjøre noe med det før styrer 1 gikk av med pensjon.

Styrer 2 forteller at hun fikk aksept på barnevernkontoret for å arrangere et kurs i barnepsykologi for alle de ansatte, noe som bidro til en positiv prosess. Etter hvert fikk barna på Tangen større mulighet for å utfolde seg, og de fikk også bedre kontakt med de voksne.

Styrer 5 (1982–1989) sier at det vanskeligste som styrer var å gi et godt nok tilbud til det enkelte barn. En del av barna hadde store problemer, og hun engasjerte seg i dem og hadde mye kontakt med familiene. Hun sier at barna på Tangen fikk mye nærhet i hennes periode, og at de ansatte var engasjerte og glade i barna.

Forholdet mellom barna, til andre barn og nabolaget
Ingen av barna forteller om vennskap, heller ikke at de hadde spesiell kontakt med noen av de andre barna. De som hadde søsken på barnehjemmet, forteller at de var mye sammen med dem. Spesielt husker de eldste at de tok seg av yngre søsken. Ingen av barna forteller at de ble mobbet av andre barn.

Når det gjelder kontakt med andre barn og nærmiljøet, forteller en jente at barna aldri fikk besøk, mens en annen sier at barna aldri fikk lov til å gå utenfor gjerdet eller porten.

Gutten som bodde på Tangen i perioden 1974–1975, sier at han fikk venner på en nærliggende gård. På skolen fikk han en kamerat som han fremdeles har god kontakt med.

Styrer 5 (1982–1989) forklarer at barnehjemmet ligger litt avsides, og at dette gjorde kontakt med andre barn og nærmiljø vanskeligere. Noen barn gikk i barnehage eller på skole. Styrer 5 sier at de gjorde så godt de kunne for at barna som gikk på skole, også skulle ha noe kontakt med klassekamerater utenom skoletiden.

Kontakt med familien

Noen av barna forteller at de ventet på foreldre som hadde lovet å komme, men at de ikke dukket opp. En gutt som bodde på Tangen i perioden 1957–1960, sier at han fikk besøk av moren, men at det var så opprivende for ham når hun dro at han tror moren ble rådet til ikke å komme. Jenta som bodde på institusjonen i perioden 1963–1967, sier at moren hadde mistet foreldreretten, og ikke fikk lov til å komme.

To jenter sier at de fortalte henholdsvis faren og moren sin at de hadde det fælt på Tangen og at de ble slått av personalet. Jenta som bodde på Tangen i perioden 1958–1959, sier at styrer 1, som lyttet til samtalen mellom henne og faren, fortalte faren at barna overdrev fordi de lengtet hjem. Etterpå ble hun fortalt av styrer 1 at hun ikke måtte belemre faren med å fortelle ham slike ting. I den andre jentas tilfelle; hun bodde på

Tangen i perioden 1968–1969, endte det med at moren tok med seg alle de tre søsknene hjem. De ble imidlertid ført tilbake til Tangen etter fire dager.

Barnepleierskene som jobbet på Tangen i henholdsvis periodene 1963–1964 og 1964–1967, sier at det var lite kontakt mellom barn og familie. En av dem forteller at det var besøktid et par timer hver søndag ettermiddag. Hun sier videre at styrer 1 (1950–1968) var tilstede ved besøkene, og at det ikke var så mange foreldre som kom.

Styrer 2 (1968–1972) sier at de fulgte opp barnas kontakt med foreldrene litt for tilfeldig, og at det varierte med kontakt. Det ble lagt til rette for besøk og samvær, men de jobbet ikke aktivt for å etablere det.

Styrer 5 (1982–1989) forteller om en jente de var sikre på ble utsatt for seksuelle overgrep fra slektninger, muligens en bestefar. Denne jenta fikk ikke dra på besøk til familien. Hun fikk imidlertid besøk av familien på institusjonen, og satt da i en bil utenfor kjøkkenvinduet. Senere fikk styrer 5 vite at det hadde foregått overgrep i bilen.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at den følelsesmessige omsorgen på Tangen barnehjem var mangelfull i perioden 1954–1968. Barna hadde få voksne personer de kunne knytte seg til eller søke trøst hos. Hovedinntrykket er at barna var mye overlatt til seg selv, mens de ansatte gjorde annet arbeid. Det er imidlertid klare tegn på at situasjonen bedret seg med ansettelsen av styrer 2 i 1968. Fokus ble da i langt større grad rettet mot barnas situasjon.

Utvalget har inntrykk av at barna som bodde på institusjonen, hadde lite kontakt med familie. Utvalget legger til grunn at dette i noen tilfeller skyldtes familien, men mener at også institusjonen burde ha lagt til rette for en bedre besøksordning. Både barn og ansatte forteller at styrer 1 var til stede når foreldre besøkte barna sine. Dette finner utvalget uheldig.

8.13.5 Fysiske overgrep

En jente som var på Tangen i perioden 1958–1959, forteller at søsteren hennes ved flere anledninger ble stengt nede i kjelleren som straff, og at en ansatt ved én anledning sparket henne ned trappen før døren ble låst. Jenta som bodde på institusjonen i perioden 1963–1967, sier at broren hennes ved én anledning ble stengt nede i kjelleren som straff.

En jente som bodde på Tangen i perioden 1958–1962, forteller at en pleierske én gang som straff klemte fingrene hennes i skyvedøren ved matsalen fordi barna var urolige mens de ventet på maten. Fordi hun sto først i matkøen, var det hun som fikk straffen. Søs-

teren, som var på institusjonen i perioden 1957–1961, var vitne til avstraffelsen. Hun bekrefter at pleiersken med vilje klemte søsterens finger i døra.

Det samme søskenparet forteller også at pleierskene ved én anledning stappet dun i munnen deres som straff fordi dynene var blitt ødelagt, noe de fikk skylden for, men ikke hadde gjort. Den ene av jentene sier at hun ikke fikk puste, og at denne opplevelsen har gitt opphav til mareritt i alle år.

En gutt som bodde på Tangen i perioden 1965–1968, sier at han fikk kjeft og klaps på baken fordi han var sengevæter. Andre barn forteller også om skjenn og ørefiker som reaksjon på sengevæting.

Barnepleierskene som jobbet på Tangen i henholdsvis periodene 1963–1964 og 1964–1967, sier at de ikke kjenner til at barn ble utsatt for straff, det være seg fysiske overgrep, innestenging eller annet.

Vurdering

Granskingsutvalget finner det sterkt kritikkverdig at det forekom fysiske avstraffelser på Tangen barnehjem i perioden 1954–1968. Innestenging i kjelleren later til å ha blitt benyttet ved flere anledninger, likeledes klaps og ørefiker.

8.13.6 Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Tangen barnehjem. Utvalget viser for øvrig til den alvorlige episoden beskrevet under punktet om kontakt med familien, hvor en slektning forgrep seg på en jente en gang han var på besøk på institusjonen.

8.13.7 Før 1954

Granskingsutvalget har intervjuet et søskenpar som bodde på Tangen en kort periode i 1952. Ingen av disse husker noe fra oppholdet.

8.13.8 Oppsummering

Tangen barnehjem i Asker kommune ble åpnet i 1949. Hjemmet tok imot barn i alderen 1–6 år og var ment for korttidsplasseringer. Oslo kommune har hele tiden stått for driften av barnehjemmet, som i 1991 ble omgjort til akutt- og utredningsinstitusjon. Siden 1997 har Tangen vært langtidsinstitusjon for omsorg og behandling.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av intervjumaterialet å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere forholdene ved Tangen barnehjem i forhold til mandatet i perioden 1954–1975.

Granskingsutvalget har ikke grunnlag for å gjøre en grundig vurdering av tilsynet ved Tangen barnehjem. Det synes imidlertid som om tilsynsbesøkene i hele perioden har vært varslet på forhånd, og de tok form av et møte med institusjonens styrer. Utvalget anser dette som en lite egnet metode for å avdekke eventuelle uheldige forhold. Fra slutten av 1960-tallet virker det som om tilsynets fokus dreide seg fra materielle forhold og mot barnas situasjon.

Granskingsutvalget legger til grunn at det i den første delen av granskingsperioden var svært strenge regler forbundet med måltidene, og anser dette som kritikkverdig. Forholdene synes imidlertid å ha bedret seg betraktelig etter at styrer 2 begynte i 1968. Når det gjelder klær, har utvalget fått opplysninger om at flere av barna på Tangen fikk for små klær, samt klær som ikke passet til årstiden. Utvalget finner det svært kritikkverdig at noen barn måtte gå med så små sko at de skadet føttene. Både tidligere barnehjemsbarn og ansatte forteller at barna på Tangen stort sett måtte aktivisere seg selv. Granskingsutvalget finner denne situasjonen lite tilfredsstillende, særlig med tanke på at det i all hovedsak bodde barn i førskolealder på Tangen. Situasjonen synes å ha bedret seg fra slutten av 1960-tallet.

Granskingsutvalget legger til grunn at den følelsesmessige omsorgen på Tangen barnehjem var mangelfull i perioden 1954–1968. Barna hadde få voksne personer de kunne knytte seg til eller søke trøst hos. Hovedinntrykket er at barna var mye overlatt til seg selv, mens de ansatte gjorde annet arbeid. Det er imidlertid klare tegn på at situasjonen bedret seg med ansettelsen av styrer 2 i 1968. Fokus ble da i langt større grad rettet mot barnas situasjon. Utvalget har inntrykk av at barna som bodde på institusjonen, hadde lite kontakt med sin familie. Utvalget legger til grunn at dette i noen tilfeller skyldtes familien, men mener at også institusjonen burde ha lagt til rette for en bedre besøksordning. Både barn og ansatte forteller at styrer 1 var til stede når foreldre besøkte barna sine. Dette finner utvalget uheldig.

Granskingsutvalget finner det sterkt kritikkverdig at det forekom fysiske avstraffelser på Tangen barnehjem i perioden 1954–1968. Innestenging i kjelleren later til å ha blitt benyttet ved flere anledninger, likeledes klaps og ørefiker.

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Tangen barnehjem. Utvalget viser for øvrig til den alvorlige episoden beskrevet under punktet om kontakt med familien, hvor en slektning forgrep seg på en jente en gang han var på besøk på institusjonen.

8.14 Villa Krogh

8.14.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet ett tidligere barnehjemsbarn som bodde på Villa Krogh i cirka fire år i perioden 1968–1972.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet fem kortfattede tilsynsrapporter vedrørende Villa Krogh fra perioden 1973–1977. Tilsynsrapportene inneholder opplysninger om blant annet flytting av barn, julefeiring, ferieturer og budsjett. I Riksarkivet har utvalget funnet «Søknad om driftstilskott» for budsjettårene 1954/1955, 1955/1956 og 1956/1957, og svar fra Sosialdepartementet av 1955, 1956 og 1957, samt korrespondanse mellom Oslo kommune og Sosialdepartementet knyttet til søknadene.

Kun ett tidligere barnehjemsbarn fra Villa Krogh har henvendt seg og er intervjuet. Granskingsutvalget finner derfor ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonen i forhold til mandatet. Utvalget vil presentere de opplysningene vi har fått om Villa Krogh, uten å komme med konklusjoner.

8.14.2 Historikk og ytre rammer

Villa Krogh ble opprettet som spedbarnshjem i 1934, og omgjort til barnehjem i 1954. Institusjonen var pri-

vateid og ble drevet av Carl og Matilda Kroghs legat fram til 1970. Oslo kommune overtok da driften av hjemmet. Institusjonen lå i Bjørnslettveien 5 på Lilleaker i Oslo. I 1990 flyttet institusjonen til Kantarellen Terrasse på Hauketo. Den ble lagt om til akutt- og utredningssenter og er fortsatt i drift.

Institusjonen het opprinnelig Carl og Matilda Kroghs barnehjem. Utvalget har fått opplyst at barnehjemmet ble kalt Villa Krogh, og at institusjonen tok dette navnet i forbindelse med flyttingen i 1990.

I kommunal håndbok for Oslo fra 1970, står det at barnehjemmet hadde plass til tolv barn i alderen 1–16 år.

8.14.3 Omsorg og overgrep

Gutten som bodde på Villa Krogh i perioden 1968–1972, forteller at barna sov på sovesaler og at det var cirka åtte til ti barn på rommet. Han sier at det var strenge regler ved måltidene. Videre forteller han at bestyrerinnen var streng og lite omsorgsfull, men at flere av de kvinnelige ansatte var snille. Han hadde lite kontakt med sin mor mens han bodde på Villa Krogh. Flere ganger så han fra vinduet at moren kom på besøk til barnehjemmet, men hun fikk ikke lov til å treffe ham. Da gråt han og måtte holdes av de ansatte, fordi han ville til moren sin. I fritiden lekte barna ute. Han forteller at barna som var under skolealder, måt-

te oppholde seg på barnehjemmets eiendom. Barnehjemsbarna var lite sammen med de andre barna i nabolaget. I sommerferiene var gutten som er intervjuet på barnehjemmets feriested, som han har gode minner fra. Han sier at han ble mobbet av de eldre barna på barnehjemmet. Han forteller også at han ofte ble slått av noen av de ansatte og at han flere ganger ble stengt inne i et mørkt rom.

8.14.4 Oppsummering

Villa Krogh ble opprettet som spedbarnshjem i 1934, og omgjort til barnehjem i 1954. I 1990 ble institusjo-

nen lagt om til akutt- og utredningscenter og er fortsatt i drift.

Kun ett tidligere barnehjemsbarn fra Villa Krogh har henvendt seg til Granskingsutvalget. Han har blant annet fortalt at han ofte ble slått av noen av de ansatte og at han flere ganger ble stengt inne i et mørkt rom.

Granskingsutvalget finner ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonen i forhold til mandatet.

9 Ungdomshjemmene/pensjonatene

9.1 Bakkehaugen guttepensjonat (ungdomshjem)

9.1.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet 14 tidligere barnehjemsbarn som bodde på Bakkehaugen guttepensjonat i perioden 1958–1974. Et av barna husker lite fra oppholdet.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet tre personer som tidligere har vært ansatt ved Bakkehaugen guttepensjonat. En jobbet som styrer i perioden 1969–1972 (styrer 2); en annen som styrerassistente og styrer i perioden 1973–1981 (styrer 4), og en tredje var ansatt på institusjonen i perioden 1979–1980.

Utvalget har også kontaktet og intervjuet to personer som satt i tilsynskomiteen i periodene 1959–

1964 og 1964–1975. I tillegg har en tidligere ansatt ved barnevernkontoret i Oslo kommet med opplysninger om Bakkehaugen guttepensjonat. Vedkommende var tilsynsfører på Bakkehaugen i cirka ett år på 1960-tallet.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet tilsynsrapporter fra perioden 1967–1979. En av rapportene er fra 1967, resten dekker perioden 1977–1979.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og arkivmateriale som er funnet å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Bakkehaugen guttepensjonat i forhold til mandatet i perioden 1958–1974. Ingen av de tidligere barnehjemsbarna som har vært til intervju, har vært på institusjonen etter 1974. Opplysningene som faller utenfor denne perioden presenteres uten konklusjoner.

9.1.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Da Sommerfryd guttepensjonat ble nedlagt i 1958, ble både styrer og beboere overflyttet til Bakkehaugen guttepensjonat i Maridalsveien 268. Bakkehaugen nevnes første gang i Kommunal håndbok for Oslo i 1959, der det står at institusjonen har plass til 20 gutter, og at den er beregnet å være et midlertidig oppholdssted for unge gutter som hører hjemme i Oslo, særlig læregutter. I 1962 endres barnetallet til 19 gutter og i 1971 til 15 gutter. I 1975 endres navnet til Bakkehaugen ungdomshjem samtidig som antall gutter reduseres til 14, og i 1979 åpnes det for at jenter kan bo på institusjonen. I 1986 reduseres antallet plasser ytterligere fra 14 til 10 ungdommer.

Boforhold

Ingen av de intervjuede har kritiske bemerkninger til den bygningsmessige standarden. De fleste av guttene som uttaler seg om dette, opplyser at det var relativt gode boforhold. En gutt sier at det materielt sett var en nedtur å komme fra Sommerfryd til Bakkehaugen.

Personellsituasjonen

Det følger av de kommunale håndbøkene for Oslo at det i granskingsperioden har vært fire ulike styrere på Bakkehaugen: Styrer 1 fra 1958 til 1969, styrer 2 fra 1969 til 1972, styrer 3 fra 1973 til 1974 og styrer 4 fra 1974 til 1981. 13 av de i alt 14 intervjuede guttene var på institusjonen under styrer 1.

Styrer 2 (1969–1972) forteller i intervju med utvalget at det foruten ham selv var seks ansatte på institusjonen: førsteassistent, to assistenter, kokke, kjøkkenassistent og en dame som jobbet i vaskeriet. Han ansatte også en sivilarbeider og flere avdelingshjelpere.

Når det gjelder personellsituasjonen, opplyser tilsynsføreren fra barnevernkontoret som utvalget har intervjuet at det foruten styrer 1 var ansatt en kvinnelig assisterende styrer, kjøkkendame og kokke på institusjonen.

Styrer 4 (1974–1981) opplyser at det var personalmøter ukentlig, at det var en representant fra barnevernkontoret til stede, og at de diskuterte hver enkelt gutt som bodde på institusjonen. Det var også et godt samarbeid mellom styrerne på de forskjellige ungdomshjemmene.

Tilsyn

Tilsynsrapporten fra 1967 tar opp praktiske og materielle spørsmål rundt driften, som personellsituasjonen, vedlikehold og økonomi.

Tre av guttene som har uttalt seg om dette, husker at det var tilsyn, men at tilsynspersonene aldri snakket med dem.

Styrer 2 (1969–1972) anslår at institusjonen ble besøkt to ganger årlig av barnevernsnemndas tilsynskomiteé. Lederen av tilsynskomiteen, som kom på uanmeldte besøk, fungerte som en verdifull støttespiller en kunne ha nyttige samtaler med. Kontakten med barnevernkontoret dreide seg i hovedsak om økonomi, ansettelse og administrative forhold. Styrer 2 tror at guttene fikk besøk av tilsynsførere fra barnevernkontoret.

Styrer 4 (1974–1981) opplyser at tilsynskomiteen fra barnevernsnemnda kom på besøk cirka fire ganger årlig, og at de ringte på forhånd og fortalte når de kom. Han beskriver tilsynsbesøkene som overfladiske, og forteller at han heller kontaktet barnevernkontoret når han ønsket å ta opp noe eller om det oppsto problemer. Institusjonen hadde en fast kontakt ved barnevernkontoret som deltok på de ukentlige personalmøtene der guttene og institusjonen ble drøftet.

Vedkommende som står oppført som medlem av tilsynskomiteen i perioden 1959–1964, husker ikke noe om utøvelsen av tilsyn.

Lederen for tilsynskomiteen i barnevernsnemnda i perioden 1964–1975, forteller at han foretok både anmeldte og uanmeldte tilsynsbesøk på Bakkehaugen, men at avtalte besøk var mest vanlig. Han la vekt på alltid å ligge over normen, som han mener var på fire eller seks tilsynsbesøk per år. Når han besøkte institusjonen, tok han opp den enkelte gutt med styreren, men han spurte også ungdommene på tomannshånd hvordan de ble behandlet. Han hadde inntrykk av at det var et godt forhold mellom personale og beboere, og mener at ungdommene på Bakkehaugen hadde det bra.

Tilsynsføreren fra barnevernkontoret som utvalget har intervjuet, opplyser at han ikke fulgte et fast skjema, men at han ikke husker hvor ofte han besøkte institusjonen. Han forteller at han hadde en god dialog med styrer 1 (1958–1969), og at denne oppsøkte ham om det var behov for å diskutere saker vedrørende institusjonen eller guttene. Han snakket også med guttene, som kunne komme til ham hvis det var noe de ønsket å ta opp. Vedrørende økonomi, sier han at det ikke var vanskelig å få bevilget penger så sant forespørslene var innenfor rimelighetens grenser. Han mener at den materielle standarden på Bakkehaugen var svært bra.

9.1.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

De fleste av guttene som har uttalt seg om dette, sier at maten var helt grei. En av guttene som var på institusjonen i perioden 1959–1962, forteller at søndagsfrokostene var et mareritt fordi ingen av guttene fikk

begynne å spise før alle hadde redd opp sengene og iført seg slips.

Styrer 2 (1969–1972) forteller at alle spiste på institusjonen, slik at denne i størst mulig grad fungerte som et hjem. Han sier at søndagsmiddagene var litt mer høytidelige enn ellers i uka, og at julemiddagene var svært høytidelige. Dette var ifølge styrer 2 tradisjoner som hang igjen fra den perioden da styrer 1 ledet institusjonen.

Klær

Med ett unntak opplyser alle guttene som har uttalt seg om dette at de kjøpte klærne selv. En gutt, som var på Bakkehaugen i perioden 1969–1972, forteller at guttene fikk bukser og nylonskjorter på Prindsen, kommunens kleslager, men at disse klærne var så håpløse at de også kjøpte egne klær. En annen gutt, som var på Bakkehaugen i perioden 1971–1974, sier at han fikk nye klær som han selv valgte ut.

Skolegang, lekselesing og jobb

Samtlige gutter som uttaler seg om dette, forteller at de enten hadde arbeid, eller gikk på skole eller i lære. Flere av guttene opplyser at de kombinerte skolegang med småjobber på fritiden og/eller i feriene. En av guttene forteller at styrer 1 (1958–1969) var opptatt av at guttene måtte være engasjert i noe – det vil si enten jobbe eller gå på skole – og at hun sendte gutter som ikke hadde arbeid til Arbeidsformidlingen, der hun hadde gode forbindelser. Den samme gutten sier at han mot sin vilje måtte begynne på yrkesskolen og at styrer 1 nektet ham å begynne på gymnaset. Han mener det var et prinsipp på Bakkehaugen at barnehjemsbarn skulle bli arbeidere, ikke akademikere. Da han etter ett år på yrkesskolen ikke ville gå i lære, fikk han beskjed om enten å flytte fra institusjonen eller begynne i lære. En gutt som var på Bakkehaugen i perioden 1961–1965, opplyser at han tror han ble kastet ut fra institusjonen fordi han sluttet på gymnaset. En annen gutt forteller at gutter som arbeidet, hadde flere rettigheter enn dem som gikk på skole. Han sier også at ingen av de ansatte fulgte opp skolegangen til guttene.

Fire gutter opplyser at de måtte betale for kost og losji. En annen gutt forteller at pengene han tjente ikke ble brukt til å betale for oppholdet, men at institusjonen forvaltet pengene. En gutt sier han fikk beholde pengene han tjente, og at han ikke husker om han måtte betale for seg. Alle de seks guttene som er nevnt ovenfor var på Bakkehaugen under styrer 1.

En gutt som var på Bakkehaugen under styrer 2 (1969–1972), forteller at guttene fikk fem kroner i lommepenger. Han sier også at guttene jobbet mye og hadde god økonomi.

Styrer 2 sier i intervju med utvalget at de ansatte forsøkte å snakke med de av guttene som skulket skolen, dette for at institusjonen på en bedre måte kunne tilpasse seg skolerutinene. Institusjonen avtalte også med lærerne at de skulle gi beskjed når guttene ikke møtte opp på skolen.

Fritidsaktiviteter og plikter

Ingen av guttene opplyser at de hadde spesielle plikter på institusjonen. De fleste av guttene som uttaler seg om fritidsaktiviteter, sier at de hadde det forholdsvis fritt på Bakkehaugen, men at de jobbet mye utenfor institusjonen både på dagen og i fritiden. En gutt som var på Bakkehaugen under styrer 1 (1958–1969), forteller at de fikk ta imot besøk av jevnaldrende venner og bekjente på institusjonen. En annen, som var aktiv innen idrett, opplyser at institusjonen verken fulgte ham opp eller ga ham penger til reise når han skulle på idrettsstevner.

Styrer 2 (1969–1972) forteller at Bakkehaugen fikk gratisbilletter av Oslo kinematografer, og at institusjonen arrangerte flere turer til Larkollen pikehjem.

Vurdering

Granskingsutvalget vurderer forholdene når det gjelder mat og klær på institusjonen som tilfredsstillende. Utvalget er også av den oppfatning at guttenes muligheter til arbeid eller skolegang har blitt ivaretatt på en tilfredsstillende måte. Når det gjelder fritidsaktiviteter, mener utvalget det var positivt at institusjonen ga guttene stor frihet til selv å styre dagene.

9.1.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

De fleste av guttene som har uttalt seg om den følelsesmessige omsorgen, var på Bakkehaugen i den perioden styrer 1 (1958–1969) ledet institusjonen. Flere av dem opplyser at styrer 1 hadde et godt forhold til guttene, men mange sier også at hun hadde favoritter og forskjellsbehandlet dem. De fleste av guttene som uttaler seg positivt om styrer 1, var også sammen med henne på Sommerfryd før de kom til Bakkehaugen.

En gutt som kom fra Barnevern i Schwensensgate til Bakkehaugen i 1959, sier at det var som å komme til himmelen. En annen gutt, som var på Bakkehaugen i perioden 1966–1970, forteller at det var vesentlig bedre på Bakkehaugen enn på de andre barnehjemmene han var på. Han sier at personalet virket mer menneskelige, og at de ansatte særlig stelte i stand og gjorde det hyggelig på lørdager og på julaften. En tredje gutt opplyser at han tilbrakte permisjonene fra militæret på Bakkehaugen. Han hadde et godt forhold til styrer 1 og betraktet institusjonen som sitt hjem.

Flere av guttene har positive minner fra julefeiringene på Bakkehaugen. En gutt som var på Bakkehaugen i perioden 1959–1962, forteller at julaften var fantastisk, og at han ble invitert til å feire jul på institusjonen selv etter at han hadde flyttet derfra. Den samme gutten sier imidlertid også at guttene hadde et vanskelig forhold til de ansatte, og at de kunne bli kastet ut om de ikke skikket seg vel. En annen gutt, som var på institusjonen i perioden 1961–1965, forteller at ingen av de ansatte forsto at hovedårsaken til at han strøk til artium skyldtes personlige problemer. Han ble kastet ut av Bakkehaugen på denne tiden, og mener årsaken var at han valgte å slutte på gymnasen.

Flere av guttene opplyser at styrer 1 var en bestemt dame som var opptatt av orden og punktlighet med tanke på måltider og innetider. En gutt forteller at guttene ikke fikk mat om de kom for sent hjem, og at de måtte finne seg et annet sted å sove om de kom altfor sent. Han sier også at han ikke kunne henvende seg til noen av de ansatte når han hadde behov for det. En annen gutt forteller at han ble flyttet til en annen institusjon etter at han hadde dunket styrer 1 i veggen, men at han ikke husker hvorfor han reagerte på denne måten.

En gutt som var på Bakkehaugen under både styrer 1 og styrer 2, kan ikke huske at han fikk noe særlig omsorg i den perioden han var der. Han sier at styrer 2 (1969–1972) ga guttene større frihet enn styrer 1, som han beskriver som streng. Styrer 1 kunne gi guttene husarrest og trekke tilbake lommepenger som straff. En annen gutt som var på institusjonen under både styrer 1 og styrer 2, sier at han bare har positive ting å si om Bakkehaugen.

En gutt som var på Bakkehaugen under både styrer 2, styrer 3 (1973–1974) og styrer 4 (1974–1981), og som først hadde vært på Løkkeberg, forteller at Bakkehaugen var et langt bedre sted, med mindre forhold og et hjemmekoselig miljø. Han sier at de ansatte var greie, og at han satte stor pris på styrer 4.

Tilsynsføreren fra barnevernet som utvalget har intervjuet, forteller at styrer 1 jobbet «25 timer i døgnet». Hun var et varmt menneske; bestemt og streng, men meget rettferdig. Han sier at det var et flott miljø og en fantastisk atmosfære på Bakkehaugen, mye på grunn av styrer 1. Tilsynsføreren forteller at hun krevde at guttene skulle stille med skjorte og slips til søndagsfrokosten.

Styrer 2 forteller at styrer 1 var opptatt av at Bakkehaugen skulle være guttenes hjem. Han sier at hun holdt orden på guttenes forsikringer, medlemskap i OBOS, økonomi, bankbøker og lignende, og at de av guttene som jobbet betalte for seg, mens de som gikk på skole fikk lommepenger. Han forteller at han selv videreførte en del av styrer 1 sine rutiner og ideer, blant annet en ordning som innebar at ingen av guttene skulle flytte fra Bakkehaugen før de hadde et annet sted å bo.

Om hans egen periode som styrer, opplyser styrer 2 at flere tidligere beboere ofte kom på besøk, og at de da gjerne dusjet og fikk mat. Fordi enkelte av de besøkende var blant Oslos første narkomane, hadde institusjonen en regel om at besøkende måtte være edru. Også gutter som bodde på institusjonen, kunne ha rusproblemer, men styrer 2 sier at de ansatte aldri tok noen med narkotika på Bakkehaugen. Når det gjelder kriminalitet, opplyser han at flere av beboerne måtte sone dommer for biltyveri, men at guttene fikk flytte tilbake til institusjonen etter soning om dette var ønskelig. Eventuelle lovbrudd ble tatt opp og diskutert på institusjonens egne fellesmøter, der både de ansatte og guttene var til stede. For at guttene skulle få et innblikk i livet bak murene, besøkte institusjonen ved en anledning en av guttene som sonet en dom på Ullersmo.

Styrer 4 opplyser at guttene, så langt de ansatte maktet, fikk den hjelp og støtte de trengte på institusjonen. Han forteller videre at alle beboerne hadde en særkontakt blant de ansatte, og at det ble lagt vekt på at ungdommene i størst mulig grad skulle oppleve at de hadde de samme tilbud og muligheter som annen ungdom. De av ungdommene som hadde rusproblemer, fikk et tilrettelagt tilbud som var godkjent av barnevernkontoret. Vedrørende andre problemer, som mindre alvorlig kriminalitet, hadde Bakkehaugen som praksis at guttene selv måtte ordne opp for seg. Ved mer alvorlig kriminalitet, som bilinnbrudd og lignende, ble politiet koblet inn. Styrer 4 forteller at institusjonen hadde et tett og godt samarbeid med bydelspolitiet på Majorstuen.

Forholdet ungdommene imellom og til nærmiljøet

De fleste guttene som har uttalt seg om forholdet ungdommene i mellom, sier at det var et godt forhold mellom guttene på Bakkehaugen. En gutt som var på Bakkehaugen under styrer 1 (1958–1969), forteller at noen av guttene som hadde bodd på Sommerfryd sammen med styrer 1, prøvde å holde kustus på de andre guttene. Han forteller at de samme guttene ved et par anledninger måtte skjerme styrer 1 fordi hun ble truet av noen gutter som ikke hadde bodd på Sommerfryd. En annen gutt, som også var på Bakkehaugen under styrer 1, sier at de eldre guttene bestemte en del over de yngre, og at personalet ikke aktivt grep inn i forhold til dette.

Styrer 2 (1969–1972) forteller at guttene opparbeidet sterke lojalitetsbånd seg i mellom, og beskriver miljøet guttene imellom som meget bra i den perioden han var styrer.

Når det gjelder forholdet til nærmiljøet, forteller en gutt som var på Bakkehaugen i perioden 1958–1962 at flere naboer protesterte da Bakkehaugen ble etablert, fordi man fryktet at det skulle komme kriminelle gutter i nabolaget. Dette medførte, ifølge den

samme gutten, at styrer 1 besøkte naboene og fortalte dem at hun ville ha seg frabedt at hennes gutter ble stemplet som kriminelle. To gutter forteller at styrer 1 tillot jentene i nabolaget å besøke guttene på institusjonen, så lenge dette foregikk i ordnede former. En av dem sier at det var en del slagsmål med jevnaldrende gutter fra nabolaget, og at årsaken til dette var at naboguttene mislikte at guttene på Bakkehaugen «stjal» jentene i nabolaget. En annen gutt sier at de hadde lite kontakt med nærmiljøet, og at han syntes det var flaut å bo på et guttehem.

Gutten som var på Bakkehaugen under både styrer 2, styrer 3 (1973–1974) og styrer 4 (1974–1981), forteller at han var mye ute mens han var på Bakkehaugen. Han hadde både venner og kjæreste i nærmiljøet.

Kontakt med familien

Ingen av guttene forteller om besøk av familien på institusjonen, men enkelte av guttene opplyser at de hadde kontakt med familien utenfor institusjonen.

Tilsynsføreren fra barnevernet som utvalget har intervjuet, opplyser at det i hovedsak var styrer 1 (1958–1969) som hadde kontakt med guttenes foreldre, og at kontakten mellom foreldre og barn var sporadisk.

Styrer 2 (1969–1972) opplyser at institusjonen så langt det var mulig la til rette for at guttene hadde kontakt med familien. Han sier at det fantes noen få unntak. Det kunne for eksempel foreligge vedtak om at foreldrene ikke hadde besøksrett.

Vurdering

Granskingsutvalget har merket seg at guttenes oppfatninger om den følelsesmessige omsorgen under styrer 1 er forskjellige. Til tross for at flertallet av guttene og andre intervjuede opplyser at den følelsesmessige omsorgen på Bakkehaugen ble ivaretatt på en tilfredsstillende måte, finner utvalget det kritikkverdige at styrer 1 forskjellsbehandlet guttene.

9.1.5 Fysiske overgrep

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om fysiske overgrep på Bakkehaugen.

9.1.6 Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Bakkehaugen.

9.1.7 Oppsummering

Da Sommerfryd guttepensjonat ble nedlagt i 1958, ble både styrer og beboere overflyttet til Bakkehaugen guttepensjonat i Maridalsveien 268. I 1975 ble navnet endret til Bakkehaugen ungdomshjem.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og arkivmateriale som er funnet å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Bakkehaugen guttepensjonat i forhold til mandatet i perioden 1958–1974.

Tilsynet på Bakkehaugen guttepensjonat ser ut til å ha fungert tilfredsstillende, men Granskingsutvalget finner det kritikkverdige at tilsynspersonene i liten grad snakket med beboerne.

Granskingsutvalget vurderer forholdene når det gjelder mat og klær på institusjonen som tilfredsstillende. Utvalget er også av den oppfatning at guttenes muligheter til arbeid eller skolegang har blitt ivaretatt på en tilfredsstillende måte. Når det gjelder fritidsaktiviteter, mener utvalget det var positivt at institusjonen ga guttene stor frihet til selv å styre dagene.

Granskingsutvalget har merket seg at guttenes oppfatninger om den følelsesmessige omsorgen under styrer 1 er forskjellige. Til tross for at flertallet av guttene og andre intervjuede opplyser at den følelsesmessige omsorgen på Bakkehaugen ble ivaretatt på en tilfredsstillende måte, finner utvalget det kritikkverdige at styrer 1 forskjellsbehandlet guttene.

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om fysiske eller seksuelle overgrep på Bakkehaugen.

9.2 Ballangrud ungdomshjem

9.2.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet ett tidligere barnehjemsbarn som bodde på Ballangrud ungdomshjem i cirka tre år på begynnelsen av 1980-tallet.

Utvalget har også intervjuet en person som var lærer/rektør på Ballangrud skole i perioden 1971–2005. Skolen lå på samme sted og var nært knyttet til ungdomshjemmet.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet fem meget kortfattede tilsynsrapporter fra perioden 1969–1975.

Kun ett tidligere barnehjemsbarn fra Ballangrud har henvendt seg og er intervjuet. Granskingsutvalget finner derfor ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonen i forhold til mandatet. Utvalget vil presentere de opplysningene vi har fått om Ballangrud, uten å komme med konklusjoner.

9.2.2 Historikk og ytre rammer

Institusjonen ble opprettet under navnet Ballangrud spesialskole, men fungerte som et ungdomshjem for gutter med tilknyttet skole. Den er første gang nevnt i de kommunale håndbøkene i 1969. Her står det at

institusjonen har 24 plasser for gutter i alderen 12–16 år. I 1971 fikk den navnet Ballangrud ungdomshjem. I 1976 ble antall plasser redusert til 15 og institusjonen ble åpnet for jenter. Institusjonen drives i dag under navnet Ballangrud barnevernsenter.

Forvaltningsmessig var ungdomshjemmet og skolen atskilt. Når det gjelder tilsyn, lå ansvaret for institusjonen hos Oslo barnevernsnemnd, mens Oslo skolestyre førte tilsyn med skolen.

Den tidligere rektoren ved skolen forteller at samarbeidet mellom skole og ungdomshjem var tett. Det kunne til en viss grad være vanskelig for de ansatte på henholdsvis ungdomshjemmet og skolen å avgrense sine respektive roller. Han opplevde for eksempel at en av styrerne på ungdomshjemmet ønsket medbestemmelse på skolen, og at lærerne på skolen kunne hente elevene på ungdomshjemmet om morgenen.

9.2.3 Omsorg og overgrep

Gutten som bodde på Ballangrud ungdomshjem i cirka tre år på begynnelsen av 1980-tallet, forteller at en jente som bodde på ungdomshjemmet ved en anledning ble antastet av en ansatt som var beruset, men at hendelsen ble avverget og at historien ble dysset ned. Bortsett fra denne episoden har han ingen negative minner fra Ballangrud. Han sier at hvis han skulle klage på noe, måtte det være at ungdommene hadde

for mye frihet der, noe som blant annet resulterte i at han drakk en del alkohol. Han forteller også om en tur som ble arrangert av institusjonen, hvor det ble kjøpt inn en kasse øl, selv om guttene bare var 15–16 år gamle.

9.2.4 Oppsummering

Ballangrud ungdomshjem ble opprettet som en spesialskole, men fungerte som et ungdomshjem med tilknyttet skole. Institusjonen tok imot ungdom i alde-

ren 12–15 år. Institusjonen drives i dag under navnet Ballangrud barnevernsenter.

Kun et tidligere barnehjemsbarn har henvendt seg til Granskingsutvalget. Han har fortalt om en ureglementert episode, hvor en jente som bodde på ungdomshjemmet ble antastet av en ansatt som var beruset. Han har ellers ingen negative minner fra Ballangrud.

Granskingsutvalget finner ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonen i forhold til mandatet.

9.3 Guttepensjonatet i Biermannsgate 6

9.3.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet 13 tidligere barnehjemsbarn som bodde på guttepensjonatet i Biermannsgate 6 i perioden 1952–1971. To av dem hadde lite å fortelle fra oppholdet på institusjonen.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet to personer som tidligere har vært ansatt på Biermannsgate. Den ene jobbet som styrer i perioden 1972–1975 (styrer 3). Den andre er styrer 3 sin ektefelle. Hun var husholderske på institusjonen i den samme perioden.

Utvalget har også kontaktet og intervjuet tre personer som satt i tilsynskomiteen, henholdsvis i periodene 1956–1964, 1964–1971 og 1972–1976.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet et tilsynskort fra barnevernkontoret for perioden 1947–1965, et «spørreskjema for barneheime» fra 1954, en tilsynsrapport fra juli 1954, og seks tilsynsrapporter fra perioden 1968–1974.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og arkivmateriale som er funnet

å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere guttepensjonatet i Biermannsgate 6 i forhold til mandatet i perioden 1954–1971. Opplysninger som faller utenfor denne perioden presenteres uten konklusjoner.

9.3.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Biermannsgate 6 er tegnet av arkitekt Harald Olsen, og ble i 1889 oppført som bolig for bryggerieier Amund Ringnes. I 1917 ble bygningen solgt til Ringnes bryggeri, for så å bli videresolgt til Oslo kommune i 1936. Guttepensjonatet i Biermannsgate 6 ble etablert i 1936. Etter en brann i 1975 fikk bygningen betydelige brannskader. Da huset i 1978 ble omgjort til akuttinstitusjon for ungdom i Oslo, var guttepensjonatet allerede nedlagt. Den nye institusjonen heter Biermannsgate akutt- og utredningsinstitusjon for Oslo, og er fortsatt i drift. Både guttepensjonatet og akuttinstitusjonen har hele tiden vært eid og drevet av Oslo kommune.

Fra Beretning om Oslo kommune for årene 1912–1947 står det følgende å lese om etableringen av guttepensjonatet i Biermannsgate 6:

Behovet for pensjonatplass for unge gutter har i de senere år vært stigende og ble ikke dekket ved det ene kommunale pensjonat i Mossegt. 10 og de private guttehjem kommunen kunne bruke. Etter henstilling fra barnehjemsutvalget samtykket sosialdepartementet 7. september 1935 i at 2nen renteporsjon av cand. theol. Henrich Thomassen Heftyes legat, som i 1928 var tilfalt kommunen, ble nyttet til nytt guttepensjonat og at den del av omkostningene som oversteg legatkapitalen ble tilveiebrakt ved lån mot pant i eiendommen. Den 26. september 1935 vedtok bystyret å kjøpe Biermannsgt. 6 for kr 80 000 + omkostninger til nytt guttepensjonat (sak nr. 7 for 1935-36). Det ble foretatt en del ominnredningsarbeider og installert sentralvarmeanlegg, bad og vaskerianlegg. Formannskapet tillot anvendt inntil kr 14 000 til anskaffelse av inventar og montering. Ominnredningsarbeidene var ferdige i november 1936 og pensjonatet ble da tatt i bruk. Det er plass til 22 gutter + betjening. Utgiftene til ominnredning og monteringen andro til kr 83 000. Det var opprinnelig planen å nedlegge guttepensjonatet i Mossegt. 10 når pensjonatet i Biermannsgt. 6 ble åpnet, men da det var behov for flere plasser ble det under behandlingen av budsjettet for 1936-37 vedtatt å beholde pensjonatet foreløpig.

I Kommunal håndbok for Oslo står det i 1940 at det er plass til 22 gutter i guttepensjonatet i Biermannsgate 6, som er beregnet å være et midlertidig oppholdssted for unge gutter som hører hjemme i Oslo, særlig læregutter. Det står videre at det er Verjerådet og fattigvesenet som har fortrinnsrett til å besette plassene. I 1951 endres barnetallet i Kommunal håndbok for Oslo til 20 gutter, og i 1973 er antallet 12 gutter. I et «spørreskjema for barneheime» fra 1952 og i en tilsynsrapport fra 1954, framgår det at det er 20 gutter på institusjonen. I spørreskjemaet står det også at guttene er i alderen 15-20 år, og at de bor på institusjonen mens de får sin utdannelse.

Boforhold

I tilsynskortet utvalget har funnet i byarkivet gis det følgende informasjon om bygningsmassen: Hovedbygningen og uthusbygningen er i mur. Første etasje består av kontor, dagligstue, spisestue, kjøkken, hall og bestyrerens værelse. I andre etasje er det syv værelser for guttene; seks tremannsrom og ett tomannsrom, samt systue og vaskerom med fire vasker og gardero-beskap. På loftet er det et soveværelse for tre gutter. Kjelleretasjen består av store luftige matboder, bad og sentralfyring. I uthusbygningen er det gymnastikkrom

og betjeningsrom. Bygningene er omgitt av en stor hage med mange frukttrær og en tennisbane.

Av tilsynskortet framgår det videre at bygningene stadig moderniseres og ominnredes, samt at det kjøpes inn nytt utstyr til driften. En tilsynsrapport fra 1954 forteller også om oppussing og modernisering av institusjonen.

Flertallet av de intervjuede beskriver guttepensjonatet i Biermannsgate som et stort og vakkert hus med en flott hage. En gutt sier at det var en herskabelig bolig med hage og tennisbane. Den tidligere styreren Granskingsutvalget har intervjuet, sier at guttepensjonatet var et stort og staselig hus. Ingen av de intervjuede har kritiske bemerkninger til boforholdene.

Personellsituasjonen

Ifølge tilsynskortet var det syv ansatte på guttepensjonatet i Biermannsgate: Bestyrerinne, assistent, husholderske, kjøkkenpike og tre hushjelpere. Et «spørreskjema for barneheime» fra 1952 og en tilsynsrapport fra 1954 bekrefter dette antallet. I spørreskjemaet framgår det også at tre av de ansatte har spesialutdanning for arbeid med barn, deriblant en sykepleier og en barnepleierske.

I granskingsperioden har det vært tre ulike styreere i Biermannsgate: Styrer 1 fra 1952 til 1967, styrer 2 fra 1967 til 1970 og styrer 3 fra 1972 til 1975. Det er ikke oppført noen styrer i Kommunal håndbok for Oslo i 1971. Både styrer 1 og styrer 2 omtales av de tidligere barnehjemsbarna i intervjuene. Styrer 3 har vært til intervju hos Granskingsutvalget, men ingen tidligere barnehjemsbarn har meldt seg til utvalget fra den perioden han ledet institusjonen.

Styrer 3 sier i intervju med utvalget at det var sju ansatte på institusjonen i perioden 1972-1975; styrer, førsteassistent, kokke, vaskeriansatt og tre assistenter. Han forteller at han kom til en institusjon med gode innarbeidede rutiner, som fungerte så bra at han ikke så noen grunn til å forandre på dem. Når det gjelder nye ansatte, fikk disse en enkel innføring i rutinene av en som hadde jobbet lenge på institusjonen. Han sier at i hans periode som styrer fantes det ingen muntlig eller skriftlig personalinstruks. Det fantes heller ingen regler for hvordan de ansatte skulle ivareta barna i ulike situasjoner, heller ikke noen påbud eller forbud som skulle håndheves. Man forsøkte å løse problemer som oppstod på institusjonen i samarbeid med hverandre

Tilsyn

I Oslo byarkiv har Granskingsutvalget funnet syv tilsynsrapporter og et tilsynskort som beskriver perioden 1947-1965. En av tilsynsrapportene er fra 1954, mens de seks andre omtaler perioden 1968-1974.

Tilsynskortet og tilsynsrapportene tar i hovedsak opp praktiske og materielle spørsmål rundt driften, som vedlikehold, personellsituasjon og økonomi. Guttenees følelsesmessige behov kommenteres i liten grad. Basert på opplysningene fra tilsynskortet var det i perioden 1947–1965 tilsyn minst to ganger i året. I en tilsynsrapport fra 1968 framgår det at institusjonen, på grunn av beboernes økende bruk av narkotiske stoffer, mer og mer har fått karakter av å være en behandlingsinstitusjon. På bakgrunn av dette foreslår tilsynskomiteen i samråd med styrer 2 at antall plasser reduseres til maksimalt 14, slik at det kan opprettes fire ettervern plasser for narkomane. I en tilsynsrapport fra mai 1972 anbefaler tilsynskomiteen at antallet gutter, med tanke på disponible soverom med forsvarlig plassering i bygningen, reduseres fra 13 til 12. Komiteen konkluderer med at institusjonen, på tross av husets alder og lite tidsmessige planløsning, virker å fungere etter sin hensikt, og at huset virker godt vedlikeholdt.

Ingen av guttene husker at det var tilsyn. En gutt som var på institusjonen i perioden 1956–1959, sier at han og noen andre gutter kontaktet barnevernkontoret for å klage på forholdene på institusjonen, men at ingenting skjedde.

Granskingsutvalget har intervjuet to personer som satt i tilsynskomiteen i periodene 1956–1964 og 1972–1976, og en person som var leder for tilsynskomiteen i perioden 1964–1971. Sistnevnte sier at alle formalitetene på institusjonen var i orden, men at han ikke fant den samme harmonien her som på en annen institusjon han førte tilsyn med. Han forteller at den bygningsmessige standarden på institusjonen var meget bra, og at guttene som bodde der kunne være åpne overfor personalet og ta opp ting de var misfornøyde med. Han mener at ungdommene hadde det bra på guttepensjonatet i Biermannsgate, og at de ble behandlet godt. Tilsynsbesøkene var både anmeldte og uanmeldte, og antallet av dem lå over normen som var fastsatt i instruksen. Lederen for tilsynskomiteen forteller at han dro på tilsynsbesøk alene, men at han ikke er sikker på om han var der sammen med resten av tilsynskomiteen. Han forteller også at alle institusjonene han førte tilsyn med ble behandlet i barnevernsnemnda. Der tok de opp hvordan de enkelte institusjonene fungerte, både med tanke på styrere, personale og barn.

Personen som satt i tilsynskomiteen i perioden 1956–1964, opplyser at guttene på Biermannsgate skulle inn i lære. Dette var ungdom man kunne snakke med om det var ting de ønsket endret eller lignende.

Vedkommende som satt i tilsynskomiteen i perioden 1972–1976, opplyser at han aldri hadde inntrykk av at det var noen problemer med guttene. Han sier at tilsynene var varslet på forhånd, men at tilsynsbe-

søkene hadde vært langt mer virkningsfulle om man hadde møtt opp uanmeldt. Han minnes ikke å ha sett noen instruks om tilsyn.

Styrer 3 (1972–1975) sier i intervju med Granskingsutvalget at det var tilsyn i hans periode som styrer. Han kalte det personalmøter fordi både tilsynsføreren fra barnevernet og hele personalet var til stede. Han forteller at møtene fungerte som både hjelp og kontroll. Møtene fant sted en gang i uken, og det ble snakket om guttene på institusjonen.

9.3.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

De fleste av guttene som har uttalt seg om dette sier at maten var bra. Mange forteller også om regler og orden i tilknytning til måltidene. Ingen av guttene forteller om avstraffelser i forbindelse med måltidene.

Klær

Flere av guttene opplyser at det ble handlet klær og sko på rekvisisjon på Prindsen i Storgata, og dessuten på Doubloug. En gutt forteller om en episode der en ekspeditør på Doubloug med høy røst fortalte at det ikke var tilstrekkelig med penger på rekvisisjon til å kjøpe jakken han hadde plukket ut. En annen gutt sier at guttene måtte ta til takke med det de ble tilbudt, men at han var glad for å få nye klær når de gamle var utslitt.

To av guttene opplyser at guttene på guttepensjonatet i Biermannsgate arbeidet og tjente egne penger. Den ene sier at guttene kjøpte klær selv; den andre at styrer 1 (1952–1967) sørget for at det ble skaffet klær til dem etter behov. En tredje gutt sier at de fikk velge ut og kjøpe sine egne klær.

Skolegang, lekselesing og jobb

Alle guttene som har uttalt seg om dette, forteller at de jobbet eller gikk på skole da de bodde på Biermannsgate. De fleste opplyser at de gikk på yrkesskole eller i lære. En av guttene sier at han følte at han endelig begynte å lykkes med ting da han begynte i lære. En av guttene som gikk på realskolen, forteller at han hadde arbeidsro når han gjorde lekser, men at han fikk lite hjelp med leksene på institusjonen. En annen gutt, som ofte skulket skolen, er kritisk til at ingen av de ansatte grep inn i forhold til dette. Den samme gutten, som var på Biermannsgate i to perioder i løpet av årene 1969–1971, opplyser at han dro til Slottsparken for å kjøpe stoff framfor å gå på skolen, og at han begynte sin «stoffkarriere» mens han var på Biermannsgate.

Når det gjelder økonomi, er flere av guttene som tjente egne penger kritiske til måten styrer 1 (1952–1967) forvaltet pengene deres på. Samtlige av dem forteller at de måtte levere pengene de tjente til styrer

1. Tre av guttene er skeptiske til regnskapsføring til styrer 1, en av dem mener at han fikk beholde altfor lite av sin egen arbeidsinntekt. En annen gutt opplyser at de som tjente penger, måtte holde klærne sine selv og betale for aktiviteter de var med på. Han sier også at guttene måtte levere kvitteringene til styrer 1 når de hadde kjøpt noe.

Styrer 3 (1972–1975) opplyser i intervju med utvalget at gutter som hadde barnetrygd plasserte pengene på bok hos ham. Han førte inn pengene og guttene kvitterte ut.

Kvinnen som var husholderske på Biermannsgate i perioden 1972–1975, opplyser at guttene egentlig skulle være på skolen eller i lære, men at mange av dem for det meste fløy ute på dagtid.

Fritidsaktiviteter og plikter

Med unntak av å klippe plenen og å holde orden på tennisbanen, opplyser ingen av guttene om noen spesielle plikter på institusjonen. Når det gjelder fritidsaktiviteter, forteller flere av guttene at de sto forholdsvis fritt til å styre dagene selv. Enkelte av dem forteller om fritidsaktiviteter på egen hånd utenfor institusjonen, som for eksempel turgåing i marka, kinoturer, skøytetrening på Jordal, fotballsparking og lignende. En gutt opplyser at han i en kort periode var medlem av et lokalt idrettslag. Vedrørende aktiviteter på institusjonen, opplyses det blant annet at guttene kunne bruke gymsalen og tennisbanen. En gutt forteller at de tidlig fikk fjernsyn på Biermannsgate, og at det fantes mange aviser der. En annen gutt forteller at institusjonen tok med guttene på en ukes skitur på fjellet.

En gutt sier at styrer 1 (1952–1967) nektet guttene å bruke hagen og tennisbanen, og at hun sjelden tillot guttene å delta i aktiviteter utenfor institusjonen.

Vurdering

Granskingsutvalget vurderer forholdene når det gjelder mat og klær på institusjonen som tilfredsstillende. Vedrørende guttenes muligheter til arbeid eller skolegang, ser det ut til at dette, med noen unntak, har blitt ivare tatt på en forsvarlig og hensiktsmessig måte av institusjonen. Når det gjelder fritidsaktiviteter, er utvalget av den oppfatning at institusjonen tilrettela for dette på en tilfredsstillende måte. Utvalget oppfatter det dessuten som positivt at guttene, som enten jobbet eller gikk på skole, sto forholdsvis fritt til selv å styre dagene.

9.3.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

Når det gjelder omsorgen på institusjonen, er meningene delte. To av guttene uttaler seg positivt om omsorgen. En av dem beskriver styrer 1 som et fabel-

aktig menneske; uselvisk, god og dyktig. Han sier at Biermannsgate var et ungdomshjem med en naturlig disiplin, og at styrer 1 skapte en atmosfære hvor straffelser ikke var nødvendige. Han forteller også at de andre ansatte foruten å være snille og flinke, hadde en bakgrunn som gjorde dem egnet til å jobbe på institusjonen. Den andre gutten opplyser at oppholdet på Biermannsgate var en positiv opplevelse. Han likte styrer 1 godt og fikk god kontakt med henne. Hun brydde seg om guttene, var opptatt av hvordan de oppførte seg og var kledd, og virket å være en fagperson. Også denne gutten opplyser at han likte flere av de andre som jobbet på institusjonen.

To gutter uttaler seg negativt om omsorgen. En av dem beskriver Biermannsgate som et kaldt sted, og begrunner dette med at en ikke fikk kontakt med de ansatte. Han karakteriserer styrer 1 som en «kald fisk» og sier at han aldri hadde en samtale med henne. Den andre gutten mener at styrer 1 var en kald person. Hun forskjellsbehandlet guttene og kjefte mye på dem hun ikke likte. Han forteller at han og noen andre gutter opponerte mot styrer 1, og at en gutt ved en anledning slang henne i veggen. Etter noen år på institusjonen orket han ikke å bo der lenger. Han sier at det var like før det hadde blitt et opprør, men at han og tre andre gutter ble overflyttet til Arupsgate da styrer 1 forsto dette. Han beskriver den assisterende styreren på Biermannsgate som et saklig og godt menneske.

Tre andre gutter oppgir at styrer 1 var bestemt. En av dem forteller at gutter som ikke likte seg på skolen eller jobben, uansett måtte fortsette fordi styrer 1 forlangte det. Han husker også at styrer 1 nektet en gutt å ta artium. Når det gjelder de andre ansatte, sier han at disse var ok. Den andre gutten opplyser at det var mange ordensregler på institusjonen, men at dette ikke var problematisk for ham. Han forteller at Biermannsgate var et mønsterbruk da han kom dit i 1957, og at han trivdes i de vakre omgivelsene. Den tredje gutten sier at styrer 1 var streng. Hun truet guttene med at de kunne bli flyttet til Arupsgate.

En gutt som var på Biermannsgate under både styrer 1 (1952–1967) og styrer 2 (1967–1970), beskriver førstnevnte som for gammel til å håndtere så mange ungdommer. Han opplevde at sistnevnte, som var langt yngre, hadde bedre kontakt med guttene, og sier at han selv fikk veldig god kontakt med styrer 2. Når det gjelder institusjonen generelt, opplyser han at Biermannsgate var en bra plattform for å klare seg alene i livet.

En annen gutt som var på Biermannsgate under styrer 2 (1967–1970), forteller at man kunne snakke med personalet om vær og vind, men at de ikke hadde tid – eller kanskje ikke evner – til å ta ansvar for guttene. Han sier videre at det var stadige utskiftninger

blant personalet, og at guttene ble betraktet som en flokk, ikke som individer. Han beskriver en av de ansatte som både smålig og hatsk. Han mener at hun provoserte gutter hun ikke likte med den hensikt å få dem kastet ut av institusjonen. Vedkommende favoriserte de eldste guttene; hun var blant annet svært nøye med hvem som fikk klær, og han tror at hovedårsaken til dette var at hun var redd enkelte av guttene. Gutten sier at styrer 2 ved flere anledninger forsøkte å ydmyke ham ved hjelp av verbale angrep rettet mot hans nærmeste familie.

Styrer 3 (1972–1975) forteller at de ansatte forsøkte å drive institusjonen mest mulig som et vanlig hjem. Han sier at ungdommene fikk god mat, og at de kvinnelige ansatte ordnet med klærne.

Den kvinnelige ansatte som jobbet på institusjonen samtidig med styrer 2, opplyser at guttenes bruk av narkotika etter hvert ble et problem på Biermannsgate. Hun forteller at hun selv og andre ansatte opplevde enkelte av guttenes atferd som truende på grunn av dette.

Forholdet ungdommene imellom og til nærmiljøet

Flere av guttene sier at miljøet dem imellom var relativt bra. En gutt forteller at han ble mobbet av de andre, mens en annen opplyser at han var redd to gutter som han opplevde som aggressive og voldelige. Han sier at personalet sjelden grep inn overfor disse guttene.

Nesten alle guttene forteller at de sto forholdsvis fritt til å oppholde seg utenfor institusjonen. Flere av dem opplyser at de hadde venner utenfor institusjonen. Ingen av guttene har gitt informasjon som tilsier at de ble stigmatisert av eller ekskludert fra nærmiljøet. En av guttene sier at han fikk ha med seg venner hjem.

Kontakt med familien

Nesten ingen av guttene forteller om besøk av familien på institusjonen, men enkelte opplyser at de hadde kontakt med familiemedlemmer utenfor institusjonen.

Vurdering

Granskingsutvalget har merket seg at oppfatningene er delte om både styrer 1 og styrer 2. Til tross for at flertallet av de intervjuede opplyser at de hadde det relativt bra på Biermannsgate, finner utvalget det likevel kritikkverdig at enkelte av guttene ikke fikk den følelsesmessige omsorgen de hadde behov for på institusjonen.

9.3.5 Fysiske overgrep

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om fysiske overgrep på Biermannsgate.

9.3.6 Seksuelle overgrep

En gutt forteller at det var seksuelle forhold mellom yngre kvinnelige ansatte og noen av de eldste guttene. Granskingsutvalget har ikke blitt kontaktet av noen som har opplevd dette.

9.3.7 Oppsummering

Guttepensjonatet i Biermannsgate 6 ble opprettet i 1936 av Oslo kommune, og var i drift fram til midten av 1970-tallet.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og arkivmateriale som er funnet å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere guttepensjonatet i Biermannsgate 6 i forhold til mandatet i perioden 1954–1971.

Granskingsutvalget er av den oppfatning at tilsynet på guttepensjonatet i Biermannsgate synes å ha fungert tilfredsstillende.

Granskingsutvalget vurderer forholdene når det gjelder mat og klær på institusjonen som tilfredsstillende. Vedrørende guttenes muligheter til arbeid eller skolegang, ser det ut til at dette, med noen unntak, har blitt ivarettatt på en forsvarlig og hensiktsmessig måte av institusjonen. Når det gjelder fritidsaktiviteter, er utvalget av den oppfatning at institusjonen tilrettela for dette på en tilfredsstillende måte. Utvalget oppfatter det dessuten som positivt at guttene, som enten jobbet eller gikk på skole, sto forholdsvis fritt til selv å styre dagene.

Granskingsutvalget har merket seg at oppfatningene er delte om både styrer 1 og styrer 2. Til tross for at flertallet av de intervjuede opplyser at de hadde det relativt bra på Biermannsgate, finner utvalget det likevel kritikkverdig at enkelte av guttene ikke fikk den følelsesmessige omsorgen de hadde behov for på institusjonen.

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om fysiske overgrep på Biermannsgate

Et tidligere barnehjemsbarn forteller at det var seksuelle forhold mellom yngre kvinnelige ansatte og noen av de eldste guttene. Granskingsutvalget har ikke blitt kontaktet av noen som har opplevd dette.

9.4 Høgvarde

9.4.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet tolv tidligere barnehjemsbarn som bodde på Høgvarde i perioden 1949–1977. Én av disse bodde på institusjonen før 1954.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet tre tidligere ansatte ved Høgvarde. Den ene jobbet som assistent i perioden 1951–1963, den andre som avdelingshjelp i perioden 1961–1964, den tredje var styrer i perioden 1975–1981 (styrer 3) – med ett års avbrekk underveis.

Videre har utvalget intervjuet et medlem av tilsynskomiteen for Høgvarde i årene 1956–1968, samt tre tidligere ansatte ved Oslo barnevernkontor som har uttalt seg om institusjonen. Den ene av disse var internatinspektør fra 1969 til 1979, deretter leder av internatavdelingen fram til 1985.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet ti tilsynsrapporter fra Stabekk-hjemmene (Peterhof, Høgvarde og Ohnheim) fra perioden 1967–1972, 31 rapporter fra Høgvarde fra perioden 1969–1979, samt et udatert eksemplar av husordensreglene. I Riksarkivet har utvalget funnet godkjenning av institusjonen fra 1949, samt et oversiktsnotat fra 1976.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og arkivmateriale som er funnet å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Høgvarde i forhold til mandatet i perioden 1954–1977. Ingen av de tidligere barnehjemsbarna som har vært til intervju, bodde på institusjonen etter 1977. Opplysninger som faller utenfor denne perioden presenteres uten konklusjoner.

9.4.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Høgvarde pikepensjonat ble etablert i 1937 og nedlagt i 1989, da som Peterhof ungdomshjem. Institusjonen lå i Gamle Drammensvei 48, Stabekk. Følgende er hentet fra *Beretning om Oslo kommune for årene 1912–1947*: «Ved formannskapetets vedtak av 9. juni 1937 ble eiendommen «Høgvarde», Stabekk, kjøpt til hjem for store piker for kr 80 000 [...]. Hjemmet har plass til ca 18 piker. Noen av pikene får undervisning i alminnelig hus- og matstell og andre får sin yrkesopplæring i Oslo. Til montering av hjemmet ble ved formannskapetets vedtak av 18. august 1937 bevilget kr 20 000. Hjemmet ble tatt i bruk i begynnelsen av oktober 1937.»

Høgvarde var et av de såkalte Stabekk-hjemmene. De andre var Vennely, Ohnheim og Peterhof. Vennely ble nedlagt i 1947, men de resterende tre ble fortsatt

drevet under ett av Oslo kommune fram til 1950. Da fikk hver av institusjonene sin egen styrer. Imidlertid hadde de felles tilsynskomiteé helt fram til 1972.

Ifølge de kommunale håndbøkene for Oslo var det i 1940 til sammen 68 plasser på de fire institusjonene. I 1949 endres barnetallet til 53 barn. Institusjonene var i utgangspunktet åpne for både gutter og jenter, men har nesten utelukkende blitt brukt for jenter. Fra 1950 angis plassene for de enkelte institusjonene. Høgvarde har plass til 18 jenter i alderen 16–20 år. I 1957 reduseres antall plasser til 16 og i 1973 til 12.

I 1975 legges driften om. Navnet endres til Høgvarde ungdomshjem, og institusjonen tar nå imot både gutter og jenter – 11 i alt. I 1979 flyttet Høgvarde ungdomshjem inn i Peterhof barnehjems gamle lokaler i Gamle Ringeriksvei 4 på Stabekk, og fikk navnet Peterhof ungdomshjem. Denne institusjonen flyttet fra Stabekk til Heimdalsgt. 36 i 1988, og har nylig endret navn til Juno ungdomshjem.

Boforhold

I godkjenningen fra 1949 oppgis det at huset inneholdt ti rom og kjøkken. Av dette var fire av rommene soverom for barna. De lå henholdsvis fem, fire, tre og en jente på hvert rom. Baderommet var utstyrt med badekar, håndvasker, bidet og dusj. Personalet bodde enten på institusjonen eller på Vennely som lå i nærheten. Etter 1976 bodde det ingen ansatte på Høgvarde.

Tilsynsrapportene avdekker ikke noe om bygningsstandarden utover normal slitasje og oppussing. Huset virker velholdt, bemerkes det i 1972, mens det i notatet fra 1976 står at huset trenger oppussing.

Flere av dem utvalget har intervjuet, betegner Høgvarde som et pent og ærverdig patrisierhus, med en stor og flott hage, men enkelte mener at det var noe trangt. Styrer 3 (1975–1981), som utvalget har intervjuet, mener at huset var for lite – også etter at driften ble lagt om og antallet plasser redusert.

Personellsituasjonen

I godkjenningen fra 1949 oppgis det at det foruten styrer også var ansatt en husholderske og en pike. En syerske, en vaskeridame og en vaktmester hadde dessuten tjeneste på alle de tre Stabekk-hjemmene. I notatet fra 1976 står det at det er ti ansatte, og da er alle stillingene besatte. Styreren var godkjent av Oslo kommune.

I granskingsperioden har det vært tre ulike styre-re på Høgvarde som nevnes i intervjuer: Styrer 1 fra 1948 til 1967, styrer 2 fra 1968 til 1975, styrer 3 fra 1975 til 1981.

Avdelingshjelpen som jobbet på institusjonen i perioden 1961–1964, forteller at det totalt var fire ansatte mens hun jobbet der. Styrer 3 (1975–1981) sier det var åtte ansatte i hennes tid.

Tilsyn

I Oslo byarkiv har utvalget funnet til sammen 41 tilsynsrapporter fra Høgvarde. De fordeler seg på årene fra 1967 til 1979. Dette utgjør i gjennomsnitt 3–4 besøk per år.

Rapportene er relativt grundige. I hele perioden tar man opp praktiske spørsmål rundt driften, som vedlikehold, personalbelegg og budsjett. Fra 1976 er enkelte besøk også protokollført som uanmeldte. Man kan se en utvikling mot økende fokusering på ungdommene, eller klientene som de etter hvert kalles. Klientene betegnes som stadig «hardere».

To jenter, som bodde på Høgvarde henholdsvis fra 1967 til 1972 og fra 1970 til 1972, forteller at institusjonen jevnlig fikk besøk fra barnevernkontoret. Besøkene var aldri uanmeldte og heller ikke så hyppige, forteller en jente. De hadde allmøter hvor mye forskjellig ble tatt opp. På denne måten hadde ungdommene på Høgvarde et slags klageorgan. De andre jentene utvalget har intervjuet, husker lite om tilsyn.

Assistenten som jobbet på institusjonen i perioden 1951–1963, husker tilsynskomiteen. Hun forteller at hun ikke så mye til dem, men husker at de hadde et møte en gang i året på institusjonen. Hun nevner også en ansatt i administrasjonsavdelingen på barnevernkontoret som ofte kom på besøk – både anmeldt og uanmeldt.

Avdelingshjelpen som jobbet på institusjonen i perioden 1961–1964, husker også at det kom besøk fra barnevernkontoret. Hun husker videre at det kom annet besøk, som blant annet fikk servert middag, og antar at dette kan ha vært tilsynskomiteen.

Styrer 3 (1975–1981) forteller også om besøk fra tilsynskomiteen. Det var særlig et av medlemmene som fulgte opp – både når det gjaldt driften av institusjonen og forholdet til ungdommene. Hun forteller at tilsynskomiteen kunne komme på uanmeldte besøk.

Utvalget har videre intervjuet en person som satt i tilsynskomiteen for Høgvarde og de andre Stabekkhjemmene fra 1956 til 1968. Hun mener de var på tilsynsbesøk cirka fire ganger i året, og forteller at besøkene var varslet på forhånd. Hun kan ikke huske at de kom med pålegg eller korreksjoner i forhold til driften, eller at de fikk kjennskap til omsorgssvikt eller personalkonflikter ved institusjonen.

Mot slutten av 1974 oppstår det en situasjon med stort belegg og «altfor vanskelige piker,» som det står i tilsynsrapporten datert 6. november. Etter flere episoder beslutter man å oppløse hjemmet og anbringe jentene på andre institusjoner. Barnevernkontorets internatinspektør sier i intervju at styrer 2 i liten grad mestret utagerende ungdommer. De to andre fra barnevernkontoret som utvalget har intervjuet, bekrefter disse forholdene. I tilsynsrapporten anmodes det om

at institusjonen må få en styrer med spesialutdanning. Det førte til at styrer 2 sluttet, og de øvrige ansatte, bortsett fra én, ble plassert i andre stillinger. I 1975 ble institusjonen reorganisert, og skiftet navn til Høgvarde ungdomshjem.

I 1978 ble institusjonen tømt for beboere i to uker på grunn av at ungdommene hadde problemer som personalet ikke kunne mestre. Ifølge rapporten skulle kun to eller tre av de opprinnelig åtte ungdommene tilbake til Høgvarde.

9.4.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

Jentene som har utalt seg om dette, forteller at maten var god og at man fikk spise det man ville. En av jentene som bodde på Høgvarde på 1950-tallet, spiste ikke kjøtt, og fikk derfor i stedet servert fisk og annen mat.

Klær

En jente som bodde på Høgvarde i to år på 1950-tallet, sier at jentene fikk nye klær til 17. mai og til jul, og dessuten når de ellers måtte trenge det. Klærne ble sydd av syersken som var tilknyttet Stabekk-hjemmene. En annen jente, som bodde på institusjonen på begynnelsen av 1970-tallet, hadde kun det hun gikk og sto i da hun kom til Høgvarde. Disse klærne ble kastet og erstattet med nye kjøpt på rekvisisjon. En tredje jente, som bodde der på midten av 1970-tallet, forteller at klesbudsjettet var stramt, og at hun valgte å bruke alt på ett dyrt antrekk for ikke å skille seg ut på skolen og i nærmiljøet. Én nevner at de var knipne på sanitetsbind.

Skolegang, lekselesing og jobb

Flere av jentene på Høgvarde jobbet. Noen gikk på framhaldsskole, som Hersleb eller Osterhaugsgata, mens andre gikk på gymnas, som Hosle eller Stabekk. En av jentene forteller at man fikk anledning og ro til å lese lekser på institusjonen, mens en annen mener dette var vanskelig fordi det var for mange der.

Fritidsaktiviteter og arbeid

I godkjenningen fra 1949 står det at en tennisbane står til barnhjemsbarnas disposisjon. En av jentene forteller imidlertid at de ikke hadde utstyr til å bruke tennisbanen. Av tilgjengelig sysselsettingsmateriale inne nevnes bøker, piano og håndarbeid. En annen jente sier at det var en del sosiale tilstelninger, og en tredje forteller at de var på en del turer, blant annet på hyttetur og tur til Danmark. Tilsynsrapportene fra 1970-tallet bekrefter dette. Det ser også ut til at tilsynskomité og ansatte har forsøkt å aktivisere jentene gjennom ulike tiltak og ved å forsøke å utvide plassen til fritidsgjøremål.

Flere av jentene forteller at de fikk ferdes fritt rundt i nærmiljøet og delta på det de ville, for eksempel være med i ungdomsklubb. De måtte imidlertid være inne til fastsatte tider. En jente som bodde på Høgvarde på slutten av 1950-tallet, sier at jentene kun fikk lov til å være ute én kveld i uken, og at de da måtte være inne kl. 22.00. En annen jente, som bodde der på begynnelsen av 1960-tallet, sier at de fikk være ute hver dag, men at de måtte være inne kl. 21.00. Da ble alle dørene låst. De udaterte husordensreglene punkt 3 sier følgende:

Alle må passe på å være hjemme til bestemt tid om kvelden, - lørdager kl. 23 og de andre dager kl. 22. Denne bestemmelse gjelder for piker som er over 16 år. [...] Skolepiker kan som regel ikke være ute mer enn 4 kvelder i uken, på grunn av lekselesing. Spesiell tillatelse til å være ute kan gis en gang imellom.

Videre hadde de enkelte jentene plikter, som trappevask, oppvask og å holde orden på sitt eget tøy. I husordensreglene punkt 4 sies det at «[d]et vil bli pålagt den enkelte huslige gjøremål ettersom omstendighetene krever det, og dette må enhver finne seg i». Jentene fikk lommepenger.

To av jentene som jobbet mens de bodde på Høgvarde, reagerte på at de måtte levere inn størsteparten av lønnen til styrer 1 (1948–1967).

Vurdering

Granskingsutvalget vurderer forholdene når det gjelder mat og klær som gode, og beboerne ser ut til å ha fått muligheter til skolegang eller jobb etter alder, evner og ønsker. Ungdommene har fått bevege seg fritt rundt i nærmiljøet. Utvalget har imidlertid merket seg at flere tidligere beboere og ansatte påpeker at det var svært trangt på institusjonen, og vanskelige forhold med hensyn til privatliv og lekselesing.

9.4.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

To av jentene som bodde på Høgvarde henholdsvis på slutten av 1950-tallet og slutten av 1970-tallet, savnet omsorg i form av samtalepartnere, og mener at de ikke ble godt nok forberedt på livet utenfor institusjonen. Førstnevnte forteller også om en episode hvor styrer 1 (1948–1967) leste i hennes private dagbok, og straffet henne for noe som sto skrevet der. Den andre forteller om en miljøarbeider som viste til statistikk og fortalte henne at hun trolig ville ende som kriminell, prostituert eller narkoman. En tredje jente, som bodde på Høgvarde på begynnelsen av 1960-tallet, forteller

om en episode hvor hun ble hengt ut foran de andre jentene fordi hun hadde en kjønnsykdom.

De fleste av jentene forteller imidlertid om et greit forhold mellom ansatte og beboere. Det var likevel ikke noe omsorgsforhold. De ansatte beskrives gjennomgående som ansvarsbevisste og pliktoppfyllende, men også som noe kontrollerende. Jenta som bodde på institusjonen fra 1967 til 1971, forteller at flere av jentene særlig knyttet seg til én av de ansatte. Jentene forsto at hun var sårbar, og derfor kom de henne mer i møte.

En jente som bodde på institusjonen tidlig på 1970-tallet, sier at de ansatte kunne true med å sende dem til Grepperød – en institusjon som ikke hadde noe godt rykte. Husarrest var imidlertid den vanlige reaksjonsformen. Dette kunne man få om man kom for sent til måltider, for sent hjem om kvelden, om man skulket skolen og så videre.

To av jentene som bodde på Høgvarde på 1970-tallet forteller at det hendte at noen av jentene ble gravide, og at det da ble øvet et sterkt press på dem i retning av abort.

En annen jente, som bodde på institusjonen fra 1967 til 1971, forteller at styrer 2 (1968–1975) hadde en beholdning av mange ulike medisiner og medikamenter. Disse kunne man smiske seg til, noe hun mener var farlig for potensielle misbrukere.

Forholdet ungdommene imellom og til nærmiljøet

De fleste av de utvalget har intervjuet, forteller også om et godt forhold jentene imellom. Jentene sier at de fikk gode venner på Høgvarde, og at de fikk anledning til å utfolde seg sosialt. Likevel var det forholdsvis strengt med hensyn til hvor lenge man fikk være ute og så videre. En av jentene forteller at var hun ute for lenge den ene lørdagen, så hadde hun husarrest den neste. Dette ble etter hvert en rutine. Jentene fikk ta med seg venninner på besøk på institusjonen.

Ellers viser Granskingsutvalget til episoden i forbindelse med oppløsningen av hjemmet i 1974 og tømningen av beboere i 1978, som beskrives i tilsynsrapportene. Ved oppløsningen av hjemmet i 1974 beskrives «en liten kjerne av svært selvrådige piker som tyranniserte både betjening og de nye piker som kom dit». I 1978 var «belegget etter hvert [...] blitt hardere slik at miljøet til slutt ikke kunne fortsette».

Kontakt med familien

Granskingsutvalget har fått få opplysninger vedrørende jentenes kontakt med familien. Men det synes ikke å ha vært noen restriksjoner i forhold til kontakt. Jenta som bodde på Høgvarde fra 1975 til 1977, forteller imidlertid at det ble arrangert «familiens dag». Hun fikk ikke besøk ved disse tilstelningene, og ble gående alene. Hun opplevde dette som sårt, og mener

hun burde ha blitt aktivisert på en eller annen måte, for eksempel ved å hjelpe til med arrangementet.

Vurdering

Granskingsutvalget har merket seg at to ungdommer på Høgvarde i liten grad ble forberedt på det nært forestående livet utenfor institusjonen, både praktisk og mentalt. Dette endret seg i 1975, da styrer 3 (1975–1981) tiltrådte.

Utvalget legger til grunn at styrer 2 (1968–1975) ikke taklet et miljø som ble preget av stadig mer utagerende ungdommer. Dette kulminerte i at noen få av jentene tok over styringen og at hjemmet måtte tømmes i 1978. Den følelsesmessige omsorgen kan således sies å ha sviktet i den forstand at den nødvendige grensesettingen manglet.

Granskingsutvalget legger til grunn at den følelsesmessige omsorgen på Høgvarde var mangelfull.

9.4.5 Fysiske overgrep

Granskingsutvalget har ikke mottatt informasjon om fysiske overgrep på Høgvarde.

9.4.6 Seksuelle overgrep

En jente forteller at hun ble voldtatt i hagen på institusjonen da hun var 14 år. Hun kunne ikke beskrive overgriperen for Granskingsutvalget, og hun fortalte heller ingen om voldtekten da den skjedde. Utover dette har ikke Granskingsutvalget mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Høgvarde.

9.4.7 Før 1954

Kun en av jentene som utvalget har intervjuet, var på Høgvarde før 1954. Opplysningene utvalget har fått fra henne, sammenfaller i stor grad med det øvrige materialet.

9.4.8 Oppsummering

Høgvarde pikepensjonat ble etablert i 1937. I 1975 ble institusjonen gjort om til ungdomshjem, og i 1979 skiftet den navn til Peterhof ungdomshjem.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og arkivmateriale som er funnet å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Høgvarde i forhold til mandatet i perioden 1954–1977.

Tilsynet på Høgvarde ser ut til å ha fungert tilfredsstillende.

Granskingsutvalget vurderer forholdene når det gjelder mat og klær som gode, og beboerne ser ut til å ha fått muligheter til skolegang eller jobb etter alder,

evner og ønsker. Ungdommene har fått bevege seg fritt rundt i nærmiljøet. Utvalget har imidlertid merket seg at flere tidligere beboere og ansatte påpeker at det var svært trangt på institusjonen, og vanskelige forhold med hensyn til privatliv og lekselesing.

Utvalget legger til grunn at styrer 2 (1968–1975) ikke taklet et miljø som ble preget av stadig mer utagerende ungdommer. Dette kulminerte i at noen få av jentene tok over styringen og at hjemmet måtte tømmes i 1978. Den følelsesmessige omsorgen kan således sies å ha sviktet i den forstand at den nødvendige grensesettingen manglet.

Granskingsutvalget legger til grunn at den følelsesmessige omsorgen på Høgvarde var mangelfull.

Granskingsutvalget har ikke mottatt informasjon om fysiske overgrep på Høgvarde.

En jente forteller at hun ble voldtatt i hagen på institusjonen da hun var 14 år. Hun kunne ikke beskrive overgriperen for Granskingsutvalget, og hun fortalte heller ingen om voldtekten da den skjedde. Utover dette har ikke Granskingsutvalget mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Høgvarde.

9.5 Kveset ungdomshjem

9.5.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet to tidligere barnehjemsbarn som bodde på Kveset ungdomshjem i perioden 1966–1967. Den ene av dem bodde på institusjonen i cirka ett og et halvt år, den andre bodde der i kun et par måneder. Sistnevnte husker lite fra oppholdet.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet en assistent som jobbet på Kveset fra 1966 til 1967. Utvalget har også kontaktet og intervjuet en ansatt som først jobbet som miljøarbeider på Kveset i 1970. Etter to års permisjon ble han i 1973 konstituert som styrer, og fra 1975 til 1979 var han ansatt som styrer. Han refereres til som styrer 2 i den følgende framstillingen, selv om han også uttaler seg om tiden da han jobbet som miljøarbeider.

Utvalget har videre kontaktet og intervjuet formannen i tilsynskomiteen for Kveset i perioden 1966–1972 og et medlem av tilsynskomiteen i perioden 1972–1976. I tillegg har flere tidligere ansatte ved Oslo barnevernkontor uttalt seg om Kveset.

Granskingsutvalget har i Oslo byarkiv funnet 15 tilsynsrapporter vedrørende Kveset ungdomshjem. To av rapportene er fra 1972, mens 13 av dem er fra perioden 1977–1979.

Kun to tidligere barnehjemsbarn fra Kveset har henvendt seg og er intervjuet, og en av dem husker lite fra oppholdet. Granskingsutvalget finner derfor ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonen i forhold til mandatet. Granskingsutvalget vil presentere de opplysningene utvalget har fått om Kveset i perioden 1966–1979, uten å komme med konklusjoner.

9.5.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Kveset ungdomshjem ble opprettet i 1965 og nedlagt i 2003. Institusjonen lå i Gjerdrum kommune i Akershus.

Ifølge Oslo kommunale håndbok fra 1965 tok ungdomshjemmet imot ti gutter i alderen 14–18 år med behov for særskilt miljøbehandling. I 1977 ble institusjonen åpnet for jenter, og antall plasser ble redusert til åtte. Ved nedleggelsen i 2003 var det seks plasser på institusjonen.

Personellsituasjonen

I perioden 1965–1979 var det to ulike styrere på Kveset. Styrer 1 var ansatt i perioden 1965–1973 og styrer 2 i perioden 1973–1979.

De to tidligere ansatte har opplyst at det på begynnelsen av 1970-tallet var to miljøarbeidere, to husas-

sistenter, samt husmor og lærer på institusjonen. Styret 2 (1973–1979) mener at det ikke forelå noen skriftlig arbeidsbeskrivelse eller personalinstruks. Han forteller at personalet hadde møter der de diskuterte det sosialpedagogiske opplegget.

I en tilsynsrapport fra september 1977 uttrykker tilsynskomiteen et behov for å ansette kvalifiserte folk og å gjøre stillingene mer attraktive, så vel faglig som økonomisk.

Tilsyn

De to tilsynsrapportene fra 1972 omhandler standard på hus og utstyr og nevner samarbeidsforholdet mellom institusjonen og skolestyret. Tilsynsrapportene fra 1977 til 1979 omhandler i hovedsak bygningsmessige forhold vedrørende institusjonen og skolebygningen. Viktigheten av kvalifisert personell er også nevnt flere steder.

Assistenten som jobbet på Kveset fra 1966 til 1967, forteller at det var månedlige besøk fra barnevernkontorets tilsynsfører. Vedkommende hadde samtaler med både styreren og guttene, og bidro til at særlig de materielle forholdene var meget bra på Kveset. Styret 2 (1973–1979) bekrefter at tilsynsførerne fra barnevernkontoret kom regelmessig på besøk.

Styret 2 sier at tilsynskomiteen fra barnevern-nemnda kom sjelden og sporadisk. Når de kom, så de seg rundt og pratet med ungdommene.

Formannen for tilsynskomiteen i perioden 1966–1972, sier at han hadde et godt inntrykk av institusjonen og mener den ble drevet på en god måte. Vedkommende som var medlem av tilsynskomiteen fra 1972–1976, bekrefter dette inntrykket.

9.5.3 Den praktiske omsorgen

Gutten som bodde på Kveset i perioden 1966–1967, sier at det var en god materiell standard på institusjonen. Ungdommene fikk godt med mat og klær, og de var på reiser og utflukter.

Dette bekreftes av de ansatte som er intervjuet. Flere framhever at møblene på Kveset var av høy kvalitet og at institusjonen var godt utstyrt sammenlignet med andre institusjoner. En person som var ansatt på barnevernkontoret i perioden 1969–1975, sier at styrer 1 (1965–1973) ville at institusjonen skulle ha kvalitetsmøbler, fordi ungdommene skulle lære seg å omgås vakre ting.

Gutten som bodde på Kveset i perioden 1966–1967, gikk på skole i Oslo og hadde lang reisevei. Ellers er det opplyst at de fleste av ungdommene gikk på skole i bygda. Styret 2 (1973–1979) forteller at det var egen skole tilknyttet institusjonen da han jobbet der. Tilsynsrapportene inneholder informasjon om

planlegging og oppføring av en ny skolebygning som ble ferdigstilt i 1978.

Samtidig med bygging av ny skolebygning, ble det i 1972 kjøpt et nytt hus der utskrevne ungdommer skulle bo i en ettervernsperiode. Dette huset ble brukt til skole i byggeperioden.

Assistenten som jobbet på Kveset fra 1966 til 1967, husker at guttene var mye innendørs, og dessuten at det ble mye kortspill. Fordi det var få aktiviteter på institusjonen, forsøkte han å få guttene med ut på ski om vinteren og ut for å sykle om sommeren.

Gutten som bodde på Kveset et par måneder i 1966, forteller at guttene måtte plukke poteter på nabogårdene. De tjente 20 kroner dagen på dette. Han sier at bøndene var lite hyggelige mot dem.

Styret 2 (1973–1979) opplyser at Kveset materielt sett var godt utrustet i forhold til andre ungdomsinstitusjoner. Økonomien var god, og de fikk penger til planlagte prosjekter. Han sier at de blant annet fikk støtte til å reise både innen- og utenlands med ungdommene.

9.5.4 Den følelsesmessige omsorgen

Gutten som bodde på Kveset i perioden 1966–1967, sier at styrer 1 forskjellsbehandlet guttene. Videre forteller han at styrer 1 hadde alkoholproblemer, og at han kunne komme beruset på jobb. Dette er ikke bekreftet av noen andre som er intervjuet. Vedrørende samholdet mellom guttene, sier han at dette var greit.

Gutten som var på Kveset i et par måneder i 1966, sier at noen av guttene som bodde på Kveset var innblandet i kriminelle aktiviteter, og at han etter kort tid rømte fra institusjonen sammen med dem.

Assistenten som jobbet på Kveset fra 1966 til 1967, sier at de ansatte fikk lite informasjon om guttene og deres bakgrunn, og at noen av guttene kunne være aggressive. Han forteller at konflikter med guttene ble løst ved «høylytt» snakk og dytting opp mot veggen. Han sier at styrer 1 kunne være «fysisk», men at han ikke slo guttene.

Assistenten mener det var lite følelsesmessig forståelse for ungdommene. Han sier imidlertid at institusjonens aktiviteter bidro til et godt miljø, og at Kveset framsto som en veldrevet institusjon utad.

Styret 1 (1965–1973) er beskrevet i flere av intervjuene som en dyktig person, som hadde høy anseelse i miljøet. Han beskrives også som sjarmerende og populær. Han hadde god kontakt med ungdommene på Kveset, men hadde samtidig klare og faste regler. Det er sagt at overfor de andre ansatte kunne han være noe udemokratisk.

Styret 2 (1973–1979) sier at det var få konflikter mellom ungdommene. Aggressiv og destruktiv atferd

skulle stoppes ved å holde ungdommene til de ble rolige. Etter at de hadde roet seg, slapp man dem og snakket om det som hadde skjedd.

9.5.5 Fysiske overgrep

De to tidligere barnehjemsbarna utvalget har intervjuet, har ikke fortalt om fysiske overgrep eller avstraffelser under oppholdet på Kveset.

9.5.6 Seksuelle overgrep

Gutten som bodde på Kveset i perioden 1966–1967, sier at styrer 1 hadde seksuelle forhold til noen av guttene på Kveset. Granskingsutvalget har ikke blitt kontaktet av noen som har opplevd dette. Han forteller at han en gang ble kalt inn på kontoret til styrer 1 som spurte ham ut om hans onanivaner. Dette opplevde han som svært krenkende. Han forteller at han sa fra til institusjonens tilsynsførere om de seksuelle tilnær-

melsene fra styrer 1. Han tror ikke det ble gjort noe med disse opplysningene, og sier at han selv ble flyttet fra Kveset kort tid etter.

Både assistenten som jobbet på Kveset fra 1966 til 1967 og styrer 2 (1973–1979) sier at de aldri hadde noen mistanke om at styrer 1 gjorde seksuelle tilnærmelser overfor guttene.

9.5.7 Oppsummering

Kveset ungdomshjem ble opprettet i 1965 og nedlagt i 2003. Institusjonen tok imot ungdom i alderen 14–18 år.

Kun to tidligere barnehjemsbarn fra Kveset har henvendt seg til Granskingsutvalget, og en av dem husker lite fra oppholdet.

Granskingsutvalget finner ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonen i forhold til mandatet.

9.6 Sommerfryd guttepensjonat

9.6.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet åtte tidligere barnehjemsbarn som bodde på Sommerfryd guttepensjonat i perioden 1947–1958. To av disse bodde på institusjonen før 1954. Alle de tidligere barnehjemsbarna som uttaler seg om Sommerfryd i mandatperioden, bodde der mens styrer 2 (1952–1958) ledet institusjonen.

Utvalget har kontaktet og intervjuet én person som satt i tilsynskomiteen for institusjonen fra 1956 til 1958.

Granskingsutvalget har ikke funnet noe materiale om Sommerfryd i arkivene.

Granskingsutvalget mener å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Sommerfryd guttepensjonat i forhold til mandatet i perioden 1954–1958. Utvalget vil presisere at det har framkommet forholdsvis lite opplysninger om institusjonen i intervjuene. Informasjonen er imidlertid relativt sammenfallende og omhandler en kort tidsperiode.

9.6.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Ifølge G. Wiesners *Barnevernet i Norge* fra 1948, leide Oslo kommune eiendommen «Sommerfryd» på Bekkelaget av havnevesenet fra 1939. Wiesener skrev vi-

dere: «Guttene som er i alderen 15–20 år, har enten arbeid om formiddagen (vesentlig læregutter) og går på aftenskole, eller de går på fag- og forskolen, real-skole, handelsskole eller lignende. De kommer nesten alle fra fosterhjem eller barnehjem.»

I kommunal håndbok av 1940 står det at Sommerfryd hadde følgende plan og oppgave: «Det er plass til 22 gutter og hjemmet er beregnet på å være et midlertidig oppholdssted for unge gutter som hører hjemme i Oslo, særlig læregutter. Vergerådet og fattigvesenet har fortrinnsrett til å belegge plassene». Dette er samme plan og oppgave som pensjonatet i Biermannsgate 6. Tilsynskomiteen var også den samme. Sommerfryd er nevnt på samme måte i de kommunale håndbøkene til og med 1958. Dette året ble institusjonen nedlagt og både styrer og beboere ble overflyttet til Bakkehau- gen guttepensjonat i Maridalsveien 268.

Boforhold

Sommerfryd besto av en murbygning med to etasjer og en trebygning med en og en halv etasje.

Mange av de intervjuede har beskrevet bygningen i rosende ordelag. «Herskapsvilla», «luksusbolig», «meget flott hus», «et slott», er betegnelser som er brukt for å beskrive bygget. Stilen blir beskrevet som meget gjennomført, blant annet med trappeløp i mahogni, en del bruk av marmor og svenskeovner. Stedet hadde tidligere tilhørt en forretningsmann. Det skal også ha vært en stor eplehage utenfor, og eiendommen lå nede ved sjøen.

Det var soverom både oppe og nede, og det nevnes alt fra tremannsrom til seksmannsrom. I kjelleren skal det ha vært baderom med dusj.

Bygningene på eiendommen ble revet for å gi plass til renseanlegget på Bekkelaget, som ifølge Bernt H. Lunds *Beretning om Oslo kommune* ble satt i drift i 1963.

Personellsituasjonen

Granskingsutvalget har ikke funnet informasjon om personellsituasjonen på Sommerfryd ut over det som har kommet fram i intervjuer. De aller fleste forteller kun om bestyrerinnen, men to av de tidligere beboerne sier noe mer om bemanningen. Den ene av disse bodde på institusjonen før 1954. Han forteller at det i tillegg til bestyrerinnen var en assistent, en hushjelp og en vaskehjelp. En annen gutt, som bodde på institusjonen fram til den ble nedlagt i 1958, nevner at det var kjøkkenansatte på Sommerfryd. Denne gutten mener at det var for få ansatte; blant annet mener han at det burde ha vært en nattevakt der.

I de 19 årene institusjonen var i drift var det ifølge de kommunale håndbøkene ansatt to styrere. Den første var ansatt fra 1939 til 1952 (styrer 1), den andre fra 1952 til 1958 (styrer 2). Styrer 2 begynte i 1958 som styrer på Bakkehaugen guttepensjonat.

Tilsyn

Granskingsutvalget har ikke funnet dokumentasjon vedrørende tilsyn på Sommerfryd guttepensjonat.

Vedkommende som satt i tilsynskomiteen for institusjonen fra 1956 til 1958, forteller at han har få opplysninger angående tilsynet på Sommerfryd. Han sier at det var i den perioden da institusjonen var under avvikling og at det allerede var gjort et vedtak om å nedlegge den. Det eneste minnet han har om Sommerfryd, er det fantastiske huset, og at tilsynskomiteen kjempet for å beholde dette.

To av guttene som bodde på Sommerfryd har kommentert tilsynet. Den ene av dem sier at han tror det var tilsyn der, selv om han aldri så noe til det. Den andre gutten mener at de kom et par ganger i året fra barnevernet. Han mener styrer 2 ga beskjed om at stedet var underbemannet og at hun fortalte om de verste bråkmakerne. Han sier at det aldri var noen utenfra som spurte hvordan han hadde det på institusjonen.

9.6.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

En av guttene sier at de fikk bra og nok mat på Sommerfryd. Han forteller også at styrer 2 (1952–1958) var opptatt av at søndagsmiddagene skulle være høytidelige, og at guttene da måtte være pent kledd.

En annen gutt forteller at de fikk nok mat og kunne spise seg mette. Det var imidlertid en «ukultur» under måltidene, og da spesielt ved frokost, med kamp om det beste pålegget. Dette kunne særlig gå utover de yngste guttene. Han mener styrer 2 hadde mistet kontrollen og derfor ikke grep inn.

Klær

En av guttene sier at de var nokså «snobbete» i klesveien. De var alltid velstelte og ble lagt merke til, noe som var en helt ny og positiv opplevelse. Han sier at de fikk kjøpe egne klær for penger de tjente på sommerjobber.

En annen gutt forteller at de handlet klær på rekvisisjon i Storgata. Noen ganger fikk de velge klær selv, andre ganger ble det bestemt for dem. Han mener at de ikke hadde de mest moderne klærne, men at de ikke var uniformerte eller skilte seg ut i forhold til annen ungdom.

Skolegang, lekselesing og jobb

Noen av guttene opplyser at de gikk i lære eller hadde andre jobber mens de bodde på Sommerfryd. Andre gikk på framhaldsskole og yrkesskole. En av guttene sier at styrer 2 hadde kontakter i næringslivet, og at hun skaffet enkelte av guttene jobb og lærlingkontrakter.

Granskingsutvalget har ikke fått konkrete opplysninger om hvordan skolearbeidet ble fulgt opp på Sommerfryd, men flere av guttene sier at styrer 2 var engasjert i guttenes ve og vel, og ville at de skulle bli til noe.

Fritidsaktiviteter og plikter

Når det gjelder fritidsaktiviteter, forteller to av guttene at de badet om sommeren, spilte fotball, syklet og lignende. En av dem forteller at de kunne dra inn til byen og gå på dans. Den samme gutten var også med i Tjalve idrettsforening. Begge guttene sier at de sto relativt fritt til å velge hva de ville gjøre på fritiden.

Vedrørende plikter, forteller de samme guttene at de måtte hjelpe til med kjøkkentjeneste og hagearbeid. Den ene av dem sier at disse oppgavene i utgangspunktet skulle gå på omgang, men at styrer 2 ikke førte lister over dette. Det medførte at hun ikke hadde kontroll over hvem sin tur det var, noe som gjorde at fordelingen ble urettferdig. Dersom guttene på grunn av dette nektet å utføre de oppgavene de ble pålagt, inndro styrer 2 ukepengene.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at guttene på Sommerfryd fikk nok mat, og mat av jevnt over god kvalitet. Også når det gjelder klær og fritidstilbudet, synes forholdene å ha vært tilfredsstillende.

9.6.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

Styrer 2 (1952–1958) gis med noen få unntak meget gode skussmål. Flere av guttene sier at de ble vist respekt på Sommerfryd, og at styrer 2 var rettferdig. De forteller at hun brydde seg om guttene og var opptatt av at de skulle bli til noe. Blant annet hjalp hun dem med å skaffe seg jobb og disponere økonomi. Styrer 2 hadde ambisjoner på deres vegne og kalte dem «mine gutter». Noen av guttene sier at de satte pris på at de fikk god oppdragelse og lærte gode manerer.

En av guttene forteller at styrer 2 var som en mor for ham og at han hadde kontakt med henne helt til hun døde. En annen gutt sier at Sommerfryd var rangert øverst på ønskelisten når guttene skulle over fra barnehjem til guttepensjonat. Dette var fordi styrer 2 var kjent for å være snill. Han var selv fornøyd med å bo på Sommerfryd, men sier at han har hørt andre fortelle at de ikke hadde det bra der. En tredje gutt forteller at styrer 2 etter hvert mistet kontrollen, og at ingen hadde respekt for henne lenger. Han legger til at hun i utgangspunktet var en tøff og rettskaffen dame, men at hun ble litt rotete.

Den samme gutten forteller at omsorg for ham blant annet betydde mat, tak over hodet og grei betjening. Dette var han relativt fornøyd med på Sommerfryd. Han sier videre at dersom han trengte noen å snakke med, snakket han med sin mor eller kamerater på Sommerfryd. Det var ingen av de ansatte han følte han kunne henvende seg til dersom han trengte det.

Forholdet mellom barna, til andre barn og nabolaget

En av guttene forteller om mobbing på institusjonen. Han sier at de yngre guttene inngikk avtale med de eldre om fadderskap; det vil si at de fikk beskyttelse mot et lite vederlag, som ekstra frukt og lignende.

Den samme gutten forteller at han også hadde venner på og utenfor institusjonen. Han sier at han hadde det relativt fritt og at han stort sett kunne gjøre som han ville etter at måltid og arbeidsoppgaver var gjort unna.

En annen gutt forteller at det var et godt samhold mellom guttene på Sommerfryd.

Kontakt med familien

En av guttene forteller at han hadde kontakt med og fikk besøk av sin søster. Han mener også at foreldrene hadde mulighet til å besøke ham på institusjonen, men at foreldrene ikke ville komme dit.

Vurdering

Granskingsutvalget vurderer den følelsesmessige omsorgen ved Sommerfryd som god. Styrer 2 synes å ha brydd seg om guttene ut over det som, etter utvalgets erfaring, var vanlig på den tiden. Målet hennes var at

guttene skulle «bli til noe», og hun lærte dem gode manerer. Dette synes å ha gitt dem selvtillit og følelsen av å kunne mestre et liv utenfor institusjonen.

9.6.5 Fysiske overgrep

Gutten som fortalte at styrer 2 hadde mistet kontrollen på Sommerfryd i forbindelse med mat og måltider, sier at det ble ansatt en mann for å gjenopprette orden. Mannen, som tidligere hadde vært bokser, ga guttene ørefiker eller slo dem i mellomgulvet dersom de ikke skikket seg eller kom for sent hjem om kvelden. Gutten forteller at han selv ble slått flere ganger. Han så aldri dette skje med andre, men ble fortalt det.

Vurdering

Granskingsutvalgets oppfatning er at bruk av fysisk straff ikke var det vanlige ved Sommerfryd, men har fra en av de intervjuede fått opplysninger om at guttene ble utsatt for slag og juling av en mann som var ansatt i en periode for å gjenopprette orden. Utvalget legger dette til grunn og finner det kritikkverdigg.

9.6.6 Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Sommerfryd guttepensjonat.

9.6.7 Før 1954

De to guttene som bodde på Sommerfryd før 1954, gir i all hovedsak det samme bilde av institusjonen som er beskrevet i kapittelet for øvrig.

Ingen av dem forteller om seksuelle eller fysiske overgrep, og både den følelsesmessige og den praktiske omsorgen synes å ha vært tilfredsstillende.

Gutten som bodde på institusjonen fra 1947 til 1951, sier at barnevernsjefen (vergerådsformannen) var på besøk en gang i året.

9.6.8 Oppsummering

Sommerfryd guttepensjonat ble opprettet av Oslo kommune i 1939 og var i drift fram til 1958. Både ansatte og beboere flyttet da over til Bakkehaugen guttepensjonat.

Granskingsutvalget mener å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Sommerfryd guttepensjonat i forhold til mandatet i perioden 1954–1958.

Granskingsutvalget har ut fra manglende kildemateriale og intervjuinformasjon ikke grunnlag for å vurdere tilsynet ved Sommerfryd.

Utvalget legger til grunn at guttene på Sommerfryd fikk nok mat, og mat av jevnt over god kvalitet. Også

når det gjelder klær og fritidstilbudet synes forholdene å ha vært tilfredsstillende.

Granskingsutvalget vurderer den følelsesmessige omsorgen ved Sommerfryd som god. Styrer 2 synes å ha brydd seg om guttene ut over det som, etter utvalgets erfaring, var vanlig på den tiden. Målet hennes var at guttene skulle «bli til noe», og hun lærte dem gode manerer. Dette synes å ha gitt dem selvtillit og følelsen av å kunne mestre et liv utenfor institusjonen.

Utvalgets oppfatning er at bruk av fysisk straff ikke var det vanlige ved Sommerfryd, men har fra en av de intervjuede fått opplysninger om at guttene ble utsatt for slag og juling av en mann som var ansatt i en periode for å gjenopprette orden. Utvalget legger dette til grunn og finner det kritikkverdig.

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om seksuelle overgrep på Sommerfryd guttepensjonat.

10 Observasjonsskolene

10.1 Geitmyra observasjonsskole

10.1.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet 21 tidligere elever som bodde på Geitmyra observasjonsskole i tidsrommet 1942–1968. Ni av disse bodde på institusjonen før 1954.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet fem tidligere ansatte ved Geitmyra. En var ansatt som assistent/husmor fra 1953 til cirka 1973. En var lærer fra høsten 1957 til sommeren 1961. En var lærer i ett og et halvt år i perioden 1961–1962. En var deltidsansatt som lærer i tre til fire måneder fra høsten 1967 til våren 1968. En var rektor fra 1973 og fram til 1978/1979.

I tillegg har utvalget kontaktet og intervjuet to personer som var skoleinspektører i Oslo, henholdsvis i periodene 1974–1985 og 1976–1981.

Utvalget har i Oslo byarkiv funnet månedlige «vær-rapporter» fra september 1961 til juni 1962, med små daglige merknader om hendelser på skolen, ordensregler og en dagsplan, ti årsmeldinger fra Geitmyra sko-

le fra skoleåret 1952/1953 til skoleåret 1962/1963, en taushetsplikterklæring fra de ansatte på skolen og diverse lønningslister fra 1950- og 1960-tallet. I tillegg har vi funnet noen dagsrapporter fra 1970.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og foreliggende arkivmateriale å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Geitmyra observasjonsskole i forhold til mandatet i perioden 1954–1968. Ingen av de tidligere elevene som har vært til intervju, var på institusjonen etter 1968. Opplysninger som faller utenfor denne perioden presenteres, uten at Granskingsutvalget kommer med konklusjoner. Når det gjelder tiden før 1954, presenteres de opplysningene utvalget har fått om institusjonen på bakgrunn av intervjuer med ni av de tidligere skolehjemsbarna.

10.1.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Geitmyra observasjonsskole ble opprettet i 1899. Skolen leide først lokaler i Asker. I 1904 flyttet skolen inn i leide lokaler i Geitmyrsveien 62 b, som senere ble kjøpt av kommunen.

Observasjonsskolene ble tidligere også kalt «tvangsskoler», og i rapporten «Barneforsorgen i Oslo» fra 1937 står det følgende:

Tvangsskolene var opprinnelig beregnet på barn som ikke ville søke skole og de kunne derfor også brukes av skolestyrene. Nå brukes de vesentlig av verjerådene som observasjonssteder for de større byers verjeråd. Ved siden herav er de oppdragelseshjem eller disiplineringsskoler. Det er bare verjerådet eller skolestyret som kan gjøre vedtak om å anbringe barn i tvangsskole. I Oslo er der f.t. 2 tvangsskoler: Geitmyra skole med plass til ca. 45 gutter og Åsengata skole med plass til ca. 15 jenter. Begge skolene er internatskoler. Om lag $\frac{3}{4}$ av tvangsskolenes elever viser seg å stå på samme intellektuelle nivå som særskolebarn. Skolene administreres av Oslo skolestyre. Tilsynet føres av internat-skolekomiteen som består av skoleinspektøren og så mange av skolestyrets medlemmer som dette til enhver tid bestemmer. Oppholdstiden i tvangsskolene er fastsatt ved lov. Elevene får undervisning i folkeskolens fag. For øvrig skal de beskjeftiges med huslige gjøremål, hagearbeid og håndverk og lignende.

I Rundskriv nr. 27 1960 fra Sosialdepartementet gis det en beskrivelse av observasjonsskolene:

Dette er kommunale internatskoler i tilknytning til folkeskolen. De står ikke under tilsyn av barnevernsnemnda. Etter lov om folkeskolen § 11 kan skolestyret sette en elev i observasjonsskole når han viser særlig dårlig framferd eller uten grunn er borte fra skolen. Oppholdet i observasjonsskolen er begrenset til maksimum 2 år. Også barnevernsnemnda kan anbringe et barn i observasjonsskole.

Det var fire observasjonsskoler i Norge på 1960-tallet: Stavne skole i Trondheim, Aarstad skole i Bergen og Åsengata og Geitmyra observasjonsskoler i Oslo.

Geitmyra observasjonsskole tok imot gutter i alderen 7-14 år. I perioden 1959–1963 var det 30 plasser på Geitmyra. I 1963 ble elevtallet redusert til 24 gutter.

Skoleinspektøren i Oslo i perioden 1976–1981 forteller at det på begynnelsen av 1970-tallet skjedde store forandringer ved skolen. En ny rektor ble ansatt i 1973, som blant annet sørget for at gjerdene rundt skolen ble revet. Skolen skiftet navn til Lindern skole og åpnet for inntak av både jenter og gutter. Skolen flyttet etter hvert til Lysaker, hvor den holder til i dag under navnet Sollerudstranda skole.

Boforhold

Den bygningsmessige standarden på institusjonen er omtalt i *Beretning om Oslo kommune for årene 1912–1947*:

Bygningene er i årenes løp utvidet og modernisert. I 1912-13 ble det installert elektrisk lys. På budsjettet for 1932-33 ble det bevilget kr. 16 500 til W.C.-anlegg, og på det ekstraordinære budsjett for 1935-36 ble det bevilget kr. 50 000 til ny gymnastikksal og det påfølgende år kr. 5 000 til montering av denne. Samme år ble det gitt en bevilgning på kr. 10 500 til utbedring og asfaltering av gårdsplassen.

Flere av elevene som bodde på Geitmyra skole på 1950-tallet, forteller at de sov i andre etasje på store sovesaler. En elev mener det var minst ti gutter på hver sovesal. Guttene forteller at de sov i jernsenger, og at de ikke hadde egne skap til private eiendeler. Ifølge årsmelding for skoleåret 1954/1955 ble det dette året gjort store bygningsmessige forbedringer på skolen, blant annet ble sovesalene omgjort til enmanns-, tomanns- og tremannsrom.

Personellsituasjonen

I *Beretning om Oslo kommune for årene 1912–1947* framgår det at i 1911 besto personalet av styrer, to lærere, vaktmester, husmor, kokke, syerske og pike. I 1947 var personalet utvidet med fire hushjelper, samt at vaktmesteren også var arbeidsleder og førte tilsyn med guttene i deres fritid. I tillegg til det faste personalet var det tilsatt en lærer som hadde tilsyn med guttene noen søn- og helligdager og en skomaker som underviste i reparasjon av skotøy ti timer per uke. Skolen hadde en fast lege, og barna fikk tannlegebehandling gjennom skoletannklinikken.

Assistenten/husmoren som jobbet på Geitmyra skole i perioden 1953–1973, sier at det til sammen var ti til tolv ansatte på skolen. Alle var ansatt av skoleadministrasjonen. De ansatte jobbet godt sammen, og Geitmyra var etter det hun forteller en god arbeidsplass.

Læreren som var ansatt på skolen fra 1957 til 1961, forteller at de var to lærere som hadde undervisning. I tillegg var det en styrer/rektor og en vaktmester. På internatet var det ansatt fem eller seks damer som jobbet som husmor, på kjøkkenet, i vaskeriet og på systua. De ansatte bodde på institusjonen.

I perioden 1941–1968 var det tre ulike styrere/rektorer på Geitmyra observasjonsskole. Den første var ansatt i perioden 1941–1946, den andre fra 1946 til cirka 1954, og den tredje fra cirka 1954 til 1968.

Tilsyn

Geitmyra observasjonsskole var en kommunal internatskole i tilknytning til folkeskolen og sto under tilsyn av internatskolekomiteen, som besto av skoleinspektøren og noen av skolestyrets medlemmer. Det var Oslo kommune som hadde tilsynsansvaret for skolen.

Kun én av de tidligere elevene utvalget har intervjuet, husker at det var tilsyn på Geitmyra. Gutten, som bodde på Geitmyra i perioden 1954–1956, forteller at guttene måtte pynte seg når det var tilsynsbesøk. Han mener også at guttene fikk beskjed om hvordan de skulle oppføre seg før tilsynspersonene kom.

Assistenten/husmoren som jobbet på skolen i perioden 1953–1973, kan ikke huske tilsynsbesøk på Geitmyra. Hun forteller imidlertid om regelmessige møter mellom psykiater Nic Waal og de ansatte på skolen som hadde med guttene å gjøre.

Rektor på Geitmyra i perioden 1973–1978/1979 sier at det ikke fantes tilsyn og heller ikke regler for tilsyn. Dette var fast praksis på observasjonsskolene, i motsetning til barneverninstitusjonene og de statlige spesialskolene, som hadde lovfestet tilsyn.

Utvalget har ikke funnet noen tilsynsrapporter fra Geitmyra observasjonsskole i granskingsperioden.

Plassering

Elevene på Geitmyra observasjonsskole ble innskrevet på skolen etter vedtak i Oslo skolestyre eller Oslo barnevernsnemnd.

Det framkommer av årsmeldingene fra skolen fra perioden 1952/1953–1962/1963 at skolen hadde et tett samarbeid med skolepsykologisk kontor. Guttene som begynte på Geitmyra skole, ble undersøkt av skolepsykologisk kontor før anbringelsen. Det er videre opplyst at lederen ved kontoret hadde møter med styreren på skolen hver 14. dag og at vedkommende deltok i skolens personalmøter to ganger i måneden. Etter hvert som skolen fikk tilknyttet en psykiater, deltok også denne på møtene.

En gutt som var på Geitmyra fra 1961 til 1962, husker at han var sammen med moren sin på skolepsykologisk kontor før han ble sendt til skolen.

De tidligere ansatte som utvalget har intervjuet, forteller at guttene som bodde på Geitmyra kunne være aggressive og labile. Guttene var regnet for å være «de verste i byen». Alle var sterkt hjelpetrengende og de var krevende gutter.

Læreren som jobbet på Geitmyra fra 1961 til 1962, mener at Geitmyra fungerte som en vanlig spesialskole. Han mener at det ikke ble gjennomført noen systematisk observasjon av elevene og at guttene heller ikke ble fulgt opp systematisk. Geitmyra var et sted gutter ble plassert når skolene ikke maktet dem, og formålet var å verne skolene mot de verste. Hoved-

oppgaven var å holde guttene på Geitmyra, og noen hadde det faktisk bedre der enn hjemme.

Skoleinspektøren i Oslo i perioden 1974–1985 sier at det generelt var atferds- og tilpasningsvansker samt ulovlig fravær fra skolen som var årsaken til at elever ble plassert på observasjons- eller spesialskolene.

Skoleinspektøren i Oslo i perioden 1976–1981 forteller at uttak av barn til Geitmyra foregikk slik at skolen først meldte inn et behov, deretter ble saken behandlet i skolens tverrfaglige møte, med blant annet pedagogisk/psykologisk tjeneste (PPT), lærere og eventuelt barnevernet til stede. Den tidligere skoleinspektøren mener at grunnskolekomiteen hadde delegert beslutningsmyndighet fra skolestyret til å fatte vedtak om plassering. Han tror at PPT hadde fast personale på Geitmyra, men husker ikke om det var på fulltid.

10.1.3 Den praktiske omsorgen

Mat og måltider

Meningene omkring mat og måltider er noe delte, men ut fra intervjuene kan det synes som om det ble mer og bedre mat mot slutten av perioden.

To gutter som bodde på Geitmyra, henholdsvis i 1954 og 1956, forteller at de ikke fikk nok mat, men gikk sultne. En gutt som bodde på Geitmyra i 1956, mener at de ansatte fikk bedre mat enn guttene. En gutt som bodde på skolen fra 1959 til 1961, sier at de fikk mye havregrøt, og nesten aldri kjøtt. Han forteller også at institusjonen nærmest var selvforsynt med grønnsaker, som ble dyrket i kjøkkenhagen. En gutt som bodde på Geitmyra i perioden 1967–1968, sier at han syntes maten var god, men tror at årsaken til dette var at han ikke var så godt vant hjemmefra.

Fire gutter forteller om strenge regler og straffetil-tak i forbindelse med måltidene. To av dem forteller at de ikke fikk mat dersom de kom for sent til måltidene. En gutt som bodde på Geitmyra i perioden 1954–1956, sier at det hendte at lærerne gav dem en ørefik hvis de ikke spiste opp maten. En annen gutt, som bodde på Geitmyra fra 1960 til 1963, forteller at dersom de ikke spiste opp, fikk de servert den samme maten til neste måltid.

Læreren som jobbet på Geitmyra fra 1961 til 1962, sier at lærerne spiste sammen med barna, og mener at det ikke var noen grunn til å klage på maten.

Klær

Flere av guttene forteller at de fikk utdelt klær av skolen. Fire av guttene har ikke noe å utsette på klærne de fikk. En av dem sier imidlertid at han fikk for små sko.

Tre gutter som bodde på Geitmyra i henholdsvis 1954, 1956 og perioden 1967–1968, sier at klærne

de fikk var ganske like, men det var ikke tale om uniformer.

Tre av guttene som bodde på skolen i periodene 1954–1955, 1958–1960 og i 1965, sier at de skilte seg ut fra andre barn på grunn av klærne de fikk.

Flere av guttene forteller at de ikke fikk lov til å bruke sitt private tøy på institusjonen, men at de kunne bruke egne klær når de hadde permisjon.

Læreren som jobbet på Geitmyra fra 1961 til 1962, sier at guttene fikk klær fra institusjonens lager etter hvert som de trengte det.

Skolegang og lekselesing

På Geitmyra var det egen skole for guttene som bodde der.

Mange av guttene forteller at de nesten ikke lærte noen ting mens de gikk på Geitmyra observasjonsskole. Flere opplyser at de ikke fikk hjelp med lekser og at de som hadde lærevansker ikke fikk ekstra oppfølging. Guttene som forteller dette, bodde på Geitmyra i perioden 1954–1962. En gutt som var på institusjonen fra 1955 til 1957, sier at det var mer en oppbevaringsplass enn en skole.

Kun to av guttene har noe positivt å si om selve undervisningen. Den ene forteller at en grei lærerinne hadde noe privatundervisning med ham. Begge sier likevel at de lærte lite. Guttene bodde på Geitmyra i periodene 1954–1956 og 1967–1968.

Assistenten/husmoren som jobbet på Geitmyra fra 1953 til 1973, forteller at de hadde dyktige lærere på skolen. Hun sier at guttene hadde faste skole- og leksetider.

Læreren som jobbet på Geitmyra fra 1957 til 1961, sier at det var to lærere på skolen, og at de delte elevene mellom seg etter alder. Det var undervisning på folkeskolenivå, men lagt opp noe annerledes enn på en vanlig skole. Han sier undervisningen var mer individuelt tilpasset på Geitmyra, enn på andre skoler.

Læreren som jobbet på skolen fra 1961 til 1962, forteller at guttene var oppdelt i ulike grupper. Meningen var at guttene skulle ha undervisning i alle fag, men han kan ikke med sikkerhet si at alle elevene fikk full undervisning hver dag, da mange av dem hadde både faglige og atferdsmessige problemer. Det var satt av en time på ettermiddagen til lekser, men det var svært vanskelig å få denne ordningen til å fungere tilfredsstillende: Det var 20 gutter i klasserommet og bare én lærer til å hjelpe dem.

I en rapport fra skoleåret 1961/1962 står det at «elevene ligger i gjennomsnitt langt under middels og det samme kan sies om elevenes interesse for skolearbeidet.[...] Derfor hadde det vært ønskelig med støtteundervisning for enkelte elever, i tillegg til klasseundervisningen.»

Rektor på Geitmyra skole i perioden 1973–1978/79, forteller at en tidligere Geitmyra-elev reiste sak mot kommunen på grunn av manglende skolegang. Han fant da fram papirer på vedkommende elev, hvor det framkom at eleven ikke hadde fulgt undervisningen og at han hele tiden rømte fra Geitmyra.

Fritidsaktiviteter og plikter

De fleste av guttene på Geitmyra forteller at de stort sett selv måtte finne på fritidsaktiviteter. Om sommeren spilte de fotball og kanonball, og på vinteren sto de på ski og lagde snøhuler. Noen av guttene forteller om turer til Frognerbadet og om kinoturer sammen med noen av de ansatte. En gutt som bodde på skolen fra 1954 til 1955, drev aktivt med boksing og fikk ta trikken til bokseklubben et par ganger i uken for å trene. En annen gutt, som bodde på Geitmyra fra 1961 til 1962, husker at de hadde et fellesrom, hvor guttene spilte couronne og kort.

En gutt som bodde på Geitmyra i 1965, mener at de yngre ansatte som jobbet der da var flinke til å aktivisere guttene.

Området rundt skolen var inngjerdet med gjerde og piggråd, og mange av guttene sier at de ikke fikk lov til å gå utenfor gjerdet uten følge.

Assistenten/ husmoren som jobbet på Geitmyra i perioden 1953–1973, mener at guttene fikk være med på ganske mye i fritiden, som for eksempel fisketurer og kinobesøk. Guttene kunne også bruke gymsalen og fotballbanen. Hun forteller at institusjonen var inngjerdet, men at guttene fikk gå utenfor gjerdet hvis de spurte eller skulle noe spesielt. Det hendte også at guttene gikk ærender for de ansatte.

Det framkommer i årsrapporten fra skoleåret 1961/1962 at klassene i løpet av året hadde vært på skitur og at guttene hadde svømmetrening på Bislett bad en ettermiddag i uken. Videre hadde fotballaget spilt flere kamper mot lag i nabolaget. Ellers nevnes det at de ansatte tok med guttene på museum, turer, kino, samt arrangerte skoleskirenn og fester.

Granskningsutvalget har fått forskjellige opplysninger fra ulike år vedrørende hvilke plikter guttene hadde på Geitmyra. Et par av guttene som bodde på Geitmyra på 1950-tallet, sier at de måtte rake løv, feie gårdsplassen, skrelle poteter, luke og vaske gulv. Enkelte av guttene som bodde på Geitmyra på 1960-tallet, kan ikke huske at de hadde plikter i det hele tatt. En gutt sier at de antagelig måtte re opp sengene sine.

Vurdering

Meningene omkring mat og klær er noe delte. Ut fra intervjuene kan det synes som det ble mer og bedre mat mot slutten av perioden. Granskningsutvalget har

fått høre om enkelte kritikkverdige episoder i forbindelse med måltidene.

Granskingsutvalget konstaterer ut fra beretningene fra de tidligere skolehjemsbarna at flertallet av guttene ikke klarte å nyttiggjøre seg den undervisning og oppfølging de fikk på Geitmyra skole. Oppfølging fra institusjonen i forbindelse med skole og lekselesing finner Granskingsutvalget kritikkverdig.

Utvalget vurderer fritidstilbudet som tilfredsstillende.

10.1.4 Den følelsesmessige omsorgen

Følelsesmessig omsorg, nærhet og tilknytning

Flere av guttene forteller at de fikk lite eller ingen følelsesmessig omsorg fra de ansatte mens de bodde på Geitmyra. Det er særlig guttene som bodde på institusjonen på 1950-tallet som framhever at det var et strengt regime. Det ble lagt vekt på orden og disiplin. Fire av guttene forteller at de ikke hadde noen voksne å forholde seg til når de trengte det, og at de ansatte ikke brydde seg om dem. En av guttene sier han følte at de ansatte så på guttene som søppel.

Flere av guttene nevner imidlertid enkelte ansatte som skilte seg ut positivt. Noen av guttene som var på Geitmyra på 1950-tallet og begynnelsen av 1960-tallet, forteller om en kvinnelig ansatt som ga dem oppmuntring og trøst. Noen av de andre guttene nevner enkelte mannlige lærere, og beskriver dem som personer som brydde seg om guttene. Blant annet forteller en av guttene om den mannlige læreren som jobbet på Geitmyra i 1961, og som utvalget har intervjuet. Han ble nærmest betraktet som en far av noen av guttene.

Både tidligere elever og ansatte på Geitmyra forteller at husarrest med innelåsning på rommet var et vanlig straffetiltak, samt å bli nektet permisjon i helgene. En av guttene har fortalt at innestraff kunne vare fra én dag til en hel uke.

Assistenten/husmoren som jobbet på Geitmyra i perioden 1953–1973, forteller at guttene som kom dit ofte var ganske utagerende, og noen ganger måtte de holdes av de ansatte. Hun sier at flere av dem aldri hadde fått noe omsorg før de kom dit. Når de kom til Geitmyra, forsøkte de ansatte å ta godt imot dem, men noen gutter gråt og noen var sinte.

Læreren som jobbet på Geitmyra fra 1961 til 1962, forteller at det var for få ansatte på skolen, og at det ikke var mye tid til omsorg og trøst. Han sier at guttene på Geitmyra var sterkt hjelpetrengende og veldig krevende. På den annen side var det gutter han satte stor pris på, og det var ikke så mye som skulle til for at de skulle få det litt bedre. Den tidligere læreren sier videre at for noen fungerte Geitmyra som et hjem, og for noen var det bra at de kom til et sted hvor det ble forsøkt å

sette grenser for dem. Men han tilføyer at mange av guttene nok har en annen oppfatning av Geitmyra.

Læreren som jobbet på Geitmyra i 1967/1968, sier at det var et strengt regime på institusjonen.

Forholdet mellom barna, til andre barn og nabolaget

Flere av guttene sier at miljøet dem imellom var tøft, og de beskriver et hierarki hvor de eldste og/eller største guttene utøvde makt overfor de yngre. Dette kunne resultere i mobbing, vold og seksuelle overgrep.

En gutt som bodde på Geitmyra fra 1954 til 1955, sier at alle slo alle, og at det var den sterkeste rett som rådde. Tre gutter som var på Geitmyra i tidsperioden 1954–1968, sier at de ble utsatt for mye mobbing under hele oppholdet. To av dem sier også at de fikk mye juling av de andre guttene.

Flere av guttene forteller at særlig de som var sengevætere, ble behandlet dårlig. De kunne bli utsatt for sjikanerende behandling både av de andre guttene og av noen av de ansatte.

Fire gutter som bodde på Geitmyra både på 1950- og 1960-tallet, sier imidlertid at samholdet mellom guttene var bra. En av dem sier at han ikke ble plaget av noen, fordi han drev med boksing og var stor og sterk.

Guttene forteller at de ikke fikk gå utenfor skoleområdet, uten at ansatte var med eller uten at de hadde permisjon. Andre hadde heller ikke adgang til å komme inn på området. Flere av guttene forteller at de rømte, enten hjem til familien eller ikke noe bestemt sted, men bare for å komme seg bort fra institusjonen noen dager.

Assistenten/husmoren som jobbet på Geitmyra i perioden 1953–1973, forteller at flere av guttene var sengevætere. Hun bekrefter at dette kunne utløse erting blant guttene, men sier at de ansatte ikke tolererte det. Hun mener at de eldre ikke fikk anledning til å herse med de yngre.

Læreren som jobbet på Geitmyra skole fra 1961 til 1962, bekrefter at det var et hierarki blant guttene. Han sier også at det hendte at noen av de ansatte ga enkelte gutter urimelige fordeler. Han forteller videre at det var forbudt for elevene å gå utenfor gjerdet rundt skoleområdet. Men det hendte likevel at noen av guttene rømte, og da var det rutine at institusjonen ringte politiet.

I årsrapporten fra skoleåret 1961/1962 står det: «I slikt begrenset område som skolen disponerer, må elevene ha mye kontakt med hverandre. For enkelte kan dette være en plage. De føler seg utrygge, blir ikke sjelden plaget og læreren kan ikke være overalt. [...] derfor vil jeg på det sterkeste anbefale at en kommer til en fast ordning med minst to tilsynshavende om ettermiddagen.»

Rektoren på Geitmyra skole i perioden 1973–1978/1979 forteller at han klippet ned piggrådgjer-

det rundt skolen. Systemet hadde vært slik at elevene skulle isoleres fra omgivelsene. Guttene fikk ikke snakke med folk utenfor skolen, heller ikke hvis de sto på hver sin side av gjerdet. Den tidligere rektoren ville åpne skolen, men møtte da motstand fra de andre ansatte. I tiden han jobbet der var det store konflikter mellom elevene, men også personalkonflikter. Den tidligere rektoren forklarer dette med at de var i en overgangsperiode mellom det gamle militante systemet og en mer liberal nytenkning. Han sier at han opplevde mange raseriutbrudd fra guttene som bodde der. Han tror at elevene på Geitmyra var frustrerte og rasende på hele systemet etter årelang ydmykelse.

Kontakt med familien

Flere av guttene forteller at de fikk permisjon og kunne reise hjem i helgene. To av guttene forteller at de selv fikk besøk av slektninger, men at de fleste sjelden fikk besøk. En gutt forteller at de ansatte ikke sjekket hvor guttene dro når de hadde permisjon. Selv dro han ofte til kamerater i stedet for å dra hjem.

Både gutter og tidligere ansatte på Geitmyra har fortalt at det fantes et poengsystem. Dette gikk ut på at dersom guttene ikke hadde oppført seg godt nok i løpet av uken, fikk de minuspoeng. Hadde de for mange minuspoeng, fikk de ikke dra hjem på permisjon.

En gutt forteller at han ikke hadde noen familie dra hjem til. Han passet derfor på å banne hyppig, slik at han alltid endte opp med minuspoeng når uken var slutt.

Assistenten/husmoren som jobbet på Geitmyra i perioden 1953–1973, sier at foreldre kunne komme på besøk, men at det var ulikt hvor mye de fulgte opp. Når det gjelder poengsystemet, sier hun at det ikke hadde vært lurt å sende hjem de barna som hadde oppført seg svært dårlig, for da ville de også oppføre seg dårlig hjemme.

Læreren som jobbet på Geitmyra fra 1961 til 1962, forteller at årsaken til at guttene ble nektet permisjon kunne være rømming eller slagsmål guttene imellom. Han sier at også bagatellmessige forhold kunne være nok. Poengsystemet kunne også brukes strategisk av de ansatte, som hadde helgevakter på omgang. Derksom alle guttene var hjemme på permisjon, mistet de ansatte vakter, og dermed også inntekter. Dermed hendte det at de ansatte ga guttene ekstra minuspoeng uten noen reell grunn, for at det skulle være en eller to gutter igjen i helgen.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at den følelsesmessige omsorgen på Geitmyra var mangelfull.

Utvalget legger til grunn at det var et tøft miljø mellom guttene, med et hierarki og utstrakt mobbing.

Det er kritikkverdig at det ikke var et system og/eller rutiner på skolen som forhindret at dette kunne skje.

Granskingsutvalget har et klart inntrykk av at institusjonen var isolert, det vil si at barna hadde lite kontakt med andre barn eller sin familie. Utvalget vil også peke på det kritikkverdige i at enkelte ansatte sørget for at guttene ble nektet permisjon.

10.1.5 Fysiske overgrep

I intervjuene med de tidligere skolehjemsguttene på Geitmyra har Granskingsutvalget fått høre om en rekke ulike straffereaksjoner av fysisk art.

Ni av guttene forteller om fysiske avstraffelser i form av juling, spark, ørefik og slag med lærreim, belte, nøkkelknippe og pekestokk. Flere av guttene nevner én mannlig ansatt som en av dem som hyppigst utøvde fysiske avstraffelser.

Flere av guttene har fortalt at innelåsing i et rom i kjelleren eller i et bøttekott var vanlige straffemetoder.

Flere av guttene har også fortalt om trusler om å bli slått. En gutt forteller at redselen og usikkerheten på grunn av truslene om juling, preget ham slik at han sov dårlig om natten.

Tre av guttene har ikke fortalt om fysiske avstraffelser på Geitmyra. De bodde på institusjonen i tidsperioden 1954–1961. En fjerde gutt, som bodde på Geitmyra fra 1961 til 1962, sier det forkom at de fikk noen ørefiker, men ellers ble han ikke utsatt for fysisk vold.

Assistenten/husmoren som jobbet på Geitmyra i perioden 1953–1973, forteller at guttene måtte stoppes og holdes hvis de sloss. Hun kjenner ikke til at det forekom fysiske avstraffelser eller overgrep fra de ansatte på institusjonen. Læreren som jobbet på skolen fra 1957 til 1961, sier at det ikke forkom systematisk avstraffelse av elevene. Imidlertid hendte det at de måtte ta hardt i guttene dersom de angrep lærerne med knyttede never. Læreren som jobbet på skolen fra 1961 til 1962, forteller at han ikke så at noen fikk juling eller slag, men enkelte ansatte kunne ta guttene hardt i nakken eller i ørene. Han sier at noen av guttene fortalte ham at de hadde blitt innelåst i en potetkjeller.

Rektor på Geitmyra skole i perioden 1973–1978/1979 forteller at da han begynte på skolen, var det en mannlig ansatt som brukte vold mot elevene. Han meldte den ansatte til skolesjefen og politiet, men ingenting ble gjort. Han forteller videre at det hendte det kom tidligere elever som hadde bodd på Geitmyra, og som fortalte at de hadde blitt slått og mishandlet mens de bodde der. Han sier at han også fant noen papirer på loftet på Geitmyra, som inneholdt rapporter og vedtak om avstraffelser. Blant annet sto det at en elev hadde blitt idømt flere slag med bjørkeris.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at flere av guttene på Geitmyra ble utsatt for voldelige avstraffelsesmetoder og innestenging. Ni av de tidligere skolehjemsbarna utvalget har intervjuet, har fortalt om fysiske overgrep, noe som tyder på at fysiske avstraffelser var utbredt.

10.1.6 Seksuelle overgrep

Seks av de tolv guttene som bodde på Geitmyra etter 1954, har fortalt at de ble utsatt for seksuelle overgrep fra skolens ansatte.

Tre av guttene forteller at de ble utsatt for seksuelle overgrep av den samme mannlige læreren. Guttene bodde på Geitmyra i tidsperioden 1954–1961. To av guttene forteller at overgrepene skjedde på dagen i forbindelse med undervisning. En av guttene sier at det skjedde om natten. De tre guttene forteller at overgrepene besto i onanering.

De tre andre guttene som ble utsatt for seksuelle overgrep, nevner ikke denne mannlige læreren som overgriper. En av guttene forteller at han ble misbrukt av to mannlige nattevakter. En annen gutt forteller at han ble vekket om natten og seksuelt misbrukt av en mannlig ansatt. Disse to guttene bodde på Geitmyra i perioden 1954–1956. En tredje gutt, som bodde på Geitmyra i perioden 1960–1963, forteller at han ble voldtatt av to mannlige lærere.

Tre av guttene forteller at noen av de eldre guttene foregrep seg seksuelt mot de yngre guttene. Overgrepene skjedde på toalettene eller på soverommet. Noen av overgrepene som beskrives er av grov karakter.

Assistenten/husmoren som jobbet på Geitmyra i perioden 1953–1973, sier at hun ikke kan tenke seg at det foregikk seksuelle overgrep på institusjonen, verken av ansatte eller mellom guttene. Læreren som jobbet på skolen fra 1957 til 1961, sier at det er helt uforståelig for ham at det skulle ha forekommet seksuelle overgrep fra ansatte mot elevene.

Læreren som jobbet på Geitmyra i 1961, forteller at han hørte at de eldre guttene kunne misbruke de yngre seksuelt. Han hørte ikke noe om misbruk fra de voksne, men sier at det absolutt var mulig at slikt kunne skje. Han forteller at noen av guttene fortalte ham at de hadde blitt «tuklet» med av noen voksne menn utenfra. Læreren anmeldte forholdet til politiet, og ble med til politistasjonen hvor noen av guttene ble avhørt. Han vet ikke hvordan det gikk med saken.

Vurdering

Granskingsutvalget legger til grunn at flere av guttene på Geitmyra ble utsatt for alvorlige seksuelle overgrep fra ansatte ved institusjonen. Det forekom også

at yngre gutter ble seksuelt misbrukt av eldre gutter på institusjonen.

10.1.7 Før 1954

Ni av de i alt 21 tidligere elevene fra Geitmyra observasjonsskole som har fortalt sin historie til Granskingsutvalget, bodde på institusjonen før mandatperioden. Deres opphold spenner i tid fra 1942 til 1953.

Vedrørende tilsyn er det én tidligere elev som tror at det var en funksjonær som kom på tilsynsbesøk.

Med unntak av en gutt som bodde på Geitmyra under krigen, har ingen noe spesielt å utsette på maten. Vedrørende regler rundt måltidene forteller flere av guttene at dersom de ikke spiste opp maten de fikk servert, kunne de få den servert igjen om kvelden. Det hendte også at guttene kunne få en ørefik hvis de ikke spiste opp. En gutt forteller at han ikke fikk mat om han kom for sent til måltidet, og at han bare fikk vann og brød om han hadde gjort noe galt.

Når det gjelder klær, forteller noen at de var uniformerte. Noen sier at de hadde egne fritidsklær, og fikk arbeidsklær på skolen. En gutt mener at de klart skilte seg ut i forhold til andre barn.

Flere av guttene sier at oppfølgingen med hensyn til skolearbeid var dårlig. Få av guttene har minner om fritidsaktiviteter. En gutt nevner at de hadde en hoppbakke inne på området, men at den var råttent. Han sier at det hendte de ble tatt med på kino.

Når det gjelder den følelsesmessige omsorgen, er det likheter i beretningene fra de som bodde på institusjonen før og etter 1954. En gutt trekker fram kokkene som hyggelige, men jevnt over sier guttene at det ikke var noen de kunne snakke med, og det var lite trøst og nærhet å få. Flere forteller om mange slagsmål og gnisninger guttene imellom. En gutt sier at miljøet på Geitmyra var preget av gjengmentalitet og rangordning, «slik som hos dyrene». To av guttene forteller at det hendte de var på besøk hos familien, mens én sier at han ikke fikk lov til å komme hjem. Det ble hengt opp en liste på veggen med oversikt over de som hadde vært snille og fikk «hjemlov». Hans navn sto aldri på den listen. Sengestraft og nekting av mat var mye brukte straffemetoder. Noen forteller at det hendte de ble fratatt goder, for eksempel kinobesøk.

Ellers berettes det om utstrakt bruk av slag i ansiktet med flat hånd, spark, ørefik og ris på rumpa. Flere av guttene har fortalt at de fikk juling av en mannlig ansatt. Det hendte også at guttene ble spylt med en vannslange. En gutt har fortalt at særlig sengevæterne ble straffet på denne måten. En gutt beskriver Geitmyra som en straffeanstalt og trekker paralleller til Tyskland under krigen. Han rømte flere ganger til besteforeldrene sine. Da han kom tilbake til Geitmyra

sent på kvelden, fikk han juling. Utvalget har også hørt om en lærer som skal ha hatt en spesiell teknikk med å dytte en eller to fingre inn i siden på guttene, noe som gjorde svært vondt.

Tre av de ni guttene som var på Geitmyra før 1954, har fortalt at de ble utsatt for seksuelle overgrep av ulike mannlige ansatte. To gutter har fortalt at de ble utsatt for seksuelle overgrep av de eldre guttene.

10.1.8 Oppsummering

Geitmyra observasjonsskole ble opprettet i 1899. Institusjonen ble eid og drevet av skolestyret i Oslo kommune. På begynnelsen av 1970-tallet skjedde det store forandringer på skolen. Skolen fikk en ny rektor i 1973 som sørget for at gjerdene rundt skolen ble revet ned. Skolen skiftet navn til Lindern skole og åpnet for inntak av både jenter og gutter. Skolen flyttet etter hvert til Lysaker, hvor den holder til i dag under navnet Sollerudstranda skole.

Granskingsutvalget mener på bakgrunn av gjennomførte intervjuer og foreliggende arkivmateriale å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere Geitmyra observasjonsskole i forhold til mandatet i perioden 1954–1968.

Granskingsutvalget legger til grunn at det var svært begrenset tilsyn med Geitmyra observasjonsskole i perioden 1954–1968.

Meningene omkring mat og klær er noe delte. Ut fra intervjuene kan det synes som det ble mer og bedre mat mot slutten av perioden. Granskingsutvalget har

fått høre om enkelte kritikkverdige episoder i forbindelse med måltidene. Utvalget konstaterer ut fra beretningene fra de tidligere skolehjemsbarna at flertallet av guttene ikke klarte å nyttiggjøre seg den undervisning og oppfølging de fikk på Geitmyra skole. Oppfølging fra institusjonen i forbindelse med skole og lekselesing finner Granskingsutvalget kritikkverdig. Utvalget vurderer fritidstilbudet som tilfredsstillende.

Granskingsutvalget legger til grunn at den følelsesmessige omsorgen på Geitmyra var mangelfull. Utvalget legger til grunn at det var et tøft miljø mellom guttene, med et hierarki og utstrakt mobbing. Det er kritikkverdig at det ikke var et system og/eller rutiner på skolen som forhindret at dette kunne skje. Granskingsutvalget har et klart inntrykk av at institusjonen var isolert, det vil si at barna hadde lite kontakt med andre barn eller sin familie. Utvalget vil også peke på det kritikkverdige i at enkelte ansatte sørget for at guttene ble nektet permisjon.

Granskingsutvalget legger til grunn at flere av guttene på Geitmyra ble utsatt for voldelige avstraffelsesmetoder og innestenging. Ni av de tidligere skolehjemsbarna utvalget har intervjuet, har fortalt om fysiske overgrep, noe som tyder på at fysiske avstraffelser var utbredt.

Granskingsutvalget legger til grunn at flere av guttene på Geitmyra ble utsatt for alvorlige seksuelle overgrep av ansatte ved institusjonen. Det forekom også at yngre gutter ble seksuelt misbrukt av eldre gutter på institusjonen.

10.2 Åsengata observasjonsskole

10.2.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet seks tidligere elever som bodde på Åsengata observasjonsskole i perioden 1949–1958. To av dem bodde på institusjonen før 1954. Ingen av de intervjuede bodde på institusjonen i lengre tid enn ett skoleår. Det korteste oppholdet var på én måned.

Granskingsutvalget har ikke funnet arkivmateriale vedrørende Åsengata skole.

Kun tre av de tidligere skolehjemsbarna som bodde på Åsengata etter 1954, husker noe fra oppholdet. Det de husker er begrenset og de har ikke fortalt om alvorlige omsorgssvikt eller overgrep på institusjonen. Granskingsutvalget finner derfor ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonen i forhold til mandatet. Utvalget vil presentere de opplysningene vi har fått om Åsengata observasjonsskole, uten å komme med konklusjoner.

10.2.2 Historikk og ytre rammer

Historikk

Åsengata observasjonsskole lå i Åsengata 21 på Torshov i Oslo. Den ble opprettet i 1914.

I *Beretning om Oslo kommune for årene 1912–1947* står det følgende:

Åsengata skole, internatskolen for piker, ble opprettet i 1914. Bevilgning ble gitt ved budsjettbehandlingen for 1915-16, og skolen ble lagt på kommunenes eiendom Åsengata 19 og 21 som var innkjøpt i 1908 til industritomter for henholdsvis kr. 37 186 og kr. 13 000.

Eiendommen har stor hage, men en del av det ganske store areal er senere lagt ut til tomt for den nye kirken for Torshov. Skolen tar i mot piker i følge vedtak av skolestyret og verjerådet etter samme bestemmelse som for gutteskolen, liksom ledelsen og undervisningen er ordnet på tilsvarende måte. Åsengata skole hadde ved starten bare 1 elev. Det høyeste antall har vært 19, og gjennomsnittstallet har vært 13,4. Av innskrivningene er gjennomsnittlig 94,6 pst. foretatt av verjerådet og 5,4 av skolestyret. De fleste elever er kommet fra 4. til 6. klasse. Fra begynnelsen hadde skolen utenom styreren bare 1 lærerinne og 2 piker. Ved beretningsperiodens slutt besto personalet av styreren, 1 lærerinne, husmor, husholderske og assistent. Skolen har egen lege og elevene får tannbehandling ved skoletann klinikken.

Åsengata og Geitmyra observasjonsskole var kommunale tvangsskoler fra før krigen, men ble i medhold av skoleloven av 1955 og 1960 drevet videre som observasjonsskoler. Det var Oslo kommune som hadde ansvar for disse skolene. De var atskilt fra de statlige spesialskolene for barn og unge med tilpasningsvan-sker, som var drevet av staten og lå under Direktoratet for spesialskolene. For mer generell informasjon om observasjonsskolene vises det til kap 10.1 om Geitmyra observasjonsskole.

I 1968 ble skolen forsøksvis lagt om til dagobservasjonsskole med plass til 14 elever.

Åsengata observasjonsskole ble nedlagt i 1974.

Personellsituasjonen

Åsengata skole er første gang nevnt i Oslo kommunale håndbok fra 1959 hvor det står at «utenom bestyrerinnen og en lærerinne utgjør betjeningen 3 personer».

Det var to styrere på Åsengata skole i perioden 1954–1974, henholdsvis styrer 1 og styrer 2. Granskingsutvalget kjenner ikke til når styrer 1 begynte, men hun er første gang oppført i de kommunale håndbøkene i 1959. Styrer 2 overtok i 1966 og var styrer inntil skolen ble lagt ned i 1974.

Tilsyn

Åsengata skole var en kommunal internatskole i tilknytning til folkeskolen. Den sto under tilsyn av internatskolekomiteen, som besto av skoleinspektøren og så mange av skolestyrets medlemmer som til enhver tid ble bestemt.

Utvalget har ikke funnet tilsynsrapporter for Åsengata observasjonsskole.

To av jentene husker at noen kom på tilsyn. En av dem forteller at vedkommende som kom på tilsynsbesøk spurte henne om hvordan hun hadde det.

Boforhold

Jentene som bodde på Åsengata, forteller at skolen besto av to hus. I det ene huset sov jentene på store sovesaler, og i det andre lå matsalen. Det var plass til cirka ti jenter på sovesalen. Skolen var inngjerdet med et stakittgjerde og ingen kunne komme inn uten å ringe på en ringeklokke.

En av jentene forteller at det var utedo på stedet, og at hun synes boforholdene var helt greie.

10.2.3 Den praktiske omsorgen

To av jentene sier at de fikk god mat, og at de spiste det de fikk.

En av jentene forteller at alle hadde rutete kjoler. Hun tror ikke de hadde egne klær. En annen jente

husker hun fikk klær gjennom barnevernet. Hun tror ikke at hun skilte seg ut fra andre barn på grunn av klærne.

De tre jentene forteller at de hadde en del plikter mens de bodde på Åsengata. De måtte vaske og skrubbe og hadde kjøkkentjeneste etter turnus. En av dem forteller at de også måtte plukke bær. En jente sier at hun ikke synes pliktene var urimelige.

En av jentene sier at undervisningen var grei. De måtte gå på skolen hver dag og det var ikke veldig strengt. Alle jentene gikk i samme klasse, selv om det kunne være aldersforskjell. Når jentene ikke gikk på skole, var de mye ute i hagen. De fikk ikke lov til å gå utenfor gjerdet. En jente sier at det ikke var noen voksne som aktiviserte dem eller lekte med dem når de var ute. En annen jente sier at hun ikke kan huske at de ble tatt med på noen aktiviteter utenfor institusjonen.

10.2.4 Den følelsesmessige omsorgen

En jente beskriver de ansatte som snille, litt eldre damer. En annen mener jentene var mye overlatt til seg selv. En av jentene som bodde på institusjonen på slutten av 1950-tallet, sier at det hendte at hun ble stengt inne på sovesalen, isolert fra de andre. Hun ble ved slike anledninger bedt om å tenke igjennom hva hun hadde gjort.

En jente sier at forholdet mellom dem var preget av mye krangel, mens en annen sier at forholdet mellom jentene var greit.

Jentene forteller at de ikke fikk gå utenfor gjerdet og hadde derfor ikke noe kontakt med omgivelsene.

En jente forteller at hun ikke fikk besøk av foreldrene sine, selv om de bodde bare 500 meter unna. En annen sier hun husker at moren kom på besøk.

10.2.5 Overgrep

Granskingsutvalget har ikke mottatt opplysninger om fysiske eller seksuelle overgrep på Åsengata observasjonsskole.

10.2.6 Før 1954

To av jentene bodde på Åsengata observasjonsskole før 1954.

Den ene jenta sier at hun husker Åsengata skole som et fengsel, dette fordi ingen fikk forlate området. En gang ble hun låst inne som straff for noe hun hadde gjort. -Hun omtaler også Åsengata skole som en arbeidsleir. Jentene måtte jobbe på kjøkkenet, i vaske-riet og de måtte vaske skolen. Hun tror at jentene på Åsengata ble sett på som løsaaktige luddere, og at de plassert på Åsengata som en slags straff.

Den andre jenta som bodde på Åsengata før 1954, husker ikke så mye annet enn at det var lite frihet og at skolen var inngjerdet.

10.2.7 Oppsummering

Åsengata skole var en kommunal observasjonsskole; en internatskole for jenter, underlagt skolestyret i Oslo. Den ble opprettet i 1914, holdt til på Torshov i Oslo og var i drift fram til 1974.

Kun tre av jentene som bodde på Åsengata observasjonsskole etter 1954, husker noe særlig fra opp-

holdet. Jentene forteller om tilfredsstillende forhold vedrørende mat, klær og skole. De forteller at fritids-tilbudet var begrenset. De fikk ikke gå utenfor gjerdet rundt eiendommen. En jente mener de var mye overlatt til seg selv. En annen sier at det var mye krangling mellom jentene.

Ingen av jentene har fortalt om overgrep av noe slag.

Granskingsutvalget finner ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere institusjonen i forhold til mandatet.

11 Andre institusjoner

Henvendelser fra tidligere barnehjemsbarn plassert av Oslo kommune utenfor den tidsperioden mandatet angir, eller på andre institusjoner enn de som er navngitt i mandatets punkt 4, behandles i dette kapitlet.

11.1 Barnehjem

11.1.1 Grunnlag

Granskingsutvalget har mottatt en rekke henvendelser fra og har intervjuet flere tidligere barnehjemsbarn som har vært plassert av Oslo kommune på andre barnehjem enn de 27 institusjonene som står nevnt i mandatet. Flere av de tidligere barnehjemsbarna har vært på flere barnehjem, og mange har vært på en eller flere av de kjerneinstitusjonene som blir gransket.

Granskingsutvalget har intervjuet personer som har bodd på følgende barnehjem i perioden cirka 1940–1980:

- Alines mor og spebarnshjem, Oslo
- Barnas Hus, Oslo
- Bernhard L. Mathisen, Blindernveien 5, Oslo
- Breidablikk på Nærnes
- Christiania Opfostringshus (Waisenhuset), Oslo
- Det Ankerske Waisenhus, Oslo
- Eilert Sundts barnehjem, Eidsvoll
- Granly barnehjem, Høvik
- Grepperød pikehjem, Moss
- Hamna ungpikeshjem, Oslo
- Kambo barnehjem, Moss
- Kirkehøy barnehjem, Oslo
- Korsvoll barnehjem, Oslo
- Kvernes barnehjem, Lillestrøm
- Lillebo barnehjem, Skedsmokorset
- Magnhild Bøhns Barnehjem, Dal
- Maria Dehli's Minde, Oslo
- Montebello barnehjem, Andebu
- Nanna Maries hjem, Oslo
- Norderhov og Hønefoss barnehjem, Norderhov
- Oslo guttehjem, St. Hanshaugen, Oslo
- Oslo Indremisjons barnehjem, Ski
- Oslo Kommunes husmorsskoles spedbarnshjem, Oslo
- Oslo Vernelags guttehjem, Arupsgate 3, Oslo

- Skarvestad barnehjem, Sandefjord
- Småbarn Vel, Oslo
- Solgry barnehjem, Nesodden/Drøbak
- Søstrene Borges barnepensjonat, Hvitvingfoss
- Trygg I, Oslo
- Trygg II, Oslo
- Vennely barnehjem, Stabekk
- Wøien guttehjem, Sandvika
- Østre Aker og Nordstrand barnehjem, Oslo
- Østsiden barnehjem, Fredrikstad
- Øvreseter Småbarnshjem, Oslo

Under intervjuene kan det også ha framkommet opplysninger om andre barnehjem. Årsaken til at disse ikke er nevnt i oversikten, er at de intervjuede ikke husker navnet på barnehjemmet eller stedet og/eller har svært upresis informasjon om oppholdet.

Ett barnehjem vil bli behandlet nærmere på grunn av et relativt innholdsrikt intervjumateriale. Dette er Montebello barnehjem i Andebu kommune.

Når det gjelder de andre barnehjemmene, er det begrenset informasjon utvalget har fått. Mange av de tidligere barnehjemsbarna bodde på de ulike barnehjemmene i relativt kort tid, og mange var svært unge da de bodde på institusjonen. Fra spedbarnshjemmene er det ingen av de tidligere barnehjemsbarna som husker noe, da de var for små.

11.1.2 Montebello barnehjem

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet fem tidligere barnehjemsbarn som har bodd på Montebello barnehjem i tidsrommet 1959–1977. Botiden varierer fra tre til 13 år.

Utvalget har i tillegg kontaktet og intervjuet en reiseinspektør fra Oslo barnevernkontor som hadde tilsynsansvar for blant annet Montebello barnehjem.

Granskingsutvalget har innhentet arkivmateriale fra Riksarkivet som omhandler opprettelsen av Montebello barnehjem. Materialet omfatter et opplysnings skjema fylt ut av eieren av barnehjemmet, samt et notat og et tilsvarende skjema fylt ut av departementets barnevernsinspektører.

Montebello barnehjem ble godkjent som barnehjem 1. november 1958 av Sosialdepartementet. Det

holdt til i Andebu kommune i Vestfold. Det var et privat barnehjem, godkjent for åtte barn i alle aldre. Bygningens eier og hans søster bodde på barnehjemmet. Søsteren var styrer og sto for selve driften av barnehjemmet. Det var ingen andre ansatte på institusjonen.

Praktisk omsorg

Flere av barna som bodde på Montebello barnehjem forteller at maten var dårlig, og at de ikke fikk spise seg mette. En gutt forteller at han en gang var så sulten at han stjal bananer i kjelleren. Han ble oppdaget og ble dratt i håret og slått med flat hånd som straff. Han sier at da han kom i fosterhjem etter oppholdet på Montebello, viste det seg at han var underernært. En jente forteller at da barna kom i tenårene, sluttet styreren å gi dem kveldsmat, dette fordi hun ikke ville ha feite barn. Noen av barna fikk imidlertid bedre og mer mat enn de andre.

De fleste av barna forteller at de hadde dårlige og fillete klær på Montebello, og at de skilte seg ut fra andre barn i området og på skolen.

Når det gjelder skolegang og lekselesing, er meningene blant barna delte. Én forteller at de ikke fikk leksehjelp, og at styreren verken fulgte opp eller hadde kontakt med skolen. En annen sier derimot at hun fikk hjelp med lekser på institusjonen.

Flere av jentene lærte å spille piano under oppholdet. Noen opplevde det som positivt, andre som tvang. Andre barn forteller at de ikke har mange minner om fritidsaktiviteter, men husker at de var på Hvasser om sommeren. De har gode minner i forbindelse med disse turene.

En gutt sier at han ikke hadde noen plikter, dette i motsetning til jentene, som hadde mange plikter. To jenter forteller at barna hadde en rekke plikter, deriblant å lage mat og sy klær.

Flere av barna forteller at de ikke fikk lov til å være sammen med venner eller nabobarn, og at de dermed ble isolerte. Flere av barna forteller imidlertid om jevnlig kontakt med familien.

Følelsesmessig omsorg

Ingen av barna har gode minner om omsorg fra den tiden de bodde på Montebello barnehjem. En jente sier at styreren nok forsøkte å gi barna omsorg, men at hun ble underkuet av broren.

En annen jente beskriver styreren som «en kald fisk» som gjorde minst mulig for barna. En gutt sier at barnehjemmet var som et fengsel. Han var sengevæter, og fikk kjeft når han hadde tisset på seg. Han sier at han ikke har noen minner om omsorg fra de voksne. En jente forteller at broren til styreren var alkoholiker og at han ofte var beruset.

Flere av barna forteller at styreren forskjellsbehandlet barna. Ett barn forteller at styreren ga julegaver kun til de barna hun likte.

Fysiske overgrep

Fire av de fem barna forteller at de ble slått av styreren, og flere sier at de ofte ikke visste hva de hadde gjort galt. De fysiske overgrepene besto av slag, ørefiker og lugging. De sier at de kunne bli slått for den minste ting, og at det for dem var helt uforutsigbart når styreren slo dem.

En jente forteller at hun ble slått av broren til styreren og at han stengte henne og andre barn inne i et kott.

Seksuelle overgrep

To av barna forteller at de måtte gå nakne inne på rommet til broren til styreren, som selv også gikk naken. Begge barna sier at broren berørte kroppene deres.

En jente forteller at hun måtte onanere broren til styreren, også oralt, og at han befølte henne. Overgrepene skjedde flere ganger i uken og kunne skje på ulike steder i og rundt barnehjemmet. Hun forteller at han kunne bli voldelig hvis hun protesterte. Han hadde også et psykisk overtak på henne. Hun forteller at han flørtet åpenlyst med henne. Styreren grep inn et par ganger, så jenta tror at hun visste hva som foregikk.

En annen jente sier at hun skjønnte at broren til styreren forgrep seg på fire eller fem av jentene som bodde på Montebello. Hun ble selv ikke misbrukt.

Tilsyn

Fire av fem barn husker at ansatte ved barnevernkantoret var på tilsynsbesøk på Montebello. Flere forteller at barna ble pyntet når barnevernet kom og at de fikk beskjed om å sitte pent på rekke og rad.

En jente sier at det var tilsyn cirka fire ganger i året og at tilsynsbesøkene alltid var varslet på forhånd. Hun sier at styreren og hennes bror alltid var til stede og at barna aldri fikk snakke med barnevernskonsulentene alene. Hun forteller at det var like før hun fortalte om de seksuelle overgrepene til barnevernskonsulentene, men hun sier at det virket som om barnevernskonsulentene ikke ville høre på henne. Hun forteller at hun senere oppsøkte vedkommende og forsøkte å fortelle om problemene på Montebello. Hun ønsket også å fortelle at broren til styreren var alkoholiker, men oppfattet det slik at barnevernskonsulentene ikke ville høre på henne.

Den tidligere ansatte på barnevernkantoret forteller at det hendte hun var på tilsyn på Montebello flere ganger i måneden. Det var både uanmeldte og anmeldte tilsynsbesøk. Hun sier at hun også snakket med barna når hun var på besøk. Barnevernskonsulentene kan ikke huske at en av jentene på Montebello

henvendte seg til henne for å snakke om forholdene på barnehjemmet.

11.1.3 Andre barnehjem

Praktisk omsorg

De fleste av de tidligere barnehjemsbarna på de andre barnehjemmene har lite kritikkverdig å si om maten. Noen forteller om lite mat, men de antok at dette skyldtes krigen. Når det gjelder klær, forteller de fleste at de fikk klær gjennom barnevernet. Flere sier at de skilte seg ut i klesveien i forhold til andre barn.

Flertallet av barna som var i skolepliktig alder, forteller om mangelfull skolegang og dårlig oppfølging med lekser og skolearbeid, noe som har preget deres liv i ettertid.

Følelsesmessig omsorg

Nesten ingen av de tidligere barnehjemsbarna kan huske at de fikk tilfredsstillende omsorg. Mange forteller at de savnet positiv voksenkontakt. Barna var mye overlatt til seg selv og fikk lite individuell oppfølging. Mange opplevde at de ansatte forskjellsbehandlet barna, noe som skapte uro og sjalusi blant dem. Flere av barna sier at de hadde lite kontakt med omverdenen, og enkelte barn sier de ble stigmatisert i nærmiljøet fordi de var barnehjemsbarn.

Mange av guttene forteller om hard justis guttene imellom. De små guttene kunne både bli truet og skremt av de store guttene. De yngste guttene måtte ofte gjøre tjenester for de eldre, hvis ikke fikk de juling.

Fysiske overgrep

I intervjuene med de tidligere barnehjemsbarna har Granskingsutvalget fått høre om en rekke former for fysiske avstraffelser. De tidligere barnehjemsbarna forteller blant annet om slag, ørefiker, lugging og inne-stenging. Det kunne ofte være uforutsigbart når de ble straffet og hva slags straff de fikk, noe som skapte en usikker og utrygg hverdag.

Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har fått opplysninger om seksuelle overgrep på Waisenhuset, Grepperød pikehjem, Korsvoll barnehjem og på Oslo Vernelags Guttehem i Arupsgate 3.

Tre av guttene som bodde på Waisenhuset, forteller at de ble utsatt for seksuelle overgrep av noen av de eldre guttene på institusjonen. En av dem forteller at han ble utsatt for seksuelle overgrep av fire eldre gutter under et opphold på feriestedet Hesteholmen.

En jente som var på Grepperød pikehjem på 1960-tallet, forteller at hun ble utsatt for flere voldtekter av en ansatt på institusjonen.

En gutt som var på Korsvoll barnehjem på 1970-tallet, forteller at han gjennom flere år ble utsatt for seksuelle overgrep av en ansatt ved institusjonen.

En gutt som bodde på Oslo Vernelags Guttehem i Arupsgate 3 på begynnelsen av 1960-tallet, forteller at han ved flere anledninger ble seksuelt misbrukt av en ansatt på institusjonen.

Tilsyn

Det er få av barna som husker tilsyn. De barna som husker tilsyn, forteller at når det kom voksne personer til institusjonen, måtte de ta på seg fintøyet og se fornøyde ut. De måtte også rydde og gjøre det fint til tilsynet kom. Noen sier at de også fikk beskjed om å si at de hadde det bra. Noen husker at de fikk god mat når det kom tilsyn. Nesten ingen av barna kan huske at det kom noen som spurte dem om hvordan de hadde det på institusjonen.

11.1.4 Oppsummering

Granskingsutvalget har intervjuet en rekke tidligere barnehjemsbarn som har bodd på forskjellige barnehjem som ikke er navngitt i mandatet. Noen av institusjonene var eid og ble drevet av Oslo kommune. Andre var private eller kommunale barnehjem som enten holdt til i Oslo kommune eller i andre kommuner i landet.

De færreste har kontaktet utvalget fordi de har vært plassert på en av disse institusjonene. De aller fleste har i tillegg bodd på en eller flere av de 27 institusjonene som er nevnt i Granskingsutvalgets mandat. Det har derfor blitt fokusert på disse barnehjemmene under intervjuene.

Granskingsutvalget har presentert de opplysningene som er framkommet, men har ikke tilstrekkelig grunnlag for å kunne trekke konklusjoner. Utvalgets inntrykk er likevel at mye av informasjonen om disse barnehjemmene, sammenfaller med de vurderingene som er gjort i kapittel 12.

11.2 Familiehjemmene

11.2.1 Grunnlag

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet ti tidligere barnehjemsbarn som har vært plassert på familiehjem i perioden 1956–1976. Fem av barna bodde i familiehjem over lengre tid. Botiden varierer fra åtte til 15 år. Fem barn bodde på familiehjem i kortere tid. Botiden deres varierer fra et par måneder til to år.

De ti tidligere barnehjemsbarna bodde på følgende familiehjem:

- fire personer på Manglerud familiehjem i perioden 1957–1964
- to personer på Manglerudlia familiehjem i perioden 1960–1976
- én person på Bølerlia/Lia familiehjem i perioden 1959–1971.
- én person på Bogerud familiehjem i perioden 1963–1972.
- én person på Beverdalen familiehjem i perioden 1963–1972
- én person på Ammerudgrenda familiehjem i 1971.

Granskingsutvalget har kontaktet og intervjuet assistenten som jobbet ved Manglerudlia familiehjem i perioden 1968–1974 og styreren ved Bogerud familiehjem i perioden 1963–1966.

Fem av de tidligere ansatte ved Oslo barnevernkontor som utvalget har intervjuet, har uttalt seg om familiehjemmene. Disse fem er barnevernsjefen fra 1982 til 1987, lederen av administrasjonsavdelingen fra 1970 til 1979, en psykolog som var ansatt fra 1974 til 1988 og tre barnevernsfullmektiger som jobbet på internatseksjonen, henholdsvis i periodene 1974–1976, 1975–1980 og 1970–1974. Sistnevnte hadde tilsynsansvar på Manglerudlia familiehjem.

Utvalget har funnet noe arkivmateriale om familiehjemmene. Spesielt kan nevnes foredraget «Barnevernet i Oslo» av barnevernsjef Kåre Gilhus, publisert i tidsskriftet Norges barnevern nummer 3 1965, og et avisintervju med Gilhus i Dagbladet 13. juli 1959. Utvalget har også innhentet rapporten «Familjehem – småbarnhem i Norge» som er skrevet av en person som jobbet ved barnevernkontoret fra 1970 til 1971. Rapporten forelå i 1972 og ble skrevet på oppdrag fra barnevernkontoret som en følge av diskusjoner om familiehjemmenes framtid. Utvalget har også funnet et dokument fra Oslo barnevernsnemnds kontor fra 1958 som omhandler familiehjemmene.

Når det gjelder det enkelte familiehjem, har utvalget mest arkivmateriale om Manglerudlia familiehjem. Materialet omfatter tilsynsrapporter fra oppstarten i 1959 og fram til 1965, korrespondanse mellom Oslo barnevernkontor, Manglerud borettslag og styreren ved Manglerudlia familiehjem i perioden 1972–1976, samt en rapport fra barnevernsjefen til Sosialrådmannen datert 17. februar 1976.

11.2.2 Bakgrunn

Historikk

Ifølge rapporten «Familjehem – små barnhem i Norge» oppsto ideen om familiehjemmene på slutten av 1940-tallet. Innen de barnevernfaglige miljøene hadde det vokst fram en forståelse av at små, spesialiserte in-

stitusjoner best kunne ivareta barnas behov. Familiehjemmene var således et forsøk på å lage et alternativ til de store barnehjemmene. Hensikten var at styreren og barna skulle være en mor-og barngruppe.

Barnevernsjef Gilhus uttalte følgende om familiehjemmene til Dagbladet 13. juli 1959:

Det ble bestemt høsten 1956 at Oslo skulle opprette familiehjem, og etter avtale med OBOS skulle barnevernsnemnda få overta 4 leiligheter, hver på 4 rom og kjøkken. Våren 1957 startet de 3 første hjemmene og det 4. kom i gang samme år. Et familiehjem har 5 barn og ledes av en bestyrerinne. Hun har hushjelp 4-5 timer daglig. Arrangementet går ut på at barna skal føle seg mest mulig som barn i et vanlig godt hjem. [...] Videre er bestyreren utdannet for stillingen og har forutsetninger for å klare en så vidt krevende oppgave.

Familiehjemmene som institusjonsform ble en forholdsvis kortvarig affære i Oslo kommune. De to første familiehjemmene startet opp i 1957. Det siste ble etablert i 1968. Det ble i alt opprettet 13 familiehjem i Oslo. Manglerudlia familiehjem ble opprettet i 1959 og nedlagt i 1976.

De ansatte som jobbet ved barnevernkontoret på 1970-tallet, forteller at familiehjemmene var på vei ut da de jobbet ved barnevernkontoret. De uttaler seg kritisk til at institusjonene ble ledet av en enslig kvinne, som kun hadde hjelp fra en assistent noen timer per dag. Styreren ved et av familiehjemmene sier at hun sluttet etter tre år fordi det ble for tøft. Hun synes ideen bak familiehjemmene var god, men det var for liten plass til alle, og hun var altfor mye alene med de fem barna. Rapporten om familiehjemmene påpeker at forventningene til familiehjemmene var for ambisiøse. Det blir konkludert med å fraråde Oslo barnevernkontor å etablere nye familiehjem.

Tilsyn

Familiehjemmene ble regulert som «vanlige barneheime» i henhold til Sosialdepartementets rundskriv nr. 27. Oslo barnevernsnemnd skulle ifølge § 2 i Plan for Oslo kommunale barnehjem og ungdomspensjonater (Dokument nr 32) oppnevne en tilsynskomiteé for hvert barnehjem. Barne- og ungdomshjemmene står oppført med hver sin tilsynskomiteé i de kommunale håndbøkene for Oslo, men familiehjemmene er ikke med i disse oversiktene.

Granskingsutvalget har ikke funnet opplysninger som tilsier at Oslo barnevernsnemnd oppnevnte tilsynskomiteer for familiehjemmene. Utvalget har heller ikke funnet opplysninger om at det var gjort et unntak

for familiehjemmene. Tilsynet på familiehjemmene har bestått i tilsynsbesøk fra ansatte ved Oslo barnevernkontor, noe som fremgår av dokumentet fra Oslo barnevernsnemnds kontor fra 1958.

11.2.3 Manglerudlia familiehjem

Praktisk omsorg

De to jentene som bodde på Manglerudlia familiehjem og assistenten som jobbet der, forteller at barna spiste måltidene sammen, men at jentene og guttene fikk forskjellig mat. Det var særlig én av guttene som fikk mye bedre mat enn de andre. Assistenten forteller at styreren drev med systematisk forskjellsbehandling av barna.

Jentene forteller at de gikk på den lokale skolen. Begge sier at de var heldige med lærerne sine. Den ene jenta sier at hun klarte seg bra på skolen helt til forholdene på familiehjemmet ble for kaotiske.

De to jentene forteller at de hadde mange plikter, men at guttene ikke hadde noen. Den ene av dem forteller at jentene fungerte som guttenes og styrerens hushjelpere.

Begge jentene forteller at de hadde venner i nabolaget og på skolen. De kunne være med vennene hjem, men fikk selv aldri ha med seg noen til familiehjemmet. Assistenten sier at barna ikke hadde lov til å ha besøk av andre barn.

Følelsesmessig omsorg

Begge jentene forteller at styreren på Manglerudlia familiehjem skapte en redsel i dem. Den ene jenta sier at hun opplevde at styreren kunne gjøre hva hun ville med dem. Jenta sier at de ble undertrykt av styreren, som hun beskriver som streng og følelseskald. Den andre jenta omtaler oppholdet på Manglerudlia familiehjem som et mareritt. Ifølge jentene og assistenten fikk jentene beskjed om å stikke fingeren i jorda og se hvor de kom fra. Assistenten sier at jentene sprang opp på rommet sitt når styreren kom inn i stua. De fikk ikke mye omsorg og trøst. Assistenten kan ikke huske at jentene fikk ett rosende ord av styreren.

Assistenten forteller at guttene, og spesielt den ene av dem, fikk omsorg og kjærlighet. Styreren forsvarte guttene i forhold til klager fra skolen og naboer. Klagen handlet om at guttene brøt ordensreglene og at de drakk alkohol.

Assistenten sier at barna ble holdt mest mulig unna foreldrene sine. Styreren slapp aldri noen av foreldrene inn i familiehjemmet. De to som fikk lov til å ha noe kontakt med sin mor, måtte møte henne andre steder enn på familiehjemmet, forklarer assistenten.

Fysiske overgrep

Begge jentene som bodde på Manglerudlia familiehjem forteller at styreren slo, kløp og lugget dem. Den ene

jenta sier at hun ble slått når hun nektet å gjøre mer husarbeid og hvis hun kom våt hjem. Den andre jenta sier at styreren brukte en trekjepp eller hånda til å slå. Assistenten kjenner ikke til at barna ble slått av styreren.

Seksuelle overgrep

Begge jentene og assistenten forteller at en av guttene begynte å gå inn på soverommet til jentene om natten da han kom i puberteten. Den ene jenta sier at han la seg i sengen hennes og befølte henne. Hun sier at hun fortalte om de seksuelle overgrepene til styreren. Styreren sendte henne da til gynekolog for undersøkelse. Assistenten ved Manglerudlia familiehjem forteller at en av jentene fortalte henne om overgrepene. Assistenten oppfordret dem til å låse døren, men fikk da vite at de ikke fikk lov til det av styreren.

Tilsyn

Ut fra innholdet i intervjuene tyder mye på at forholdene på Manglerudlia familiehjem ble gradvis dårligere mot slutten av 1960-tallet og fram til nedleggelsen i 1976. Barnevernkontoret mottok flere skriftlige klager fra Manglerud borettslag, og ble også kontaktet av assistenten og jentene som bodde på familiehjemmet. Det gikk imidlertid tre år fra barnevernkontoret mottok den første klagen til familiehjemmet ble nedlagt.

Ifølge en rapport fra barnevernsjefen til sosialrådmannen datert februar 1976, mottok barnevernkontoret en skriftlig oppsigelse på leieforholdet fra Manglerud borettslag i desember 1975. Årsaken var brudd på borettslagets husordensregler. Det framgår i rapporten at barnevernkontoret tok kontakt med borettslaget og fremmet ønske om å utsette oppsigelsen av leieforholdet til styreren skulle gå av med pensjon i november 1976. Dette ble avslått av borettslaget, med den følge at familiehjemmet ble nedlagt i januar 1976.

Både lederen i administrasjonsavdelingen og barnevernskonsulentene forteller at de kjente til at styreren på Manglerudlia familiehjem forsøkte å skjule problemene på familiehjemmet for barnevernkontoret.

11.2.4 Andre familiehjem

Praktisk omsorg

På spørsmål om hvilke barn som ble plassert på familiehjem og hvordan ordningen fungerte, svarte barnevernsjef Gilhus følgende til Dagbladets journalist: «Barn som ellers ville komme på vanlige barnehjem. Alderen er forskjellig, og begge kjønn er med. Det skal likne en søskenflokk i et vanlig hjem.» Det ble også lagt stor vekt på at barna skulle være en del av et alminnelig nabolag, ifølge barnevernsjef Gilhus' foredrag fra 1965. Det framkommer imidlertid i rapporten om familiehjemmene at de viste en tendens til å bli

isolerte, og at familiehjemmene var vesentlig forskjellige fra familiene i nabolaget.

Tre av barna forteller at det var stadige utskiftninger av barn. En av guttene forteller at ingen ble forberedt når et av barna skulle flytte, og at de ikke fikk anledning til å ta farvel. En av jentene forteller at hun fikk beskjed av styreren om at hun ikke måtte knytte seg til de andre barna. De fleste av de tidligere familiehjemsbarna forteller at de stort sett traff venner ute eller hjemme hos vennene. Flere av barna sier at de ikke fikk ha besøk av venner på familiehjemmet. Når det gjelder kontakt med foreldrene, er hovedinntrykket at barna fikk dra på besøk til foreldrene sine, men at foreldrene ikke fikk besøke sine barn på familiehjemmet.

Barna forteller at de gikk på den lokale skolen. Flere av dem sier at de ble ertet på skolen fordi de bodde på familiehjem.

Mange av barna forteller at de hadde plikter. De vasket kjøkkengulvet, hentet mindre barn i barnehagen, lagde frokost og hadde ansvar for eget rom. En jente sier at det å tilby seg å gjøre husarbeid gjorde at man ble behandlet bedre av styreren.

Følelsesmessig omsorg

På spørsmål om hvilke erfaringer barnevernet hadde gjort seg med familiehjem så langt, svarte barnevernsjef Gilhus følgende i Dagbladet 13. juli 1959: «Det viser seg at barna blir rolige, våkne og trygge. De snakker ikke mer om barnehjem, og føler at de har et virkelig hjem.»

Flere av barna forteller imidlertid at de opplevde manglende omsorg og trygghet. Majoriteten av de tidligere familiehjemsbarna som er intervjuet, sier at de ikke opplevde styreren som en mor. Flere av dem beskriver styrerne som strenge kvinner uten spesiell interesse for barna. Gjennomgående opplevde de at familiehjemmet var et sted de ble oppbevart, og at det ikke var snakk om nærhet mellom de ansatte og barna. En av jentene sier at det høres jo bra ut dette med familiehjem, men i stedet ble det ti ganger verre enn å være på barnehjem.

Noen av de tidligere familiehjemsbarna har gode minner om omsorg. De fleste knytter disse minnene til styrere som var ansatt en kort tid, eller til assistenter som var i familiehjemmene på dagtid.

Fysiske overgrep

Fire av barna som bodde på andre familiehjem, forteller at de ble slått av styreren. En jente forteller at hun ble slått hardt på baken. Hun syntes det var veldig ydmykende å trekke ned buksene foran guttene som bodde på familiehjemmet. En gutt opplyser at han ble

slått av styreren i bakhodet og at han en dag slo igjen. Dette resulterte i at han ble flyttet til et barnehjem.

Barna fra et av familiehjemmene forteller at de måtte følge med på rullegardinet i vinduet når de var ute og lekte. Dersom rullegardinet ble trukket ned betydde det at de måtte komme inn med en gang, ellers fikk de juling.

Seksuelle overgrep

En jente forteller at en av guttene på institusjonen kom inn på soverommet hennes om natten og befølte henne. Hun sa ikke noe til styreren fordi hun var redd for å bli kastet ut av familiehjemmet. Den samme jenta forteller at hun også ble seksuelt misbrukt av en mann som bodde i nabolaget i tiden hun bodde på familiehjemmet.

Tilsyn

De tidligere ansatte ved barnevernkantoret forteller at de var på tilsyn på familiehjemmene, men at de oppfattet det slik at familiehjemmene ikke behøvde så mye tilsyn, fordi barna bodde sammen med en «mor». Familiehjemmene skulle ha minst mulig innblanding.

Sju av barna husker at ansatte ved barnevernkantoret var på tilsynsbesøk på familiehjemmene. En av jentene sier at hun fikk spørsmål om hvordan hun hadde det. De andre barna sier at tilsynspersonene ikke snakket med barna.

11.2.5 Oppsummering

Det første av totalt 13 familiehjem ble opprettet i 1957. Mot slutten av 1980-tallet var alle familiehjemmene nedlagt. En rapport fra 1972 som omhandler familiehjemmene, fraråder Oslo kommune å etablere nye familiehjem. Granskingsutvalget er blitt kontaktet av og har intervjuet ti tidligere barnehjemsbarn som var plassert på seks av de 13 familiehjemmene.

Personalet på familiehjemmene besto av en styrer som hadde ansvar for fem barn på ubestemt tid, og en assistent som var i familiehjemmet på dagtid. Intensjonen var at barna skulle vokse opp som en søskenflokk.

De tidligere familiehjemsbarna som er intervjuet forteller at de opplevde manglende omsorg og trygghet i tiden de bodde på familiehjemmet. Majoriteten av barna sier at de ikke opplevde at styreren fungerte som en mor for dem.

Seks av de ti familiehjemsbarna som er intervjuet, forteller at de ble utsatt for fysiske avstraffelser av styrerne på familiehjemmene. To av jentene forteller at de ble utsatt for seksuelle overgrep av eldre gutter som bodde på familiehjemmet.

Det tok nærmere fire år fra barnevernkontoret i 1972 mottok klager på Manglerudlia familiehjem til institusjonen ble lagt ned i 1976.

Barnevernkontoret førte tilsyn med familiehjemmene. Ansatte på barnevernkontoret hadde en oppfatning om at familiehjemmene ikke behøvde så mye tilsyn.

11.3 Spesialskoler

11.3.1 Grunnlag

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet 33 tidligere elever, plassert av Oslo kommune på følgende spesialskoler: Våk/Varna skole, Toten skole, Ulfnesøy skole, Lindøy skole, Foldin offentlige skole på Bastøy, Bjerketun offentlige skole, Lunde offentlige skole, Buskerud offentlige skole, Torshov offentlige skole, Røstad offentlige skole, Kjelle offentlige skole og Borre offentlige skole.

Fem tidligere elever fra Våk/Varna skole i Sperrebotn utenfor Moss har kontaktet Granskingsutvalget og vært til intervju. De intervjuede var på institusjonen i tidsperioden 1943–1968. Botiden var fra tre til fem år.

Seks tidligere elever fra Toten offentlige skole har kontaktet Granskingsutvalget og vært til intervju. Nesten alle de intervjuede var på institusjonen i tidsperioden 1950–1959. Botiden var fra to til fire år. En var der i skoleåret 1981/1982.

Fire tidligere elever fra Ulfnesøy skole i Vaksdal har kontaktet Granskingsutvalget og vært til intervju. De intervjuede var på institusjonen i tidsperioden 1954–1962. Botiden var fra ett til fire år.

Tre tidligere elever fra Lindøy offentlige skole i Stavanger har kontaktet Granskingsutvalget og vært til intervju. De intervjuede var på institusjonen i tidsperioden 1951–1963. Botiden var fra fire til sju år.

Fem tidligere elever fra Foldin offentlige skole på Bastøy utenfor Horten har kontaktet Granskingsutvalget og vært til intervju. De intervjuede var på institusjonen i tidsperioden 1950–1968. Botiden var fra ett til tre år.

To tidligere elever fra henholdsvis Bjerketun offentlige skole i Sandvika og Lunde offentlige skole i Dypvåg har kontaktet Granskingsutvalget og vært til intervju.

Fra de andre spesialskolene; Buskerud offentlige skole i Skottselv, Torshov offentlige skole i Oslo, Røstad offentlige skole i Levanger, Kjelle offentlige skole i Bjørkelangen og Borre offentlige skole, har det kun vært én tidligere elev fra hver enkelt institusjon til intervju.

Granskingsutvalget har videre intervjuet en person som var ansatt som lærer på Varna skole i perioden 1954–1958. En person som var ansatt som barnevernsfullmektig ved barnevernkontoret, internatseksjonen, fra 1974 til 1976, har i intervju gitt opplysninger om Toten offentlige skole.

Granskingsutvalget har så langt det har vært mulig innhentet rulleblad i Oslo byarkiv for de tidligere skolehjemsbarna utvalget har intervjuet.

Utvalget har valgt å innhente noe dokumentasjon om spesialskolene og verneskolene som sådanne, uten å granske hver enkelt institusjon.

På bakgrunn av et innholdsrikt intervjumateriale finner Granskingsutvalget å kunne peke på noen tendenser når det gjelder spesialskolene og verneskolene, samt å kunne se dette i forhold til utvalgets vurderinger av barnehjemmene.

Granskingsutvalget har valgt å rette et spesielt fokus på Varna skole og Toten skole i gjennomgangen av spesialskoler. Intervjumaterialet fra disse skolene vurderes å gi relativt god informasjon. Flere av de tidligere elevene ved Geitmyra og Åsengata, Oslo kommunes observasjonsskoler, ble plassert på disse to spesialskolene. Varna og Toten skole representerer henholdsvis en gutte- og en jenteinstitusjon, med de ulikheter det medfører. I tillegg mener utvalget at det bildet som danner seg, og de tendensene man kan trekke ut av intervjumaterialet fra disse to skolene, også synes å gjelde for de øvrige spesialskolene hvor de tidligere elevene som Granskingsutvalget har intervjuet var plassert.

11.3.2 Bakgrunn

Rettslige rammer og historikk

Vergerådsloven av 6. juni 1896 påla staten å opprette skolehjem for vanskelige barn og unge som vergerådene måtte ta seg av. Det ble også adgang til å opprette kommunale tvangsskoler.

Etter krigen skjedde det en omorganisering av skolehjemmene. Bestemmelsene om disse institusjonene ble ført over til den nye spesialscoleloven av 23. november 1951. Spesialskolene sorterte inn under Kirke- og undervisningsdepartementet og Direktoratet for spesialskolene. Samtidig ble betegnelsen på institusjonene endret fra skolehjem til «spesialscole for barn og ungdom med tilpasningsvansker». Loven omfattet også skoler for døve, blinde, evneveike og talelidende.

Spesialskolene falt således utenfor Lov om barnevern av 1953, jfr. § 39, som definerte hva som var barneverninstitusjoner. Selv om spesialskolene ikke var regulert av barnevernloven, kunne barnevernsnemnda

anbringe barn i disse institusjonene i medhold av barnevernlovens § 24, fjerde ledd.

Verneskolene var underlagt Sosialdepartementet.

Kirke- og undervisningsdepartementet hadde ansvaret for administrasjonen av spesialskolene.

Tilsyn

Tilsynsansvaret for spesialskolene og verneskolene lå hos direktøren for spesialskolene. I tillegg skulle hver spesialskole ha tilsatt en lege som «fører tilsyn med sunnhetsforholdene».

Plassering

Ifølge rullebladene har de fleste av barna som ble plassert på de ulike spesialskolene hatt kontakt med barne- og ungdomspsykiatrien og/eller skolepsykologisk kontor før plasseringen. Direktoratet for spesialskoler ble på forhånd anmodet om plass. Både problemer i hjemmet og atferdsproblemer er angitt som årsak til plasseringen.

Informasjon fra innhentede rulleblad viser at minst tre av guttene hadde vært på Geitmyra observasjonsskole i Oslo før de kom til Varna skole, og at fire av jentene hadde vært på Åsengata observasjonsskole i Oslo før de kom til Toten skole.

11.3.3 Våk/Varna skole

I 1909 opprettet Østfoldbyene et skolehjem på Våk. Skolehjemmet kunne oppta 40 gutter. Skolehjemmet hadde skomakerverksted, snekkerverksted, systue og gartneri. Fra 1. januar 1950 het institusjonen «Varna skole for gutter med tilpasningsvansker». Den tidligere læreren utvalget har intervjuet, forteller at institusjonen fra og med 1952 ble regulert og drevet av Direktoratet for spesialskoler under Kirke- og undervisningsdepartementet.

Den praktiske omsorgen

Den tidligere læreren som er intervjuet, har gitt uttrykk for at kostholdet på skolen stort sett var bra. Guttene har noe ulik oppfatning av maten. En gutt som var der under krigen, forteller at guttene fikk tilmalte rasjoner, og at de ansatte fikk servert mye bedre mat enn elevene.

Elevene som bodde på Varna, har ikke noe spesielt å utsette på klærne. Guttene forteller imidlertid at de måtte gå barberte hele sommeren, noe som bekreftes av læreren.

Det framgår av intervjuene at guttene enten fikk undervisning på formiddagen eller om ettermiddagen. Den delen av dagen da guttene ikke hadde undervisning, deltok de i gårdsarbeid. Noen av guttene har opplyst at de ikke fikk vitnemål, og flere av dem sier at de

ikke lærte å lese og skrive ordentlig. Læreren sier at han den gangen ikke fikk full klarhet i om Varna var en folkeskole, dette fordi undervisningen spilte liten rolle. Elevene fikk ikke noe vitnemål, men læreren sier at dette heller ikke var vanlig ved spesialskoler på den tiden.

Den følelsesmessige omsorgen

Forholdet mellom guttene beskrives som tøft. Granskingsutvalget er blitt fortalt at det var et hierarki blant guttene med «undersåtter», «herskere» og «storherskere». Flere av guttene forteller at de ikke hadde noe særlig kontakt med omverdenen og svært begrenset kontakt med familien. Noen av guttene har fortalt om enkelte av de ansatte på Varna som de opplevde som omsorgsfulle, men dette var unntaket snarere enn regelen.

Flere av de tidligere elevene som var sengevætere, har fortalt at guttene selv måtte vaske lakkene i kaldt vann og deretter henge dem opp til tørk. Læreren sier at dette var en stor belastning for sengevæterne, og at de på grunn av dette særlig ble utsatt for kommentarer fra de andre guttene.

Fysiske overgrep

Det framkommer i intervjuene med de tidligere elevene at de ble utsatt for en rekke former for fysiske avstraffelser. Det fortelles blant annet om slag og pisking med bjørkeris og reimer, slag med knyttet neve, slag med nøkkelknippe mot tinningen og ørefiker. I tillegg er Granskingsutvalget blitt fortalt at innestenging i kjelleren og skammekrok ble benyttet. En gutt forteller at en annen elev på skolen ble slått i hodet av en mannlig ansatt, og at slaget var så hardt at gutten mistet bevisstheten. Læreren utvalget har intervjuet, bekrefter hendelsen. Han forteller at han kom over en gutt som lå på bakken, og at han bar gutten inn på kontoret til rektor. Læreren ba om at det ble ringt etter lensmannen, noe som imidlertid ikke ble gjort. Læreren mener at institusjonen på mange måter fungerte som en straffeanstalt for barn.

Det framgår av intervjuene at sengevætere ble slått og utsatt for sjikane.

Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har fått opplysninger om at guttene ble utsatt for seksuelle overgrep av ansatte på institusjonen. En gutt sier han ble utsatt for seksuelle overgrep av to ansatte. En annen forteller at han ble utsatt for beføling av to ansatte.

Det var også seksuelle overgrep guttene imellom. Flere forteller at de eldre guttene misbrukte de yngre guttene seksuelt, og at de yngre guttene selv ble overgripere når de ble eldre. Utvalget har fått høre at dette også kunne dreie seg om voldtekter. En gutt forteller

om et tilfelle hvor det seksuelle misbruket blant guttene ble oppdaget, men at dette ikke medførte noen annen reaksjon fra personalet enn at overgriperen fikk sengestraff. En annen gutt forteller at han varslet styreren om at han var blitt voldtatt av en eldre gutt, men at styreren ikke reagerte.

Tilsyn

Det framgår av intervjuene at tilsynsbesøkene ble varslet på forhånd; det ble stelt i stand på skolen og elevene fikk på seg pent tøy. Tilsynspersonene forholdt seg til styreren, og ingen av dem snakket med elevene.

11.3.4 Toten skole

Den praktiske omsorgen

Jentene som bodde på Toten skole har stort sett ikke noe å utsette på maten, men Granskingsutvalget har fått høre at det var sanksjoner knyttet til måltidene. Hvis jentene ikke likte eller spiste opp maten, ble den samme maten servert til neste måltid. Utvalget har også fått opplysninger om at det var misnøye med klærne, og at disse sjelden ble vasket.

Etter det utvalget er blitt kjent med, hadde Toten skole undervisning for jenter som gikk på folkeskolen så vel som på framhaldsskolen. I tillegg var det lagt opp til at jentene kunne ta husmorsskole. Flere av jentene har fortalt at skolegangen var mangelfull og at det var problematisk at samtlige elever ved skolen, uavhengig av trinn, fikk undervisning i samme klasserom. Jentene ble satt til mye arbeid ved Toten skole, og dagene ble delt mellom undervisning og plikter. Pliktene besto av håndarbeid, rengjøring og klesvask, kjøkkentjeneste, samt fjøsstell og gårdsdrift. Noen av jentene sier at det var lite fritidsaktiviteter, utenom at de reiste på ferie til en hytte i nærheten.

Den følelsesmessige omsorgen

Flere av jentene forteller at det ikke var lov til å være lei seg eller vise følelser. Granskingsutvalget har også fått opplysninger om at kontakten med nærmiljøet var svært mangelfull. Flere av jentene forteller at de i løpet av oppholdet, med unntak av de ukentlige søndagsturene til kirken, ikke var utenfor skolens område eller hadde noe kontakt med bygda. Noen av jentene sier at de hadde lite kontakt med familien, utenom ved spesielle anledninger som for eksempel konfirmasjon. Utvalget har også fått høre om et alarmsystem som regulerte jentenes bevegelser på kvelds- og nattetid.

Fysiske overgrep

Flere av jentene forteller at isolasjon på rommet over lengre tid var en vanlig straffereaksjon. De forteller også om plassering i en celle i kjelleren.

Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har ikke fått opplysninger om seksuelle overgrep på Toten skole.

Tilsyn

De fleste av jentene husker tilsynsbesøk under oppholdet på Toten skole. Et gjennomgående trekk er imidlertid at ingen av tilsynspersonene snakket med jentene.

11.3.5 Andre spesialskoler og verneskoler

Den praktiske omsorgen

Når det gjelder den praktiske omsorgen på Ulfsnesøy skole, Lindøy skole og Foldin offentlige skole, har de tidligere elevene ikke noe spesielt å utsette på maten. Granskingsutvalget har imidlertid fått høre at det var straffesanksjoner knyttet til måltidene. Flere av guttene har fortalt om tvangsmating dersom de ikke spiste opp maten og slag hvis de ikke satt stille ved måltidet.

Granskingsutvalget er blitt fortalt at elevene gikk i private klær, militæruniformer og/eller at de arvet klær etter andre elever ved skolen.

Granskingsutvalget har fått opplysninger om at Ulfsnesøy hadde en praktisk rettet undervisning, med sløyd- og skomakerlære samt sjømannslære. Flere av guttene forteller at undervisningen likevel var uregelmessig og dårlig. Utvalget har også fra tidligere elever ved de andre skolene fått beretninger om generelt mangelfull og dårlig skolegang, og om at praktisk arbeid ble prioritert. De tre guttene som var på Lindøy skole, forteller at det var mye arbeid og plikter. Pliktene besto av dyrehold, gårdsdrift og jordbruk. De fleste av de tidligere elevene har fortalt at fritiden besto av uteaktiviteter på de øyene hvor spesialskolene lå.

Den følelsesmessige omsorgen

De tidligere elevene på Ulfsnesøy skole forteller at det var et hierarki på skolen, de eldste hersket over de yngste, og det fantes regler og påfølgende sanksjoner. De sier at de ansatte ikke grep inn for å forhindre denne elevkulturen.

Ulfsnesøy skole, Lindøy skole og Foldin offentlige skole lå alle på øyer med båt som eneste forbindelse til fastlandet. I intervjuer med tidligere elever framkommer det at skolene var isolerte og at det var svært lite kontakt med fastlandet. De tidligere elevene forteller også om lite kontakt med sine familier, med unntak av konfirmasjonen. Flere forteller at de da fikk besøk. Når det gjelder voksenkontakt, trøst og nærhet, dannes det et bilde av at det var lite omsorg å få ved disse skolene, selv om tidligere elever forteller at de knyttet seg til enkelte av de ansatte.

Fysiske overgrep

Det framkommer i intervjuene med tidligere elever fra Ulfnesøy skole, Lindøy skole og Foldin offentlige skole at de ble utsatt for en rekke former for fysiske avstraffelser fra de ansatte. Granskingsutvalget har fått høre om slag med knyttet neve, slag mot toppen av hodet, slag med nøkler og andre gjenstander og klyping/harde grep.

Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har gjennom intervjuene fått opplysninger fra tidligere elever om seksuelle overgrep på Ulfnesøy skole, Lindøy skole og Foldin offentlige skole. Flere tidligere elever ved Ulfnesøy forteller om seksuelle overgrep begått av en mannlig ansatt på skolen. På de to andre skolene dreier det seg om overgrep blant elevene, og de tidligere elevene forteller at noen av de eldre guttene forgrep seg på de yngre.

Tilsyn

Tilsynets karakter framstår som lik på de ulike spesialskolene: Besøkene var varslet på forhånd, det ble stelt i stand på skolen og elevene var pent kledd. Ingen fra tilsynet snakket med elevene.

11.3.6 Oppsummering

Spesialskolene lå relativt isolert og til dels svært langt fra Oslo. Dette hindret kontakt med familie, der dette ellers ville ha vært ønskelig. Skolene og deres elever synes også å ha hatt lite kontakt med nærmiljøet. Elevenes dag var preget av arbeid og plikter med lite formell skolegang.

Flere av de intervjuede forteller at de eldre guttene hadde stor makt over de yngre på spesialskolene. Dette ga seg utslag i mobbing så vel som fysiske og seksuelle overgrep. Det berettes om et seksualisert miljø blant guttene på flere av spesialskolene.

Flere av de tidligere elevene som bodde på ulike spesialskoler, har fortalt at de ble utsatt for både fysiske og seksuelle overgrep under oppholdet.

Når Granskingsutvalget sammenligner Varna og Toten, henholdsvis en gutte- og en jenteinstitusjon, er det store forskjeller i forhold til hvilke metoder for atferdskontroll og hvilke straffereaksjoner som ble benyttet. Fra Varna blir det rapportert om fysiske og seksuelle overgrep, både guttene imellom og fra ansatte. I intervjuene med tidligere elever fra Toten skole blir mangelen på følelsesmessig omsorg, voksenkontakt, trøst og nærhet og kontakt med andre sterkere betonet.

Vedrørende tilsyn er tendensen i de tidligere elevenes beretninger den samme: Tilsynsbesøkene var varslet og tilsynspersonene snakket ikke med barna.

11.4 Behandlingshjem

11.4.1 Grunnlag

Granskingsutvalget har blitt kontaktet av og har intervjuet 19 tidligere barnehjemsbarn som har vært plassert av Oslo kommune på følgende behandlingshjem: Bugges behandlingshjem, Dr. Solems klinikk for nervøse barn, Else Lützens barnepensjonat, Finnerud behandlingshjem, Oksenøen behandlingshjem, Skarrud behandlingshjem og Skili behandlingshjem. To av de tidligere barnehjemsbarna utvalget har intervjuet har vært plassert på to av behandlingshjemmene som er nevnt over. Ett av de tidligere barnehjemsbarna har vært plassert på tre av behandlingshjemmene.

Fem tidligere barnehjemsbarn som har vært på Else Lützens barnepensjonat/-miljøhjem ved Gjøvik, har kontaktet Granskingsutvalget og vært til intervju. Alle de intervjuede var på institusjonen på 1950- og 1960-tallet. Botiden var fra to til fire år.

Fire tidligere barnehjemsbarn som har vært på Bugges behandlingshjem i Rakkestad, har kontaktet Granskingsutvalget og vært til intervju. Alle de intervjuede var på institusjonen på 1950-tallet. Botiden var fra seks måneder til tre år.

Fire tidligere barnehjemsbarn som har vært på Finnerud behandlingshjem på Drolsum ved Vikersund, har kontaktet Granskingsutvalget og vært til intervju. Alle de intervjuede var på institusjonen på 1960-tallet. Botiden var fra to måneder til ett år.

Fem tidligere barnehjemsbarn som har vært på Dr. Solems klinikk for nervøse barn på Eidene ved Tjøme, har kontaktet Granskingsutvalget og vært til intervju. Alle de intervjuede var på institusjonen på 1950- og 1960-tallet. Botiden var fra seks måneder til to år.

Tre tidligere barnehjemsbarn som har vært på Oksenøen behandlingshjem i Råde har kontaktet Granskingsutvalget og vært til intervju. To av de intervjuede var på institusjonen på 1950-tallet, den tredje på 1950- og 1960-tallet. Botiden var fra to til fem år.

Ett tidligere barnehjemsbarn som har vært på Skarrud behandlingshjem for miljøskadde barn ved Fiskum, har kontaktet Granskingsutvalget og vært til intervju. Vedkommende var på institusjonen i årene 1950–1951.

Ett tidligere barnehjemsbarn som har vært på Skili behandlingshjem på Dokka, har kontaktet Granskingsutvalget og vært til intervju. Vedkommende var på institusjonen i årene 1956–1957.

Granskingsutvalget har, så langt det har vært mulig, innhentet rulleblad i Oslo byarkiv for de tidligere barnehjemsbarna som har henvendt seg til utvalget og ønsket å komme til intervju.

På bakgrunn av et innholdsrikt og informativt intervjumateriale finner Granskingsutvalget å kunne

peke på noen tendenser når det gjelder behandlingshjemmene, samt å kunne se dette i forhold til utvalgets øvrige funn og vurderinger av barnehjemmene.

Finnerud behandlingshjem og Else Lützens barnepensjonat/-miljøhjem vil bli behandlet nærmere på grunn av et relativt innholdsrikt intervjumateriale.

11.4.2 Bakgrunn

Historikk

Om de første behandlingshjemmene skriver psykolog Gerdt Henrik Vedeler i boken *Da barnepsykiatrien kom til Norge*, utgitt i 2005, følgende på side 247-249:

De første behandlingshjemmene ble opprettet som samarbeidsprosjekter mellom private idealister uten faglig bakgrunn og de to barnepsykiatriske institusjonene vi den gang hadde, Rikshospitalets barnepsykiatriske avdeling og Nic Waals Institutt [...] Modellen med faglig tilsyn utenfra til et ikke spesifikt skolert personale kom til å bli den vanlige utover i femti – og sekstitallet. Det ble riktignok ansatt noen fagfolk etter hvert – psykologer, sosionomer og lærere – men spesialutdanning i barnepsykiatri hadde de ikke. Miljøpersonalet, de som i hovedsak hadde den direkte omgangen med barna, var stort sett ufaglærte.

I Norges Barnevern nummer 3-4 1959 skriver psykolog Bjørn Christiansen i sin artikkel «En orientering om Norsk Forening for Barnepsykiatriske Behandlingshjem» blant annet:

Det første av de nå eksisterende behandlingshjem ble opprettet i 1951. Det var Dr. Solems klinikk på Tjøme – senere omdøpt til Mai Lindegaards stiftelse. I løpet av de siste 6 årene har det blitt startet ytterligere 11 behandlingshjem [...] De eksisterende barnepsykiatriske behandlingshjem er underlagt følgende 4 sentralinstitusjoner: Rikshospitalets barnepsykiatriske avdeling – 4 hjem, Barnepsykiatrisk Institutt i Oslo – 4 hjem, Oslo. Barnevernsnemnd – Skolepsykologisk kontor – 2 hjem, Emma Hjorts Hjem – 2 hjem [...] Behandlingshjemmene har vokst fram som en løsning på konkrete problemer man har blitt stilt overfor i det psykiske barnevernsarbeid.

Om behandlingshjemmene skriver barnevernsjef Gilhus følgende i Norges Barnevern nummer 3 1965:

Det største problemet for barnevernet i Oslo har utvilsomt vært mangelen på institusjons-

plasser for de aller vanskeligste. Kommunens observasjonsskoler og Statens spesialskoler og vernet skole for tilpasningsvanskelige har vært fulle og en har søkt å opprette behandlingshjem og særlige ungdomshjem. Særskilt må nevnes Finnerud behandlingshjem i Vikersund og Sylling ungdomshjem i Lier, som barnevernsnemnda har fått opprettet, begge for vanskelige gutter. Disse hjem har vært av meget stor betydning for Oslo barnevernsnemnd og det hadde neppe vært mulig å klare seg foruten. Jeg vil videre nevne Larkollen behandlingshjem for piker som er et godt behandlingshjem planlagt av Oslo Indremisjon i nøye samarbeid med barnevernsnemnda. Andre private behandlingshjem som Oksenøen og Bugges behandlingshjem i Østfold og dr. Solems hjem i Vestfold er økonomisk støttet av Oslo kommune, som har forbeholdt seg retten til de fleste plasser.

Godkjenning av institusjon og styrer

Av Sosialdepartementets rundskriv nummer 27 fra 1960 framgår det at behandlingshjemmene hørte inn under Helsedirektoratet. I en tilsynsrapport fra Bugges behandlingshjem fra juni 1954 heter det at institusjonen er godkjent av Helsedirektoratet. I boken om Nic Waals institutt framgår det at behandlingshjemmene som var tilknyttet instituttet, ble godkjent av Helsedirektoratet og Sosialdepartementet.

Tilsyn

Alle behandlingshjemmene var underlagt en sentralinstitusjon som skulle ha faglig tilsyn. Det opplyses ovenfor at to behandlingshjem var underlagt Oslo barnevernsnemnd - Skolepsykologisk kontor. Ut fra artikkelen til Gilhus kan det synes som Finnerud var det ene av disse behandlingshjemmene.

Plassering

Ifølge rullebladene Granskingsutvalget har innhentet fra Oslo byarkiv framgår det at 17 av 18 barn enten har vært i kontakt med Skolepsykologisk kontor, Nic Waals institutt eller Rikshospitalet før de ble plassert på et av behandlingshjemmene. For ett av barna har utvalget ikke funnet rulleblad.

11.4.3 Finnerud behandlingshjem

Praktisk omsorg

To av guttene som bodde på Finnerud, opplyser at de fikk svært lite mat på institusjonen. En annen gutt har ikke noe kritikkverdig å si om maten. De fleste av guttene forteller at undervisningstilbudet på skolen var svært mangelfullt, og at arbeid ble prioritert framfor

skole og skolearbeid. Alle guttene opplyser at de måtte arbeide svært mye, og at de ofte ble satt til å utføre fysisk hardt arbeid.

Ingen av guttene forteller om kontakt med behandlingspersonell eller om noen form for behandling.

Følelsesmessig omsorg

Det framgår av intervjuene at det var et tøft miljø guttene imellom. To av guttene forteller om et hierarki der de eldste guttene inntok lederrollene. En gutt sier han fikk omsorg av to kvinnelige ansatte, men utover dette forteller alle de intervjuede at de fikk svært lite omsorg av de ansatte på institusjonen.

Fysiske overgrep

Det framgår av intervjuene at streng disiplin og fysiske avstraffelser var innarbeidet i de daglige rutinene på institusjonen, som for guttenes del i hovedsak besto av fysisk hardt arbeid. Guttene kunne bli både sparket og slått noen av de mannlige ansatte i løpet av arbeidsdagen. Granskingsutvalget har også fått opplysninger om at guttene som straff kunne bli låst inn på rommet i lengre perioder uten mat.

Seksuelle overgrep

En gutt forteller at han ble truet til å onanere eldre gutter, og at han ved flere anledninger måtte onanere en ansatt. En annen gutt forteller at han ble voldtatt på institusjonen av en bekjent av en ansatt, og at en ansatt ved en anledning blottet seg for ham og ønsket å bli onanert.

Tilsyn

Det framgår av intervjuene at guttene måtte pynte seg når det var tilsynsbesøk. Dessuten fikk de på forhånd beskjed om hvordan de skulle oppføre seg. En gutt opplyser at moren ved en anledning møtte opp uanmeldt med en tilsynsfører fra barnevernkontoret, og at det da ble oppdaget at guttene måtte arbeide framfor å gå på skole. Den samme gutten sier at han tror tilsynsføreren også fikk opplysninger om at det var begått seksuelle overgrep mot guttene på institusjonen.

11.4.4 Else Lütken's barnepensjonat/miljøhjem

Praktisk omsorg

De fleste av barna som bodde på Else Lütken, har lite å utsette på maten. Når det gjelder klær, er meningene blant barna delte.

Fire av fem barn sier at det var skole på institusjonen, men at de nesten ikke lærte noen ting. En gutt oppgir den store aldersforskjellen i klassen, og de ulike faglige behovene guttene imellom, som forkla-

ring på at han nesten ikke lærte noe. Han sier også at læreren brukte mye tid på å holde ro og orden i klassen. En annen gutt sier at det ikke var noen organisert undervisning, og at læreren nesten aldri møtte opp. En tredje forteller at han gikk på skole i nærmiljøet.

Ingen av barna husker at de hadde spesielle plikter eller at de måtte arbeide på institusjonen. Når det gjelder fritidsaktiviteter, framgår det av intervjuene at barna hadde det forholdsvis fritt. Flere av barna opplyser at de var på ferie med institusjonen på Jomfruland.

Følelsesmessig omsorg

Nesten alle barna som bodde på Else Lütken, sier at de fikk svært lite omsorg av de ansatte mens de var på institusjonen. En gutt opplevde at han fikk mye kjærlighet og omsorg av en kvinnelig ansatt som jobbet på kjøkkenet, mens en annen sier at noen av sivilarbeiderne som jobbet der var greie. Et barn beskriver en ansatt som spydig, nedlatende og streng.

Flere av barna oppgir at det var et hierarki guttene imellom, der slossing og mobbing ofte forekom, og at de ansatte ikke grep inn når dette skjedde. Flere sier også at de hadde svært lite kontakt med omverdenen. Noen av barna opplyser at de som barnehjemsbarn ble stigmatisert i nærmiljøet. De fleste av barna forteller at de sjelden fikk besøk av familien.

Nesten alle barna sier at det ikke fantes noe helsetilbud på institusjonen. En gutt med et sammensatt sykdomsbilde sier at den manglende oppfølgingen på institusjonen er en medvirkende årsak til at han aldri har blitt helt frisk.

Fysiske overgrep

Nesten alle barna som bodde på Else Lütken, opplyser at det var strengt på institusjonen, og over halvparten forteller om grove fysiske eller psykiske straffereaksjoner. Noen av barna beskriver et avstraffelsessystem der en ansatt enten slo dem med hånden, pekestokk eller reim over hendene eller baken. Et av barna, som var sengevæter, forteller at han ble utsatt for både psykiske og fysiske avstraffelser av en ansatt fordi han tisset på seg, mens en annen gutt opplyser at en ansatt ga barna ørefiker og slo dem på baken når de dusjet.

Seksuelle overgrep

En gutt forteller at han måtte beføle en ansatt, og at den ansatte onanerte ham. En annen gutt sier at en ansatt onanerte ham og at andre gutter også ble utsatt for dette. En tredje forteller at han ved to anledninger ble tvunget til å se på mens to ansatte hadde sex, og at begge på et senere tidspunkt kom med seksuelle tilnærminger til ham.

Tilsyn

Tre av barna som bodde på Else Lütken, opplyser at det ikke var tilsyn i den perioden de var på institusjonen. Et barn opplyser at et barne- og ungdomspsykiatrisk team besøkte institusjonen; videre at han fortalte at han ble slått på institusjonen, men at denne informasjonen ikke ble fulgt opp av teamet.

11.4.5 Andre behandlingshjem

Praktisk omsorg

Barna som bodde på Bugges, Dr. Solems klinikk, Oksenøen, Skarrud og Skili har, med noen få unntak, ikke noe spesielt å utsette på verken maten eller klærne.

Fire av barna som bodde på Dr. Solems klinikk, opplyser at de gikk på skole på institusjonen. Flere av barna sier at de lærte svært lite, og to av dem forteller om en lite målrettet undervisningsform. Den ene forteller at barna ofte la puslespill eller lagde figurer av leire, mens den andre sier at det ofte var lagt opp til en praktisk undervisningsform der barna og læreren avtalte en fritidsaktivitet om morgenen. Han sier at denne typen aktiviteter gikk på bekostning av de vanlige skolefagene.

De tre guttene som bodde på Oksenøen, forteller at det var skole på institusjonen, men at undervisningen ikke ble prioritert fordi barna måtte arbeide på gården. To av barna som bodde på Bugges og jenta som var på Skarrud, opplyser at de gikk på skole i nærmiljøet.

Ingen av barna som bodde på Bugges eller Dr. Solems klinikk, har gitt opplysninger om at de hadde spesielle plikter. De fleste av barna som bodde på Dr. Solems klinikk, opplyser at de hadde det veldig fritt på institusjonen. To av barna sier at denne friheten gikk på bekostning av skolegang og skolearbeid. Flere forteller om fritidsaktiviteter i regi av institusjonen.

De tre guttene som bodde på Oksenøen, opplyser at de måtte arbeide svært mye på institusjonen. Det var i hovedsak gårdsarbeid guttene ble satt til, og en av guttene mener at institusjonen brukte guttene som billig arbeidskraft framfor å gi dem et godt skoletilbud. Han sier at han ofte måtte utføre fysisk hardt arbeid selv om de ansatte visste at hans helsetilstand ikke tillot dette. De arbeidet så mye på Oksenøen at det sjelden var tid til fritidsaktiviteter. Gutten som bodde på Skili, forteller at han måtte arbeide hele tiden.

To av barna som bodde på Dr. Solems klinikk, forteller at styreren stod for helsetilsynet. En av dem mener at det hørte med til behandlingen at barna skulle leke og ha det fritt. Ingen andre barn forteller om kontakt med behandlingspersonell eller om noen former for behandling. En av guttene som bodde på Oksenøen, forteller at det aldri var helsetilsyn på institusjonen, dette til tross for at de ansatte visste at

han av helsemessige årsaker hadde behov for tilsyn og oppfølging av helsepersonell.

Følelsesmessig omsorg

Med få unntak forteller barna som bodde på Bugges, Oksenøen, Skarrud og Skili at de fikk lite omsorg mens de var på institusjonene. To av barna som bodde på Dr. Solems klinikk opplyser at de ble godt ivaretatt følelsesmessig, mens to andre sier at de fikk lite omsorg på institusjonen. Både styreren og en av tantene på Dr. Solems klinikk beskrives av flere av barna som omsorgsfulle og snille mennesker.

Fysiske overgrep

Et av barna som bodde på Dr. Solems klinikk, forteller at barna ble låst inn på rommet når de hadde gjort noe galt. Et annet barn sier at en ansatt tvang henne til å spise mat hun ikke klarte å spise fordi hun hadde vært syk. Hun forteller at matstraffen mer var av psykisk enn av fysisk art. Jenta som bodde på Skarrud, forteller at en ansatt ved en anledning som straff låste henne inn på rommet i to døgn. En gutt som bodde på Bugges, opplyser at en ansatt én gang slo ham med en planke over ryggen og baken. En annen gutt forteller at han fikk masse juling på Bugges, og at han én gang ble slått bevisstløs med en kjepp. En gutt som bodde på Oksenøen, sier at han ble slått med knyttneve eller med belte av en av de ansatte om han ikke gjorde som han sa.

Seksuelle overgrep

Ett av barna som bodde på Bugges, forteller om klåing og onanering fra enkelte ansatte. En jente som bodde på Dr. Solems klinikk, forteller at en eldre gutt på institusjonen tvang henne til samleie. En gutt som bodde på Oksenøen, forteller at en eldre gutt truet ham med kniv til å utføre seksuelle handlinger. En gutt som bodde på Skili, sier at han måtte onanere mens en ansatt så på.

Tilsyn

Et av barna som bodde på Bugges, forteller at de fikk besøk av en reiseinspektør fra barnevernkontoret. En gutt som bodde på Oksenøen, forteller at det var tilsyn én gang i året, men at guttene ikke hadde kontakt med tilsynspersonene. En annen gutt forteller at en representant fra barnevernkontoret ikke trodde på ham da han fortalte at han var blitt utsatt for seksuelle overgrep av en eldre gutt på Oksenøen.

11.4.6 Oppsummering

Det framkommer av rullebladene at 17 av 18 av de tidligere barnehjemsbarna som har vært på behandlingshjem i perioden 1950-1969, var i kontakt med

enten Skolepsykologisk kontor, Nic Waals institutt eller Rikshospitalet før de ble plassert på et av hjemmene. For ett av de totalt 19 tidligere barnehjemsbarna som har vært på behandlingshjem, har utvalget ikke funnet rulleblad.

Samtidig forteller de tidligere barnehjemsbarna at de fleste behandlingshjemmene verken hadde faglig tilsyn eller terapitilbud for barna. Kun ett av de tidligere barnehjemsbarna som var på behandlingshjem, forteller om tilsyn av fagpersoner. To nevner ordet behandling.

Det framkommer av intervjuene at enkelte behandlingshjem prioriterte fysisk hardt arbeid framfor

behandling og skolegang for barna. Flere av de tidligere barnehjemsbarna har fortalt at de ble utsatt for fysiske avstraffelser og seksuelle overgrep på enkelte av behandlingshjemmene.

De fleste intervjuene med tidligere barnehjemsbarn som har vært på behandlingshjem, befester også det generelle inntrykket Granskingsutvalget har av barnehjemmene i granskingsperioden: Det var lite stimulering og oppfølging av det enkelte barn, og barna fikk i for liten grad den følelsesmessige oppfølgingen de hadde behov for av personalet på institusjonene.

12 Sammenfattende vurderinger

12.1 Overgrep

I Granskingsutvalgets mandat, punkt 3 a, bes utvalget om å kartlegge faktiske forhold knyttet til at barn ved institusjonene skal ha blitt utsatt for fysiske overgrep av seksuell eller voldelig art.

Lov av 20. juni 1881 om «Indskrænking i Anvendelsen av legemlig Revselse», ga foreldre og andre som sto i foreldres sted, rett til å anvende måteholden legemlig refselse på barn som sto under deres myndighet, til fremme av oppdragelsens øyemed. Også Vergerådsloven hadde lovbestemmelser som ga hjemmel til å benytte kroppslig refselse overfor barn. Barnevernloven av 1953 innebar imidlertid en endring vedrørende de barna som bodde i institusjon. I § 42, annet ledd, het det at «kroppslig refsing må ikke nyttes». Enhver form for kroppslig refselse av barn i institusjon var derfor straffbart etter bestemmelsene om legemskrenkninger i straffeloven. Etter loven hadde altså barn som bodde på institusjon et sterkere vern mot fysiske overgrep enn barn som bodde sammen med sine foreldre. Dette varte fram til 25. februar 1972, da den nevnte loven av 20. juni 1881 ble opphevet.

«Forskrifter for barneheimer» fastsatt av Sosialdepartementet i august 1954, viser til barnevernlovens bestemmelse på dette området, og legger til at «heller ikke andre former for straff bør nyttes, så som isolering, tilbakeholding av lommepenger, forbud mot å delta i fornøyelser og lignende». Slike former for avstraffelser ble altså ikke utelukket, men formuleringen tilsa at det skulle utvises stor varsomhet med å bruke dem.

De sammenfattende vurderingene i dette kapitlet, er basert på opplysninger Granskingsutvalget har fått fra tidligere barnehjemsbarn, ansatte på institusjonene og ansatte i andre stillinger innen barnevernet i Oslo.

Noe informasjon er også funnet i skriftlige kilder. Mest sentralt står en straffesak med påfølgende dom fra Eidsivating lagmannsrett av 1. juli 1955, som omhandler seksuelle overgrep mot sju gutter som bodde på barnehjemmet Barnevern i Schwensensgate. Ut over dette er det funnet noen opplysninger om fysiske overgrep i forbindelse med personalsaker på institusjonene. For øvrig er arkivmaterialet meget sparsomt.

Det vises til kapitlene om hver enkelt institusjon for mer utfyllende opplysninger.

12.1.1 Fysiske overgrep

Granskingsutvalget har fått opplysninger om fysiske avstraffelser på mange av institusjonene som er nevnt i mandatet, samt på flere andre barnehjem, familiehem, spesialskoler og behandlingshem. Opplysningene er gitt i form av beretninger om avstraffelser/fysiske overgrep som dreier seg om alt fra enkeltepisoder av mindre alvorlig karakter, til en grovere og mer systematisk form for fysisk mishandling.

Det er særlig fire forhold som har påvirket omfanget og karakteren av fysiske overgrep på institusjonene. Dette er type institusjon, størrelsen på institusjonene, personalressurser og hvem som var styrer i de aktuelle periodene.

Når det gjelder ungdomshjemmene, har utvalget fått informasjon om et fåtall tilfeller av fysiske overgrep. Disse tilfellene framstår som klare unntak, og Granskingsutvalget konkluderer med at fysiske avstraffelser i svært liten grad ble benyttet som atferdsregulerende metode ved ungdomshjemmene.

Utvalget har ikke fått opplysninger om at det ble begått fysiske overgrep mot barn som bodde på sped- og småbarnshjemmene i mandatperioden.

Det er Granskingsutvalgets oppfatning at bruk av fysiske avstraffelsesmetoder var mest utbredt på de store barnehjemmene, som Løkkeberg, Barnevern i Schwensensgate, Breidablikk/ Fagerholt, Frydenberg, samt Geitmyra observasjonsskole.

Når utvalget velger å trekke fram noen institusjoner, er dette fordi overgrepene på disse institusjonene var særlig omfattende. Flere av de tidligere barnehjemsbarna som bodde på disse institusjonene, har fortalt om systematiske avstraffelser av grov karakter. En fellesnevner i de tidligere barnehjemsbarnas beretninger er at det var styreren eller styrerassistenten som selv sto for avstraffelsene, eller «kommanderte» andre ansatte til å utføre dem. Etter utvalgets oppfatning var dette med på å sette de fysiske avstraffelsene i system, samt at det legitimerte handlingene i de andre ansattes øyne. Det vises i denne forbindelse til personalsaken mot en barnepleierske på Løkkeberg barnehjem tidlig på 1960-tallet. Barnepleiersken ble sagt opp fra sin stilling av Oslo kommune etter at det ble avdekket at hun hadde slått flere av guttene på barnehjemmet. Hun motsatte seg oppsigelse blant annet på det grunn-

lag at både styrerassistenten og de andre ansatte på barnehjemmet også slo guttene.

Bruken av fysiske avstraffelsesmetoder var mest utbredt på 1950- og 1960-tallet, og var, som allerede nevnt, ofte knyttet til hvem som var styrer ved den enkelte institusjon. Utvalget har fått høre fra både tidligere barnehjemsbarn og ansatte at det skjedde store endringer, som oftest til det bedre, etter at den «gamle» styreren gikk av og en ny styrer begynte. På noen av institusjonene var det ikke styrerskifte, og de gamle regimene besto til et stykke ut på 1970-tallet. Dette gjelder særlig barnehjemmene Solfeng, Emmas, Frydenberg og Ohnheim. Fra tidligere beboere og ansatte ved Alfredheim I/Heggeli barnehjem har utvalget fått høre om et svært strengt regime fram til styrerskiftet på midten av 1980-tallet.

Granskingsutvalget har fått høre om avstraffelsesmetoder og fysiske overgrep av ulik alvorlighetsgrad. Noen av de tidligere barnehjemsbarna har fortalt om grov mishandling i form av harde slag, slag med gjenstander, spark og regelrett juling. Andre har fortalt om mindre grove krenkelser, som ørefiker, klyping og lugging. Også det å stenge barn inne i kjelleren, på loftet eller i andre små rom, har på noen av barnehjemmene vært svært utbredt. Flere av de tidligere barnehjemsbarna har fortalt at de kunne være innestengt i relativt lang tid, noen anslår i flere timer og over natten. De forteller at lyset ofte ble slått av, noe de opplevde som svært skremmende. Utvalget har videre fått informasjon om at en eller flere av de ansatte ved barnehjemmene Bernhard L. Mathisen, Barnevern, Breidablikk, Emmas, Løkkeberg, Ohnheim, Solfeng og Tangen, fysisk tvang i barna mat, og i de mest ekstreme tilfellene ble barna tvunget til å spise sitt eget oppkast. Utvalget anser tvangsmating for å være et fysisk overgrep.

Sengevætere ble ved flere av institusjonene behandlet på en svært krenkende måte. Flere av barna som bodde på barnehjemmene Solfeng, Barnevern, Emmas, Frydenberg og Tangen, samt mange av dem som var plassert på Geitmyra observasjonsskole, har fortalt at de ble straffet fysisk dersom de tisset i sengen. I tillegg har disse barna fortalt at de opplevde det som svært vanskelig og sårende at de ble utsatt for sjikanerende kommentarer fra ansatte og andre barnehjemsbarn. Utvalget mener at en slik krenkende behandling av sengevætere kan karakteriseres som et psykisk overgrep.

Et felles minne for relativt mange av de tidligere barnehjemsbarna som ble utsatt for fysiske avstraffelser, er at de sjelden visste hvorfor de ble straffet. Mange av barna har fortalt at dette førte til at hverdagen ble preget av usikkerhet og frykt.

Granskingsutvalget har mottatt både skriftlig og muntlig informasjon om personalsaker som innbefat-

ter fysiske avstraffelser/fysiske overgrep på noen av barnehjemmene. Som nevnt ble en barnepleierske som var ansatt på Løkkeberg sagt opp av Oslo kommune på begynnelsen av 1960-tallet, da det ble avdekket at hun hadde slått flere av guttene. Av sakens dokumenter framgår det at flere av de andre ansatte også ved en eller flere anledninger hadde slått, lugget eller vært hardhendte overfor guttene. På Ohnheim klaget flere av de ansatte på styrerens behandling av barna; blant annet skal hun ha straffet barna ved å stenge dem inne i kjelleren. Saken ble til slutt løst ved at styreren fikk en annen stilling i kommunen. Både tidligere barnehjemsbarn og ansatte ved Barnevern i Schwensensgate har fortalt at styreren og en mannlig ansatt ved institusjonen ble sagt opp på slutten av 1950-tallet. Årsaken til dette var at styreren hadde beordret den mannlige ansatte til å gi flere av guttene på barnehjemmet juling.

Fortellingene fra tidligere barnehjemsbarn som bodde på institusjonene i tiden før 1954, skiller seg ikke nevneverdig ut i forhold til de fortellingene fra dem som bodde der etter 1954. Granskingsutvalget har hørt at fysiske avstraffelser også da ble benyttet av ansatte ved institusjonene som er nevnt i mandatet. Straffemetodene som er hyppigst nevnt er ris på rumpa, lugging og innestenging i kjeller. De store barnehjemmene, som Barnevern i Schwensensgate, Løkkeberg, Breidablikk/Fagerholt, samt Geitmyra observasjonsskole, skiller seg negativt ut også i tiden før 1954.

12.1.2 Seksuelle overgrep

Granskingsutvalget har fått opplysninger om at det har foregått overgrep mot barn på de fleste typer institusjoner, med unntak av sped- og småbarnshjemmene. Noen av de tidligere barnehjemsbarna har fortalt om ett enkelt overgrep, andre at de levde med overgrep over flere år. Overgrepene som er beskrevet varierer fra seksuell atferd, som blotting og beføling, til seksuell omgang ved samleie. Enkelte av overgrepene utvalget har fått høre om, kan betegnes som voldtekter. Fra tiden etter første halvdel av 1970-tallet har utvalget kun unntaksvis fått beretninger om seksuelle overgrep på institusjonene.

På ungdomshjemmene har utvalget fått få fortellinger om seksuelle overgrep, selv om enkelte tidligere barnehjemsbarn har nevnt episoder som anses som kritikkverdige. Blant annet har utvalget fått høre at det på ungdomshjemmene kunne forekomme seksuelle forhold mellom eldre beboere og yngre ansatte.

Det er to barnehjem, Barnevern i Schwensensgate og Løkkeberg, som klart skiller seg ut i forhold til de andre barnehjemmene når det gjelder seksuelle overgrep. Granskingsutvalget har fra disse to institusjonene fått høre relativt likelydende historier fra en rekke tid-

ligere barnehjemsbarn. Ut fra intervjumateriale, samt på grunnlag av den dokumenterte straffesaken fra Barnevern, går det fram at dette dreier seg om seksuelle overgrep mot mange barnehjemsbarn og at de seksuelle overgrepene er av til dels svært grov karakter.

På Barnevern i Schwensensgate ble de seksuelle overgrepene begått av en mannlig fritidsleder ved barnehjemmet. I Eidsivating lagmannsretts dom av 1. juli 1955 ble fritidslederen dømt til fengsel i 3 år og 1 måned, samt ilagt sikring i inntil fem år, for seksuelle overgrep mot sju barnehjems gutter. Det framheves i dommen som graverende at noen av guttene ble utsatt for gjentatte overgrep. Overgriperens stilling og forhold til guttene, og de skadevirkninger hans handlinger kan ha hatt for disse i psykisk henseende, blir også framhevet som graverende. I intervju med utvalget har flere tidligere barnehjemsbarn fra Barnevern enn de som er nevnt i dommen, fortalt at de ble utsatt for tilsvarende seksuelle overgrep fra fritidslederen. Granskingsutvalget legger derfor til grunn at overgrepene har vært mer omfattende og alvorlige enn det som har vært kjent og nevnt i dommen.

På Løkkeberg var gjerningsmannen en person som fra begynnelsen av 1950-tallet og fram til slutten av 1960-tallet fungerte som en uformell støtteperson/aktivitør på institusjonen. Granskingsutvalget legger til grunn at mange av guttene på Løkkeberg ble utsatt for seksuelle overgrep av denne mannen. De seksuelle overgrepene karakteriseres som svært grove. Det er graverende at flere av guttene ble utsatt for gjentatte overgrep over tid, og at overgriperen misbrukte sin rolle som ideal og farsfigur overfor guttene. I tillegg må det framheves at overgrepene foregikk over en svært lang periode, hele 15–20 år. Granskingsutvalget legger til grunn at overgrepene førte til både fysiske og psykiske skader for flere av guttene.

Også når det gjelder andre institusjoner har Granskingsutvalget fått opplysninger om at enkelte av de ansatte begikk seksuelle overgrep mot noen av barnehjemsbarna. Flere tidligere barnehjemsbarn som bodde på Orkerød guttehem har fortalt at én eller flere av de kvinnelige ansatte misbrukte dem seksuelt. Også på Frydenberg, Breidablikk/Fagerholt og Bestun, er det fortalt at det kunne forekomme overgrep fra kvinnelige ansatte. Utvalget har også fått informasjon om andre overgripere, som ikke var ansatt på institusjonen, men som hadde en tilknytning til stedet, for eksempel som støttekontakt. Det er også berettet om tidligere beboere som oppsøkte institusjonen etter at de selv hadde flyttet derfra, med det formål å forgripe seg seksuelt på barnehjemsbarna.

Noen av barnehjemsbarna ble utsatt for seksuelle overgrep fra andre barnehjemsbarn. Mest utbredt synes dette å ha vært på de store gutteinstitusjonene

Løkkeberg og Geitmyra observasjonsskole. I stor grad gikk dette utover de yngste guttene på institusjonene. Overgrepene som er beskrevet er av ulik karakter og alvorlighetsgrad.

De fleste av barna som ble utsatt for seksuelle overgrep har opplyst til Granskingsutvalget at de ikke fortalte om dette til noen voksne. Heller ikke snakket barna om dette seg imellom. Årsaken var at de følte skam og skyldfølelse for det som hadde skjedd. Noen av barna mener at ansatte på barnehjemmet forsto, eller i det minste burde ha forstått, at det foregikk seksuelle overgrep. De få som fortalte om overgrepene til voksne, opplevde i enkelte tilfeller ikke å bli trodd. Granskingsutvalget har også fått høre at to barn ble straffet etter å ha fortalt at de hadde blitt utsatt for seksuelle overgrep. Utvalget har i tillegg merket seg at en barnepleierske som jobbet på Barnevern i Schwensensgate, meldte fra til styresen ved barnehjemmet om sin mistanke om at fritidslederen begikk seksuelle overgrep, men ble avvist.

Fra tiden før 1954 har Granskingsutvalget fått beretninger om enkelte tilfeller av seksuelle overgrep ved enkelte av institusjonene som er nevnt i mandatet. På Barnevern i Schwensensgate begikk en vaktmester seksuelle overgrep mot to gutter. Saken ble politianmeldt og vaktmesteren erkjente forholdene. Straffesaken ble avgjort med en påtaleunntatelse i 1952, som innebar at vaktmesteren slapp å sone fengselsstraff, på betingelse av at han ikke begikk nye straffbare handlinger i løpet av de neste to år. På Løkkeberg barnehjem ble en av guttene som bodde der før 1954, utsatt for seksuelle overgrep fra den samme mannen som er nevnt ovenfor.

12.2 Omsorgssvikt

Det framgår av Granskingsutvalgets mandat, punkt 3 b, at et av formålene med granskingen er å kartlegge faktiske forhold knyttet til den praktiske og følelsesmessige omsorgen barna fikk på institusjonene.

I 1954 fastsatte Sosialdepartementet «Forskrifter for barneheimer». I kapittel III, «Omsorgen for barna», heter det følgende:

Barneheimen skal være en erstatning for barnets naturlige heim. Den skal søke å gi barna like gode oppvekstvilkår og utviklingsmuligheter (fysisk og psykisk) som en god privat heim.

Det må sørges for at barna får de opplevelser, inntrykk og erfaringer som er forutsetningen for en normal og allsidig utvikling. Et naturlig samvær med nabolagets barn må fremmes.

Hvert enkelt barn har krav på den forståelse, hjelp og veiledning som de har behov for

etter sin alder og sine fysiske og psykiske forutsetninger.

Syke barn må straks skaffes nødvendig legehjelp.

Særlig vekt legges på at barna trives og føler seg trygge. Kroppslig refsing må ikke nyttes, jfr. barnevernlovens § 42, annet ledd. Heller ikke andre former for straff bør nyttes, så som isolering, tilbakeholding av lommepenger, forbud mot å delta i fornøyelser o.l.

Forskriftene omtaler også forhold vedrørende lokalene, innredning og utstyr og personale. Her heter det blant annet at små barnehjem med mindre enn 15 barn må foretrekkes. Antall barn på soverommene bør ikke være over tre til fire barn, og store barn bør ha enerom eller tomannsrom. Barna skal videre ha hver sin seng og plass til private eiendeler, og hjemmet skal ha tilstrekkelig med leke- og sysselsettingsmateriale for de forskjellige alderstrinn. Personalet skal videre være så stort at barnas fysiske og psykiske behov kan tilgode- ses på en tilfredsstillende måte.

De sammenfattende vurderingene som følger i dette kapittelet, er basert på opplysninger Granskingsutvalget har fått fra tidligere barnehjemsbarn, ansatte på barnehjemmene og ansatte i andre stillinger innen barnevernet i Oslo. Noe informasjon, særlig gjelder dette praktiske forhold, er også funnet i skriftlige kilder. Når det gjelder påpekninger av mangler ved den praktiske omsorgen og særlig den følelsesmessige omsorgen, er arkivmaterialet meget sparsommelig.

Det er særlig fire forhold som har påvirket både den praktiske og den følelsesmessige omsorgen ved de ulike institusjonene. Dette er type institusjon, størrelsen på institusjonene, personalressurser og hvem som var styrer i de aktuelle periodene.

Det vises til kapitlene om hver enkelt institusjon for mer utfyllende opplysninger.

12.2.1 Praktisk omsorg

Granskingsutvalget har vurdert den praktiske omsorgen ved institusjonene med utgangspunkt i om barnas fysiske oppvekstvilkår og utviklingsmuligheter ble ivaretatt på en tilfredsstillende måte. Utvalget har kartlagt forhold som vedrører for eksempel mat, klær, skole, fritidsmuligheter og boforhold.

De fleste tidligere barnehjemsbarn og ansatte forteller om tilstrekkelig mat av tilfredsstillende kvalitet. Granskingsutvalget har fått enkeltstående beretninger om at barna på noen av institusjonene fikk for lite mat, eller at det ble servert gammel mat og ensidig kost. Dette gjaldt særlig i de første årene av mandatperioden.

Det er imidlertid Granskingsutvalgets klare oppfatning at de sosiale rammene rundt måltidene på mange av barnehjemmene i perioder var svært kritikkverdige. Det ble, i likhet med i mange private hjem, krevd at barna satt stille ved bordet og spiste opp maten. Men straffereaksjonene på institusjonene hvis så ikke skjedde, må i mange tilfeller karakteriseres som alvorlige atferdsregulerende metoder. Å servere den samme maten på nytt til neste måltid, gjerne flere ganger, var en praksis som ofte ble benyttet. Barna kunne også bli vist bort fra bordet, og/eller bli nektet det påfølgende måltidet, noe som medførte at de i perioder kunne gå sultne. Utvalget har fått informasjon om at ansatte, en eller flere, på barnehjemmene Bernhard L. Mathisen, Barnevern, Breidablikk, Emmas, Løkkeberg, Ohnheim, Solfeng og Tangen, fysisk tvang mat i barna, noe utvalget anser for å være et fysisk overgrep. I de mest ekstreme tilfellene ble barna tvunget til å spise sitt eget oppkast. Som følge av brudd på gjeldende regler rundt måltidene, forekom også rene fysiske avstraffelser eller innestenging i kjeller eller kott. Styreren var ofte avgjørende for hvordan måltidene artet seg, og ved tilfellene av tvangsmating var styreren ofte den aktivt handlende part. Tilfeller av tvangsmating og andre straffereaksjoner i forbindelse med måltidene, forekom på flere av institusjonene helt fram til slutten av 1970-tallet.

Når det gjelder klær og klesstell, er det store variasjoner i hvordan de tidligere barnehjemsbarna har oppfattet forholdene. På enkelte institusjoner, særlig de store barnehjemmene, og særlig tidlig i mandatperioden, opplevde flere at kvaliteten på klærne var dårlig og at de skilte seg ut i forhold til andre barn. Dette gjaldt særlig Barnevern i Schwensengate, Bestun og Orkerød gutte- og pikehjem. Utvalget har hørt at klær kunne bli kjøpt inn i store partier, og legger derfor til grunn at klærne lett kunne framstå som ensartede.

Det er Granskingsutvalgets oppfatning at oppfølgingen av barnehjemsbarna i forhold til skole og lekselesing, var en nedprioritert oppgave på flere institusjoner. Særlig gjaldt dette de store barnehjemmene, og i utpreget grad i begynnelsen av mandatperioden. Både Frydenberg, Løkkeberg og Barnevern i Schwensengate hadde et stort antall barn som gikk på hjelpeskoler. Dermed ble de barna som hadde størst behov, hardest rammet av den mangelfulle oppfølgingen. Også på Orkerød gutte- og pikehjem og på Bestun barnehjem har Granskingsutvalget konkludert med at de ansatte utførte sin oppgave i forhold til skole- og lekseoppfølging på en mangelfull måte.

Når det gjelder fritidsaktiviteter, har utvalget hørt at dette varierte både mellom institusjonene og i forhold til tidsperioder. I begynnelsen av perioden var det en utbredt holdning at barna skulle beskjefte

seg selv. Institusjonens beliggenhet var derfor med på å avgjøre hvilke aktiviteter som var tilgjengelige for barna. Ut fra beretningene er det også klart at styrernes holdninger til hvilke aktiviteter barna skulle holde på med, hadde stor betydning.

Også omfanget av barnas arbeidsoppgaver og plikter varierte mellom institusjonene, men det er utvalgets oppfatning at mengden av plikter på de fleste barnehjennene ikke var større enn det som var vanlig for andre barn. På ungdomshjennene sto ungdommene forholdsvis fritt til selv å styre dagene, og mulighetene for skolegang og arbeid synes å ha vært ivaretatt på en tilfredsstillende måte.

Mange av barneverninstitusjonene var lite hensiktsmessige som hjem for barn. Flere av de store barnehjennene, som Barnevern, Løkkeberg og Orkerød, ble av Oslos myndigheter vurdert som meget gammeldagse, for store og lite egnede allerede tidlig i 1950-årene. I 1955 var det i gjennomsnitt 28 barn på de tolv kommunale barnehjennene i Oslo, men enkelte hadde rundt 40 barn. På dette tidspunktet var oppfatningen i Oslo kommune at etter moderne krav burde det enkelte barnehjem ikke ha mer enn åtte til tolv plasser. Prosessen med å omorganisere, nedlegge og bygge nye institusjoner tok likevel lang tid. I 1965 var gjennomsnittlig antall plasser per institusjon fremdeles så høyt som 26, selv om to av de største barnehjennene da var nedlagt. Det er utvalgets oppfatning at bygningsstandard, boforhold og den generelle materielle standarden på de fleste barnehjennene, var lite tilfredsstillende fram til begynnelsen av 1970-tallet. Fra da av ble barnehjennene mindre og den materielle standarden bedre. Boforholdene på ungdomshjennene har jevnt over vært bedre enn boforholdene på barnehjennene i hele mandatperioden.

Lav bemanning i forhold til antall barn var et stort problem på de fleste av barneverninstitusjonene. I begynnelsen av mandatperioden besto personalet ofte av unge jenter uten relevant erfaring. I tillegg kunne det være stadige utskiftninger blant personalet. Fra midten av 1970-tallet bedret personellsituasjonen seg betraktelig, både med hensyn til at det generelt ble flere ansatte på institusjonene og at de ansatte hadde barnefaglig utdanning. Ett unntak er Alfredheim I/Heggeli barnehjem, hvor personellsituasjonen ble tilfredsstillende først på midten av 1980-tallet.

Styrerne hadde stor innflytelse og preget sine institusjoner på godt eller vondt. Utvalget sitter med et inntrykk av at det var et kjent problem innen barnevernet i Oslo på 1960- og 1970-tallet, at noen av barnehjemstyrerne ikke var ansett som faglig kompetente. Dette gjaldt ofte eldre styrere med lite utdanning. De hadde jobbet på institusjonene i mange år og drev dem etter gamle og umoderne metoder. En uskikket

styrer kunne være den direkte årsaken til at den praktiske omsorgen sviktet.

Utvalget vil påpeke at standarden på den praktiske omsorgen på barneverninstitusjonene gjennomgikk en kraftig og positiv utvikling i løpet av mandatperioden, særlig fra midten av 1970-tallet av.

12.2.2 Følelsesmessig omsorg

I vurderingen av den følelsesmessige omsorgen har utvalget blant annet lagt vekt på om forholdene var lagt til rette for at barna kunne føle trygghet og likeverd, samt om de ble gitt mulighet til å utvikle seg sosialt.

Granskingsutvalget finner det godt gjort at den følelsesmessige omsorgen på flere vesentlige punkter var mangelfull på de fleste typer institusjoner, som barnehjem, skolehjem, behandlingshjem, spesialskoler og familiehjem, særlig på 1950- og 1960-tallet. Unntaket er igjen de fleste ungdomshjennene, og særlig nevnes Sommerfryd og Bakkehaugen, hvor det var tilfredsstillende forhold.

Granskingsutvalgets oppfatning er at ivaretagelsen av barnas behov for nærhet og trygghet i det alt vesentlige var avhengig av hvem som var styrer på institusjonen. Flere av styrerne ser i liten grad ut til å ha latt seg påvirke av samfunnsutviklingen ellers, og holdt fast ved et gammeldags syn på barneoppdragelse og barns behov. Utvalget har hørt om institusjoner som i stor grad endret karakter ved skifte av styrer. På Breidablikk/Fagerholt skjedde dette allerede i 1954, mens det gammeldagse regimet på Alfredheim I/Heggeli var helt fram til 1985, med unntak av 1959-1963.

Generelt kan det sies at den følelsesmessige omsorgen, som personlig kontakt, trøst og trygge rammer, ble dårligst ivaretatt i første halvdel av mandatperioden. Noen av barna har beskrevet institusjonen de bodde på som en oppbevaringsplass for barn, ikke et hjem. Mange har fortalt at de var ensomme og redde.

Granskingsutvalget har fått informasjon om at barn på flere av institusjonene ble utsatt for krenkende og sjikanerende uttalelser fra de ansatte, samt forskjellsbehandling og trusler, som i enkelte tilfeller kan karakteriseres som psykiske overgrep. Utvalget har fått beretninger om at de ansatte gjorde narr av dem som var sengevætere, og ydmyket dem foran de andre barna på barnehjennene Alfredheim I/Heggeli, Barnevern, Emmas, Frydenberg, Ohnheim, Solfeng, Tangen og Geitmyra observasjonsskole. Også enkelte barns familieforhold ble nedlatende omtalt i andres påhør av ansatte på noen av disse institusjonene. Ungdommer som bodde på ungdomshjennene Biermannsgate og Høgvarde, har fortalt om lignende episoder. Flere av de tidligere barnehjemsbarna har imidlertid fortalt om enkelte ansatte som viste dem

omsorg og støtte, men de har samtidig presisert at disse ansatte var i et klart mindretall. Flere av de tidligere ansatte på institusjonene har fortalt at de ble pålagt så mange praktiske arbeidsoppgaver at de hadde lite tid til samvær med og omsorg for barna. Dette hadde også sammenheng med at det var for få ansatte i forhold til antall barn.

Fra barnehjemmene Alfredheim I/Heggeli, Alfredheim II, Emmas, Bernhard L. Mathisen, Breidablikk/Fagerholt, samt Geitmyra observasjonsskole og ungdomshjemmet Biermannsgate, har både tidligere barnehjemsbarn og ansatte fortalt at barna ble forskjellsbehandlet av de ansatte. Det var hovedsakelig styrerne som sto for forskjellsbehandlingen. Også de barna som ble tilgodesett opplevde dette som negativt, da dette ødela forholdet deres til de andre barnehjemsbarna.

Noen av de tidligere barnehjemsbarna som bodde på Løkkeberg og Peterhof, har fortalt at ansatte truet med å sende dem til institusjoner som hadde et dårlig rykte, som Geitmyra observasjonsskole og Bastøy. Dette gjorde tilværelsen deres utrygg. Noen av barna som bodde på barnehjemmene Solfeng og Frydenberg, har fortalt at ansatte brukte religion til å skremme barna.

Granskingsutvalget har fått et klart inntrykk av at det på de fleste institusjonene i liten grad var lagt til rette for at barna skulle ha kontakt med sin familie. I enkelte tilfeller var besøksordningene svært rigide. Særlig gjaldt dette på 1950- og 1960-tallet, men også besøksordningene var avhengig av hvem som til enhver tid var styrer på institusjonen. Flere av de tidligere ansatte utvalget har intervjuet, har fortalt at det senere i mandatperioden ble lagt bedre til rette for familiekontakt, men det ble likevel ikke jobbet nok for å få med også de ressursvake familiene.

Flere av de tidligere barnehjemsbarna som bodde på barnehjemmene Barnevern i Schwensengate, Bestun, Emmas, Frydenberg, Tangen og Geitmyra observasjonsskole på 1950- og 1960-tallet, sier at de hadde lite kontakt med omverdenen. Barna var lite integrert i nabolaget og hadde få, om noen, venner utenfor institusjonen. Andre barnehjem synes å ha vært mer åpne i forhold til nærmiljøet, men enkelte tidligere barnehjemsbarn forteller at de likevel følte seg isolerte. Granskingsutvalget legger til grunn at selv om flere av barnehjemmene var relativt åpne, var det i for stor grad overlatt til barna selv å engasjere seg og ta del i livet utenfor institusjonen.

For ungdommene som bodde på ungdomshjemmene, var tilværelsen langt friere. På disse institusjonene ble det etter hvert en utfordring for de ansatte å holde ungdommene borte fra kriminalitet og rusmiljøer. Både tidligere ansatte og beboere på ungdomshjemmene forteller om økende rusproblemer fra slutten av 1960-tallet av.

Granskingsutvalget har fått varierende opplysninger om miljøet blant barna på de forskjellige institusjonene. Fra Løkkeberg barnehjem og Geitmyra observasjonsskole har det blitt fortalt om en rangordning der den sterkeste rett rådde. De eldre guttene dominerte i miljøet og utvalget har hørt beretninger om at de mobbet, var voldelige og begikk seksuelle overgrep mot de yngre guttene. Det har også kommet opplysninger om en viss rangordning på andre institusjoner, blant annet ungdomshjemmene Bakkehaugen og Biermannsgate. Flere av barna som bodde på barnehjemmene Solfeng og Emmas, opplevde at styrerens forskjellsbehandling ødela miljøet blant barna. Felles for de fleste av institusjonene er at de ansatte i liten grad synes å ha klart å regulere og styre forholdet mellom barna. Flere av de tidligere barnehjemsbarna har fortalt at de voksne sjelden grep inn i konflikter, og at det i for liten grad ble reagert mot de barna som mobbet eller var voldelige. Noen av de tidligere ansatte har sagt at de prøvde å forhindre og reagere på slik atferd. Men flere av dem har også fortalt at dette var vanskelig på grunn av den knappe bemanningen, noe som gjorde det svært vanskelig å ha oversikt over det som skjedde på institusjonen.

Relativt mange av de tidligere barnehjemsbarna forteller imidlertid om et bra samhold mellom barna på institusjonene.

Det er Granskingsutvalgets inntrykk at barna, i relativt liten grad ble forberedt på livet utenfor barneverninstitusjonen. Flere av de tidligere barnehjemsbarna som er intervjuet, har fortalt at de ikke hadde forutsetninger for å klare seg da de ble utskrevet fra institusjonene. Flere av jentene som hadde lange institusjonsopphold bak seg, avslutningsvis ved ungdomshjem, har fortalt at dette ble et stort problem for dem. Granskingsutvalget mener dette kan skyldes at barna/ungdommene i for liten grad ble inkludert i de daglige gjøremålene på institusjonene, som for eksempel innkjøp, matlaging og annet. Mangelen på trygge, voksne samtalepartnere som kunne veilede dem, var også et stort savn for mange. Mye tyder på at oppmerksomheten rundt dette problemet kom til uttrykk ved flere av institusjonene på begynnelsen av 1970-tallet. Både tidligere barnehjemsbarn og ansatte forteller om bedre personlig oppfølging og at barna tok mer del i den daglige driften av institusjonene etter 1970.

12.3 Tilsyn

12.3.1 Granskingsutvalgets grunnlag for vurderingen

Ved Granskingsutvalgets vurdering av tilsynet ved de enkelte institusjonene er det tatt utgangspunkt i barnevernloven av 1953, forskrifter om tilsyn, rundskriv,

arkivmateriale i form av planer, instruksjoner og retningslinjer for ulike instanser og embeter som skulle føre tilsyn, samt tilsynsrapporter, årsmeldinger og lignende. Videre har utvalget intervjuet en rekke personer som har hatt informasjon om tilsynet; blant annet ti tidligere medlemmer av tilsynskomiteene fra perioden 1947–1984, 17 personer som var ansatt ved barnevernkontoret i perioden 1960–1988, en tidligere sosialrådmann og en person som var ansatt som barnevernkonulent hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Også tidligere styrere og ansatte ved institusjonene så vel som de tidligere barnehjemsbarna har uttalt seg om tilsynet.

12.3.2 Det kommunale tilsynet

Med innføringen av lov om barnevern i 1953 forsøkte man å forbedre en uoversiktlig og dårlig fungerende tilsynsordning. I barnevernloven § 42 ble barnevernsmemndene pålagt tilsynsansvar for alle barneverninstitusjonene i kommunen, samt ansvar for tilsyn med institusjoner som kommunen eide eller drev, selv om institusjonen lå i en annen kommune. § 42 annet ledd fastsatte hva tilsynet skulle gå ut på:

Nemnda skal se nøye etter at virksomheten ved institusjonen blir drevet i samsvar med gjeldende lov og forskrifter og slik at barn kan trives og føle seg trygge.

I Sosialdepartementets rundskriv nr. 4 av 6. juli 1954 «Barneverninstitusjonene» sies:

Spesielt når det gjelder barneheimene er det påkrevet at de tilsynsførende følger godt med i det enkelte barns forhold. Departementet har derfor bestemt at nemndas tilsynsførende skal føre spesielt tilsyn med hvert enkelt barn som er i barneheimen på samme måte som når det gjelder fosterbarn.

Etter barnehjemsforskriften avsnitt XI skulle barnehjemmet tilses så ofte nemnda fant det nødvendig og minst seks ganger årlig. Det framgikk klart av rundskriv nr. 4 at tilsynet med institusjonene også skulle omfatte det enkelte barn.

I Oslo ble tilsynsoppgaven lagt til en tilsynskomite på tre medlemmer oppnevnt av barnevernsmemnda, bestående av minst én folkevalgt politiker samt «andre personer som er skikket og villige til å ta imot vervet». I dokumentet «Plan for Oslo kommunale barnehjem og ungdomspensjonater», vedtatt i 1955, omtales en del av komiteens oppgaver. Her gjengis § 8 i sin helhet:

Tilsynskomiteén skal jevnlig ved uanmeldte besøk tilse hjemmet så ofte barnevernsmemnda finner det nødvendig og minst 6 ganger årlig. De tilsynsførende skal se til at hjemmet blir drevet på forsvarlig måte og i samsvar med gjeldende lov og forskrifter, og skal særskilt påse at hvert enkelt barn får den omsorg det har behov for. De tilsynsførende skal holde barnevernsmemnda underrettet om forholdene ved hjemmet og om det enkelte barn. Besøket og mulige merknader noteres i en protokoll som beror ved hjemmet. Komiteéns formann gjennomgår protokollen under sine besøk, påser at mulige mangler blir tatt opp i komiteéns første møte og meldt styren og/eller barnevernssjefen.

Komiteén kalles sammen så ofte formannen finner påkrevd. Over forhandlingene føres protokoll. Utskrift av denne sendes barnevernssjefen etter hvert møte og foregges av ham for barnevernsmemnda (administrasjonsutvalget) og eventuelt sosialrådmannen.

Oslo barnevernkontor, som ble opprettet i 1954, utøvet i praksis også tilsyn. Fram til 1969 ble dette utført av tilsynsseksjonen ved administrasjonsavdelingen. Da overtok en nyopprettet internatseksjon. I en udatert instruks, trolig fra 1950-tallet, for «den kvinnelige fullmektig ved Barnevernsmemndas administrasjonsavdeling», står det blant annet at hun skal være «et formidlende ledd mellom de respektive ledere av barneverninstitusjonene og avdelingssjefen». Tilsynsoppgavene beskrives videre slik:

Hun skal inspisere kommunens barnehjem og ungdomspensjonater og andre slike institusjoner som Barnevernsmemnda ifølge lov er pålagt å føre tilsyn med. Under inspeksjonen inngår bl.a. tilsyn med barna, at hjemmenes utstyr er i orden, at driften er forsvarlig og i samsvar med gitte bestemmelser og reglementer. Hun skal påse at barna får godt og forsvarlig stell, sund og nærende kost, at barna er solide og godt kledd og har tilstrekkelig med klær, at der hersker renslighet og orden samt at de sanitære forhold i det hele tatt er gode. Hun skal holde seg à jour om barnas forhold på hjemmet og på skolen og orientere seg om deres fremtidsmuligheter når den alminnelige skolegang er ferdig [...]. Over inspeksjonene føres kartotek. Hun skal innrapportere til avdelingssjefen alle mangler og annet som hun mener bør rettes på eller forandres og fremkomme med forslag til forbedringer. Hun skal videre stå i kontakt med verneavdelingen om

spesielle forhold vedrørende barna, bl.a. påse at denne avdeling blir gitt spesielle orienteringer i nødvendig utstrekning.

Oslo barnevernsnemnds tilsyn ble dermed utført på to plan: Gjennom barnevernsnemndas tilsynskomiteer og gjennom barnevernkontoret.

Nemndas tilsynsplikt gjaldt også de private barneverninstisusjonene i kommunen. I praksis var det ansatte ved barnevernkontoret som førte tilsyn med disse. I stedet for tilsynskomiteer oppnevnt av barnevernsnemnda hadde de private instisusjonene til dels egne tilsynsordninger.

Tilsynet på familiehjemmene har bestått i tilsynsbesøk fra ansatte ved Oslo barnevernkontor.

Barnevernsnemndas tilsynskomiteer

Kun én av de ti tidligere medlemmene av tilsynskomiteene utvalget har intervjuet, kan huske at skriftlig instruks lå til grunn for arbeidet. En annen sier at han tror han fikk noen dokumenter. De øvrige husker ikke eller mener at det ikke forelå instruks.

Kun én person er sikker på at han fulgte opp pålegget om å besøke instisusjonene minst seks ganger i året. To andre personer mener at de var på besøk fire ganger i året eller mer, mens de øvrige ikke husker hvor ofte de var på tilsynsbesøk. De antar imidlertid at de var på instisusjonene sjeldnere enn seks ganger i året.

To personer forteller at de var på uanmeldte besøk. Fem personer forteller at besøkene alltid var varslet på forhånd, og noen oppgir at grunnen til dette var at de ønsket å forsikre seg om at styrer var tilstede. De forteller videre at styrer var sammen med tilsynskomiteen under hele besøket. Noen sier at de ikke så mye til barna, siden besøkene foregikk på dagen, det vil si mens de fleste av barna var på skolen. Kun én person forteller at han snakket med barna uten styrer til stede. Noen av de øvrige sier at de hilste på barna og spurte hvordan de hadde det.

De fleste av de tidligere medlemmene av tilsynskomiteene forteller at de la størst vekt på saker av praktisk art – som mat, klær og utstyr til den daglige driften av barnehjemmet. Flere sier at de derfor etterstrebet et godt samarbeid med styrer, og at de var et bindeledd mellom barnevernsnemnda og instisusjonen.

Bortsett fra én episode, hvor tilsynskomiteen gikk i bresjen for å fjerne en styrer som ble oppfattet som inkompetent, er det ingen som mener at tilsynskomiteen kom med pålegg eller korreksjoner verken til styrer eller barnevernkontoret. En person sier at hun oppfattet mulige overgrep og lignende som en sak for administrasjonen. Flere forteller videre at de ikke engang kunne forestille seg at det forekom fysiske eller seksuelle overgrep på instisusjonene. En person sier

dessuten at hun oppfattet Oslo barnevernsnemnd som så raus at hun heller ikke tenkte på at det kunne være noen mangel på mat eller klær.

Angående rapportering er det kun én person som husker at tilsynsrapporter ble skrevet og at disse ble sendt barnevernkontoret. En annen husker at de skrev rapporter, men ikke om disse ble videresendt eller om de ble notert ned i en protokollbok på instisusjonene. To andre personer mener at de skrev i en protokollbok, mens de øvrige ikke husker noe om dette. To personer mener imidlertid at muntlig rapportering og samtaler med involverte parter var måten man løste eventuelle problemer på.

På spørsmål om hvordan de har oppfattet tilsynet fra komiteene, svarer noen av styrerne utvalget har intervjuet, at enkelte medlemmer av komiteene fulgte opp tettere enn andre. Noen få beretter om en viss regelmessighet av besøk – også uanmeldte – men de fleste sier at besøkene var sjeldne og avtalt på forhånd. Flere styrere sier videre at besøkene var relativt overfladiske, og at man sjelden befattet seg med noe annet enn rent praktiske forhold. Kun én styrer sier at hun ble spurt om forhold ved hvert enkelt barn.

De øvrige ansatte ved de ulike instisusjonene som utvalget har intervjuet, har, i den grad de husker noe om det, likelydende beretninger om et overfladisk tilsyn. Ingen kan huske at noen fra tilsynskomiteen snakket med dem, og de forteller at de heller ikke snakket med barna. Flere forteller at hjemmet ble vasket og ryddet og at barna ble gjort «presentable» i forkant av tilsynsbesøkene.

På generelt grunnlag kan man si at de tidligere barnehjemsbarna som har uttalt seg om tilsyn i intervju med Granskingsutvalget, husker lite om dette. Mange husker at «noen kom på besøk», men kan ikke si om dette var tilsyn, og i så fall hvilken tilsynsinstans det gjaldt. Svært få mener at de snakket med eller ble tilsnakket av tilsynet, og mange husker at det var «mye styr» i form av rydding og vasking i forkant. En forteller at forberedelsene var «som om kongen skulle komme på besøk». En annen husker at det kom tilsyn til instisusjonen hun bodde på, men forteller at hun aldri møtte noen av dem, fordi de kom på dagtid.

Flere av de ansatte ved Oslo barnevernkontor, både innen ledelsen og blant de som drev med tilsyn spesielt, sier i intervju med Granskingsutvalget at de hadde lite kontakt med medlemmene av tilsynskomiteene. Noen tilkjenner også at de hadde liten tro på verdien av komiteenes arbeid. Personen som var barnevernsjef i perioden 1982–1987, forteller imidlertid at han tok tak i tilsynskomiteenes virksomhet da han begynte i stillingen. Besøkene skulle foregå minst seks ganger per år, og det ble innført rapportplikt. Dette mener han ble overholdt.

For Heftyes barnehjem har utvalget funnet komiteens møtebok for perioden 1954–1975, samt dens rapporter til barnevernkontoret fra 1967 til 1975. Møteboken inneholder både referater fra møtene og opplysninger om besøk på institusjonen utenom møtene. Tilsynsrapportene tar for seg den informasjonen komiteen ønsket å formidle videre til barnevernkontoret, herunder budsjettforslag, innstillinger i ansettelsessaker og så videre. Tilsynskomiteen holdt møter jevnlig i hele perioden, i tillegg til at de sammen eller enkeltvis også besøkte institusjonen utenom de avtalte møtene. Utvalget har, på bakgrunn av notater i møteboken, inntrykk av at det i hele perioden forekom uanmeldte tilsynsbesøk fra enkelte medlemmer av komiteen.

Ved siden av dette har Granskingsutvalget innhentet til sammen 161 rapporter fra Oslo barnvernsmnds tilsynskomiteer. De fleste av disse er funnet i Oslo byarkiv, en del er blitt overlevert fra en tidligere styrer ved en av institusjonene, og noen få er funnet i Riksarkivet. Tilsynsrapportene gjelder ni av institusjonene og dekker kun visse tidsperioder. For noen av institusjonene, blant annet de såkalte Stabekk-hjemmene (Peterhof, Høgvarde og Ohnheim) samt Frydenberg, foreligger det relativt mange tilsynsrapporter fra perioden fra slutten av 1960-tallet og fram til cirka 1975. For tiden før og etter og for de øvrige institusjonene er rapportene sporadiske. Her skal det imidlertid bemerkes at Granskingsutvalget ikke i samme grad har søkt aktivt etter nyere tilsynsrapporter, det vi si fra cirka 1980 og fram til 1993. Den viktigste årsaken til dette er at det foreligger svært få henvendelser fra tidligere barnehjemsbarn fra denne perioden. Rapportene omtaler i overveiende grad det praktiske ved driften av institusjonene, som vedlikehold, bemanningssituasjon og budsjett. Fra begynnelsen av 1970-tallet mener Granskingsutvalget imidlertid å se en tendens til at innholdet i rapportene fokuserer noe mer på barna. Man er blant annet opptatt av at de får like muligheter som andre barn i nabolaget eller på skolen til å delta i ulike fritidsaktiviteter, og at de har det nødvendige utstyret til dette. Videre rapporteres det mer spesifikt om det enkelte barn, både når det gjelder eventuelle vanskeligheter og positive forhold. Her refereres det også oftere til «problemer» av ulikt slag på noen av hjemmene, uten at disse spesifiseres i særlig grad.

Barnevernkontoret

Granskingsutvalget har intervjuet 17 personer som har vært ansatt ved Oslo kommunes barnevernkontor. Av disse jobbet fire i ledelsen, fem i internatavdelingen og seks i andre stillinger. I tillegg har utvalget intervjuet en tidligere barnevernskonsulent hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

Før internatavdelingen ble opprettet i 1969, var det tilsynsavdelingen som hadde ansvaret for tilsynet ved institusjonene. Utvalget har intervjuet en person som jobbet som tilsynsfører i perioden 1960–1967. Han forteller at det var cirka 15 ansatte i tilsynsavdelingen og at disse i hovedsak førte tilsyn med barn som bodde hjemme, men også med barn i institusjon. Han beskriver oppgaven som tilsynsfører som det å være et bindeledd mellom institusjonenes ledelse og barnevernkontoret. De ansatte ved avdelingen hadde ansvar for én eller flere institusjoner. Den tidligere ansatte kan ikke huske instruksjoner for stillingen, og forteller videre at han ikke fulgte noe fast skjema for besøk. Vedkommende fungerte også som reiseinspektør, og hadde da ansvar for tilsyn med det enkelte barn som var plassert av Oslo kommune utenfor Oslo-området. Han husker ingen konkrete klager som gjaldt institusjonene, personalsaker eller andre negative forhold. Videre sier han at det ikke var noen forskjell mellom de kommunale og de private institusjonene. Han oppfattet de private institusjonene som meget samarbeidsvillige. Enkelte ganger ble han innkalt til møte i tilsynskomiteene for å drøfte konkrete saker, men han hadde ingen kontakt med representanter for Fylkesmannen eller Sosialdepartementet.

En person som var reiseinspektør i fosterhjemsavdelingen på 1960- og 1970-tallet, sier at hun, i tillegg til å føre tilsyn med fosterhjemmene, jevnlig også var innom de institusjonene i hennes distrikt hvor Oslo kommune plasserte barn.

En person som var ansatt ved undersøkelsesavdelingen i 1969, forteller at hun var med på å bygge opp internatavdelingen. Hun sier at barna på institusjonene ikke hadde tilsynsfører enkeltvis, men at «de ansatte ved internatavdelingen fordelte institusjonene seg imellom og hadde et blikk på hvordan barna hadde det».

Internatavdelingen overtok tilsynsavdelingens oppgaver i forhold til tilsyn med institusjonen og de enkelte barn som var plassert på disse. Dette forteller en tidligere leder for internatavdelingen. Hun ble ansatt som internatinspektør i 1969 og ble leder for avdelingen i 1979. Vedkommende forteller videre at tilsynsavdelingens tilsyn med institusjonene ikke hadde fungert godt. Særlig nevner hun at barna ble værende på institusjonene for lenge. Internatavdelingen hadde ansvar for det faglige opplegget ved institusjonen, mens administrasjonsavdelingen hadde ansvar for økonomi, personalsaker og lignende. Dette skilte opplevde hun som kunstig. Vedrørende opplæring sier hun at de nyansatte ved internatavdelingen fikk informasjon om de institusjonene de skulle ha ansvar for, og hun mener stillingsinstruksen var skriftlig. De ansatte skulle se etter at barna hadde det bra på in-

stisjonen og holde et øye med hvordan sakene deres sto. De skulle også vurdere mulig flytting til andre barnehjem, fosterhjem eller tilbake til familien.

Granskingsutvalget har også intervjuet fire barnevernfullmektiger som var ansatt ved internatavdelingen. Til sammen dekker de perioden 1974–1986. De skulle følge opp barna gjennom besøk på institusjonene. De ansatte fordelte ansvaret for de ulike institusjonene mellom seg.

En av barnevernfullmektigene forteller at det forelå en instruks for hvordan tilsynet skulle utføres, blant annet skulle de gi faglig veiledning til de ansatte. To andre sier at de fikk lite opplæring. En av dem sier at hun fikk lite informasjon om de enkelte institusjonene og at hun måtte sette seg inn i en stor mengde enkeltsaker. Hun mener også at det var lite faglig kompetanse i internatavdelingen, selv om de ansatte var snille og velmenende mennesker. Videre sier hun at det var et litt for tett forhold mellom enkelte av inspektørene og styrerne. Den andre sier på sin side at det var et godt og levende faglig miljø, på tross av at de ikke fikk noen konkrete instruksjoner.

Den tidligere lederen av internatavdelingen forteller at tilsynsbesøkene ble foretatt jevnlig. Som inspektør besøkte hun de institusjonene hun hadde ansvar for, åtte i alt, hver 14. dag. Det vanlige var at inspektørene forholdt seg til styrerne, forteller hun videre, men etter hvert ble noen av besøkene lagt til personalmøter, slik at inspektørene også fikk snakke med andre ansatte og informert dem om forhold vedrørende det enkelte barn. En annen forteller at besøkene skulle foretas en gang i måneden, mens en tredje bekrefter at de deltok på personalmøtene ved institusjonene, men at det var lite systematikk i tilsynsbesøkene.

Alle de tidligere ansatte ved internatavdelingen forteller at de avdekket enkelte kritikkverdige forhold ved noen av institusjonene. En av inspektørene sier også at hun opplevde at besøkene var upopulære hos styrerne, og at det var vanskelig å få kontakt med personalet og barna. En av inspektørene hadde ansvar for tilsyn med familiehjemmene. Hun sier at hun anbefalte barnevernsjefen å nedlegge disse.

En av de tidligere ansatte ved internatavdelingen forteller at hun skrev rapport etter besøkene. Granskingsutvalget har ikke lyktes i å oppdrive tilsynsrapporter fra internatavdelingen. For sju av institusjonene har utvalget funnet tilsynskort – kartotek kort i A4-format som blant annet inneholder en beskrivelse av bygningsmessige forhold ved institusjonen og oversikt over antall ansatte og barn. Under overskriften «Inspeksjon» er det løpende ført anmerkninger etter tilsynsbesøkene. Anmerkningene er gjennomgående svært kortfattede, og gjelder overveiende praktiske forhold som inventar, vedlikehold og personale. Kun

unntaksvis anmerkes forhold som gjelder barna, personalkonflikter eller andre problemer. Tilsynskort for de sju hjemmene er ført i perioden 1946–1967, det vil si før internatavdelingen ble opprettet.

En person som var assisterende barnevernsjef i cirka seks år og barnevernsjef i en kort periode på 1980-tallet, sier at ledelsen ved barnevernkontoret var på tilsyn på institusjonene et par ganger i året. De besøkte da hver enkelt institusjon. Noen av besøkene var varslet, andre var det ikke. De skrev utførlige rapporter fra disse besøkene, og sendte dem til tilsynskomiteene. Vedkommende forteller videre at de ansatte ved internatavdelingen stort sett drev med saksbehandling i forhold til de enkelte barnehjemsbarna, og at de, på tross av at de var på tilsynsbesøk, i realiteten hadde lite med tilsyn av institusjonene å gjøre.

Personen som var barnevernsjef i perioden 1982–1987, bekrefter at ledelsen besøkte institusjonene hvert halvår. Han forteller videre at i en omorganiseringsprosess gikk internatavdelingen inn i en nyopprettet omsorgsavdeling for å styrke tilsynsarbeidet. Når det gjelder tilsyn med det enkelte barn, forteller han at barnevernkontoret hadde tilsyn med barn i private institusjoner i Oslo og omegn, men ikke med barn som var plassert i andre kommuner. Han mener tilsynsordningen var lagt opp slik at det enkelte barn neppe oppfattet at det hadde egen tilsynsfører.

I Arbeids- og sosialdepartementets arkiv har utvalget funnet tolv notater som er basert på et spørreskjema for institusjonene. Her rapporterer institusjonene blant annet om forholdet til den lokale barnevernsnemnd. Forholdet beskrives som godt av alle institusjonene. Fire institusjoner opplyser at både institusjon og barn har tilsynsfører, mens fire andre opplyser at kun institusjon har tilsynsfører. En av institusjonene bemerker at hyppigere besøk hadde vært ønskelig, en annen institusjon får besøk én gang i måneden, de øvrige hver 14. dag. Videre framgår det at de fleste besøkene foregår i forbindelse med personalmøter. For øvrig bemerker en av institusjonene at tilsynsføreren har lite direkte kontakt med barna. Kun én av institusjonene opplyser at besøkene foretas av internatavdelingen ved barnevernkontoret, men ut fra de hyppige besøkene gjelder dette sannsynligvis også for de øvrige.

I intervju med Granskingsutvalget forteller flere av de tidligere styrerne ved institusjonene at de betraktet tilsynet fra Oslo barnevernkontor som grundigere enn det som ble foretatt av komiteene. Mange sier at barnvernkontorets tilsynsførere kom regelmessig på besøk, og at de oppfattet dem som støttespillere. En av styrerne forteller at han ikke kalte besøkene fra barnevernkontoret for tilsyn, men for personalmøter. Andre sier imidlertid at de savnet mer informasjon

om barnas bakgrunn, og de kunne ha ønsket seg mer praktisk veiledning.

Mange av de øvrige ansatte ved institusjonene som utvalget har intervjuet, husker lite om tilsyn, og kan ikke skille tilsynskomiteene fra barnevernkontoets tilsyn. Flere opplyser at de aldri snakket med noen fra internatavdelingen eller andre representanter for barnevernkontoet. Noen husker imidlertid dette tilsynet godt, og gjengir navnet på de enkelte tilsynsførerne.

Som nevnt ovenfor husker relativt få av de tidligere barnehjemsbarna noe konkret vedrørende tilsyn, utover det at «noen kom på besøk».

Vurdering

Barnehjemsbarna skulle ifølge Sosialdepartementets rundskriv ha individuelt tilsyn på samme måte som barn i fosterhjem.

Ifølge Barnehjemforskriften skulle besøkene foregå uanmeldt minst seks ganger i året. Etter informasjonen fra intervjuer og de foreliggende tilsynsrapportene å dømme, ble dette pålegget bare helt unntaksvis etterfulgt.

Videre er det utvalgets klare oppfatning at tilsynsbesøkene overveiende var så overfladiske at komiteen vanskelig kunne påse at hvert enkelt barn fikk den omsorg det hadde behov for, slik Sosialdepartementets rundskriv av 1954 tilsa. At besøkene ofte foregikk mens mange av barna ikke var tilstede, og at mange av de barna som husker tilsynsbesøkene ikke husker å ha blitt snakket med, underbygger denne oppfatning.

Granskingsutvalget har intervjuet personer som til sammen var medlemmer av tilsynskomiteene over en tidsperiode på nærmere 30 år. Utvalget kan imidlertid ikke se at tilsynskomiteenes virksomhet endret seg særlig i løpet av denne perioden.

Opplysningene utvalget har fått tilsier at representanter for Oslo barnevernkontor ofte og regelmessig besøkte institusjonene. Noen av disse sier at de oppfattet seg som et bindeledd mellom institusjon og barnevernkontor, og flere styrere sier de oppfattet kontrollen som en nyttig støtte i deres arbeid.

Ansvarsfordelingen og forholdet mellom tilsynet utført av de politisk oppnevnte tilsynskomiteer og ansatte på barnevernkontoret, var uklart.

Granskingsutvalget legger til grunn at Oslo barnevernsnemnd gjennom sine tilsynskomiteer sviktet som den kontrollinstans de var ment å skulle være.

12.3.3 Overtilsynet

I henhold til § 13 i barnevernloven av 1953 skulle Sosialdepartementet føre tilsyn med barnevernet, herunder institusjonene, i hele landet. Det het blant

annet at «[d]en som departementet gir fullmakt har adgang til enhver barneverninstitusjon som står under tilsyn etter loven». Tre barneverninspektører, som delte hele landet mellom seg, var satt til å utføre dette arbeidet. Tilsynet med Oslos institusjoner var delt mellom inspektørene etter den kjennskap og den kontakt hver av dem hadde. Inspektørene var også pålagt sekretær oppgaver, og i stillingsinstruksen står det at «[n]emnder og institusjoner skal besøkes i den utstrekning oppgavene gjør det påkrevd og tiden tillater det».

Barnevernlovens § 15 påla dessuten fylkesmennene tilsynsplikt i deres respektive fylker. Hensikten var på den ene side å lette barneverninspektørens arbeid, på den annen side å styrke samarbeidet mellom de enkelte kommuners barnevernsnemnder. En særskilt barnevernsekretær ble ansatt til å utføre dette arbeidet.

I bestemmelsene om tilsyn med barnevernarbeidet i fylkene og instruks for barnevernsekretæren, fastsatt av Sosialdepartementet 12. mars 1957, står det i § 4 at «[f]ylkesmannen fører overtilsyn med at barnevernsnemndene gir de barn som kommer inn under loven den hjelp de har behov for». I § 7 heter det: «For å kunne føre den nødvendige tilsynsvirksomhet som nevnt i §§ 2–5 bør fylkesmannen la foreta besøk hos barnevernsnemndene og barneverninstitusjonene så ofte som det anses påkrevd.»

Sosialdepartementet

Mye tyder på at Oslo kommunes barnehjem i praksis var unntatt tilsyn fra Sosialdepartementets side. Trolig på bakgrunn av en oppfatning om at Oslo var en særskilt ressurssterk kommune på barnevernfeltet, kom Oslo i en særstilling. Granskingsutvalget har bare funnet to rapporter fra tilsynsbesøk foretatt av en av Sosialdepartementets inspektører på institusjoner som er nevnt i vårt mandat. Vedkommende besøkte de private barnehjemmene Emmas og Solfeng i 1952. Med unntak av et brev fra Sosialdepartementet datert 8. februar 1955, hvor Oslo barnevernsnemnd gis fullmakt til å godkjenne barneverninstitusjoner i Oslo, har Granskingsutvalget ikke funnet noe formelt grunnlag for denne særstillingen. Direkte forespørslar per brev til Barne- og familiedepartementet og Fylkesmannen i Oslo og Akershus har ikke gitt noen avklaring i så måte. I en sak fra 1962 hvor flere ansatte på et barnehjem i Oslo klaget på en kollega, skrev departementets barneverninspektør: «Jeg føler et ikke lite ansvar som barneverninspektør og også på vegne av departementet som trass i alt har overtilsynet [...]»

Også av intervjuene med de tidligere ansatte ved Oslo barnevernkontor går det fram at det var lite kontakt mellom de to myndighetene, bortsett fra i adopsjonssaker.

Fylkesmannen

Etter «Tilsynsforskriften» gitt av Sosialdepartementet 12. mars 1957 hadde Fylkesmannen slik plikt etter forskriftens § 7: «For å kunne føre den nødvendige tilsynsvirksomhet som nevnt i §§ 2-6 bør fylkesmannen la foreta besøk hos barnevernsnemndene og barneverninstitusjonene så ofte som det anses påkrevet.» En barnevernkonsulent var ansatt for å utføre Fylkesmannens tilsynsplikt, men også i forhold til Fylkesmannen i Oslo og Akershus sto Oslo barnevernsnemnd i en særstilling.

I praksis utøvet ikke Fylkesmannen tilsyn med Oslos barneverninstitusjoner.

Fylkesmannen var pålagt å sende departementet en rapport om sin virksomhet og om barnevernets stilling i fylket en gang i året. I Riksarkivet har Granskingsutvalget funnet rapport fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus for årene 1957–1961. På forsiden av rapporten for året 1957 er det skrevet at det på grunn av den særstilling Oslo barnevernsnemnd står i, ikke er mulig å gi noen beretning om dette fylket. Også for de øvrige årene er Oslo utelatt.

Utvalget har intervjuet en person som jobbet som barnevernkonsulent hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus i perioden 1981–1986. Han forteller at Fylkesmannen ikke praktiserte tilsyn med institusjoner, men at han og hans kollegaer hadde et overtilsyn. Dette innebar at de kunne gripe inn hvis de ble kjent med klanderverdige forhold. Dette overtilsynet var sporadisk. Videre forteller han at Fylkesmannen i Oslo og Akershus «lå lavt» i forhold til Oslo kommune når det gjaldt barnevern. Årsaken var dels den dispensasjon han mente Oslo kommune hadde, dels den særstilling Oslo hadde i forhold til ressurser, og dels på grunn av at Fylkesmannens kontor var underbemannet.

De tidligere ansatte ved Oslo barnevernkontor bekrefter i intervju at de hadde lite kontakt med Fylkesmannen. En person som var ansatt ved internatavdelingen i perioden 1978–1982, sier at Fylkesmannen skulle føre tilsyn med institusjonene, men at hun ikke opplevde dette på noen av institusjonene som hun hadde ansvar for. En tidligere barnevernsjef sier at han hadde lite tiltro til effekten av Fylkesmannens tilsyn.

Vurdering

Granskingsutvalget har ingen opplysninger om at Sosialdepartementet eller Fylkesmannen i Oslo og Akershus førte tilsyn med noen av institusjonene som er nevnt i Granskingsutvalgets mandat etter 1954 – dette på tross av at de hadde overtilsyn med de lokale barnevernsnemndene og skulle sikre at barnevernsnemndene fulgte opp det enkelte barn. Utvalget har ikke ved arkivundersøkelser funnet noe offisielt grunnlag som fritar fylkesmannen for tilsynsansvar ved Oslos

barnehjem. Heller ikke direkte forespørsler per brev til Barne- og familiedepartementet og Fylkesmannen i Oslo og Akershus har gitt noen avklaring.

Granskingsutvalget finner det kritikkverdig at det i praksis ikke ble utøvet overtilsyn med barneverninstitusjonene i Oslo verken fra Sosialdepartementets eller Fylkesmannens side.

12.3.4 Andre tilsynsordninger

Granskingsutvalget vil i det følgende gjøre rede for det som er framkommet om andre tilsynsordninger som vedrører institusjonene. Det gjelder private organisasjoners tilsyn med sine egne barnehjem, helsetilsynet ved barnehjemmene samt tilsynet med observasjonsskolene Geitmyra og Åsengata. Utvalget finner at grunnlaget for å kunne vurdere hvordan disse tilsynsordningene fungerte, er for begrenset til å trekke konklusjoner.

Private organisasjoners tilsyn

Blant de institusjonene som er nevnt i mandatet, var tre drevet av private stiftelser/organisasjoner og hadde egne tilsynsordninger. Disse ordningene erstattet tilsynskomiteene, men hjemmene var likevel under tilsyn av Oslo barnevernsnemnd gjennom barnevernkontoret. Det gjelder Alfredheim-barnehjemmene (Oslo indremisjon/Kirkens bymisjon), Solfeng barnehjem (Frelsesarmeen) og Emmas barnehjem (Metodistkirken).

Alfredheim-barnehjemmene ble administrert av et styre som ifølge vedtektene fra 1961 besto av fire menn og fire damer. I § 6 står det at «styret har overoppsyn med virksomheten i det hele, også med forholdet mellom hjemmene, og våker over at virksomheten drives i kristen ånd». I vedtektenes § 5 står det: «Årsmøtet velger to eller tre tilsynsdamer særskilt for hvert hjem. Tilsynsdamene fungerer som tilsynsutvalg for det enkelte hjem innenfor den ramme som disse vedtekter og styrets beslutninger fastsetter.» Av årsberetninger og opplysninger fra intervju med tidligere styrere, ansatte og barn framgår det at hjemmene hadde jevnlig besøk av disse «tilsynsdamene», og at de bisto styren med praktisk og økonomisk hjelp. I intervjuene framgår det at de ble oppfattet som reserverte og lite interessert i barna.

Solfeng barnehjem sto, ifølge godkjenning fra 1950, under tilsyn av Frelsesarmeens sosialsekretær for kvinners sosiale arbeid. En gutt som bodde på institusjonen fra 1957 til 1975, sier at han ikke har noe kjennskap til tilsyn, verken fra tilsynskomiteen eller barnevernkontoret, men han husker at det kunne komme «besøk» fra Frelsesarmeen. Fra Frelsesarmeens sosialtjeneste har Granskingsutvalget mottatt

omfattende dokumentasjon vedrørende tilsyn på Solfeng barnehjem i perioden 1985–1992. Dette nyere materialet gir et bilde av et grundig tilsyn.

Emmas barnehjem sto, ifølge godkjenningen fra 1950, under tilsyn av styreren for Metodistkirkens barnehjemsarbeid. I gjennomgangen av Metodistkirkens arkiver er det ikke funnet tilsynsrapporter fra denne virksomheten. De tidligere barnehjemsbarna utvalget har intervjuet, husker heller ikke dette tilsynet. Styret for institusjonen holdt imidlertid, i alle fall fra 1967, jevnlig møter på institusjonen, hvor flere sider av driften ble tatt opp.

Helsetilsyn

Oslos kommunale barnehjem hadde en tilsynslege tilknyttet institusjonen. I tilsynslegens instruks står det blant annet at legen «er forpliktet til å besøke barnehjemmet minst en gang hver uke, og dessuten når sykdom eller andre forhold gjør det påkrevd».

I de kommunale håndbøkene står alle de kommunale barnehjemmene oppført med en fast tilknyttet lege, med unntak for enkelte hjem enkelte år. Ungdomshjemmene står imidlertid ikke oppført med lege. I intervjuene med tidligere styrere, ansatte og barnehjemsbarn har utvalget spurt om forhold vedrørende helsetilsyn, men har fått lite og svært sprikende informasjon.

Skoleinspektørens tilsyn

Observasjonsskolene Geitmyra og Åsengata sto ifølge de kommunale håndbøkene «under ledelse av skolestyret ved en tilsynskomiteé – komiteen for spesialbehandling av barn – liksom skoleinspektøren har det samme overordnede tilsyn med disse skoler som med folkeskolen ellers». Barnevernsnemnda kunne plassere barn på observasjonsskolene, men hadde altså ikke det øverste kommunale tilsynsansvaret for disse.

Utvalget har intervjuet en person som var rektor på Geitmyra i perioden 1973–1978/1979. Han forteller at det ikke var noe reglement som gjaldt tilsyn og at det ikke forekom tilsynsbesøk i hans tid. Heller ikke en assistent/husmor som jobbet på skolen fra 1953 til 1973, og en lærer som var der i halvannet år på begynnelsen av 1960-tallet, kan huske tilsynsbesøk på Geitmyra.

Kun én av guttene som bodde på Geitmyra husker at det kom tilsynsbesøk. Han forteller at guttene måtte pynte seg, og han mener at de fikk beskjed om hvordan de skulle oppføre seg. To av jentene som bodde på Åsengata husker at det kom noen på tilsyn. En av dem forteller at hun ble spurt om hvordan hun hadde det.

Utvalget har ikke funnet noen tilsynsrapporter fra Geitmyra eller Åsengata i mandatperioden.

12.4 Tvangsplassering uten lovlig vedtak

12.4.1 Innledning

Det følger av Granskingsutvalgets mandat, punkt 3 d, at et av formålene med granskingen er å kartlegge faktiske forhold knyttet til «at barn har vært tvangsplassert i institusjonen uten lovlig vedtak».

De aller fleste plasseringer av barn i institusjon skjedde med foreldrenes samtykke. I boken *Barnevern – barnas vern?* av E. Seip Flaaten og M. Sandbæk er det opplyst at det i 1965 var ti saker som ble behandlet etter § 5, den såkalte tvangsparagrafen i barnevernloven av 1953. I 1975 var det 35 saker. Dette gjaldt både plasseringer mot foreldrenes vilje og saker der samtykke ble trukket tilbake etter at plassering hadde skjedd. I boken *Barnevernrett* av K. Lindboe er det på bakgrunn av opplysninger fra Statistisk sentralbyrå anslått at det i 1989 var tvangsutøvelse i åtte prosent av omsorgsovertagelsene.

Tvangsplassering skjedde i de tilfellene hvor foreldrene motsatte seg plassering, og barnevernet likevel flyttet barnet fra hjemmet. Etter barnevernloven av 1953 var det ved behandling av tvangssaker krav om at en dommer skulle tiltre barnevernsnemnda som dens leder, jfr. barnevernlovens § 5. I tillegg måtte de faktiske forholdene for barnet være slik at de falt inn under et av grunnvilkårene om omsorgsovertagelse etter barnevernlovens § 16. De fire alternativer etter § 16 a-d refererte seg enten til barnets oppvekstmiljø, barnets atferd, manglende forsørgelse eller manglende pleie ved sykdom eller funksjonshemming. Det var også et vilkår for omsorgsovertagelser, etter § 19, at hjelpetiltak i hjemmet var nytteløse. For at et vedtak skulle være lovlig, var det et videre vilkår at saken ikke måtte lide av noen saksbehandlingsfeil som kunne ha virket bestemmende på vedtakets innhold, og at vedtaket måtte være fattet av riktig organ.

I de sakene hvor foreldrene samtykket til omsorgsovertagelse, var vilkårene for plassering de samme, med unntak av kravet om at en dommer tiltrådte barnevernsnemnda ved behandling av saken.

Før 1954 lå de fleste beslutninger om plassering av barn hos Vergerådet. Vergerådet hadde tvangsmyndighet og kunne foreta plasseringer av barn mot foreldrenes vilje.

12.4.2 Grunnlag

Granskingsutvalgets undersøkelser vedrørende barn som har vært tvangsplassert i institusjon uten lovlig vedtak, er basert på arkiv- og intervjumateriale.

I Oslo byarkiv har Granskingsutvalget funnet såkalte rulleblad. Rullebladet er en oversikt/kortversjon av den enkelte barnevernsak, hvor noe av saksgangen og henvisninger til vedtak er notert. Det foreligger materiale fra cirka 1920 og fram til 1988. Rulleblad er funnet for de fleste tidligere barnehjemsbarna som har vært til intervju hos utvalget. Når det gjelder selve barnevernsmappene, har Oslo byarkiv opplyst at store mengder saker er makulert i tidens løp, til tross for at dette er i strid med god arkivskikk. Granskingsutvalget har derfor kun funnet et fåtall av disse.

I Oslo byarkiv foreligger protokollene fra møtene i Oslo barnevernsnemnd for perioden 1954–1988. Granskingsutvalget har sett nærmere på protokollene for barnevernsnemndas rettsutvalg for perioden 1954–1960, samt årene 1965 og 1970. Rettsutvalget behandlet tvangssakene i perioden 1954–1960. Fra 1960 behandlet verneutvalgene tvangssakene, og en dommer tiltrådte da som leder av behandlingen.

I intervjuene med de tidligere barnehjemsbarna har utvalget spurt om hjemmeforholdene, og om de vet noe om årsaken til at de ble plassert på barnehjem. Utvalget har fått en del opplysninger om hjemmeforholdene fra de som husker dette.

Granskingsutvalget har også intervjuet seks medlemmer av barnevernsnemnda i perioden 1954–1984, og en rekke ansatte på barnevernkantoret i perioden 1960–1988. De har ikke uttalt seg om konkrete enkeltsaker, men har gitt mer generelle opplysninger om de ulike sidene ved saksbehandlingen ved barnevernkantoret og behandlingen i barnevernsnemnda.

De tidligere ansatte på barnehjemmene som utvalget har intervjuet, har hatt svært lite kjennskap til barnas bakgrunn. Heller ikke har de hatt noe kjennskap til vedtakene om eller begrunnelsene for plassering.

Granskingsutvalget vil i hovedsak redegjøre for hva som er funnet om tvangsplasseringer, slik det står i mandatet. Utvalget har valgt å presentere den informasjon vi har funnet om plasseringer i institusjon, også hvor foreldrene samtykket.

12.4.3 Vilkårene for tvangsplassering

Det avgjørende for om barnet skulle tvangsplasseres, og om det dermed skulle tiltre en dommer som leder for barnevernsnemnda, var at det ikke forelå samtykke til plassering fra barnets foreldre eller foresatte.

Et samtykke kunne gis muntlig, selv om det antas at det i de fleste tilfeller ble innhentet skriftlig samtykke før vedtak ble fattet. I og med at saksmappene i barnevernsakene ikke lenger er tilgjengelige, har ikke utvalget hatt anledning til å undersøke konkrete saker. Ut fra protokollene fra barnevernsnemndas rettsutvalg synes det å ha vært en høy bevissthet vedrørende

spørsmålet om det forelå samtykke eller ikke. Forelå det ikke samtykke på forhånd, ble saken fremmet i rettsutvalget. Ved første øyekast kan det synes som om rettsutvalget behandlet relativt mange tvangssaker. Ved nærmere gjennomlesing av vedtakene og begrunnelsene for disse, viser det seg imidlertid at i cirka 2/3 av sakene ble det under rettsutvalgets behandling av saken gitt samtykke til plassering fra en eller begge foreldre.

I intervjuer med tidligere medlemmer av barnevernsnemnda og ansatte ved barnevernkantoret har utvalget fått et klart inntrykk av at tvangssakene var godt forberedt på forhånd av barnevernkantoret, med sosialrapporter og begrunnelse for forslag til vedtak. Saksbehandleren og barnevernssjefen var som oftest til stede under behandlingen av saken i barnevernsnemndas rettsutvalg. Nemnda tok disse sakene alvorlig; de ble grundig behandlet og begrunnelsene fra nemnda var faglig gode. Videre er utvalget blitt opplyst om at foreldrene i tvangssaker etter § 5 som oftest møtte opp under behandlingen av saken. Det hendte også at de hadde med seg advokat. I de sakene hvor det forelå samtykke, møtte foreldrene som regel ikke. Årsaken kan være at de fleste plasseringene med samtykke var kurante. Et medlem av barnevernsnemnda har fortalt at når verneutvalget behandlet frivillige omsorgsovertagelser, fulgte verneutvalget som oftest tilrådingene fra barnevernkantoret.

Der det forelå samtykke, er spørsmålet hvor reelt dette samtykket var. I rapporten *Barnehjem og Spesialskoler under lupen*, NOU 2004:23, sies det at «selv om majoriteten av vedtakene om omsorgsovertakelse bygget på samtykke, er det imidlertid sannsynlig at mange foreldre ble utsatt for mildt press og ga etter da de ikke hadde andre muligheter». Dette bekreftes av en ansatt i ledelsen ved barnevernkantoret på 1980-tallet, som sier at selv om foreldrene samtykket, kunne de oppleve en slags «frivillig tvang», ved at de ble overtalt til å være enige i at dette var den eneste og beste løsningen.

I intervjuene med de tidligere barnehjemsbarna er det svært få som stiller spørsmålsteget ved selve omsorgsovertagelsen, og de fleste har gitt uttrykk for at de mener det var en frivillig plassering. Noen få har imidlertid opplevd at de nærmest ble «kidnappet» av ansatte på barnevernkantoret, og kjørt direkte til institusjonen uten forvarsel.

Videre er det spørsmålet om hvorvidt forholdene i hjemmet var slik at det var riktig å plassere barnet i barnehjem. Som nevnt innledningsvis, var det fire alternativer for omsorgsovertagelse etter barnevernloven § 16 a-d. Alternativene refererer seg til barnets oppvekstmiljø, barnets atferd, manglende forsørgelse eller manglende pleie ved sykdom eller funksjonshemming.

Granskingsutvalget har selvsagt ikke hatt muligheten til å undersøke barnas hjemmeforhold, som ofte

var en vesentlig del av bakgrunnen for omsorgsovertagelsen. Utvalget kan dermed ikke foreta en reell etterprøving av vedtakene og de skjønnsmessige vurderingene som lå til grunn for disse. Vi må derfor nøye oss med å presentere den informasjonen som er funnet i det skriftlige materialet og som er gitt i intervjuer, og som angir bakgrunnen for og de ulike årsakene til at barn ble plassert i institusjon.

Flere av de tidligere barnehjemsbarna som ble plassert på barnehjem på 1940- og 1950-tallet, har beskrevet hjemmeforhold preget av mye alkohol og bråk, og/eller at en av foreldrene, som regel mor, var alene med barna. Flere har i tillegg fortalt om bolig-mangel og sykdom som årsak til plassering. Utvalget har gjennom intervjuene fått et bilde av at de aller fleste av de involverte familiene levde under forhold preget av fattigdom og sosial nød.

I barnevernsstatistikken for årene 1957, 1958 og 1959 er det oppgitt at for 2/3 av plasseringene var årsaken mangel på forsørgelse etter § 16 c i barnevernloven av 1953.

I rapporten *Barnehjem og Spesialskoler under lupen*, NOU 2004:23, står det at «bakgrunnen for at barna kom på barnehjem var for en stor del at de levde under elendige hjemmeforhold eller at de manglet forsørger». I rapporten opplyses det at «tidlig i mandatperioden var mangel på forsørger en hyppig plasseringsgrunn, for så å endre seg i hovedsak til å være oppvekst under skadelige forhold».

Granskingsutvalget sitter etter dette med det klare inntrykk at omsorgsovertagelse var en riktig beslutning for de aller fleste barna som ble plassert i institusjon. Dette gjelder også i de tilfeller hvor det ikke forelå samtykke fra foreldre eller foresatte.

Det skjedde også mange plasseringer i institusjon i privat regi. Det framgår av rullebladene at mange

foreldre henvendte seg enten til institusjonen eller til barnevernkontoret og ba om plassering av barna i barnehjem. At barnevernkontoret var inne i bildet, betydde en økonomisk garanti for oppholdsbetalingen. Flere av disse sakene ble imidlertid ikke behandlet av barnevernsnemnda. Dersom det ikke finnes vedtak om plassering, behøver det altså ikke å bety at det har skjedd en plassering uten lovlig vedtak.

For at et vedtak om plassering i institusjon skulle være lovlig, var det som nevnt tidligere, også krav om at saken ikke måtte lide av noen saksbehandlingsfeil, og at vedtaket måtte være fattet av riktig organ. På bakgrunn av ufullstendig arkivmateriale og den lange tiden som er gått siden disse sakene ble behandlet, er det ikke mulig å gi et fullgodt svar på om disse kravene ble oppfylt. Når det gjelder krav til skriftlig dokumentasjon, kan ikke dagens standard legges til grunn. Etter barnevernloven av 1953 var det heller ikke noe krav til hvilken form innhenting av opplysningene skulle ha. Det kunne skje både muntlig og skriftlig.

12.4.4 Vurdering

Granskingsutvalget sitter med et inntrykk av at de fleste tvangsvedtakene tilfredsstilte vilkårene i barnevernloven av 1953, både vilkåret om at en dommer skulle tiltre barnevernsnemnda dersom det ikke forelå samtykke, og at det forelå grunnlag for å foreta omsorgsovertagelser etter barnevernloven 16 a-d.

Granskingsutvalget kan likevel ikke se bort fra at enkelte barn kan ha blitt tvangsplassert på institusjon uten at lovens vilkår var tilstede. Men det er utvalgets inntrykk at det ikke forekom ofte.

13 Videre oppfølging fra myndighetenes side

Granskingsutvalget er i mandatet bedt om å drøfte behovet for videre veiledning og oppfølging, sett på bakgrunn av utvalgets funn og de vurderinger som er framlagt av Det nasjonale kartleggingsutvalget.

På bakgrunn av intervjuene og arkivmaterialet har utvalget funnet ureglementerte forhold ved flere av institusjonene som er gransket. I tillegg har Granskingsutvalget konkludert med at tilsynet på de ulike nivåer har sviktet.

Granskingsutvalgets funn synes i hovedtrekk å svare til de konklusjoner som Det nasjonale kartleggingsutvalget framla i NOU 2004:23 *Barnehjem og Spesialskoler under lupen*. Det nasjonale kartleggingsutvalgets rapport og forslag til videre oppfølging, er lagt fram for Stortinget og behandlet der. Det vises i den forbindelse til St. meld. nr. 24 (2004–2005) *Erstatningsordninger for barn i barneheimar og spesialskular for barn med åtferdsvanskar*. Det ligger utenfor dette utvalgets mandat å ha noen oppfatning om erstatning til de tidligere barnehjemsbarna.

Granskingsutvalget vil understreke at det i mandatperioden ikke har manglet godt regelverk og gode formelle planer og instruksjer for barnevernet. Til tross for dette har utvalget avdekket alvorlige forhold slik det er redegjort for i rapporten. Det som har manglet, er faktisk oppfølging av regelverket, særlig

når det gjelder tilsyn og oppfølging av det enkelte barn. Et kontrollapparat som sviktet, lot enkelte uegnede institusjoner fortsette en virksomhet som forsterket barns vansker i stedet for å lette eller fjerne dem. Hovedansvaret for dette har Oslo kommune som bevilgende myndighet, arbeidsgiver og nærmeste tilsynsmyndighet.

Tilsynsforskriften av 1. januar 2004 og den nye forskriften om internkontroll for kommunens oppgaver etter lov om barneverntjenester, i kraft 1. januar 2006, framtrer som hensiktsmessige redskaper for å sikre at barns behov kan ivaretas i framtiden. Ut fra funnene i granskingen mener imidlertid utvalget at oppfølging av regelverket i praksis, både fra kommunens og fylkesmannens side, vil være helt avgjørende for et godt resultat.

Granskingsutvalget for barneverninstitusjoner i Oslo har ved framleggelsen av denne rapporten vært i arbeid i to år. Utvalget har fortløpende, og helt fram til framleggelsen, tatt imot og intervjuet de tidligere barnehjemsbarna som har henvendt seg til utvalget, dersom de har vært plassert på en institusjon av Oslo kommune. På denne bakgrunn anser Granskingsutvalget oppdraget som slutført i henhold til mandatet. Rapporten avlevert 1. desember 2005 er dermed utvalgets sluttrapport

Litteratur

- Benneche, Gerld: *Barnevernet i Norge*, Universitetsforlaget, Oslo 1983.
- Benneche, Gerd: *Rettsikkerheten i barnevernet*, Universitetsforlaget, Oslo 1967.
- Benneche: *Barn under tilfeldighetens lov*, Universitetsforlaget, Oslo 1973.
- Bunkholdt og Sandbæk: *Praktisk barnevernsarbeid*, Universitetsforlaget, Oslo 1985.
- Freud, Goldstein og Solnit: *Retten til barnet – barnets rett?* Universitetsforlaget, Oslo 1980.
- Flaatten, Ellen Seip og Mona Sandbæk: *Barnevern – Barnas vern*, Universitetsforlaget, Oslo 1982.
- Gilhus, Kaare: «Barnevernet i Oslo» i Norges Barnevern, nr. 3, 1965.
- Gjærevoll, Olav: «Oppgaver og problemer innen barne- og ungdomsvernet» i Norges Barnevern, nr. 5/6, 1963.
- Hagen, Gerd: *Barnevernets historie*, Akribe forlag, Oslo 2001.
- Hassel, Karen: «Barnevernets bokhøst» i Norges Barnevern, nr. 4, 1984.
- Key, Ellen: *Barnets århundre*, Bonniers förlag, Stockholm 1900.
- Larsen, Erik: «Forholdet mellom barnevernet og barne- og ungdomspsykiatrien» i *Tidsskriftet Norges Barnevern*, nr. 1, 1989.
- Lindboe, Knut: *Barnevernrett*, Tano, Oslo 1991.
- Lund, Bernt H.: *Beretning om Oslo kommune for årene 1948–1985*, ProArk, Oslo 2000.
- Moe, Einar og Hilchen Sommerschild: *Da barnepsykiatrien kom til Norge. Beretninger ved noen som var med*, Universitetsforlaget, Oslo 2005.
- Seip Flaatten, Ellen og Mona Sandbæk: *Barnevern – barnas vern?*, Universitetsforlaget, Oslo 1982.
- Sommerschild, Hilchen og Harald Thuen: *Foreldre – til barns beste. Om barneoppdragelse før og nå*, Pedagogisk Forum, Oslo 1997.
- Svensson, Njål Petter: *Barn uten tilhørighet*, Universitetsforlaget, Oslo 1980.
- Sveri, Knut: *Barnevernsloven*, Universitetsforlaget, Oslo 1957.
- Tjomsland, Steinar (red.): *Barnevern. Erfaringer og synspunkter*, Kommuneforlaget, Oslo 1989.
- Øksnes og Langholm: *Barna og samfunnet*, Aschehoug, Oslo 1958.
- Wiesener, G.: *Barnevernet i Norge. En oversikt*, Oslo 1948.
- *
- Barnehjem og spesialskoler under lupen. Nasjonal kartlegging av omsorgssvikt og overgrep i barnevernsinstitusjoner 1945–1980*, Oslo 2004 (Også utgitt som NOU 2004:23).
- Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*, NOU 2000:12.
- Barnevernstatistikk 1958*, Særtrykk fra Statistisk ukehefte, 1960.
- Beretning om Oslo kommune 1912–1947*, to bind, Oslo 1952.
- Kommunal Håndbok for Oslo*, årgangene 1940–1993, Formannskapet kontor/Bystyrets sekretariat.
- Norges Barnevern* (fra 1988: *Tidsskriftet Norges Barnevern*) årgangene 1954–1993, Norsk barnevernsamband.
- Rapport*, Granskningsutvalget for barneverninstitusjoner i Bergen, 2003.
- Statistisk årbok for Oslo by 1958*, Kommunens statistiske kontor, 1959.
- Statistisk årbok for Oslo 1993*, Oslo kommune, 1993.

